

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VE
DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI

Adem ÖZGÜNDÜZ

2501151419

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Evren KOÇ

İSTANBUL – 2018

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ADEM ÖZGÜNDÜZ Numarası : 2501151419
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : ÖZEL HUKUK Danışmanı : DR.ÖĞR.ÜYESİ.EVREN KOÇ
Tez Savunma Tarihi : 17.10.2018 Saati : 14:00
Tez Başlığı : İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRI ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ.DR.SEDA ÖZMUMCU		RED
2- DOÇ.DR.SERDAR KALE		KABUL
3- DR.ÖĞR.ÜYESİ.EVREN KOÇ		KABUL

YEDEK JÜRI ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-- DR.ÖĞR.ÜYESİ. CENGİZ SERHAT KONURALP		
2- DR.ÖĞR.ÜYESİ.ERTAN YILDIRIM		

ÖZ

İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI ADEM ÖZGÜNDÜZ

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağını düzenlemiştir. Davanın taraflarının iddia ve savunmaya ilişkin unsurları hangi aşamaya kadar davaya sunabilecekleri, dosyaya sunmuş oldukları unsurları sonradan değiştirme veya genişletmeye yönelik taleplerinin değerlendirilmesi esasları iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile ilgilidir. Ayrıca bu yasağın istisnasını oluşturan durumlar da 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile düzenlenmiştir.

Medeni yargılama hukuku bakımından sahip olduğu önem ve medeni yargılama hukukuna hakim ilkeler ile yakın ilişkisi nedeniyle iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının mevzuat, doktrin ve içtihatlar açısından değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İddia, Savunma, Genişletme, Değiştirme, Yasak.

ABSTRACT

THE RESTRICTION OF EXTENTION AND MODIFICATION OF CLAIM AND DEFENCE

ADEM ÖZGÜNDÜZ

The law number 6100 of Civil Procedure Code regulates the restriction of extention and modification of claim and defence. To the extent that the parties to the case can present the elements of the claim and defence to the case, the basis for assessing their demands for the subsequent modification or extention of the elements they have submitted to the file is related to the restriction of extention and modification of claim and defence. In addition the exceptions to this prohibition are regulated by the law number 6100 of Civil Procedure Code.

Due to its importance in terms of civil trial law and its close relationship with the principles prevailing in civil trial law, it is important to evaluate the restriction of extention and modification of claim and defence in terms of legislation, doctrine and jurisprudence.

Keywords: Claim, Defence, Extention, Modification, Restriction.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında özel hukuk alanında yargılamanın en etkin vefakat en gözardı edilen düzenlemesi incelenmek istenmiştir. Fiiliyatın ve iş yükünün gerektirdiği ivedilik ve hazır cevaplık çoğu kez bu kapsamlı konunun yanlış anlaşılmasına yol açabilmektedir. Mesleki bilgin ve karşılaştığım örnekler dolayısıyla mevzuat ve doktrinde önemle ve titizlikle üzerinde durulan bu yasağın maalesef fiili hukuk hayatına yabancılığı beni bu konu üzerinde çalışmaya ve incelemeye iten ana bir etmen olmuştur. Çalışmalarım boyunca edindiğim bilgi ve tecrübeler, bu incelemenin meslek hayatıma önemli katkılar sağlayacağı inancımı pekiştirmiş ve konu seçimimdeki isabetliği bana göstermiştir.

Bu eserin ortaya çıkış sürecinde her zaman yanımda olan kalp atışım eşime; tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen canlarım anneme, babama ve kardeşime; kaynak arama ve bulma sıkıntılarında hızır gibi yetişen can dostum Hakim Yunus Emre MALAK'a; çalışmaya hukuki tartışmalarımızla katkı sağlayan tüm değerli arkadaşlarıma; eserlere ulaşma konusunda gösterdikleri anlayış ve kolaylık ile İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı'na; yüksek lisans eğitimim boyunca 2211 yurtiçi lisansüstü burs programı ile ekonomik destek sağlayan TÜBİTAK'a;

Ve lisans eğitimi ile bana hukuk görüşü katan çok değerli hocalarıma ve AÜHF birikimine, yüksek lisans eğitimimde yerleri doldurulamaz çok değerli hocalarıma ve İÜHF birikimine, tez konusunu seçiminde ve sonrasında yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım sayın Yrd.Doç.Dr. Evren KOÇ'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Hakim ADEM ÖZGÜNDÜZ

MALATYA, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	12

BİRİNCİ BÖLÜM

I. DAVA VE DAVA HAKKI

A. Dava ve Dava Hakkı Kavramı	14
1. Dava	14
2. Dava Hakkı	16
a. Dava Hakkının Tanımı ve Önemi	16
b. Dava Hakkının Sınırları	18
3. Dava Açılmasına Bağlanan Sonuçlar	19
a. Maddi Hukuk Açısından	22
(1) Zamanaşımı Süresinin Kesilmesi	22
(2) Hak Düşürücü Sürenin Korunması	25
(3) Bazı Şahsa Bağlı Hakların Malvarlığı Hakkına Dönüşmesi	26
(4) İyiniyetin Kötüniyete Dönüşmesi	26
(5) Davalının Temerrüde Düşmesi	27
b. Usul Hukuku Açısından	28
(1) Mahkemenin Davayı İnceleme Ve Karar Verme Zorunluluğu	28
(2) Derdestlik	30
(3) Dava Şartlarının Davanın Açıldığı Tarihe Göre İncelenmesi	31
(4) Mahkemenin Görev Ve Yetkisinin Sabitleşmesi	33
(5) Davanın Açıldığı Tarihteki Duruma Göre Karara Bağlanması	33
(6) Geçici Hukuki Koruma Talepleri	34
(7) Davayı Geri Alma Yasağı	35

(8) İddianın Ve Savunmanın Genişletilmesi Ve Değiştirilmesi Yasağı	36
B.Dava Hakkı İle İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı Arasındaki İlişki	39

İKİNCİ BÖLÜM

II. İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI

A. İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağının Çeşitli Hukuk Sistemlerinde Yansıması ve Medeni Yargılamaya Hâkim İlkeler İle Arasındaki İlişki	43
1. İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağının Çeşitli Hukuk Sistemlerindeki Yansıması	45
a.Roma Hukukunda	45
b.Diğer Hukuk Sistemlerinde	49
c.Türk Hukukunda	53
2. İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı ile Medeni Yargılamaya Hakim İlkeler Arasındaki İlişki	55
a.Tasarruf İlkesi İle İlişkisi	56
b.Dava Malzemelerinin Taraflarca Getirilmesi İlkesi İle İlişkisi	59
c.Teksif İlkesi İle İlişkisi	62
B.İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı	63
1.Yasağın Tanımı, Amacı ve Niteliği	63
2.Yasağın Başlangıcı	67
a.1086 Sayılı HUMK Döneminde	67
b.6100 Sayılı HMK Döneminde	69
3.Yasağın Kapsamı	73
a. Yasağın Kapsamında Olan Hususlar	73
(1)Dava Sebeplerinin Genişletilmesi Ve Değiştirilmesi	73
(2)Savunmanın Dayanağını Oluşturan Vakıaların Genişletilmesi Ve Değiştirilmesi	78
(3)Talep Sonucunun Genişletilmesi Ve Değiştirilmesi	81
(4)Defilerin İleri Sürülmesi	86
(5)Delillerin Gösterilmesinin Yasak Kapsamında Olup	87

Olmadığı Hususu	89
b. Yasağın Kapsamı Dışında Kalan Hususlar	
(1) Tarafta Değişiklik Yapılması	90
(2) Talep Sonucunun Daraltılması	94
(3) Dilekçeler Aşamasından Sonra Ortaya Çıkan Veya Öngörülebilirliği Sonradan Oluşan Olayların İleri Sürülmesi	97
(4) Vakıalar Zincirine Bağlı Olan Vakıaların İleri Sürülmesi	98
(5) Kanun Tarafından Talepten Başkasına Hükmedilebilmesinin Mümkün Kılındığı Durumlar	101
(6) Hukuki Sebebin Değiştirilmesi	102
(7) Resen Araştırma İlkesinin Uygulandığı Durumlar	104
(8) Belirsiz Alacak ve Tespit Davasındaki Durum	105
(9) İlk İtirazların İleri Sürülmesi	108
(10) İtirazların İleri Sürülmesi	110
(11) Feragat Ve Kabul	111
(12) Dilekçelerdeki Maddi Hataların Düzeltilmesi	114
(13) İsticvap	115
4. Yasağın İstisnaları	117
a. Açık Muvafakat	117
b. Öninceleme Duruşmasına Usule Uygun Davete Rağmen Gelinmemesi	120
c. Dava Konusunun Devri	123
d. Islah	127
e. Usuli Kazanılmış Haklar İle İddia Ve Savunmanın Değiştirilmesi Ve Genişletilmesi Yasağı Arasındaki İlişki	134
C. Basit Yargılama Usulünde İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı	136
1. Basit Yargılama Usulü	136
2. Basit Yargılama Usulünde Yasağın Uygulama Alanı	137
D. İstinaf Yargılamasında İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı	139

1.İstinaf Yargılaması	139
2.İstinaf Yargılamasında Yasağın Uygulama Alanı	142
E.Temyiz Yargılamasında İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı	145
1.Temyiz Yargılaması	145
2.Temyiz Yargılamasında Yasağın Uygulama Alanı	146
SONUÇ	148
KAYNAKÇA	150

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Aynı Eser
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
ABD	: Ankara Barosu Dergisi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Art	: Artikel
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜHFY	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları
b.	: Bası
B.	: Bend
BD	: Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi
BK	: 818 Sayılı Türk Borçlar Kanunu
Bkz	: Bakınız
c.	: Cümle
C.	: Cilt
CD	: Ceza Dairesi
CGK	: Ceza Genel Kurulu
Çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
DEÜY	: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları
E	: Esas
E.T.	: Erişim Tarihi
f.	: Fıkra
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HUMK	: 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
HMK	: 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
İB	: İstanbul Barosu
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi

İBK	: İctihadi Birleştirme Kararı
İİK	: 2004 Sayılı İcra Ve İflas Kanunu
İsv.	: İsviçre
İÜHF	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakóltesi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Mecmuası
K	: Karar
MHAD	: Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi
MİHDER	: Medeni Usul Ve İcra İflas Hukuku Dergisi
MK	: Medeni Kanun
m.	: Madde
RG	: Resmi Gazete
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
T.	: Tarih
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBK	: 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: 5765 Sayılı Türk Ceza Kanunu
TL	: Türk Lirası
TMK	: 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Projesi
vd.	: Ve Devamı
VUK	: 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu
YD	: Yargıtay Dergisi
YKD	: Yargıtay Kararları Dergisi
YHD	: Yargıtay Hukuk Dergisi
YHGK	: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu
YİBK	: Yargıtay İctihadi Birleştirme Kurulu
YİBHKG	: Yargıtay İctihadi Birleştirme Hukuk Genel Kurulu
Yuk.	: Yukarıda

GİRİŞ

Bireyler haklarını dava veya takip yoluyla koruyabilmektedir. Dava neticesinde başlayacak olan hukuki yargılama neticesinde, ihlal edilen sübjektif hak hukuki koruma altına alınmış ve davalının hakka uygun davranmasına zorlanılmış olmaktadır. Sübjektif hakkın mahkemeler vasıtasıyla ileri sürmesi yetkisine ise dava hakkı denir. Dava hakkı, dava kavramı ile bireylere tanınan hukuki koruma talep etme yetkisinin fiilen hayata geçirilmesine imkân sağlamaktadır.

Dava hakkının kullanılması ile dava açılması neticesinde usuli ve maddi anlamda bazı hukuki sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Dava açılmasının usul hukukuna ilişkin sonuçları arasında yer verilen sonuçlarından biri ise iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının işlerlik kazanmasıdır.

Bağımsız ve tarafsız yargı mekanizması içinde bireylerin haklarının korunmasına ilişkin talepleri belli bir usul ve kurallar dâhilinde değerlendirilmek durumundadır. Söz konusu yasak da tarafların iddia ve savunmalarını ne zamana kadar ve hangi sınırlar dâhilinde hâkim önüne getirebileceklerini ifade etmekte olup dava hakkının etkin olarak kullanılması ve usul ekonomisi ilkesi bakımından önemli etkilere sahiptir.

Bu bağlamda çalışmamızda öncelikle dava ve dava hakkı kavramları ele alınarak dava açılmasına bağlanan sonuçlar üzerinde durulacaktır. Dava hakkı kavramı ile çalışmamızın konusunu oluşturan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı arasındaki ilişki ortaya konulacaktır.

Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ise iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının tarihsel gelişimi ve çeşitli hukuk sistemlerindeki yansıması üzerinde durulacak, medeni yargılamaya hakim ilkeler ile ilişkisi değerlendirilerek bulunduğu konum ve sahip olduğu önem vurgulanacaktır. Yasağın tanımlanması, amacına ve niteliğine ilişkin değerlendirmelerin ardından iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının özü incelenecektir.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının tüm noktalarıyla değerlendirilebilmesi adına çalışmamızda dava değiştirme yasağı üçlü bir filtre anlayışıyla ele alınacaktır. Bu bağlamda öncelikle yasağın dava sürecinde etkisini göstereceği usul kesiti HUMK ile karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır ve ilk filtreyi yasağın hangi usul kesitinde etkisini göstereceği oluşturacaktır. Daha sonra yasağın etkisini gösterdiği usul kesitinde hangi

hususların yasağın kapsamında olduğu ve hangi hususların yasakla ilgisi olmadığı incelenerek yasağın kapsamının incelenmesi ikinci filtreyi oluşturacaktır. Son olarak yasağın işlerlik gösterdiği usul kesitinde olsa ve yasağın kapsamında olsa da yasağın etkilerinden kaçınmayı sağlayan yasağın istisnaları üçüncü filtre anlayışıyla incelenecektir. Dava değıştirme yasağı dava sürecinde etki ve yaptırımlarını, davaya ilişkin tarafların söz konusu taleplerinin bu üç filtreden de geçip geçmemesine göre gösterecektir.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değıştirilmesi yasağı ile hukuki ilişki ve irtibat halinde bulunan delil gösterilmesi ve usuli kazanılmış haklara da yasak ile ilişkileri bağlamında çalışmamızda yer verilecektir. Ayrıca basit yargılama usulünde, temyiz yargılamasında ve 6100 Sayılı HMK ile hukuk sistemimizde yer bulan istinaf yargılamasında da iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değıştirilmesi yasağının uygulama alanı çalışmamızda ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I.DAVA VE DAVA HAKKI

A. Dava ve Dava Hakkı Kavramı

Devlet, toplumsal yaşamı düzenleyen kurallar koyma yükümlülüğü altında bulunmasının yanı sıra, bunların uygulanmasını ve hukuk düzeninin devamını sağlama görevini de yüklenmiştir ve bu görevinin gereği olarak bireylerin hak aramak için kendiliğinden kuvvet kullanımını yasaklayarak bu konuda yetkili kılınan ilgili mercilerden yardım talep edilmesini zorunlu kılmıştır¹. Bu sorumluluk paylaşımının gereği olarak Devlet, kişiler arasında özel hukuk alanında çıkan uyuşmazlıkları çözmek üzere hukuki altyapıyı oluşturmak ve fiilli olarak yöneltilen talepleri yerine getirerek, hak dağıtımını gerçekleştirmek durumundadır. İşte Devlet bu görevini yerine getirmek üzere bağımsız ve tarafsız yargı mekanizmasını oluşturmuştur².

Bireyler bu sistem içinde haklarını dava veya takip yoluyla koruyabileceklerdir. Bağımsız ve tarafsız yargı mekanizması içinde bireylerin talepleri belli bir usul ve kurallar dâhilinde değerlendirilmek durumundadır. İncelememizin konusunu oluşturan iddia ve müdafaanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı da bireylerin hak talepleri değerlendirilirken izlenecek usulün inşasının harcını oluşturmaktadır. Ancak asıl incelememize geçmeden önce hak talebinin yargı mekanizması önüne getirilmesini sağlayan dava kurumu ve dava hakkı kavramı ile dava açılmasına bağlanan sonuçların temel kavram olma nitelikleri nedeniyle incelenmesi gerekmektedir.

1. Dava

Bireylerin hak arama taleplerinin temelinde dava kavramı bulunmaktadır. Dava, sözlükte korumanın bir hüküm ile sağlanması için yargı organlarına başvurma olarak tanımlanmıştır³. Gerçekten dava, Devlet tarafından bireye tanınan sübjektif hakkının bir kimse tarafından ihlal edilmesi ya da tehlikeye sokulması üzerine sübjektif hak sahibinin

¹Hakan Peknanitez; Oğuz Atalay; Muhammet Özekes, **Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı (Ders)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013, s.38-39; Mustafa Reşit Belgesay, **Dava Teorisi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul Numune Matbaası, İstanbul, 1943, s.11.

² İlhan E. Postacioğlu, **Medeni Usul Hukuku Dersleri**, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası Koll. Şti. Yayınları, 1975, s.179; Muhammet Özekes, **Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı**, Ankara, 2003, s. 17;Nurullah Aydın, **Hukuka Giriş ve Temel Kavramlar**, Ankara, 2007, s. 27.

³ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ac9f956b9bcb1.01709819 (E.T.: 07.04.2018)

yetkili mercii olan bağımsız ve tarafsız mahkemelere hukuki koruma talebini içerir başvurusuna denir⁴. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da bir kararında davayı “*bir başkası tarafından subjektif hakkı ihlal edilen veya tehlike sokulan veya kendisinden haksız bir talepte bulunulan kimsenin mahkemeden hukuki koruma istemesi*” olarak tanımlamıştır⁵.

Diğer bir anlatımla dava, hakkı ihlal edilen birey tarafından mahkeme kanalıyla verilecek bir hükümle hukuki korunma sağlanması amacıyla Devlete yöneltilen bir hukuki korunma talebidir⁶. Mahkemeden hukuki korunma talep eden kişiye davacı, subjektif bir hakkı ihlal ettiği veya tehlikeye soktuğu iddiası ile kendisine karşı hukuki korunma talep edilen kişiye davalı ve mahkemelerin söz konusu anlaşmazlığı çözümlemek için yürüttüğü faaliyete çekişmeli yargı denilmektedir⁷.

Yargılamanın bir tarafını oluşturan davacı, ihlal edildiği yahut tehlike altına sokulduğunu ileri sürdüğü subjektif hakkına yönelik ihlal edici veya tehlike altına sokucu eylemleri ileri sürerek mahkemeden talep ettiği hukuki korumayı; yargılamanın diğer bir tarafını oluşturan davalı ise davacının iddialarına karşı savunmalarını belirterek mahkemeden talep ettiği hukuki neticeyi ileri sürmektedir. Bundan da anlaşılacağı üzere davanın; taraf, davacı ve davalının taleplerinin dayanağı olan vakıaları içerir dava sebebi ve davacı ve davalının taleplerini içerir dava konusu olmak üzere üç unsuru bulunmakta ve davanın tanımlanmasında bu unsurlara yer verilmesi olmazsa olmaz olarak karşımıza çıkmaktadır⁸.

⁴ Belgesay, **a.g.e.**, s.5; İsmail Hakkı Karafakih, **Hukuk Muhakemeleri Usulü Esasları**, Ankara, AÜHFY, 1952, s.114; Sabri Şakir Ansay, **Hukuk Yargılama Usulleri**, Ankara Güzel Sanatlar Matbaası, 1960 s.200; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.179; Necip Bilge ve Ergun Önen, **Medeni Yargılama Hukuku**, 1711 sayılı kanuna göre yeniden yazılmış 3. b., Ankara, Sevinç Matbaası, 1978, s.384; Baki Kuru, **Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı (Ders)**, İstanbul, Legal Yayınevi, 2016, s.91; Baki Kuru, Ramazan Arslan ve Ejder Yılmaz, **Medeni Usul Hukuku**, 6100 sayılı HMK'ya göre yeniden yazılmış 24. b., Ankara, Yetkin Yayınları, 2013, s.205; Abdurrahim Karşı, **Medeni Muhakeme Hukuku**, 6100 sayılı HMK hükümlerine göre Yargıtay kararları işlenmiş ve gözden geçirilmiş 3. b., İstanbul, Alternatif Yayınları, 2012, s.454; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.236; Emel Hanağası, **Davada Menfaat**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009, s.37; Emre Kıyak, **Türk Hukuk Mahkemesinde Davanın Açılmasının Usul Hukukuna İlişkin Sonuçları**, 1.b., Ankara, Seçkin Yayınları, 2014, s.25; Fatma Nur Tekçe, **İddia Ve Müdafanın Değiştirilmesi Ve Genişletilmesi Yasağı**, İstanbul, 2014, s.6 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi); Meral Sungurtekin Özkan, **Türk Medeni Yargılama Hukuku**, 1.b., İzmir Barış Yayınları, 2013, s.147; Ejder Yılmaz, **Hukuk Sözlüğü**, Ankara, 2001, s.198; Ayşen İmren, Ufacık, **Medeni Usul Hukukunda Dava Açılmasının Maddi Hukuk Açısından Sonuçları**, Ankara, 2010, s.9 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁵ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 2013/12-1684 E, 2015/1013 K, 11.03.2015 T. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 03.02.2018)

⁶ Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü (Usul)**, 6. b., C.1, İstanbul, 2001, s.956.

⁷ Kemal Oğuzman, Nami Barlas, **Medeni Hukuk**, 12. b., İstanbul, 2005, s. 220; Kuru, **Ders**, s.91; Kıyak, **a.g.e.**, s.25; Sungurtekin Özkan, **a.g.e.**, s.148; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.236.

⁸ Sıddık Sami Onar, Mustafa Reşit Belgesay, **Adliye Hukukunun Umumi Esasları**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1944, s.129; Hakan Pekcanitez; Oğuz Atalay; Muhammet Özkes, **Medeni Usul Hukuku (Usul)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011, s.217; Kıyak, **a.g.e.**, s.25; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.418; Kuru, Arslan,

Dava neticesinde başlayacak olan hukuki yargılama ile İhlal edilen yahut tehlike altında bulunan sübjektif hak hukuki koruma altına alınmış ve davalının hakka uygun davranmasına zorlanılmış olmaktadır⁹. Böylece (istisnai durumlar saklı olmak üzere) ihkak-ı hak yasağı, yani kendiliğinden hak alma yasağının gereği yerine getirilmiş ve devletin yargı organlarına başvurulmak suretiyle hak elde edilmiş yahut hak ihlallere veya tehlikelere karşı korunmuş olmaktadır.

2.Dava Hakkı

a. Dava Hakkının Tanımı ve Önemi

Kendiliğinden hak almaları yasak olan bireylerin, hakları ihlal edildiğinde bağımsız ve tarafsız yargı organlarından korunma talep etmeye yönelik haklarının bulunması gerekmektedir. Zira haklarının ihlal edilmesi karşısında, kendiliğinden haklarını elde etmeleri devlet tarafından yasaklanan bireylerin bu korumaya ilişkin talep haklarının da bulunmaması, hakların tamamen korunmasız kalmasına sebebiyet verecektir. Bu sebeple yukarıda tanımlamış olduğumuz davanın, bireyler tarafından mahkemeler önüne hukuki korunma talebi içerir şekilde getirilebilmesine dava hakkı denir.

Diğer bir deyişle bir sübjektif hakkın, mahkemeler vasıtasıyla ileri sürmesi yetkisine dava hakkı denir¹⁰. Yargıtay da bir kararında dava hakkını sübjektif hakkın mahkemeler aracılığı ile ileri sürülmesi yetkisi olarak tanımlamıştır¹¹. Dava hakkı, dava kavramı ile bireylere tanınan hukuki koruma talep etme yetkisinin fiilen hayata geçirilmesine imkân sağlamaktadır. Dava kavramının hukuki dünyadan dış dünyaya aktarılmasında dava hakkının yadsınamaz bir etkisi bulunmaktadır. Zira medeni yargılama hukukunun temel ilkelerinden olan tasarruf ilkesinin sonucu olarak mahkemeler, özel hukuktan kaynaklanan uyuşmazlıklara kendiliğinden el koyamamakta ve bir uyuşmazlığın çözülmesi için taraflardan birinin dava

Yılmaz, **a.g.e.**, s.307-308; Karşlı, **a.g.e.**, s.464; Saim Üstündağ, **Medeni Yargılama Hukuku**, Cilt 1-2, 7. b., İstanbul, Alfa Basım Yayım ve Dağıtım, 2000, s.485.

⁹ Yavuz Alangoya, M. Kamil Yıldırım, Nevhis Deren Yıldırım, **Medeni Usul Hukukunun Esasları**, 7. b., İstanbul, Beta Yayınevi, 2009, s.201; Ufacık, **a.g.e.**, s.10; Belgesay, **a.g.e.**, s.5.

¹⁰ Kuru, **a.g.e.**, s.91; Kıyak, **a.g.e.**, s.26; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.264; Postacioğlu, **a.g.e.**, s.179; Ramazan Arslan, **Medeni Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı**, Ankara, 1989, s.71; Belgesay, **a.g.e.**, s.7; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.384; Hanağası, **a.g.e.**, s.44; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Usul**, s.411; Sungurtekin-Özkan, **a.g.e.**, s.147-148.

¹¹ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 2013/12-1684 E, 2015/1013 K, 11.03.2015 T. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 03.02.2018)

açması ve talepte bulunması gerekmektedir¹². Bu talepte bulunulabilmesinin kaynağı ise bireylere tanınan dava hakkıdır.

Görüldüğü üzere dava hakkı, bireylere tanınan subjektif hakların bireyler tarafından yaşanması ve korunması için elzem olup, en az tanınan haklar kadar önem taşımakta ve hakların içini doldurarak onlara anlam kazandırmaktadır. Dava hakkının subjektif haklarla olan bu sıkı ilişkisi sebebiyle asıl haktan ayrı düşünilemeyen ve tek başına devredilmesi mümkün olmayan haklardandır¹³. Sahip olduğu bu önem nedeniyle dava hakkı, Anayasa ile güvence altına alınmıştır¹⁴. Anayasanın 36. maddesine göre, “herkes meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı olarak iddia ve adil yargılanma hakkına sahiptir”. Anayasanın 40. maddesi ise “Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir” düzenlemesini içermekte olup, madde 36 ya göre daha kapsamlı bir başvuru alanını düzenlemiştir¹⁵. Anılan bu maddeler ile Anayasa tarafından bireylere dava hakkı, hak arama özgürlüğü adı altında tanınarak, hakkı ihlal edilen ya da tehlikeye düşürülen bireylerin meşru vasıta ve yollardan faydalanarak yargı organları önünde bu hakkını ileri sürmesine imkân tanınmış ve böylece dava hakkı anayasal hak statüsüne dönüştürülmüştür.

Anayasal düzeyde hak arama özgürlüğü adı altında ele alınmış olan dava hakkı, bireylerin sahip olması gereken temel haklardan olduğundan sadece Anayasa tarafından değil aynı zamanda uluslararası sözleşmelerle de düzenlenmiştir. Gerçekten Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 6 uyarınca “herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir”¹⁶. Yine Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi madde 8 uyarınca “Herkesin anayasa ya da

¹² Bu husus 6100 sayılı HMK’nın 24. maddesinde de yer bulmuştur. Anılan maddeye göre:” Hâkim, iki taraftan birinin talebi olmaksızın, kendiliğinden bir davayı inceleyemez ve karara bağlayamaz. Kanunda açıkça belirtilmedikçe, hiç kimse kendi lehine olan davayı açmaya veya hakkını talep etmeye zorlanamaz.”; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.264; Ramazan Arslan, Süha Tanrıver, **Yargı Örgütü Hukuku (Yargı)**, 2. b., Ankara, Yetkin Yayınları, 2001, s. 178; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.183.

¹³ Kuru, **a.g.e.**, s.91; ayrıca Bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 2013/12-1684 E, 2015/1013 K, 11.03.2015 T. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 03.02.2018)

¹⁴ Kuru, **a.g.e.**, s.91; Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, Son Değişiklere Göre 10. b., İstanbul, Beta Yayınevi, 2011, s.137; İbrahim Ö. Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar**, Güncellenmiş Ve Genişletilmiş 4. b., İstanbul, Legal Yayınevi, 2009, s.259; Ergin Ergül, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve İnsan Hakları**, Ankara, 2002, s. 19.

¹⁵ Necmi Yüzbaşıoğlu, **Anayasa Hukukunun Temel Metinleri**, 7. b., İstanbul, Beta Yayınevi, 2011, s. 149.

¹⁶ <http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainسانhaklarisozlesmesi.pdf> (E.T.:08.02.2018)

yasayla tanınmış temel haklarını çiğneyen eylemlere karşı yetkili ulusal mahkemeler eliyle etkin bir yargı yoluna başvurma hakkı vardır”¹⁷. Bu düzenlemeler ile anayasal düzeyde korunan dava hakkı, bunun ötesinde uluslararası sözleşmeler ile de koruma altına alınmış ve dava kurumu ile yargısal merciler önünde bireylere tanınan haklarının hukuki koruma altına alınması amaçlanmıştır¹⁸. Bu düzenlemelerin bir sonucu olarak özel bir kanun hükmüyle dava hakkının sınırlandırılması anayasaya aykırılık teşkil edecektir¹⁹. Düzenlemelerin bir diğer gereği olarak yargısal merciler, kendi önünde açılan bir davayı inceleyerek bu konuda bir karar vermek mecburiyetinde kalmaktadırlar²⁰.

b. Dava Hakkının Sınırları

Dava hakkı sahip olduğu önem sebebiyle anayasal düzeyde ve uluslararası sözleşmelerle düzenlenmiş ve koruma altına alınmış olsa dahi sınırsız kullanım hakkın özüne zarar vereceğinden belli sınırları bulunmaktadır. Bu sınırlamalar bir nevi hakkın kendini kendinden korumak olarak nitelendirilebilir, zira çok önemli olan bu hakkın sınırsız olarak kullanılması subjektif hakların korunmasından ziyade ihlaline yol açabilecektir.

Dava hakkının kullanılmasının ilk sınırını hakların kullanılmasına genel bir sınırlama getiren Türk Medeni Kanunun ikinci maddesinde düzenlenen dürüstlük kuralı oluşturmaktadır²¹. Nitekim bu düzenlemeye göre “*Herkes haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır*”. Bireyler dava hakkını kullanırken dürüstlük kuralına uygun olarak davranmak ve dava hakkını kötüye kullanmamak zorundadırlar. Aksi halde bireyler kanun lafzına uygun olarak dava açmış olsalar bile dava hakkının kötüye kullanımı karşısında hukuk düzeni tarafından subjektif hakları korunmayacak ve dava reddedilecektir²². Bu durumda sırf başkasına zarar vermek amacıyla veya haksız olduğu bilinerek dava açılması durumlarında dava hakkı kötüye kullanılmış olunacağından dava reddedilecektir²³. Dava hakkının kötüye kullanılmasına ilişkin Yargıtay kararına konu

¹⁷ http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rights_turkce.pdf (E.T.:08.02.2018)

¹⁸ Belgesay, **a.g.e.**, s.6; Hanağası, **a.g.e.**, s.41; Seda Özümucu, **Davanın Açılmasına Bağlanan Hukuki Sonuçların Davanın Açılmamış Sayılması Halinde Değerlendirilmesi**, İÜHFM, C.LXX, S.2, s.184.

¹⁹ Kuru, **a.g.e.**, s.91.

²⁰ Nitekim Anayasa m. 36/2’de “Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınmaz” düzenlemesi ile bu husus anayasal düzenlemeye kavuşmuştur; Özümucu, **a.g.e.**, s.185;

²¹ Kuru, **a.g.e.**, s.91; Abdurrahim Karşı, **Medeni Usul Hukukunda Usuli İşlemler (Usuli)**, İstanbul, 2001, s. 195. Ayrıca bkz. Şener Akyol, **Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2006.

²² Nitekim Türk Medeni Kanunu m.2 gereğince “Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz”; Kuru, **Usul**, s.1364; Kuru, **Ders**, s.91-92; Karşı, **Usuli**, s.195.

²³ Kuru, **Usul**, s.1364; ayrıca bkz. Yargıtay 9. HD, 1986/11078 E.,1987/6 K., 14.01.1987 T. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 19.02.2018)

olan bir olayda, iptali istenen genel kurul toplantılarında davacının payını azaltacak herhangi bir karar alınmadığı ve davanın açıldığı tarih itibarıyla davacının uzun süre suskun kalarak ve ortaklık dâhil hiç kimsenin zararının söz konusu olmadığı, uygulanmış olan batıl bir kararın sonradan butlanının ileri sürülmesini yüksek mahkeme hakkın kötüye kullanılması olarak niteleyerek davanın reddine karar vermiştir²⁴.

Dava hakkının kullanılmasının diğer bir sınırı ise hukuki yarardır. Yargısal mercilerin bir dava hakkında inceleme yapabilmesi için davacının dava açmakta hukuki yararının bulunması gerekir²⁵. Hukuki yarar, davacının subjektif hakkına hukuki korunma sağlanması hususunda mahkemeye başvurmada hâlihazırda hukuken korunmaya değer bir yararının bulunmasıdır ve eğer davacı hakkına kavuşmak için mahkeme kararına muhtaç bir konumda değilse onun dava açmakta hukuki yararının bulunduğu söz edilemez²⁶. Aynı zamanda hukuki yarar 6100 sayılı HMK tarafından dava şartı olarak düzenlenerek yokluğu halinde davanın esasına girilmeden usulden ret kararı verileceği hukuken düzenleme altına alınmıştır²⁷. Esasen bu sınırlama kanuni düzenleme olmasa dahi dava hakkı kavramının tanımı gereği söz konusudur, zira hukuk düzeni tarafından korunmaya değer herhangi bir menfaati bulunmayan kimsenin dava açmasına hukuk düzeni tarafından cevaz verilmeyecektir.

3.Dava Açılmasına Bağlanan Sonuçlar

Dava, maddi hukukta mevcut olan ve ihlal edilen yahut tehlikeye sokulan subjektif hakka ilişkin mahkemeden hukuki korunma talebi olmakla birlikte davanın açılması işlemi bir hukuki işlem olmayıp usuli işlemdir²⁸. Zira davanın açılması ile taraflar arasında ve taraflar ile mahkeme arasında olacak şekilde üçlü yapı içinde karşılıklı usul hukuku ilişkisi meydana gelmektedir²⁹. Bu usul hukuku ilişkisi, davanın sona erdiği ana dek karşılıklı olarak varlığını korumakta ve birtakım sonuçlar doğurmaktadır³⁰. Davanın açılmasına bağlanan sonuçların neler olduğunu açıklanmadan önce davanın ne zaman açılmış sayılacağı, diğer bir ifade ile

²⁴ Yargıtay 11. HD, 2014/8021 E., 2015/5379. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 21.02.2018)

²⁵ Kuru, **a.g.e.**, s.91; Arslan, **a.g.e.**, s.73.

²⁶ 6100 Sayılı HMK m.119 Gerekçesi, <http://www.kgm.adalet.gov.tr/Tasariasamaları/Kanunlasarı/2011Yılı/kanmetni/6100ss.pdf> (E.T.: 22.02.2018)

²⁷ Bkz. HMK m.114/1-h.

²⁸ Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.187; Özümücü, **a.g.e.**, s.183; Üstündağ, **a.g.e.**, s.272; Kıyak, **a.g.e.**, s.48; Pekanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.518; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.275.

²⁹ Özümücü, **a.g.e.**, s.183; Üstündağ, **a.g.e.**, s.480.

³⁰ Süha Tanrıver, **Medeni Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı (Derdestlik)**, 2.b, Ankara, 2007, s. 1; Timuçin Muşul, **Medeni Usul Hukuku**, 3. b, Ankara, 2012, s.119; Üstündağ, **a.g.e.**, s.480; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.443; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.234; Murat Atalı, **Medeni Usul Hukuku**, Eskişehir, 2011, s.101.

dava açılmasına bağlanan sonuçların hangi andan itibaren başlayacağı hususunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Dava dilekçesi, mevzuatta unsurları tanımlanan ve tanımlanan unsurları taşımadığı takdirde hukuk düzeni tarafından dava açabilmek kudreti tanınmamış³¹ olan hususi bir dilekçedir³². 6100 sayılı HMK m.181’de yer alan düzenleme gereğince dava, dava dilekçesinin kaydedildiği tarihte açılmış sayılır. Düzenlemede geçen kaydedilme olgusunun ne olduğu ise HMK Yönetmeliği m.36/5’de dava dilekçesinin tevzi edilerek kaydedilmesi olarak açıklanmıştır³³. Ancak uygulamada dava dilekçeleri hâkim tarafından havale edilmesinden sonra tevzi ettirmek ve varsa harcı yatırılmak üzere davacıya tekrar verilmekte ve bu durumda dava dilekçesinin havale edilerek kaydedildiği tarih ile işlemleri tamamlanarak mahkeme kalemine kaydedildiği tarih farklılaşabilmekte, böylece iki ayrı kayıt tarihi ortaya çıkarak yönetmelikte belirtilen düzenleme doğrultusunda hangi tarihin esas alınacağı sorunu ile karşılaşılmaktadır³⁴.

Uygulamada karşılaşılan bu sakıncayı 06.02.1984 tarihli kararı ile Yargıtay içtihadı Birleştirme Kurulu çözüme kavuşturmuştur. Anılan YİBK kararına göre “*harca tabi olmayan davalarda hâkimin dava dilekçesini havale tarihinde, harca tabi davalarda ise harcın ödendiği tarihte; dava dilekçesini ilgilisi tarafından daha sonraki bir tarihte mahkeme kalemine verildiği kalemce belgelendirilmiş ise belgelendirilen tarihte davanın açıldığının kabulü gerekir*”³⁵ ³⁶.

³¹ 6100 sayılı HMK m.119’a göre:

“ (1) Dava dilekçesinde aşağıdaki hususlar bulunur:

a) Mahkemenin adı.
b) Davacı ile davalının adı, soyadı ve adresleri.
c) Davacının Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası.
ç) Varsa tarafların kanuni temsilcilerinin ve davacı vekilinin adı, soyadı ve adresleri.
d) Davanın konusu ve malvarlığı haklarına ilişkin davalarda, dava konusunun değeri.
e) Davacının iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetleri.
f) İddia edilen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceği.
g) Dayanılan hukuki sebepler.
ğ) Açık bir şekilde talep sonucu.

h) Davacının, varsa kanuni temsilcisinin veya vekilinin imzası.

(2) Birinci fıkranın (a), (d), (e), (f) ve (g) bentleri dışında kalan hususların eksik olması hâlinde, hâkim davacıya eksikliği tamamlaması için bir haftalık kesin süre verir. Bu süre içinde eksikliğin tamamlanmaması hâlinde dava açılmamış sayılır.”

³² Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.518.

³³ Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliği m.36/5: “Dava, dava dilekçesinin tevzi edilerek kaydedildiği tarihte açılmış sayılır”.

³⁴ Muşul, **a.g.e.**, s.117; Kıyak, **a.g.e.**, s.45; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.353; Üstündağ, **a.g.e.**, s.449.

³⁵ YİBK 06.02.1984 T., 1983/7 E., 1984/3 K., RG: 19.03.1984/18346; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.373-375; Üstündağ, **a.g.e.**, s.450; Karşı, **a.g.e.**, s.471; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.517; Kuru, **Usul**, s.1639; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.355.

Bu açıklamalar ışığında davanın hangi anda açıldığı ve böylelikle dava açılmasına bağlanan sonuçların hangi zaman itibariyle etki ve sonuçlarını doğuracağı belirlenebilecektir. Etkisini doğurmaya başladığı andan itibaren dava açılmasına bağlanan sonuçlar, davanın açıldığı anda taraflar arasında ve taraflar ile mahkeme arasında usuli ilişki tesis edilmiş olacağı için kendiliğinden ortaya çıkmakta, herhangi tebligat işlemine gerek olmamakta³⁷ ve taraflar veya mahkeme değişse dahi sonuçlarını doğurmaya devam etmektedir³⁸. Ancak belirtmek gerekir ki dava açılmasına bağlanan sonuçlardan bazıları, davanın açılması anında değil, niteliklerinden ötürü davalının dava açıldığından haberdar edildiği andan itibaren etkisini doğuracaktır.

Davanın açılması başlı başına bir usuli işlem olduğu ve taraflar arasında ve taraflar ile mahkeme arasında usulü ilişki tesis ettiği için dava açılmasının usul hukukuna ilişkin sonuçlar doğurması; ve davanın esası itibariyle maddi hukuk tarafından tanınan bir hakkın korunması talebi olduğu için dava açılmasının maddi hukuka ilişkin sonuçlar doğurması beklenmektedir³⁹. Nitekim dava açılmasına bağlanan sonuçların neler olduğu bir bütün olarak düzenlemeye kavuşturulmuş olmasa da⁴⁰ mevzuatımızda kısım kısım düzenlemeler, doktrinde yer alan açıklamalar ve içtihatlar doğrultusunda açıklığa kavuşturulmuştur. Bu hususta YİBK'nın 23.12.1976 tarihli, 1976/11-7 E, 1976/6 K sayılı kararı, 1086 sayılı HUMK'un yürürlükte olduğu döneme ilişkin olsa da, dava açılmasına bağlanan sonuçların neler olduğunu açıklaması bakımından önem teşkil etmektedir. Bu karara göre “...bir davanın usulen açıldığı tarihte maddi hukuk ve usul hukuku yönünden hâsıl ettiği neticeleri vardır. Özellikle maddi hukuk alanında zamanaşımı kesilmiş olur. Hak düşürücü bir süre söz konusu

³⁶ Bu içtihat ışığında harçtan muaf olan bir davanın dava dilekçesinin hâkime havale ettirildiği anda; ancak havale sonrası dava dilekçesi davacının tasarrufunda bırakılmış ise, davacının dilekçeyi havale tarihinden başka bir günde kaleme teslim etmiş olduğu kalem görevlilerince davacının da imzası alınarak ispatlanmadığı takdirde, davacı tarafından kaleme verildiği anda açılmış sayılacaktır. Harca tabi olan bir davanın ise hâkimin dava dilekçesini havale ettikten sonra, yatırmayı gereken harçları yatırmayı ve bu harç makbuzları ile birlikte mahkeme kalemindeki esasa kaydettirmek üzere dilekçesini davacıya vermesi sonrasında, davacının dilekçeyi harçlarını yatırdığı tarihinden başka bir günde kaleme teslim etmiş olduğu kalem görevlilerince davacının da imzası alınarak ispatlanmadığı takdirde, davacı tarafından harçların ödendiği tarihte açılmış sayılacaktır. Davacı dava dilekçesini havale ettirmiş, harçlarını yatırmış ve gereken tüm muameleleri yapmış olmasına rağmen eğer dava dilekçesini mahkeme kalemine tevdi etmemişse, bu durumda dava dilekçesi davacının tasarruf sahasından henüz çıkmamış olduğundan davanın açılması işlemlerinin eksik kaldığı kabul edilerek dava henüz açılmamış sayılacaktır. Bu konuda bkz. Yargıtay HGK 31.05.2006 T., 2006/2-235E., 2006/334 K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 26.02.2018) ; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.373-375; Üstündağ, **a.g.e.**, s.450; Karşı, **a.g.e.**, s.471; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.517; Hüseyin Çelik, **Hukuk Mahkemelerinde Davaların Açılması**, Ankara, 2005, s. 33.

³⁷ Bununla ilgili olarak bkz: Yargıtay 4. HD, 24.03.1972 T., 14075/2556. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 26.02.2018)

³⁸ Üstündağ, **a.g.e.**, s.480; Muşul, **a.g.e.**, s.119; Karşı, **a.g.e.**, s.496; Ansay, **a.g.e.**, s.217; Tanrıver, Derdestlik, s.1; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.444; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.234.

³⁹ Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.274.

⁴⁰ Kıyak, **a.g.e.**, s.48.

ise bu husus, hâkim tarafından resen göz önünde tutulur. Şahsa bağlı haklarla ilgili bazı davaların takibi mirasçılara geçer. Davalı davadan önce usulen mütemerrit duruma düşürülmemiş ise davanın açılması ve dilekçenin usulü dairesinde tebliğ olunmasıyla mütemerrit sayılır. Usul hukuku yönünden ise, neticeleri HUMK'nın 185, 186, 187 ve 202. maddelerinde açıklandığı üzere mahkemelere açılmış bir davayı sonuçlandırmak görevi verilmiş olur. Dava şartlarının mevcut olup olmadığı da davanın açıldığı tarihteki durum ne ise ona göre hüküm verilmesi mükellefiyeti doğar. Davada derdestlik hali de söz konusu olabilir. Davacı davasını açtıktan sonra davalının rızası olmaksızın davasını takipten sarfinazar ve davasını tevsi veya mahiyetini tebdil edemez...’’⁴¹.

Öğretide ve yukarıda özetlenen içtihat doğrultusunda yerleşik yüksek mahkeme kararlarında dava açılmasına bağlanan sonuçlar maddi hukuka ilişkin sonuçlar ve usul hukukuna ilişkin sonuçlar olarak ayrıma tabi tutularak incelenmektedir. Esasen çalışmamızda da bu ayrım doğrultusunda açıklamalar yapılacaktır. Ancak bu ayrım dışında olarak, bazı özel kanun hükümleri ile dava açılmasına bağlanan başkaca sonuçlar düzenlenmiş olduğunu da belirtmek gerekmektedir⁴².

a.Maddi Hukuk Açısından

Dava esası itibariyle maddi hukuk tarafından tanınan bir hakkın korunması talebi olduğu için dava açılmasının maddi hukuka ilişkin sonuçlar doğurması doğaldır. Çalışmamızın bu bölümünde dava açılmasını maddi hukuk açısından sonuçları sırasıyla incelenecektir.

(1) Zamanaşımı Süresinin Kesilmesi

Zamanaşımı, kanunen belirlenen belli şartlar gerçekleştiği takdirde bir hakkın kazanılmasına veya borcun ifadan kaçınılmasına sebebiyet veren süredir⁴³. Maddi hukuk açısından davanın açılmasına bağlanan en önemli sonuçlardan biri zamanaşımının

⁴¹ YİBK 23.12.1976 T., 1976/11-7 E., 1976/6 K., RG: 19.02.1977/15855.

⁴² Örneğin 2004 sayılı İİK m.72 gereğince menfi tespit davası açma tarihi icra takibinin durdurulması için ihtiyati tedbir kararı verilmesi bakımından önem taşımaktadır, yine aynı kanunun 100. maddesi uyarınca dava açılma tarihi hacze iştirak bakımından belirleyicidir. VUK m. 323 gereğince dava açılması ile dava konusu yapılan alacak şüpheli alacak sıfatına haiz olacaktır.

⁴³ Ali Haydar Karahacıoğlu, Mehmet Altın, **Kanunlarımızda Müddetler**, Ankara, 2001, s. 1; Çelik Ahmet Çelik, **Tazminat ve Alacaklarda Zamanaşımı**, İstanbul, 2004, s. 37; Selahattin Sulhi Tekinay, **Borçlar Hukuku**, 5. Bası, C. 2, İstanbul, 1985, s. 1384.

kesilmesidir⁴⁴. Davanın açılmasıyla birlikte başka herhangi bir işleme gerek kalmaksızın, kendiliğinden⁴⁵ zamanaşımı kesilmiş olacaktır⁴⁶.

Davanın görevsiz veya yetkisiz mahkemede açılması durumunda dahi dava açılmasının zamanaşımı kesip kesmeyeceği ise tartışmalıdır. Doktrinde bir kısım yazarlar zamanaşımının bu durumda kesilmeyeceği görüşünde iken⁴⁷, bir kısım yazarlar ise davanın görevli veya yetkili olmayan mahkemede açılmasının zamanaşımının kesilmesine engel olmayacağı düşüncesindedir⁴⁸.

Bu görüş ayrılığında görevli veya yetkili olmayan mahkemede dava açılmasının da zamanaşımını kestiği sonucunu seçmek kanaatimizce doğru olacaktır. Zira dava açılmasına bağlanan sonuçlar bu davanın görevli veya yetkili mahkemede açılmasına, diğer bir ifade ile dava şartlarına uygun olarak açılan bir davada ortaya çıkan sonuçlar olmayıp davanın açılmış olması yeterlidir. Öte yandan davanın yetkisiz mahkemede açılmış olması halinde eğer kesin yetki kuralı söz konusu değilse, yetki itirazında bulunulmadığı takdirde mahkeme davayı inceleyerek hüküm verebilecektir ve bu durumda zamanaşımının kesilmemiş olduğunun kabulü yargılama sürerken zamanaşımı define vücut verebileceğinden bu durumun kabulü hukuken mümkün değildir.⁴⁹ Karşıt görüşte olan yazarların dayanaklarından birini teşkil eden TBK m.158 ile tanınan sürenin ise⁵⁰, yasal süre içerisinde yetkili veya görevli mahkemeye başvurulmaması halinde dava açılmamış sayılması kararı verilmesi durumunda⁵¹ düşünülmesi gerekmektedir. TBK m.158 ile tanınan bu süre, görevsiz veya yetkisiz mahkemede açılan

⁴⁴ Bkz. TBK m.154/1, TMK m.714, TMK m.777. Ayrıca Kıyak, **a.g.e.**, s.55; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.396; Şakir Berki, **Türk Borçlar Kanununda İskati Müruruzaman (İskat)**, Dr.Recai Seçkin'e Armağan, AÜHFY, 1974, s.718.

⁴⁵ Bu sebeple dava açılmasının aktif sonucu olarak sınıflandırılmaktadır. Bkz. Yargıtay 4. HD, 26.10.1951 T, 8427 E, 6588 K(Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 03.03.2018) ; Ansay, **a.g.e.**, s.218; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.289.

⁴⁶ Özmumcu, **a.g.e.**, s.194-195; Kuru, **Usul**, s.1649; Ansay, **a.g.e.**, s.218;Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.396; Muşul, **a.g.e.**, s.119; Berki, **İskat**, s.727; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.289; Ergun Önen, **Medeni Yargılama Hukuku**, 3. b., Ankara, Sevinç Matbaası, 1979, s.156; Safa Reisoğlu, **Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 24. b., İstanbul, Beta Yayınevi, 2013, s. 433.

⁴⁷ Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.444; Mehmet Akif Tutumlu, **Türk Borçlar Hukukunda Zamanaşımı Ve Uygulanması, Kavram, Durma Ve Kesilme Nedenleri (Zamanaşımı)**, İstanbul, 2001, 2.b, s.67; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.397; Şakir Berki, **Borçların Sukutu (Borçlar)**, AÜHFD, C.12, S.1, 1955, s.261. Ayrıca bkz. bu doğrultuda Yargıtay 2. HD., 1975/7766 E., 1975/9485 K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 04.03.2018)

⁴⁸ Kuru, **Ders**, s.166; Özmumcu, **a.g.e.**, s.194; Ufacık, **a.g.e.**, s.78; Kıyak, **a.g.e.**, s.57; Kuru, **Usul**, s.1139; Üstündağ, **a.g.e.**, s.159; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.96; Karşı, **a.g.e.**, s.497; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.275.

⁴⁹ Kıyak, **a.g.e.**, s.57.

⁵⁰ Tutumlu, **a.g.e.**, s.257.

⁵¹ HMK m.20/1'e göre "Görevsizlik veya yetkisizlik kararı verilmesi hâlinde, taraflardan birinin süresi içinde kanun yoluna başvurulmayarak kesinleşmiş ise kararın kesinleştiği tarihten; kanun yoluna başvurulmuşsa bu başvurunun reddi kararının tebliğ tarihinden itibaren iki hafta içinde kararı veren mahkemeye başvurarak, dava dosyasının görevli ya da yetkili mahkemeye gönderilmesini talep etmesi gerekir. Aksi takdirde, bu mahkemece davanın açılmamış sayılmasına karar verilir."

davanın zamanaşımını kesmediğini değil; zamanaşımı kesilmiş olsa bile belirtilen sürede görevli veya yetkili mahkemeye başvurulmadığı için davanın açılmamış sayılmasına karar verilmesi durumunda zamanaşımı işlemeye devam edeceğinden⁵² hak kaybına uğranılmaması için tanınan bir süre olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan davacı, görevsizlik veya yetkisizlik kararı üzerine süresinde görevli veya yetkili mahkemeye başvurmak sureti ile davayı devam ettirirse bu dava ilk davanın devamı niteliğinde olduğundan⁵³ ilk davanın sonuçları ikinci dava için aynen geçerli olmakta ve bu durum da görevsiz veya yetkisiz mahkemede açılan davanın dahi zamanaşımını keseceğini göstermektedir⁵⁴.

Davanın, kısmi dava olarak açılması halinde dava edilen kısım için zamanaşımı kesilecektir⁵⁵. Tespit davasında ise ikili bir ayırım yapmak gerekir, zira müspet tespit davalarının açılmasıyla zamanaşımı kesilmekte iken menfi tespit davalarında ise davalının vereceği cevap dilekçesi ile zamanaşımı kesilecektir⁵⁶. Belirsiz alacak ve tespit davalarında ise davanın açılması ile dava sonucunda ortaya çıkacak miktarın tümü için zamanaşımı kesilmiş olacaktır⁵⁷. Zamanaşımının kesilmesiyle birlikte yeniden zamanaşımı süresi işlemeye başlayacaktır. Ancak dava kesinleşinceye kadar davanın ilerlemesine etkili olan yargılamaya ilişkin her işlem ve karar ile zamanaşımı süresi kesilerek yeniden işlemeye başlayacaktır⁵⁸.

⁵² Davanın açılmamış sayılmasına karar verilmesi halinde davada talep sonucu dahi vaki olmamış sayılacak ve bunun doğal sonucu olarak dava ikamesiyle kesilen zamanaşımı süresi ortadan kalkacaktır. Bkz. Özümucu, **a.g.e.**, s.194; Berki, **İskat**, s.729.

⁵³ Özümucu, **a.g.e.**, s.194.

⁵⁴ Ufacık, **a.g.e.**, s.78; Kuru, **Ders**, s.166.

⁵⁵ Özümucu, **a.g.e.**, s.195; Kuru, **Usul**, s.1653; Üstündağ, **a.g.e.**, s.490; Muşul, **a.g.e.**, s.120; Emel Şeyda Elgun, **Medeni Usul Hukukunda Davanın Açılmamış Sayılması Ve Sonuçları**, Ankara, 2011, s.158; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.235; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.519; Kıyak, **a.g.e.**, s.55; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.275; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.396; Önen, **a.g.e.**, s.156; Karanlı, **a.g.e.**, s.497; Reisoğlu, **a.g.e.**, s.433; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.289. Ayrıca bkz. Yargıtay HGK 18.09.1985 T, 984/9-101 E., 690 K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 12.03.2018)

⁵⁶ Tutumlu, **Zamanaşımı**, s.258; Kuru, **Usul**, s.1655; Özümucu, **a.g.e.**, s.195; Muşul, **a.g.e.**, s.120; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.275; Kıyak, **a.g.e.**, s.56-57; Mustafa Y. Aygün, Davanın Açılmamış Sayılması, **Yargıtay Dergisi**, S.1979/4, s.850; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.519; Nilüfer Boran Güneysu, İcra Takip İşlemleri, **TBB**, S.101, 2012, s.42; Ansay, **a.g.e.**, s.231. Ayrıca bkz. Yargıtay 19. HD 11.05.2000 T, 2000/202 E., 2000/3627K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 13.03.2018)

⁵⁷ Ali Cem Budak, Belirsiz Alacak Davası (Belirsiz), **BD**, C.24 Ocak Özel Sayı, 2013, s.84; Hakan Pekcanitez, Belirsiz Alacak Davası (Belirsiz), **DEÜHFD**, C.11, Özel Sayı, 2009, s.541; Hakan Pekcanitez, **Belirsiz Alacak Davası (Alacak)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011, s.59.

⁵⁸ TBK m.157. Ayrıca bkz. Kıyak, **a.g.e.**, s.55; Berki, **Borçlar**, s.264-265; Reisoğlu, **a.g.e.**, s.387; Özümucu, **a.g.e.**, s.194; Fikret Eren, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 14.b, Ankara, Yetkin Yayınları, 2012, s. 1294; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.519; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.289.

(2) Hak Düşürücü Sürenin Korunması

Belli bir süre içerisinde belli bir davranışta bulunmaması halinde bir hakkın sona ermesi sonucu doğuyorsa hak düşürücü süreden bahsedilecektir⁵⁹. Bu tür süreler içinde bir hakkın korunmasına ilişkin eylemin yapılmaması halinde sadece dava hakkının kaybı değil, hakkın kendisinin de kaybı söz konusu olmaktadır⁶⁰. Hak düşürücü sürelerde durma veya kesilemez, feragat mümkün değildir, itirazda bulunulsun veya bulunulmasın re'sen nazara alınmak durumundadır zira hak düşürücü süre bir itiraz nedenidir⁶¹.

Dava açılmasına bağlanan diğer bir sonuç da hak düşürücü sürenin korunmasıdır. Hak düşürücü süreye bağlı bir hakkın dava edilmesi ile süre korunacak ve o hak bakımından dava süresince hakkın düşmesi tehdidi ortadan kalkacaktır⁶². Zamanaşımının kesilmesi konusunda olduğu gibi⁶³ davanın yetkisiz veya görevsiz mahkemede açılması halinde hak düşürücü sürenin korunup korunmayacağı ise tartışmalıdır. Doktrinde bir kısım yazarlar hak düşürücü sürenin bu durumda işlemeye devam edeceği görüşünde iken⁶⁴, bir kısım yazarlar ise bu durumun hak düşürücü sürenin korunmasına engel olmayacağı düşüncesindedir⁶⁵. Bu görüş ayrılığında, TBK m.158 hükmü ile eski BK m.137 hükmünden farklı olarak altmış günlük ek sürenin hak düşürücü süreler bakımından da uygulama alanı bulacağını açık olarak düzenlendiği de⁶⁶ göz önüne alınarak, zamanaşımının kesilmesi bahsinde açıkladığımız gerekçelere⁶⁷ dayanarak görevsiz veya yetkisiz mahkemede açılan davanın da hak düşürücü süreleri koruyacağı kanaatindeyiz.

⁵⁹ Özmumcu, **a.g.e.**, s.195; Şakir Berki, Hukukta Müddet Çeşitleri (Müddet), **AÜHFİD**, C.25, S.1, 1968, s.101; Mustafa Dural, Suat Sarı, **Türk Özel Hukuku Temel Kavramlar Ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri**, 4. b, İstanbul, 2009, s.229; Kemal Oğuzman, Turgut Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul, 2006, s. 464.

⁶⁰ Tutumlu, **Zamaneşımı**, s.28-29.

⁶¹ Özmumcu, **a.g.e.**, s.195; Feyzi Necmeddin Feyzioğlu, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, C: 2, 2. b, İstanbul, 1977, s.521; Tekinay, **a.g.e.**, s.1384; Necip Kocayusufpaşaoğlu, **Borçlar Hukukuna Giriş**, 4.b, İstanbul, 2008, s. 50; Berki, **Müddet**, s.102-106; Reisoğlu, **a.g.e.**, s.377; Berki, **İskat**, s.732; Kıyak, **a.g.e.**, s.59.

⁶² Özmumcu, **a.g.e.**, s.195; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.444; Kuru, **Usul**, s.1670; Üstündağ, **a.g.e.**, s.490; Muşul, **a.g.e.**, s.120; Elgun, **a.g.e.**, s.159; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Usul**, s.332; Aygün, **a.g.e.**, s.850; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.275; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.289; Kuru, **Ders**, s.166.

⁶³ Bkz. yuk. I.Bölüm, s. 20-22.

⁶⁴ Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.444; Reisoğlu, **a.g.e.**, s.375.

⁶⁵ Kuru, **Usul**, s.1670; Ufacık, **a.g.e.**, s.105-106; Postacioğlu, **a.g.e.**, s.397; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Usul**, s.96, Üstündağ, **a.g.e.**, s.160. Ayrıca bkz. Yargıtay 10. HD., 26.11.2002 T., 2002/6665 E., 2002/9204 K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 18.03.2018)

⁶⁶ Özmumcu, **a.g.e.**, s.195; Postacioğlu, **a.g.e.**, s.398; Karlı, **a.g.e.**, s.497. Ayrıca bkz. TBK m.158, BK m.137.

⁶⁷ Bkz. yuk. I.Bölüm, s. 21.

(3) Bazı Şahsa Bağlı Hakların Malvarlığı Hakkına Dönüşmesi

Hakların ekonomik değere sahip olup olmamasına göre yapılan sınıflandırmada değeri para ile ölçülemeyen haklara şahıs varlığı hakları, ekonomik değer taşıyan ve değeri para ile ölçülebilen haklara ise malvarlığı hakları denir⁶⁸. Medeni hukukta, şahsa bağlı haklar başkalarına devredilemediği gibi mirasçılara da intikal ettirilememekte ve bu haklara dayanarak yalnızca hak sahibi tarafından dava açılabilir⁶⁹. Ancak şahsa bağlı hakların hak sahibi tarafından dava edilmesi durumunda, dava açılması ile şahıs varlığı hakları malvarlığı hakkına dönüşecektir⁷⁰. Bunun sonucunda şahsa sıkı sıkıya bağlı haklardan olan örneğin manevi tazminat hakkının dava edilmesi sırasında⁷¹ veya nafaka hakkının dava edilmesi sırasında⁷² yahut boşanma davası sırasında⁷³ davacı ölürse, dava mirasçılara intikal edebilecek ve davacının mirasçıları davaya devam edebilecektir⁷⁴.

(4) İyiniyetin Kötüniyete Dönüşmesi

Türk Medeni Kanunu'nun üçüncü maddesinde hukuken düzenlemesini bulan iyiniyet, bir hakkın doğumuna engel olan bir durumun olayda varlığı veya bir hakkın doğumu için gerekli olan bir unsurun olayda yokluğu konusundaki kişide mahzur görülebilecek bilgisizlik veya yanlış bilgidir⁷⁵. Dava açılması ile öncesine bilgisizliği yahut yanlış bilgisi mahzur görülebilecek olan davalı, artık iyiniyetli olduğunu ileri süremeyecek ve iyiniyetinin

⁶⁸ Dural, Sarı, **a.g.e.**, s.141; Kıyak, **a.g.e.**, s.60; Serap Helvacı, Fulya Erlüle, **Medeni Hukuk**, 2.b.İstanbul, Legal Yayınları, 2011, s.25; Oğuzman, Barlas, s. 104; Karşı, **a.g.e.**, s.497; Oğuzman, Barlas, s. 115; Ahmet Kılıçoğlu, **Medeni Hukuk Temel Bilgiler (Medeni)**, Ankara, 2004, s. 60.

⁶⁹ Özümücü, **a.g.e.**, s.196; Serap Helvacı, **Gerçek Kişiler**, 3.b. İstanbul, 2010, s.99-100; Kemal Oğuzman, Özer Seliçi, Saibe Oktay Özdemir, **Kişiler Hukuku Gerçek Ve Tüzel Kişiler**, 2010, İstanbul, s.142; Karşı, **a.g.e.**, s.497; Kılıçoğlu, **Medeni**, s.60.

⁷⁰ Özümücü, **a.g.e.**, s.196; Kıyak, **a.g.e.**, s.61-62; Kuru, **Usul**, s.1671; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.305; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.445; Önen, **a.g.e.**, s.158; Karşı, **a.g.e.**, s.498; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.520.

⁷¹ Postacioğlu, **a.g.e.**, s.401; Rona Serozan, **Manevi Tazminat İsteminin Mirasçılara İntikali (Manevi)**, Prof. Dr. İlhan E. Postacioğlu Armağanı, İstanbul, 1990, s. 286; Ergun Orhunöz, **Ölüm ve Cismani Zararlarda Manevi Tazminat**, Ankara, 1997, s. 57. Ayrıca bkz. Yargıtay HGK 3.4.1963 T, 4-80 E, 42 K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 22.03.2018)

⁷² Kuru, **Usul**, s.1671; Ahmet Cemal Ruhi, **Türk Hukukunda Nafaka ve Nafaka Alacaklarının Yabancı Ülkelere Tahsili**, Ankara, 2003, s. 131. Ayrıca bkz. Yargıtay 2.HD, 03.04.1979 T, 1979/2535 E, 1979/2750 K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 22.03.2018)

⁷³ Ahmet M. Kılıçoğlu, **Medeni Kanunumuzun Aile, Miras ve Eşya Hukuku'nda Getirdiği Yenilikler (Yenilik)**, 2.b., Ankara, 2004, s. 22; Karşı, **a.g.e.**, s.497; Ufacık, **a.g.e.**, s.120.

⁷⁴ Özümücü, **a.g.e.**, s.196; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.333; Ufacık, **a.g.e.**, s.115-122; Üstündağ, **a.g.e.**, s.491; Alangoya, Yıldırım, Deren Yıldırım, **a.g.e.**, s.236.

⁷⁵ Kıyak, **a.g.e.**, s.62; Dural, Sarı, **a.g.e.**, s.190; Özümücü, **a.g.e.**, s.196; Yavuz Alangoya, **İspat Yükü Yönünden MK 3 (İspat)**, **İÜHFM**, C.27, S.1-4, 1961, s.360; Seyfullah Edis, Türk Medeni Hukukunda İyiniyet, Hüseyin Cahit Oğuzoğlu'na Armağan, **AÜHFY**, 1972, s.137-180-138; Aydın Zevkliler, Ayşe Havutçu, **Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk**, Ankara, 2003, s. 78; Jale G Akipek, Turgut Akıntürk, **Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri**, C.1, 4. b. İstanbul, 2002, s. 156-157; Jale G Akipek, Subjektif Hüsniyetin Mahiyeti Ve Hükümleri, **AÜHFD**, C.14, S.1, 1957, s.56-71.

kötüniyete dönüştüğü kabul edilerek hakkında TMK m.3 tatbik edilerek hukuk düzeni tarafından korunmayacaktır.⁷⁶

Dava açılmasının bağlanan bu sonucun doğabilmesi için dava açılması tek başına yeterli olmayıp⁷⁷ iyi niyetin mahiyeti gereği bu yanlış bilgi veya bilgisizliğin davalı tarafından farkına varılması sonucunun da doğması, yani dava dilekçesinin davalıya tebliğ edilmesi gerekmektedir⁷⁸. Çünkü davalı ancak tebliğ yoluyla aleyhinde açılan davadan haberdar olacaktır. Dava dilekçesinin davalıya usulsüz tebliğ edilmesi ihtimalinde ise, davalının usulsüz tebligatı öğrendiği tarihten itibaren bu sonuç doğacaktır⁷⁹. Davanın açılmamış sayılması halinde ise davadaki tüm talepler vaki olmamış ve dava ile doğan tüm sonuçlar ortadan kalkarak hukuk dünyasında dava hiç açılmamış gibi olacak ise de⁸⁰, niteliği gereği dava dilekçesinin tebliği ile davalı tarafından dava konusu hakkında bilgi edinileceğinden, dava açılmasına bağlanan iyiniyetin kötüniyete dönüşmesi sonucu davanın açılmamış sayılması halinde dahi doğacak ve etkisini devam ettirecektir⁸¹.

(5) Davalının Temerrüde Düşmesi

Temerrüt, ifası mümkün ve muaccel bir borcun zamanında ifa edilmemesi durumunda gerçekleşen sorumluluk hali olarak tanımlanabilir⁸². Temerrüt durumuna düşürülmek için kanunen aranan bazı koşullar gerekmektedir. Borcun muaccel ve dava edilebilir olması, ifanın mümkün olması, ihtar gerektirmeyen haller bulunmuyorsa alacaklının borçluya ihtarda

⁷⁶ Özmumcu, **a.g.e.**, s.196; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.520; Ufacık, **a.g.e.**, s.128; Kıyak, **a.g.e.**, s.64; Önen, **a.g.e.**, s.157; Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.289; Karşı, s.498.

⁷⁷ Dava açılmasının tek başına yeterli olmadığı, aynı zamanda başkaca bir usuli bir işlemin gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkan bu tür sonuçlar dava açılmasının pasif sonucu olarak sınıflandırılmaktadır. Bkz. Ansay, **a.g.e.**, s.218; Özmumcu, **a.g.e.**, s.198.

⁷⁸ Özmumcu, **a.g.e.**, s.196; Kıyak, **a.g.e.**, s.64; Ansay, **a.g.e.**, s.218; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.447; Kuru, **Usul**, s.1671; Üstündağ, **a.g.e.**, s.492; Alangoya, Yıldırım, Deren Yıldırım, **a.g.e.**, s.235; Muşul, **a.g.e.**, s.120; Karşı, **a.g.e.**, s.499; Ergül, **a.g.e.**, s.160; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.520; Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.306.

⁷⁹ Özmumcu, **a.g.e.**, s.197-198; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.276; Muşul, **a.g.e.**, s.257; Kıyak, **a.g.e.**, s.64.

⁸⁰ Aygün, **a.g.e.**, s.830; Özmumcu, **a.g.e.**, s.200.

⁸¹ Özmumcu, **a.g.e.**, s.197; Elgun, **a.g.e.**, s.172; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.333; Özmumcu, **a.g.e.**, s.203.

⁸² Eren, **a.g.e.**, s.1089; M Kemal Oğuzman, M Turgut Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 5.b, İstanbul,1995, s.283; Rona Serozan, **Borçlar Hukuku Genel Bölüm (Borçlar)**, C.3, 2.b, İstanbul, 1998, s.159; Ahmet Kılıçoğlu, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler (Borçlar)**, 2.b, Ankara,2002, s.459;Selahattin Sulhi Tekinay, Sermet Akman, Haluk Burcuoğlu, Atilla Altop, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 7. b, İstanbul, 1993, s. 911; Özmumcu, **a.g.e.**, s.198; Nami Barlas, **Para Borçlarının İfasında Borçlunun Temerrüdü Ve Bu Temerrüt Açısından Düzenlenen Genel Sonuçlar**, İstanbul, 1992, s. 15.

bulunması ile borçlunun ifada bulunmamış olması ve alacaklının temerrüde düşmemiş olması şartları gerekmekte olup⁸³, borçlunun kusurlu olması şart değildir⁸⁴.

Davanın açılmasına bağlanan sonuçlardan biri de davalının temerrüde düşmesidir⁸⁵. Bu sonuç, açılan dava ile davacının davalıdan borcunu ifa etmesi isteğini içeren irade beyanı yöneltmesi ile birlikte temerrüdün şartlarından olan ihtar şartının gerçekleşmesi ile doğmaktadır⁸⁶. Bu sebeple dava açılması tek başına bu sonucu doğurmamakta, açılan dava ifa davası ise⁸⁷ ve ihtar dışındaki diğer temerrüt şartları gerçekleşmiş ise ihtar koşulu da dava açılması neticesinde dava dilekçesinin davalıya tebliği ile gerçekleşmiş sayılarak davalının temerrüde düşmesi sonucu doğacaktır. Her ne kadar bir kısım yazarlar ve eski tarihli yüksek mahkeme kararları bu sonucun doğması için dava açılmasını yeterli görmekte ve davalıya dava dilekçesinin tebliğinin gerekmediği görüşünü benimsemiş iseler de⁸⁸ günümüzde yerleşik doktrin ve içtihatlar doğrultusunda, dava açılması ile davalının kendiliğinden temerrüde düşmeyeceği⁸⁹, temerrüde düşürülmesi için davalıya dava dilekçesinin tebliğinin gerektiği söylenebilecektir⁹⁰.

Dava açılmasına bağlanan bu sonuç, açıklandığı üzere dava dilekçesinin davalıya tebliği ile doğacağından davanın açılmamış sayılması halinde dahi eğer tebligat yapılmış ise ortaya çıkacak ve etkisini sürdürecektir⁹¹. Dava dilekçesinin usulsüz tebliği durumunda ise davalının usulsüz tebliği öğrenmesi ile tebligat geçerli hale geleceğinden, o andan itibaren diğer şartları da haizse davalı temerrüde düşürülmüş olacaktır⁹². Davanın görevsiz veya

⁸³ Eren, **a.g.e.**, s.1092-1099; Reisoğlu, **a.g.e.**, s.319; Barlas, **a.g.e.**, s.15; Kıyak, **a.g.e.**, s.65; Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, **a.g.e.**, s.911; Haluk Tandoğan, **Türk Mes'uliyet Hukuku**, İlk Basıdan Tıpkı Basım, İstanbul, 2010, s.470; Özmumcu, **a.g.e.**, s.198; Tamer İnal, **Borca Aykırılık ve Sonuçları**, İstanbul, 2004, s. 223; Vedat Buz, **Borçlunun Temerrüdünde Sözleşmeden Dönme**, Ankara, 1998, s.101-103; Ali Bozer, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, 2002, s.195; Rona Serozan, **İfa, İfa Engelleri, Sebepsiz Zenginleşme (İfa)**, 3. b, İstanbul, 2002, s. 181.

⁸⁴ Oysa Alman Hukukunda kusur temerrüdün şartlarından biridir.

⁸⁵ Özmumcu, s.198; Kuru, **Ders**, s.166; Ufacık, **a.g.e.**, s.134; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.401.

⁸⁶ Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.446; Ansay, **a.g.e.**, s.218; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.306; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.400-401; Kuru, **Usul**, s.1671-1672; Muşul, **a.g.e.**, s.120; Elgün, **a.g.e.**, s.161, Karslı, **a.g.e.**, s.499; Pekcantez, Atalay, Özekes, **a.g.e.**, s.521; Alangoya, Yıldırım, Deren Yıldırım, **a.g.e.**, s.235; 165; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.276; Haluk N Nomer, **Borçlar Hukuku, Genel Hükümler**, 6. b, İstanbul, 2008, s.150; Özmumcu, **a.g.e.**, s.198; Eren, **a.g.e.**, s.1093.

⁸⁷ Tekinay, **a.g.e.**, s.1226; Ufacık, **a.g.e.**, s.134.

⁸⁸ Üstündağ, **a.g.e.**, s.492; Tandoğan, **a.g.e.**, s.471. Yine aynı yönde Yargıtay İBK, 28.11.1956 T., 15/15 K., (RG: 27.12.1956/9494).

⁸⁹ Dava açılmasının tek başına yeterli olmadığı, aynı zamanda başkaca bir usuli bir işlemin gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkan bu tür sonuçlar dava açılmasının pasif sonucu olarak sınıflandırılmaktadır. Bkz. Ansay, **a.g.e.**, s.218; Özmumcu, **a.g.e.**, s.198; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.289.

⁹⁰ Bkz. Yargıtay İBK, 21.11.1966 T, 1966/19 E., 1966/10 K., (RG:29.12.1966). Aynı yönde: Yargıtay İBK, 23.12.1976 T, 1976/11-7 E., 1976/6 K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 05.04.2018)

⁹¹ Özmumcu, **a.g.e.**, s.199.

⁹² A.e., s.199.

yetkisiz mahkemede açılmış olması ise davalının temerrüde düşürülmesi sonucunu etkilememektedir⁹³.

b.Usul Hukuku Açısından

Dava açılması başlı başına bir usul hukuku işlemi olduğu için, dava açılması ile başlayan usuli ilişki içerisinde dava, bir takım etki ve sonuçlar oluşturarak usul hukuku bakımından da sonuçlar doğurmaktadır. Dava açılmasının usul hukuku bakımından sonuçlarını tamamı mevzuatta düzenleme alanı bulmamış olup bir kısmı yorum yoluyla çıkartılabildiğinden doktrinde dava açılmasının usul hukukuna ilişkin sonuçları neler olduğu konusunda görüş birliği olduğu söylenemez⁹⁴.

(1) Mahkemenin Davayı İnceleme Ve Karar Verme Zorunluluğu

Dava açılması ile birlikte davacı ile mahkeme arasında meydana gelen usul hukuku ilişkisinde mahkeme, kendisine yöneltilen hukuki koruma talebini inceleyerek dava şartları mevcut olmasa dahi⁹⁵ olumlu veya olumsuz bir karar vermeye mecburdur⁹⁶. Bu karar usule veya esasa ilişkin olabilir, ancak yargılamanın gelişimi ve devamını amaçlayan ara kararlar bu kapsamda değerlendirilmemekte, mahkemenin vermeye mecbur olduğu karar yargılamayı sonlandırmayı amaçlayan dava hakkında nihai karar olmalıdır⁹⁷.

Mahkeme kendisine yöneltilen hukuki koruma talebi konusunda nihai bir karar vermek mecburiyetinde olup, bu zorunluluk anayasanın 36 maddesinde hak arama hürriyeti başlığı altında ve AİHS madde 6'da adil yargılanma hakkı kapsamında düzenlemeye kavuşturulmuştur⁹⁸. Mahkemenin aksi bir tutumu bireylere dava hakkı ile tanınan hukuki koruma talep etme yetkisinin ihlali olacağından hâkimin hukuki ve cezai sorumluluğunu gündeme getirecektir⁹⁹.

⁹³ Kuru, **Usul**, s.1673.

⁹⁴ Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.290; Ufacık, **a.g.e.**, s.38; Kıyak, **a.g.e.**, s.69-71; Atalı, **a.g.e.**, s.103; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.447; Özmumcu, **a.g.e.**, s.184-194; Karşlı, **a.g.e.**, s.499; Üstündağ, **a.g.e.**, s.485-490; Ansay, **a.g.e.**, s.217; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Usul**, s.333-337.

⁹⁵ Kuru, **Usul**, s.1673; Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.290; Kuru, **Ders**, s.167.

⁹⁶ Özmumcu, **a.g.e.**, s.184; Postacioğlu, **a.g.e.**, s.407; Ufacık, **a.g.e.**, s.39; Atalı, **a.g.e.**, s.102; Elgun, **a.g.e.**, s.161; Önen, **a.g.e.**, s.161; Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.290; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Usul**, s.521; Karşlı, **a.g.e.**, s.499; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.384; Kuru, **Ders**, s.167; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.276.

⁹⁷ Özmumcu, **a.g.e.**, s.184; Postacioğlu, **a.g.e.**, s.407; Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.489.

⁹⁸ Karşlı, **a.g.e.**, s.435; Özmumcu, **a.g.e.**, s.184; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.276.

⁹⁹ Özmumcu, **a.g.e.**, s.185; Kuru, **Usul**, s.1674; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.449; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Usul**, s.521; Elgun, **a.g.e.**, s.162; Karşlı, **a.g.e.**, s.435; Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.290; Atalı, **a.g.e.**, s.102; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.276; Karşlı, **a.g.e.**, s.500; Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.290.

(2) Derdestlik

Dava açılması ile kendiliğinden¹⁰⁰ usul hukuku alanında ortaya çıkan diğer bir sonuç ise derdestlik halidir¹⁰¹. Derdestlik mevzuatta tanımlanmamıştır¹⁰², öğretide ise dava konusu hukuki uyuşmazlığın davanın açılmasından hukuken şekli anlamda kesinleşmesine kadar geçen zaman diliminde içerisinde bulunduğu usul hukukuna ilişkin durum olarak tanımlanmaktadır¹⁰³.

Derdestliğin önemi dava açılması ile başlayan usuli ilişkinin devamı hususunda belirleyici olmasında yatmaktadır. 1086 sayılı HUMK'da derdestlik itirazı ilk itirazlar arasında sayılmaktaydı¹⁰⁴ ve bu nedenle ilk itirazların ileri sürülebildiği usul kesiti içerisinde ileri sürülmediği takdirde aynı uyuşmazlık konusu hakkında mahkemelerce farklı kararlar verilebilmekteydi. Bu durum hukuk güvenliğini zedelediği gerekçesiyle öğretide eleştirilmekteydi¹⁰⁵. Bu haklı eleştirilerin neticesinde 6100 sayılı HMK ile derdestlik dava şartı olarak düzenlenmiştir¹⁰⁶. Böylece dava şartlarından olan derdestlik gerek hâkim tarafından resen gerek taraflarca davanın her aşamasında ileri sürülebilecek ve bulunması halinde dava şartı yokluğundan usulden ret kararı verilecektir¹⁰⁷.

Davanın açıldığı andan itibaren derdestlik de başlayacak ve aynı dava yargı mercileri nezdinde tekrar açılmayacaktır¹⁰⁸. Ancak derdestlik dava şartından bahsedilmesi için ileri sürülen ikinci hukuki koruma talebinin HMK anlamında dava olması¹⁰⁹, dava edilen hususun yargı mercilerine¹¹⁰ ve bunlar arasından da hukuk mahkemesi önüne getirilmesi¹¹¹ ve birinci

¹⁰⁰ Bu sebeple dava açılmanın aktif sonucu olarak sınıflandırılmaktadır. Bkz. Tanrıver, Derdestlik, s.11; Ansay, **a.g.e.**, s.217-218; Kıyak, **a.g.e.**, s.154; Bilge, Önen; **a.g.e.**, s.419; Özmumcu, **a.g.e.**, s.185.

¹⁰¹ Bilge, Önen; **a.g.e.**, s.449; Tanrıver, Derdestlik, s.9; Özmumcu, **a.g.e.**, s.185; Karşlı, **a.g.e.**, s.500; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Usul**, s.521; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.276; Kuru, **Ders**, s.167.

¹⁰² Ziya Akıncı, Tahkim Ve Derdestlik İtirazı, Prof. Dr. Mahmut Tevfik Bırsel'e Armağan, **DEÜY**, İzmir, 2001, s.1; Tanrıver, Derdestlik, s.19.

¹⁰³ Ömer Ulukapı, Medeni Usul Hukukunda Derdestlik Ve Sonuçları (Derdestlik) , **YD**, C.21, S.4, 1995, s. 439; Önen, **a.g.e.**, s.161; Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.290-291; Tanrıver, Derdestlik, s.12,19; Kuru, **Usul**, s.4227; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.418. Ayrıca feragat halinde davanın reddine ilişkin kararın şekli anlamda kesinleşmesine kadar davanın derdest kalmaya devam edeceği görüşü için bkz. Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.478; Ulukapı, **a.g.e.**, s.420; Kuru, **Usul**, s.4231.

¹⁰⁴ 1086 sayılı HUMK m.187 ve m.194.

¹⁰⁵ Özmumcu, **a.g.e.**, s.185; Ufâcık, **a.g.e.**, s.47; Tanrıver, Derdestlik, s.35-37; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.277.

¹⁰⁶ 6100 sayılı HMK m.114/1-ı.

¹⁰⁷ Özmumcu, **a.g.e.**, s.185; Tanrıver, Derdestlik, s.36; Ulukapı, **a.g.e.**, s.405; Karşlı, **a.g.e.**, s.500; Önen, **a.g.e.**, s.153; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Usul**, s.521-523; Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.290; Kuru, **Ders**, s.167; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.276.

¹⁰⁸ Tanrıver, Derdestlik, s.37.

¹⁰⁹ Fuat Tiryaki, Derdestliğin Şartları, **ABD**, S.1979/II, s.34-40; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.419; Tanrıver, Derdestlik, s.49; Ulukapı, **a.g.e.**, s.411-412; Ansay, **a.g.e.**, s.210; Kıyak, **a.g.e.**, s.149.

¹¹⁰ Tanrıver, Derdestlik, s.49; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.418; Ulukapı, **a.g.e.**, s.410-412; Kuru, **Usul**, s.4219-4232.

davanın görülmekte olması¹¹² ile ikinci davanın önceki dava ile aynı dava olması gerekmektedir¹¹³. Bu noktada derdestlik kavramının açıklanması için aynı davadan ne anlaşılması gerektiği de önem kazanmaktadır. Usul hukukunda bir davanın aynı sayılabilmesi için taraf unsurunun, dava sebebi unsurunun ve talep konusu unsurunun aynı olmasının anlaşılacağı ifade edilmektedir¹¹⁴.

Esasen derdestlik kurumu ile bireylerin dava hakkı sınırlandırılmış ve aynı konuda açacakları ikinci dava bakımından dava hakları ellerinden alınmış olmaktadır. Ancak bu husus dava hakkının sınırlarından birinin hukuki yarar olduğu göz önüne alınarak, ikinci bir dava açmakta bireylerin hukuki yararının bulunmayacağı düşüncesi ile gerekçelendirilebilmektedir¹¹⁵.

(3) Dava Şartlarının Davanın Açıldığı Tarihe Göre İncelenmesi

Bir davanın esasına girmeye engel olan ve yokluğu halinde davanın esastan incelenerek dava dilekçesi ile ileri sürülmüş hukuki talebin haklılığının araştırılması mümkün olmayan şartlara dava şartı denir¹¹⁶. 6100 sayılı HMK madde 114’de dava şartlarının neler olduğu sayılmış¹¹⁷ ve madde 114/2 ile dava şartlarının sayılanlardan ibaret olmadığı, diğer kanunlarda da yer alabileceği düzenlenmiştir. 115’inci madde ile mahkemece her aşamada dava şartlarının mevcut olup olmadığının resen incelenebileceği ve taraflarca da her aşamada

¹¹¹ Tanrıver, Derdestlik, s.45; Kuru, **Usul**, s.3005-3006; Ulukapı, Derdestlik, s.412-413; Tiryaki, **a.g.e.**, s.35.

¹¹² Tanrıver, Derdestlik, s.51; Kuru, **Usul**, s.3005; Ulukapı, Derdestlik, s.416; Tiryaki, **a.g.e.**, s.37.

¹¹³ Bkz. Yargıtay 13. HD, 10.02.1984 T, 1983/8792 E, 1984/966 K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 09.04.2018)

¹¹⁴ Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.421; Tanrıver, Derdestlik, s.60-95; Ulukapı, Derdestlik, s.422-428; Tiryaki, **a.g.e.**, s.38; Ulukapı, **a.g.e.**, s.421; Kuru, **Usul**, s.4231-4232; Ansay, **a.g.e.**, s.211; Üstündağ, **a.g.e.**, s.485; Elgun, **a.g.e.**, s.163; Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.291; Önen, **a.g.e.**, s.153; Ansay, **a.g.e.**, s.211.

¹¹⁵ Akıncı, **a.g.e.**, s.2; Ufacık, **a.g.e.**, s.45; Tanrıver, Derdestlik, s.36; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.277.

¹¹⁶ Baki Kuru, Dava Şartları, **Ord. Prof. Dr. Sabri Şakir Ansay’ın Hatırasına Armağan**, 1964, s.111; Özmumcu, **a.g.e.**, s.186; Üstündağ, **a.g.e.**, s.281; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.236.

¹¹⁷ 6100 sayılı HMK Madde 114/1: Dava şartları şunlardır

- a) Türk mahkemelerinin yargı hakkının bulunması.
- b) Yargı yolunun caiz olması.
- c) Mahkemenin görevli olması.
- ç) Yetkinin kesin olduğu hâllerde, mahkemenin yetkili bulunması.
- d) Tarafların, taraf ve dava ehliyetine sahip olmaları; kanuni temsilin söz konusu olduğu hâllerde, temsilcinin gerekli niteliğe sahip bulunması.
- e) Dava takip yetkisine sahip olunması.
- f) Vekil aracılığıyla takip edilen davalarda, vekilin davaya vekâlet ehliyetine sahip olması ve **Usulüne** uygun düzenlenmiş bir vekâletnamesinin bulunması.
- g) Davacının yatırması gereken gider avansının yatırılmış olması.
- ğ) Teminat gösterilmesine ilişkin kararın gereğinin yerine getirilmesi.
- h) Davacının, dava açmakta hukuki yararının bulunması.
- ı) Aynı davanın, daha önceden açılmış ve hâlen görülmekte olmaması.
- i) Aynı davanın, daha önceden kesin hükme bağlanmamış olması.

dava şartı noksanlığının ileri sürülebileceği düzenlenmiştir. Dava şartı yokluğunun yaptırımını ise 115/2'inci maddede düzenleme alanı bulmuştur¹¹⁸.

Dava açılmasının usul hukuku bakımından sonuçlarından bir diğeri de dava şartlarının davanın açıldığı ana göre belirlenmesi olup, dava şartlarının mevcudiyetini veya noksanlığına doğuran hususlar davanın açıldığı tarihe göre belirlenmektedir¹¹⁹. Belirtildiği üzere hakim tarafından yargılamanın her aşamasında dava şartlarının bulunup bulunmadığı resen araştırılmak durumundadır ve dava açıldığı anda da dava şartlarında eksiklik var ise hakim esasa girerek inceleme yapmayacak ve usulden ret kararı verecektir¹²⁰. Ancak dava şartlarının davanın açıldığı anda mevcut olması gerektiği kuralı HMK m.115/3 ile yumuşatılarak, noksanlığın mahkemece davanın esasına girilmesinden önce fark edilmemiş ve taraflarca da ileri sürülmemiş ancak hüküm anında bu noksanlık giderilmiş ise başlangıçtaki dava şartı noksanlığından ötürü davanın usulden reddedilemeyeceği düzenlenmiştir¹²¹. Bu düzenlemeden önce Yargıtay'ın dava şartlarının davanın açıldığı anda mevcut olması gerektiği kuralını yumuşatıcı içtihatları bulunmaktaydı, ancak 6100 sayılı kanun ile içtihatlar ile ele alınan bu konu yasal düzenlemeye kavuşturulmuştur¹²².

Dava açılmasının usul hukuku bakımından bir sonucunun da dava şartlarının davanın açıldığı ana göre incelenmesi olduğu söylenebilse de, HMK m.115/3 düzenlemesi ile birlikte düşünüldüğünde kural olarak dava şartlarının davanın açıldığı ana göre belirleneceği söylenmelidir. Zira noksanlığı dava sırasında giderilemeyecek dava şartlarının davanın açıldığı ana göre belirleneceği açıktır. Fakat noksanlığı dava sırasında giderilebilecek olan dava şartlarının ise m.115/3 düzenlemesi gereğince hüküm verilmeye kadar noksanlıkları gidilebileceği için sadece davanın açıldığı anda değil dava süresince incelenebileceğini söylemek yerinde olacaktır.¹²³

¹¹⁸ 6100 sayılı HMK Madde 115/2: Mahkeme, dava şartı noksanlığını tespit ederse davanın **Usulden** reddine karar verir. Ancak, dava şartı noksanlığının giderilmesi mümkün ise bunun tamamlanması için kesin süre verir. Bu süre içinde dava şartı noksanlığı giderilmemişse davayı dava şartı yokluğu sebebiyle **Usulden** reddeder.

¹¹⁹ Kıyak, **a.g.e.**, s.101; Özmumcu, **a.g.e.**, s.186; Karşlı, **a.g.e.**, s.500; Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.290; Kuru, **Ders**, s.167; Üstündağ, **a.g.e.**, s.489; Kuru, **Usul**, s.1674; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.277.

¹²⁰ Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.290; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.523; Kuru, Dava Şartları, s.144.

¹²¹ Kuru, **Usul**, s.1674; Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.290; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.523. Ayrıca bkz. 6100 sayılı HMK m.115/3.

¹²² Özmumcu, **a.g.e.**, s.187.

¹²³ Öğretide dava şartları mahkemeye ilişkin, taraflara ilişkin ve dava konusuna ilişkin olarak ayrılmakta ve her grup için belirlenme tarihleri ayrı ayrı ele alınmaktadır. Bkz. Kuru, Dava Şartları, s.112; Karşlı, s.455; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.257; Kuru, **Usul**, s.1401; Kıyak, **a.g.e.**, s.101-114; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.199.

(4) Mahkemenin Görev Ve Yetkisinin Sabitleşmesi

Dava açılmasının usul hukuku bakımından diğer bir sonucu ise davanın açıldığı anda görevli ve yetkili mahkemenin artık sabit hale gelmesi ve görev ve yetki düzenlemelerine göre görev veya yetkide değişikliğe neden olacak olayların dava açıldıktan sonra gerçekleşmesi halinde artık etki doğuramayacak olmasıdır¹²⁴.

Dava açılmasına bağlanan bu sonuç neticesinde dava açıldıktan sonra örneğin davalının yerleşim yeri değişirse veya taraflar dava açıldıktan sonra yetki anlaşması yaparak başka yer mahkemesini yetkili olarak belirlemiş olurlarsa, davanın açıldığı mahkemenin yetkisi bu durumdan etkilemeyecektir¹²⁵. Ancak bu hususta kesin yetki kurallarının söz konusu olduğu hallerde yetkinin sabitleşmesi sonucunun istisnalarının¹²⁶ ve özel kanuni düzenlemelerin söz konusu olduğu hallerde de görevin sabitleşmesi sonucunun istisnalarının¹²⁷ söz konusu olabileceğini belirtmek gerekmektedir.

(5) Davanın Açıldığı Tarihteki Duruma Göre Karara Bağlanması

Dava açılmasının usul hukuku alanında doğurduğu diğer bir sonuç ise davanın açıldığı anda mevcut haklar ve olayların inceleme konusu yapılması ve dava açıldıktan sonra ortaya çıkan olaylar ve taleplerin kanunda istisnası tanınmadığı takdirde hükme esas alınmayacak olmasıdır¹²⁸. Bu bakımdan davacı, dava açıldıktan sonra doğacak hakları için o dava ile karar verilmesini talep edemeyecek ve dava açıldıktan sonra hakkında miktar artışına yönelik gerçekleşen vakıalar ve buna ilişkin taleplerini kural olarak¹²⁹ önceden açmış olduğu davada ileri süremeyecektir¹³⁰. Bu sonuç davaların uzatılarak sürüncemede bırakılmasını engellemenin yanı sıra dava konusundaki incelemelerin daha hızlı ve kolay yapılmasına katkı sağlayarak usul ekonomisinin bir gereği olarak da ortaya çıkmaktadır¹³¹.

¹²⁴ Ansay, **a.g.e.**, s.219; Üstündağ, **a.g.e.**, s.486; Özmumcu, **a.g.e.**, s.188; Muşul, **a.g.e.**, s.121; Saim Üstündağ, **İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi Ve Genişletilmesi Yasağı (Yasak)**, İstanbul, 1967, s.211; Karafakih, **a.g.e.**, s.60.

¹²⁵ Üstündağ, **Yasak**, s.211-212; Özmumcu, **a.g.e.**, s.188.

¹²⁶ Üstündağ, **a.g.e.**, s.206; Özmumcu, **a.g.e.**, s.188; Kıyak, **a.g.e.**, s.98-100; Üstündağ, **Yasak**, s.211-212.

¹²⁷ Kıyak, **a.g.e.**, s.96-97.

¹²⁸ Karşlı, **a.g.e.**, s.500; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.523; Kuru, Arslan, Yılmaz; **a.g.e.**, s.290; Muşul, **a.g.e.**, s.122; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.277; Kuru, **Ders**, s.167.

¹²⁹ Üstündağ, **Yasak**, s.121.

¹³⁰ Kuru, **Usul**, s.1674; Üstündağ, **Yasak**, s.121; Muşul, **a.g.e.**, s.122. Ayrıca bkz. Yargıtay 21. HD, 23.06.1998 T, 3716/4962 Sayılı Karar (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.04.2018); Yargıtay İBK, 28.11.1956 T, 15/15 Sayılı Karar(Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.04.2018)

¹³¹ Ufacık, **a.g.e.**, s.43.

Dava açıldıktan sonra gerçekleşen olaylar sebebiyle dava konusuz kalmış ise taraflar bu durumu ileri sürebilecek ve dava hakkında karar verilmesine yer olmadığına karar verilecektir¹³². Bu bakımdan dava açıldıktan sonra davayı konusuz bırakacak olayların dava açılmasına bağlanan bu sonucun istisnası olduğu söylenebilir. Ancak bu hallerde dahi yargılama giderlerinin davanın açıldığı tarihte haksız olan tarafa yükletilmesi dava açılmasına bağlanan bu sonucun yansımasıdır¹³³.

(6) Geçici Hukuki Koruma Talepleri

Geçici koruma talepleri dava konusunun dava süresince herhangi bir değişikliğe uğramadan muhafazasının sağlanması amacıyla dava konusunun para olması durumunda ihtiyati haciz, dava konusu edilen veya edilecek şeyin para dışındaki şeyler olması durumunda ihtiyati tedbir olarak medeni yargılama hukukunda uygulama alanı bulan işlemlerdir¹³⁴.

Dava süresince dava konusu üzerinde koruma sağlanması amacıyla davanın açılmasından önce talep edilebilen geçici hukuki koruma talepleri ile davanın açılması arasında sıkı bir bağ vardır¹³⁵. Davanın açılmasından önce mahkemeden geçici hukuki koruma talebinde bulunulmuş ve bu talep yerinde görülerek mahkemece ihtiyati tedbir yahut ihtiyati haciz kararı verilmiş ise; talepte bulunulan taraf ihtiyati tedbir korumasında 2 hafta içinde¹³⁶ ihtiyati haciz korumasında ise 7 gün içinde¹³⁷ esas hakkında dava açarak dava açtığını ilişkin belgeyi dosyasına koymak zorundadır. Aksi takdirde karar verilmiş olan geçici hukuki koruma talebi muhafaza edilmeyecek ve etkileri kendiliğinden ortadan kalkacaktır¹³⁸. Bu sebeple dava açılmasının usul hukuku alanında ortaya çıkardığı diğer bir sonuç da dava açılmasından önce karar altına alınmış olunan geçici hukuki koruma taleplerinin korunması ve

¹³² Üstündağ, **Yasak**, s.171; Kuru, **Usul**, s.1679,1734; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.467-468;

¹³³ Ufacık, **a.g.e.**, s.43.

¹³⁴ Baki Kuru, Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, **İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı (İcra)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2004, s. 479; Hasan Özkan, **İhtiyati Tedbir, Delil Tespiti ve İhtiyati Haciz ile Kamu Alacağının Tahsilinde İhtiyati Haciz**, Ankara, 2001, s. 426; Saim Üstündağ, **İcra Hukukunun Esasları (İcra)**, 8. b, İstanbul, 2004, s.400; Ömer Ulukapı, **İcra ve İflas Hukuku (İcra)**, 5.b, Konya, 2012, s.197; Kuru, **Usul**, s.4411-4413; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.582; Kuru, Arslan, Yılmaz; **a.g.e.**, s.582; Özümucu, **a.g.e.**, s.188.

¹³⁵ Özümucu, **a.g.e.**, s.188; Hasan Dursun, **Medeni Usul Hukukunda Davanın Açılmamış Sayılması**, Gazi Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.189;

¹³⁶ 6100 Sayılı HMK m.397/1: İhtiyati tedbir kararı dava açılmasından önce verilmişse, tedbir talep eden, bu kararın uygulanmasını talep ettiği tarihten itibaren iki hafta içinde esas hakkındaki davasını açmak ve dava açtığına ilişkin evrakı, kararı uygulayan memura ibrazla dosyaya koydurtmak ve karşılığında bir belge almak zorundadır. Aksi hâlde tedbir kendiliğinden kalkar.

¹³⁷ 2004 Sayılı İİK m.264/1: Dava açılmadan veya icra takibine başlanmadan evvel ihtiyati haciz yaptırmış olan alacaklı; haczin tatbikinden, haciz gıyabında yapılmışsa haciz tutanağının kendisine tebliğinden itibaren yedi gün içinde ya takip talebinde (Haciz veya iflas) bulunmaya veya dava açmaya mecburdur.

¹³⁸ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.588; Özümucu, **a.g.e.**, s.188; Karşlı, **a.g.e.**, s.436; Ejder Yılmaz, **Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri (Geçici)**, C.1, Ankara, 2001, s. 962.

aksi belirtilmemişse dava hakkında nihai karar kesinleşinceye kadar devamının sağlanmış olmasıdır¹³⁹.

(7) Davayı Geri Alma Yasağı

Dava açılmasının usul hukuku bakımından sonuçlarından biri de dava açıldıktan sonra davalının rızası olmaksızın davacının davasını geri alamayacağını ilişkin davayı geri alma yasağının başlamasıdır¹⁴⁰. Davanın geri alınması, talep sonucundan feragat edilmeksizin aynı talep sonucunun daha sonra dava yoluyla tekrar ileri sürülmesi hakkı saklı tutularak açılmış olunan davanın geri çekilmesidir¹⁴¹. Ayrıca Yargıtay kararlarında belirtilen davayı atıye bırakmak kavramının usul hukukunda mevcut olmadığı ve bu ifadeden davanın geri alınması kurumunun anlaşılması gerektiği öğretide haklı olarak belirtilmektedir¹⁴².

Davanın geri alınması dava edilen hakkın özünden vazgeçme niteliğinde olan ve daha sonra dava açılabilmesine imkân tanımayan davadan feragat kurumundan farklıdır¹⁴³. Davanın geri alınması halinde davalı tekrar kendisine yönelik dava açılması tehdidi altında olacağından davanın geri alınması davalının açık rızası ile mümkün iken¹⁴⁴, davadan feragat halinde ne böyle bir tehdit altında bulunma ne de davalının rıza göstermesi zarureti bulunmaktadır¹⁴⁵.

Dava açılması ile davacı taraf bakımından davalının rızası olmaksızın davayı geri alma yasağı başlamakta ve ancak davalının açık rızası ile dava geri alınabilmektedir¹⁴⁶. Davalının açık rızası ile geri alınan dava açılmamış sayılır ve dava açılmasına bağlanan tüm sonuçlar hiç

¹³⁹ Kuru, Arslan, Yılmaz, **İcra**, s.490; Yılmaz, **Geçici**, s.1169; Özmumcu, **a.g.e.**, s.188; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Usul**, s.668; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.277; Karlı, **a.g.e.**, s.501.

¹⁴⁰ Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.406; Özmumcu, **a.g.e.**, s.192; Kıyak, **a.g.e.**, s.130; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Usul**, s.524; Kuru, **Usul**, s.1684; Lale Akyol Aslan, **Medeni Usul Hukukunda Davadan Feragat**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2010, s.71; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.278; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.292; Kuru, **Ders**, s.167.

¹⁴¹ Özmumcu, **a.g.e.**, s.193; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.406; Karlı, **a.g.e.**, s.501; Elgun, **a.g.e.**, s.165; Akyol Aslan, **a.g.e.**, s.71-72; Önen, **a.g.e.**, s.158; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.237. Ayrıca bkz. Yargıtay 22. HD, 07.05.2012 T, 2012/6535 E, 2012/8976 K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 28.04.2018)

¹⁴² Özmumcu, **a.g.e.**, s.193; Akyol Aslan, **a.g.e.**, s.77; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Usul**, s.525; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.237; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.292; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.279.

¹⁴³ Özmumcu, **a.g.e.**, s.193; Ufacık, **a.g.e.**, s.51; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.447; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Usul**, s.524; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.406; Karlı, **a.g.e.**, s.501; Akyol Aslan, **a.g.e.**, s.106; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.278; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.292; Kuru, **Ders**, s.167.

¹⁴⁴ Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.278; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.292.

¹⁴⁵ Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.481; Akyol Aslan, **a.g.e.**, s.388; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.352; Ansay, **a.g.e.**, s.181; Kuru, **Usul**, s.1680; Özmumcu, **a.g.e.**, s.193; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Usul**, s.544; Kıyak, **a.g.e.**, s.129.

¹⁴⁶ Kuru, **Usul**, s.1683-1684; Karlı, **a.g.e.**, s.501-502; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.406; Özmumcu, **a.g.e.**, s.192; Kıyak, **a.g.e.**, s.130; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Usul**, s.524; Akyol Aslan, **a.g.e.**, s.71; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.447.

doğmamış sayılır¹⁴⁷. Davanın geri alınması yasağı dava açılması ile kendiliğinden ortaya çıkmakta olup davalının kendisine karşı dava açıldığını bilip bilmemesinin yani dava dilekçesinin davalıya tebliğ edilmiş olup olmadığının bu sonucun ortaya çıkması bakımından bir önemi yoktur¹⁴⁸.

(8) İddianın Ve Savunmanın Genişletilmesi Ve Değiştirilmesi Yasağı

Dava açılmasının usul hukukuna ilişkin sonuçları arasında yer verilen diğer bir sonucu ise iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının işlerlik kazanmasıdır¹⁴⁹. Söz konusu yasak tarafların iddia ve savunmalarını ne zamana kadar ve hangi sınırlar dâhilinde hâkim önüne getirebilecek yerine ifade etmekte olup¹⁵⁰ dava hakkının etkin olarak kullanılması ve usul ekonomisi ilkesi bakımından önemli etkilere sahiptir¹⁵¹.

Dava açılmasının usul hukukuna ilişkin sonuçlarından biri olan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının işlerlik kazanması konusu çalışmamızın esasını oluşturduğundan ilerleyen bölümlerde detaylı olarak incelenecektir. Ancak bu aşamada eski HUMK ile 6100 sayılı HMK arasında farklılaşan düzenleme ve bu düzenleme sebebiyle iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının dava açılmasına bağlanan bir sonuç olmaktan çıkarılması olarak yorumlanan hususa değinmek yerinde olacaktır.

1086 sayılı HUMK düzenlemesi uyarınca iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı tüm yargılama usulleri bakımından davanın açılması anında başlamakta ve davacı dava dilekçesini, davalı ise cevap dilekçesinin verdikten sonra iddia veya savunmalarını genişletip değiştirmeleri kural olarak mümkün olmamaktaydı¹⁵². Bu durumda dava dilekçesine esas defterine kaydı ile dava açılacağından; dava açıldığı anda dava dilekçesinde yer alan iddia sebepleri sabit hale geliyor ve böylece davanın açılması ile söz konusu yasak kendiliğinden işlerlik kazanıyor, dava açılmasının usul hukukuna ilişkin

¹⁴⁷ Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.278; Karşlı, **a.g.e.**, s.502; Kuru, **Ders**, s.167; Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.292; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.406; Önen, **a.g.e.**, s.197-198; Muşul, **a.g.e.**, s.156-157.

¹⁴⁸ Kuru, **Usul**, s.1684; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.401; Atalı, **a.g.e.**, s.103.

¹⁴⁹ Ufacık, **a.g.e.**, s.52.

¹⁵⁰ Özmumcu, **a.g.e.**, s.189; Kuru, **Usul**, s.1693; Karşlı, **a.g.e.**, s.437; Elgun, **a.g.e.**, s.165.

¹⁵¹ Kıyak, **a.g.e.**, s.132.

¹⁵² 1086 Sayılı HUMK m.185/2: Kanunu Medenide tayin olunan haller mahfuz kalmak şartıyla dava ikamesi ile aşağıda gösterilen neticeler hasil olur:

1 – Müddeaaaleyhin rızası olmaksızın müddei davasını takipten sarfınazar edemez.

2 – Müddei, Müddeaaaleyhin rızası olmaksızın davasını tevsi veya mahiyetin tebdil edemez. Aşağıdaki madde hükmüyle davadan feragat veya ıslah bu hükümden müstesnadır.

1086 Sayılı HUMK m.202/2: Müddeaaaleyh cevap layihasını hasmına tebliğ ettirdikten sonra onun muvafakatı olmaksızın müdafaa sebeplerini tevsi veya tebdil edemez.

bağlanan sonuçları arasında olduğu açıkça anlaşıyordu¹⁵³. Fakat 6100 sayılı HMK düzenlemesi¹⁵⁴ ile söz konusu yasağın dilekçeler teatisi aşamasının sona ermesinden itibaren işlerlik kazanacağı, yazılı yargılama usulünde tarafların ikişer dilekçe düzenleme hakları olduğundan dava açıldıktan sonra dahi dilekçeler teatisi aşamasının sonuna ve hatta şartlar sağlandığında ön inceleme aşamasında dahi yasak söz konusu olmaksızın taraflar iddia ve savunmalarını özgürce genişletip değiştirebileceklerdir¹⁵⁵.

Bu halde öğretide 6100 sayılı HMK düzenlemesi ile yazılı yargılama usulüne tabi davalarda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının dava açılmasına bağlanan sonuçlar arasından çıkarıldığı belirtilmektedir¹⁵⁶. Kanımızca HMK madde 141 düzenlemesi gerekçe gösterilerek iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının dava açılmasının sonuçları arasında çıkarıldığı yorumunu yapmak yerinde değildir. Yeni usul kanunu ile dava açılmasına bağlanan bu sonucun sadece başlangıç anı değiştirilmiştir¹⁵⁷. Zira yapılan düzenleme iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağını tamamen ortadan kaldırılmamış sadece işlerlik kazanacak usuli kesinti ötelenmiştir. Yapılan düzenleme ile yazılı yargılama usulüne tabi davalarda dava açılması anından sonraki bir tarihte uygulanması söz konusu olan yasağın esas itibariyle sebep unsurunun dava açılması olduğu, yasağın dava sırasında işlerlik kazanarak davanın seyrine doğrudan etki edebilecek önemi haiz olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bu bakımdan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, dava açılma anından sonraki bir anda işlerlik kazanacak olan dava açılmasına bağlanan usul hukukuna ilişkin diğer bir sonuçtur. Bu sonucun doğması için mahkemece herhangi bir usuli işleme gerek olmamakla birlikte belli bir usul kesitinin tamamlanması gerekmekte olup, bu andan sonra kendiliğinden¹⁵⁸ işlerlik kazanmaktadır.

¹⁵³ Özümucu, **a.g.e.**, s.189; Kıyak, **a.g.e.**, s.132; Kuru, **Ders**, s.168; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.507; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.447.

¹⁵⁴ 6100 Sayılı HMK m.141/1: Taraflar, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile serbestçe; ön inceleme aşamasında ise ancak karşı tarafın açık muvafakati ile iddia veya savunmalarını genişletebilir yahut değiştirebilirler. Ön inceleme duruşmasına taraflardan biri mazeretsiz olarak gelmezse, gelen taraf onun muvafakati aranmaksızın iddia veya savunmasını genişletebilir yahut değiştirebilir. Ön inceleme aşamasının tamamlanmasından sonra iddia veya savunma genişletilemez yahut değiştirilemez.

¹⁵⁵ Özümucu, **a.g.e.**, s.190; Karşlı, **a.g.e.**, s.502; Kuru, **Ders**, 168; Kıyak, **a.g.e.**, s.132-133.

¹⁵⁶ Özümucu, **a.g.e.**, s.191; Tekçe, **a.g.e.**, s.50; Kıyak, **a.g.e.**, s.133.

¹⁵⁷ Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.293.

¹⁵⁸ Kuru, **Usul**, s.1692.

Basit yargılama usulünde ise 6100 sayılı HMK düzenlemesi gereğince¹⁵⁹ HUMK döneminde olduğu gibi dava açılması anında yasağın işlerlik kazanacağı ve bu nedenle yazılı yargılama usulündeki tartışmaların olmayacağı söylenebilir. Zira verilecek tek dava dilekçesi ile dava açılacak ve tek cevap dilekçesi ile savunmalar bildirilecek, dava açılmasıyla iddianın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı, cevap dilekçesinin mahkemeye verilmesiyle savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı işlerlik kazanacağından tarafların sonradan dayandıkları iddia veya savunma sebeplerini değiştirmesi ve genişletmesi mümkün olmayacaktır¹⁶⁰.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının alternatif uyuşmazlık çözüm yollarında uygulanabilirliğinin incelenmesi de üzerinde durulması gereken bir diğer husustur. Uyuşmazlığın dava dışı çözümü yollarında yasağın davadaki tipik görünümünden uzaklaştığı görülmektedir. Bu noktada ortada bir dava söz konusu olmadığı için hukuki anlamda bir iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı değil, esasen tarafların uyuşmazlığın çözümü amacıyla kabul ettikleri tahkim anlaşmasına yönelik dürüstlük kuralı ve ahde vefa ilkelerinin bir yansıması olarak anlaşmanın genişletilip değiştirilmemesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim tahkim anlaşmasında aksine bir düzenleme bulunmuyorsa taraflar serbestçe iddia ve savunmalarını genişletip değiştirebilirler¹⁶¹. Ancak tarafların bu genişletme ve değiştirmelerinin bir sınırı bulunmaktadır ve tahkim anlaşmasında HMK'nın uygulanacağına dair bir hüküm bulunmuyorsa bu sınır HMK m.141 düzenlemesinden kaynaklanmamaktadır¹⁶². Esasen bu sınırın kaynağı tüm sözleşmelerin temelinde bulunan dürüstlük kuralı ve ahde vefa ilkesidir. Tarafların iddia ve savunmalarını genişletme veya değiştirme yoluyla tahkim anlaşmasının kapsamı dışına çıkması veya tahkim yargılamasını uzatmak yahut karşı taraf için büyük zorluk yaratmak amaçlarıyla kötünüyetli genişletme veya değiştirme yapması halinde hakem tarafından bu talepler reddedilecektir, reddedilmezse HMK m.439 gereğince iptal davasının kaonusu olabilecektir¹⁶³.

¹⁵⁹ 6100 Sayılı HMK m.319/1: İddianın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı dava açılmasıyla; savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı cevap dilekçesinin mahkemeye verilmesiyle başlar.

¹⁶⁰ Öznumcu, **a.g.e.**, s.189; Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.294; Kuru, **Ders**, s.168; Kıyak, **a.g.e.**, s.147.

¹⁶¹ Adnan Deynekli, **Medeni Usul Hukukunda Islah**, Ankara, Bilge Yayınevi, 2013, s.13; Kuru, **Usul**, s.1113.

¹⁶² Yavuz Alangoya, **Medeni Usul Hukukumuzda Tahkimin Niteliği ve Denetlenmesi (Tahkim)**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1973, s.160.

¹⁶³ Karşlı, **a.g.e.**, s.929; Deynekli, **a.g.e.**, s.14; M. Akif Tutumlu, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Yeni ve Değişik Hükümlerinin Yorumu (Yeni)**, Ankara, 2012, s.261.

B.Dava Hakkı İle İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı Arasındaki İlişki

Dava hakkının bireylerin sübjektif hakkının ihlali veya tehlikeye düşürülmesi durumunda yargı mercilerine yönelik söz konusu ihlal veya tehlike altına düşürücü durum karşısında hukuki koruma talebi yöneltme hakları olduğunu ve bu hak neticesinde mahkemeler önünde dava açmak yoluyla taleplerin fiilen ileri sürülebildiğini çalışmamızın önceki bölümlerinde belirtmiştik¹⁶⁴. Dava hakkı devletin var olma sebeplerinden birini oluşturan ve devlet tekeline bırakılan kuvvet kullanma hakkının, hakları ihlal edilen bireyler tarafından devletten talep edilerek hukuki koruma sağlanmasını isteme hakkı olup bu talep dava yoluyla ileri sürülmekte ve yargı mercileri tarafından incelenerek sonuca bağlanmaktadır. Haiz olduğu önem nedeniyle Anayasanın 36. maddesinde hak arama özgürlüğü adı altında ve AİHS'in 6. maddesinde adil yargılanma hakkı adı altında düzenlemeye kavuşturulmuştur¹⁶⁵.

Bireyler dava açmak yoluyla dava haklarını kullanacak ve devletten haklarına yönelik hukuki koruma talep edebilecek ve mahkemeler nezdinde bireylerin talepleri değerlendirilerek bir karara bağlanacaktır. Bu değerlendirme sürecinin işleyişi hakkında ortaya yargılama usulleri çıkmaktadır. Bireylerin talepleri belli bir sistem içinde değerlendirilerek neticeye bağlanacaktır. Yargılama usullerini nihai amacı maddi gerçeğe ulaşmak olsa da¹⁶⁶ incelemenin sürüncemede kalmaması, kolay ve hızlı bir şekilde hukuki koruma taleplerinin neticelendirilmesi olarak ifadesini bulan usul ekonomisi de yargılama usullerinin diğer bir amacıdır. Özellikle medeni yargılama usulünde dava sayısının çokluğu ve neticeten hürriyeti bağlayıcı cezalardan ziyade maddi külfet getiren cezalara karar veriliyor olması göz önüne alındığında usul ekonomisi amacının medeni yargılama usulünde daha ağır bastığı söylenebilir¹⁶⁷. Öte yandan hukuki koruma taleplerine zamanında yanıt verilmesi bireylere dava hakkı ile tanınan hukuki himayenin sağlanabilmesi için zaruridir.

Bireylere tanınan dava hakkı neticesinde açılan dava ve bu dava ile ileri sürülen hukuki koruma taleplerinin mahkemeye değerlendirilmesi sürecinde ortaya çıkan medeni

¹⁶⁴ Bkz. yuk. I.Bölüm, s. 14-17.

¹⁶⁵ Bkz. yuk. I.Bölüm, s. 15.

¹⁶⁶ H. F. Gaul, **Yargılamanın Amacı, Güncelliğini Koruyan Bir Konu**, Çev.: N. Deren-Yıldırım, 7.b, İstanbul, 2012, s.94; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.43-47; Ejder Yılmaz, **Medeni Yargılama Hukukunda İslah (İslah)**, 3.b, Ankara, 2011, s.26; Kıyak, **a.g.e.**, s.131; Yavuz Alangoya, **Medeni Usul Hukukunda Vakıaların Ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler (İlkeler)**, İstanbul, 1979, s.86; Süha Tanrıver, **Medeni Usul Hukuku**, C.1, Ankara, s.125-128; Karlı, **a.g.e.**, s.62.

¹⁶⁷ Kıyak, **a.g.e.**, s.131. Ayrıca bkz. Cumhuriyet Rüzgaresen, **Medeni Muhakeme Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013.

yargılama usulünde önem taşıyan önemli bir kuralın da dava açılmasına usul hukuku alanında bağlanan sonuçlardan biri olan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı olduğunu çalışmamızın önceki bölümlerinde değinmiştik¹⁶⁸. Tarafların iddia ve savunmalarını hangi zamana kadar hakim önüne getirebileceklerine ilişkin düzenlemeler bütünü kısaca iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı olarak ifade edilmektedir. Bu noktada önemli bir husus iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile bireylerin hâkim huzuruna getirebilecekleri vakıaların sınırlandırılması neticesinde bireylere tanınan dava hakkının ihlal edilmiş veya sınırlandırılmış olup olmadığı sorusudur. Gerçekten davalı veya davacı taraf dava sürecinde getirecekleri iddia veya savunmalarına ilişkin vakıalar ile diğer taraf aleyhine bir durum yaratarak davanın seyrini etkileyebilirler. Bu durumda da bir vakıanın hâkim önüne getirilmesinin yasaklanması hukuki koruma talebinin incelenmesi sürecine etki edecek önemli bir gelişmenin mahkeme huzuruna getirilmesinin yasaklanması anlamını taşıdığından dava hakkının ihlali yahut en azından sınırı olabileceğini düşündürebilmektedir.

Kanımızca iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı dava hakkının ihlali veya sınırı olarak değil, aksine dava hakkını bireylerce kullanılmasını ve bireylerin taleplerine etkin bir inceleme neticesinde makul sürede yanıt verilebilmesi noktasında taşıdığı önem nedeniyle dava hakkının tamamlayıcısıdır. Aksi düşünce halinde bireylerin davanın her aşamasında herhangi bir vakıayı yargılama sürecine dahil edebilecek, bu durumda bireylerin hukuki koruma taleplerinin etkili bir biçimde incelenerek makul sürede gerekli hukuki himayenin sağlanması mümkün olmayacaktır. Bu durum karşısında hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma hakkının içi boşalmış olacak, Anayasa ve AİHS ile hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı içerisinde tanımını bulan dava hakkı en büyük zarara uğrayacaktır.

Hukuki güvenlik ile makul sürede etkin bir inceleme yapabilmesi iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı sayesinde mümkün olabilmektedir¹⁶⁹. Dava hakkının dış dünyaya yansımaları ile gerçekleşen dava sürecinde usul ekonomisinin yadsınamaz katkısı karşısında iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile usul ekonomisinin bu hayati katkısı dava hakkının özüne aktarılabilir. Dava hakkı kullanıldığında yargılamanın hızlandırılması, etkin ve adil bir değerlendirme yapılması, gereken en az giderin yapılması ile dava hakkının etkin olarak kullanılabilmesi sağlanmakta ve bu hedeflere

¹⁶⁸ Bkz. yuk. I.Bölüm, s. 33-35.

¹⁶⁹ Nedim Meriç, Takas Alacağı Konusunda Teksif İlkesinin Uygulanma Sorunu Ve Yol Açtığı Tartışmalar, **MİHDER**, C.9, S.26, 2013, s.58.

ulaşmak için de iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı vazgeçilemez önemi haiz bulunmaktadır¹⁷⁰. Söz konusu yasak sayesinde dava hakkının etkin kullanımı mümkün hale gelmektedir.

Hukuk dünyasında hiçbir hakkın sınırsız olarak tanınması söz konusu olamaz. Zira hakların sınırsız kullanımı öncelikle o hakkın kendine zarar verecektir. Dava hakkının da hukuki yarar ve dürüstlük kurallarına uyulması sınırlamaları olduğunu çalışmamızın ilgili bölümlerinde değinmiřtik¹⁷¹. Hukuki yararın bulunmaması veya dürüstlük kurallarına uygun olmaması halinde dava hakkı kullanılmamakta, bireylerin ellerinden bu imkân alınmaktadır. Bu sınırlandırmaları amacı ise dava hakkının özünün korunması olduğu için ihlal olarak adlandırılması doğru olmayıp dava hakkının sınırları olarak ifadesi öğretilde haklı olarak benimsenmiştir. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ise dava hakkının sınırı dahi olmayıp dava hakkının kullanımına ilişkin kurallar bütünü olarak ifade edilebilir. Zira bireylerin dava haklarını kullanarak açmış oldukları davayı nasıl yönetebileceklerine ve seyrine nasıl etki edebileceklerini ilişkin kuralların en önemli ve etkili kısmını iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı düzenlemeleri oluşturmaktadır.

Bu açıklamalar karşısında dava hakkı ile iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı arasındaki ilişki bir benzetme ile anlatılacak olursa dava bir oyuna benzetilebilir. Hukuki yarar ve dürüstlük kuralına uygunluk sınırlamaları bireylerin oyuna katılıp katılmayacağını ilişkin kurallar, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ise oyuna katıldıktan sonra bireylerin oyunda oyun süresince uyması gereken kurallar olarak ifadesini bulacaktır. Bu durumda oyunun kuralların oyuncuların oyun oynama haklarını ihlal ettiği veya sınırlandırdığından değil, oyun oynanabilmesini mümkün hale getirdiği düşünöldüğünde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının dava ve dava hakkı ile olan bütönlöyici ve destekleyici ilişkisi anlaşılabacaktır.

Yargıtay da bir kararında bireylerin iddia ve savunmalarına ilişkin vakıaların belli bir usul kesatine kadar yargılamaya dâhil edilebilmesini adil yargılanma ilkesinin en önemli unsurlarından biri olan yargılamanın makul süre içerisinde bitirilmesi ve uyuşmazlığın en kısa sürede adilane çözüme kavuşturulmasına ilişkin usul ekonomisi ilkesinin gereği olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu kararında yüksek mahkeme kanun sistemiği içinde adil yargılamanın etkin ve makul bir süre içinde bitirilmesi için tahkikat aşamasına geçilmeden

¹⁷⁰ Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.185.

¹⁷¹ Bkz. yuk. I.Bölüm, s. 16-17.

evvel tarafların uyuşmazlık konularını ve bu uyuşmazlıkların çözümü için ileri sürdükleri delillerin daha işin en başında belirlenerek tahkikatın etkin bir şekilde yapılmasının hedeflendiğini belirtmiştir. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı olmaksızın yapılacak yargılama faaliyetinde tahkikatın tamamlanamayacağını ve yargılamanın uzayacağını bu durumun da tahkikatın etkin yapılmasını amaçlayan HMK sistematığıne aykırılık oluşturacağını ifade ederek dava hakkı ile iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı arasındaki tamamlayıcı ilişkiyi ortaya koymuştur¹⁷².

Yine yüksek mahkeme yerleşik içtihatlarında açıklama hakkının sınırsız bir iç dökme hakkı olmadığını, bu konuda hakkın özünü zedelemeyen ve yargılamanın sağlıklı işlemesine yönelik düzenlemelerin getirilebileceğini, bu noktada iddia ve savunmayı genişletme ve değiştirme yasağı ile delil gösterilmesi konusundaki düzenlemelerin hukuki dinlenilme hakkına aykırı sayılamayacağını, teksif ilkesi ve usul ekonomisi ilkesine uygun sınırlamaların kabul edilebileceğini, açıklama hakkının ne şekilde kullanılacağını ise kural olarak ilgili yargılama usulünün belirleyeceğini belirterek; dava değiştirme yasağı ile hukuki açıklama ve hukuki dinlenilme hakkı özelinde dava hakkı arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur¹⁷³.

¹⁷² Yargıtay HGK, 20.04.2016 T, 2014/695 E, 2016/522 K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 03.05.2018)

¹⁷³ Yargıtay HGK, 23.11.2011 T, 2011/8 E, 2011/684 K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 03.05.2018). Yine bkz. Yargıtay 8. HD, 2012/10670 E, 2013/944 K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 03.05.2018)

İKİNCİ BÖLÜM

II. İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI

A. İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağının Çeşitli Hukuk Sistemlerinde Yansıması ve Medeni Yargılamaya Hâkim İlkeler İle Arasındaki İlişki

Tarafların belirlenen yasal süre içerisinde daha önce ileri sürdükleri iddia ve savunma sebeplerinden farklı iddia ve savunma sebepleri ileri sürerek bunlar doğrultusunda karar verilmesi istekleri iddia ve savunmanın genişletilmesi, tarafların daha önce ileri sürdükleri iddia ve savunma sebeplerini değiştirerek yeni talepleri doğrultusunda karar verilmesi isteklerine ise iddia ve savunmanın değiştirilmesi denir¹⁷⁴. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı uygulamada dava değiştirme yasağı veya tevsî yasağı olarak da adlandırılmaktadır¹⁷⁵.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı başta medeni yargı ve idari yargı¹⁷⁶ olmak üzere yargılama hukukunda yer alan en önemli kavramlardan biridir¹⁷⁷. Davada taraf olarak yer alan davacı veya davalının dilekçeleri ile bağlı olmasını ifade eden yasak, hukuk yargısına egemen olan ilkelerin en önemlilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁷⁸. Dilekçe ile bu bağlılık davacı açısından iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, davalı açısından ise savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı olarak adlandırılmaktadır. Dava süresince etkili bir yargılamanın sürdürülmesi ve sonucunda adil bir karar verilmesi adına sahip olduğu önem nedeniyle bu yasağının kökleri Roma hukukuna kadar uzanabilmektedir¹⁷⁹.

¹⁷⁴ Cemil Kaya, Recep Akcan, Medeni Ve İdari Yargıda İddia Ve Savunmanın Genişletilmesi Ve Değiştirilmesi Yasağı, **İÜHF**, C.67, S.1-2, 2009, s.124, 126; Üstündağ, **Yasak**, s.15; Önen, **a.g.e.**, s.159, 472; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.464; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.427; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.323, 350; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.237, 259; Kuru, Aslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.324, 343; Kuru, **Usul**, s.1692.

¹⁷⁵ Üstündağ, **Yasak**, s.16; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.124; Tekçe, **a.g.e.**, s.73.

¹⁷⁶ İdari yargıda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı için bkz. Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.136-141; Ejder Yılmaz, **Makaleler (Makale)**, C.1, Ankara, 2014, s.351 vd.

¹⁷⁷ Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.123; Yılmaz, **Makale**, s.349.

¹⁷⁸ Yılmaz, **Makale**, s.349.

¹⁷⁹ Gökçe Türkoğlu Özdemir, **Roma Usul Hukukunda Plus Petitio Yasağı Ve Medeni Usul Hukukundaki Davayı Genişletme Ve Değiştirme Yasağına Olan Etkileri**, Ankara, 2004, s.34 vd; Yılmaz, **Makale**, s.350.

Dava malzemelerinin davanın başında tam olarak hazır edilmesi ve sonradan değiştirilmemesi gereği, yargılamanın sürüncemede kalmaması ve tarafların birbirlerinin menfaatleri üzerine haksız müdahalelerinin önlenmesinin sağlanması adına ilk ve en önemli kural olarak tarih boyunca tüm hukuk sistemlerinde yerini bulmuştur¹⁸⁰. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kabulü tarafların yargılama boyunca daha önce ileri sürmüş oldukları vakıaları ve talepleri genişletmelerine ve değiştirmelerine engel olarak yargılama sonucunda varılacak kararın temelinde yer alan vakıaların ve taleplerin sürekli değişmesini önlemekte, tarafların yeni ve yersiz iddia ve savunma sebepleri ileri sürerek muhakemenin karıştırılarak davanın geciktirilmesi yoluyla zaman kazanmalarını engellemektedir¹⁸¹. Böylece dava hakkını suiistimal edilmesinin önüne geçilerek sağlıklı ve tam bir iddia ve savunma örgüsü kurulmasını sağlanmakta ve adil hüküm tesis edilmesi mümkün hale getirilmektedir¹⁸².

Faydalarına rağmen yasağın katı uygulanmasının yargılama neticesinde ulaşılan sonucun adil olmasını engelleyebileceği gerçeği ile karşılaşan hukuk sistemleri yargılamanın amacının maddi gerçeğe ulaşmak olduğunu da göz ardı etmeyerek zaman içinde istisnalar yoluyla yasağı yumuşatmışlardır¹⁸³. Bu bakımdan detaylı incelemelere geçmeden önce kökleri Roma hukukuna kadar ulaşan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının Roma hukukunda ve farklı hukuk sistemlerindeki yansımasını ve uygulamasını incelemek yerinde olacaktır.

Diğer yandan medeni yargılama usulünün temelinde yer alan ilkelerden biri olarak hukuk sisteminde kendine yer bulan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının medeni yargılamanın dinamiklerini oluşturan diğer hâkim ilkeler ile arasındaki ilişki de yasağın yeri ve uygulama alanı konusunda üzerinde durulması önem taşıyan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Medeni yargılama hukukunda yer alan bu kavram teksif ilkesi ve usul ekonomisi ilkeleri ile yakından bağlantılı olmasının yanı sıra resen araştırma ilkesi ve resen harekete geçme ilkesi ile arasındaki ilişki, yasağın uygulama alanının belirlenmesi açısından önem teşkil etmektedir. Bu bakımdan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve

¹⁸⁰ Özmumcu, **a.g.e.**, s.191; Karslı, **a.g.e.**, s.503; Yılmaz, **Makale**, s.350; Türkoğlu Özdemir, **a.g.e.**, s.34 vd; Yılmaz, **Islah**, s.96 vd.

¹⁸¹ Üstündağ, **Yasak**, s.3.

¹⁸² 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/574), s.50, <http://www.kgm.adalet.gov.tr/Tasariasamalari/Kanunlasan/2011Yili/kanmetni/6100ss.pdf> (E.T: 09/05/2018); Üstündağ, **Yasak**, s.3,7; Tekçe, **a.g.e.**, s.73.

¹⁸³ M Kamil Yıldırım, Teksif Ve Sözlülük İlkeleri Açısından Yargılama **Usulleri** Hakkında Düşünceler, **Prof. Dr. Ergun Önen'e Armağan**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2003, s.467; Yılmaz, **Islah**, s.96 vd; Özmumcu, **a.g.e.**, s.191; Yılmaz, **Makale**, s.351.

değiştirilmesi yasağı hakkındaki detaylı incelemelere geçmeden önce yasağın medeni yargılamaya hâkim olan ilkeler ile arasındaki ilişkiye değinmek de yerinde olacaktır.

1. İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağının Çeşitli Hukuk Sistemlerindeki Yansıması

a. Roma Hukukunda

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kökleri Roma hukukuna kadar uzanmaktadır. Günümüz modern hukuk sistemlerinin hemen hemen tümünü etkileyen Roma hukukunda¹⁸⁴, imparatorluğun ve buna bağlı olarak hukuk sisteminin geçirdiği evreler doğrultusunda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamı ve gelişimi de değişime uğramıştır. Roma hukukunda kuralın katı uygulamasından gittikçe istisnai olarak uygulamasına doğru bir tarihi seyir izlediğini söylemek yanlış olmayacaktır¹⁸⁵.

Esasen Roma hukukunda günümüzdeki anlamıyla bir iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağından bahsedilmemektedir. Bu kurum ile ilişkilendirilen bazı hukuki kavramlar ve bunlara bağlanan yaptırımlar ile günümüzdeki iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının temellerinin oluşturulduğu söylenebilir¹⁸⁶. Roma hukukundaki bu hukuki kavramlar plus petitio yasağı, aliud petere ve minus petitio olarak karşımıza çıkmaktadır. Plus petitio yasağı davacının hakkından daha fazla veya davalıya zarar verecek şekilde talepte bulunmasının yasak olmasını ifade eder¹⁸⁷. Fazla talep Roma hukukunda dört farklı şekilde ortaya çıkmaktaydı: miktarda fazla talep (plus petitio re), zamanda fazla talep (plus petitio tempore), yer bakımından fazla talep (plus petitio loco) ve sebep bakımından fazla talep (plus petitio causa). Davacının davalıdan hakkı olan miktardan fazlasını talep etmesi halinde miktar bakımından fazla talep, davalıdan henüz vadesi gelmemiş borcu talep etmesi halinde zaman bakımından fazla talep, davalıdan kararlaştırılan ifa yerinden başka bir yerde ifayı talep etmesi halinde yer bakımından fazla talep ve seçimlik veya cins borç söz konusu ve seçim hakkı davalıya ait olmasına rağmen davacı belli bir şeyi seçerek dava konusu yapmışsa sebep bakımından fazla talep söz konusu olmaktadır¹⁸⁸. Aliud

¹⁸⁴ Özcan Çelebiccan Karadeniz, **Roma Hukuku (Roma)**, 14.b, Ankara, Yetkin Yayınları, 2010, s.30; Türkan Rado, **Roma Hukuku Dersleri Borçlar Hukuku**, İstanbul, Filiz Yayınevi, 2011, s.1-2; Özcan Çelebiccan Karadeniz, **Roma Eşya Hukuku**, 4.b, Ankara, Yetkin Yayınları, 2008, s.19.

¹⁸⁵ Türkoğlu Özdemir, **a.g.e.**, s.82.

¹⁸⁶ A.e., s.34.

¹⁸⁷ A.e., s.35.

¹⁸⁸ A.e., s.36-42.

petere davacının davalıdan sahip olduğu haktan tamamen farklı bir şey istemesi, minus petitio ise davacının sahip olduğu haktan daha azını istemesi olarak tanımlanabilir¹⁸⁹.

Roma hukuku sisteminde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile ilişkilendirilen bu kurumlardan anlaşılacağı üzere iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı esas olarak davacının iddialarına ilişkin iddianın değiştirilmesi yasağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Roma hukuku yargılamasında fazla talep, eksik talep veya farklı talepte karşılaşılması durumunda buna bağlanan sonuçlar Roma hukukunun geçirdiği evrelere göre farklılaşmıştır¹⁹⁰. Bu bakımdan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının temellerini bulduğu Roma hukuk sisteminde, yasağın uygulamasını geçirilen evrelere göre ortaya koymak gerekmektedir.

İmparatorluğun ve Roma hukukunun henüz tam olarak gelişmediği yasal davalar yargılaması evresinde çoğu hukuki kurum ve kural bilinmemekte ve uygulanmamaktaydı¹⁹¹. Bu sebeple bu dönemde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile ilişkilendirilebilecek kavramlara ilişkin hukuki düzenlemeler bulunmamaktaydı. Ancak yalnız miktar bakımından fazla talebin bu dönemde var olduğu kabul edilmektedir¹⁹². Roma hukukunda bu durumda dava kesin olarak kaybedilmekte ve davacı bu hususta tekrar dava açma imkânını da kaybetmektedir¹⁹³. Bu yaptırım karşısında, miktar bakımından fazla talep durumunda iddianın değiştirilmesi yasağının oldukça katı uygulandığını söylemek mümkündür, zira açılan davanın yanı sıra davacının açacağı sonraki davaları da etkileyen ve engelleyen bir tutum söz konusuydu.

Formula yargılaması evresi ise iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile ilişkilendirilen kavramların gerçek anlam ve içeriklerini buldukları dönem olmuştur¹⁹⁴. Fazla talep durumunda karşılaşılan hukuki sonuçlar, usul hukukunun davacının hakkını aşan taleplerine karşı tutumunu çok açık olarak ortaya koymaktadır. Bu dönemde Roma hukukunda her dört tür fazla talep durumunda yasağın çok katı olarak uygulandığı söylenebilir, zira davacı açmış olduğu davayı kesin olarak kaybetmekte ve ikinci bir dava da

¹⁸⁹ A.e., s.42,44.

¹⁹⁰ Bkz. Türkoğlu Özdemir, **a.g.e.**, s.45-82.

¹⁹¹ Çelebican Karadeniz, **Roma**, s.276-292; Türkoğlu Özdemir, **a.g.e.**, s.46.

¹⁹² Türkoğlu Özdemir, **a.g.e.**, s.46.

¹⁹³ A.e., s.50.

¹⁹⁴ Çelebican Karadeniz, **Roma**, s.292-311; Türkoğlu Özdemir, **a.g.e.**, s.50.

açamamaktaydı¹⁹⁵. Davacı iddiasını tam ve doğru olarak tespit edememiş ise açılmış olan davanın kesin olarak kaybedilmesinin yanı sıra aynı çekişmeli husus hakkında hak talep edilecek şekilde ikinci bir dava açılması imkânı da ortadan kalkmaktadır.

Roma hukukunda bu şekilde yasağın sonuçlarının çok ağır olması sebebiyle fazla talep yasağının kapsamı çok geniş tutulmamıştır¹⁹⁶. Fazla talep yasağı kavramından ayrılan farklı talep ve eksik talep durumlarında ise nispeten daha ılımlı bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Davacı davalıdan sahip olduğu haktan tamamen farklı bir şey isterse (aliud petere, farklı talep) davayı kaybetmekte ancak fazla talepte olduğu gibi bu durum açacağı diğer davalarda aleyhine etkiye neden olmamaktaydı¹⁹⁷. Yani talep düzeltilerek açılacak ikinci bir dava ile sahip olunan hak talep edilebilmekteydi. Ayrıca davacının gerçek borçlu yerine başkasına dava açması olasılığında da bu durum farklı talep kapsamında değerlendirilerek gerçekten borçlu kişiye karşı sonradan dava açılabilmesine imkân tanınmaktaydı¹⁹⁸. Bu bakımdan farklı talep durumunda fazla talep kadar olmasa dahi açılmış olan davanın kaybedilmesi neticesi düzenlemek suretiyle yine de yasağın katı olarak uygulandığını ve ağır sonuçlar doğurduğunu söylemek mümkündür.

Roma hukuk sisteminde formula yargılamasında iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile ilişkili diğer bir kavram olan eksik talep (minus petitio) durumu ise yasağın diğer kavramlara nazaran en toleransı uygulamasını oluşturmaktaydı. Eksik talepte bulunan davacı eğer haklı bulunursa sadece talep ettiği miktarı elde edebilmekte ve geri kalan kısım için davayı gören preatorun¹⁹⁹ görev süresi bittikten sonra açacağı dava ile hakkını elde edebilmekteydi²⁰⁰. Davacı eksik kalan hakkı için eğer aynı preatorun görev süresi içinde dava yöneltirse davalı buna yönelik defi ileri sürerek davadan kaçınabilmekteydi²⁰¹.

Roma hukukunda günümüz iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının temellerini oluşturan bu kavramların farklı dönemlerde farklı özellikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Yasal davalar yargılamasında henüz olgunlaşmamış olan ve daha sonuçları kurallaşmamış olan bu kavramların Formula yargılamasında oldukça katı olarak uygulandığı ve neticelerinin açılmış olan dava yanında açılacak diğer davalara da sirayet ettirildiği görülmektedir. Roma hukukunda ki bu tutumun sebebi iddia ve savunmanın genişletilmesi ve

¹⁹⁵ Türkoğlu Özdemir, **a.g.e.**, s.35.

¹⁹⁶ A.e., s.34.

¹⁹⁷ A.e., s.43.

¹⁹⁸ A.e., s.43.

¹⁹⁹ Roma hukukunda preatorluk makamının gelişimi ve görevleri için bkz. Çelebican Karadeniz, **Roma**, s.44,58.

²⁰⁰ Türkoğlu Özdemir, **a.g.e.**, s.44-45.

²⁰¹ A.e., s.45.

değiştirilmesi yasağının usul hukukuna hakim ilkeler ile olan yakın ilişkisidir. Zira yasağa bağlanan bu ağır neticelerin temelinde Roma hukukuna hakim aynı çekişmeli konu bakımından birden çok kere dava açılmaz (bis de eadem re ne sit actio) ilkesinin bulunduğu söylenebilir²⁰². Aynı çekişmeli durum hakkında iki defa dava açılması yasağını ifade eden bu ilkeye bağlı olarak aynı çekişmeli konu hakkında birden fazla mahkeme kararı olamayacağı düşüncesi, açılacak diğer davalar bakımından katı bir tutum içine girilmesine neden olmuştur²⁰³. Ayrıca Roma hukukuna hakim diğer bir ilke olan kesinleşmiş hüküm gerçeği ifade eder (res iudicata pro veritate accipitur) ilkesinin gereği olarak mahkemenin verdiği kararın bir kez daha tartışılmaması usul ekonomisi ve hukuk birliğinin sağlanması açısından da elzem olarak nitelendirilmekteydi²⁰⁴.

Roma hukukunun sistem dışı yargılamalar evresinde ise hâkimlere geniş bir takdir yetkisi tanınmış ve formula yargılamasının uygulamaları değişmiştir²⁰⁵. Bu dönemde formula yargılamasında Roma hukukuna hakim ilkeler ile desteklenen ve günümüz anlamında iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının Roma hukukundaki yansımaları ve temelleri olan fazla talep, farklı talep ve eksik talep kavramlarına karşı bakışta dönüşümler gerçekleşmiştir²⁰⁶.

Sistem dışı yargılamalar evresinde geniş takdir yetkisi bulunan hâkim, iddiasını hatalı olarak düzenleyen davacının bu hatasını takdir yetkisi ile yumuşatabilmiştir²⁰⁷. Davacının fazla talepte bulunmuş olması halinde, eğer haklı bulunur ise talep edilen miktar azaltılarak davacının hakkına uygun karar verilebilmektedir²⁰⁸. Fazla talep yasağının ihlali halinde Roma hukukunun bu evresinde davacının dava hakkının kaybına neden olan sert yaptırımlar yerine müeyyideler yumuşatılmış ve davacının cezalandırılmasına rağmen dava hakkının yitirilmediğinin kabulü yerleşmiştir²⁰⁹. Bu sistemde miktar bakımından fazla talep halinde davacının gerçek alacağı neyse davalının onu ödenmesine karar verilmesinin yanı sıra davacı davalının uğradığı zararın üç katını ödemekle cezalandırılmaktaydı²¹⁰. Bu ceza sistemi zaman bakımından fazla talep halinde beklenmesi gereken sürenin iki katına çıkarılması, yer

²⁰² A.e., s.67.

²⁰³ A.e., s.67.

²⁰⁴ Bülent Tahiroğlu, Belgin Erdoğan, **Roma Hukuku Meseleleri (Roma)**, İstanbul, 2001, s.194; Türkoğlu Özdemir, **a.g.e.**, s.67.

²⁰⁵ Bülent Tahiroğlu, Belgin Erdoğan, **Roma Usul Hukuku (Usul)**, İstanbul, 1997, s.36; Çelebicin Karadeniz, **Roma**, s.312-323.

²⁰⁶ Türkoğlu Özdemir, **a.g.e.**, s.79; Tahiroğlu, Erdoğan, **Roma**, s.190.

²⁰⁷ Çelebicin Karadeniz, **Roma**, s.274.

²⁰⁸ Türkoğlu Özdemir, **a.g.e.**, s.80.

²⁰⁹ A.e., s.80.

²¹⁰ A.e., s.81.

bakımından ve sebep bakımından fazla talep halinde ise davalının uğramış olduğu zararın iki veya üç katının davacı tarafından ödenmesi şeklinde uygulanmakta idi²¹¹. Bu dönemde eksik talep halinde hâkim takdir yetkisi ile talebi tamamlayarak karar verebildiği için eksik talep halinde yasağın uygulama alanının ortadan kalktığı söylenebilir²¹². Farklı talep halinde ise formula yargılamasında olduğu gibi açılacak ikinci bir dava ile davacının hak talebine cevaz verilmiştir²¹³.

Sonuç olarak Roma hukukunda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının günümüzdeki anlamıyla bulunmadığı ancak bazı kavramlara bağlanan sonuçlar bakımından yasağın yansımalarının görüldüğünü söylemek mümkündür. Roma hukukuna geçirdiği evreler itibarıyla bakıldığında özellikle formula yargılaması döneminde en katı şekliyle uygulamasını bulan yasağın bu sebeple kapsamının oldukça sınırlı tutulduğu görülmektedir. Ancak buna rağmen katı tutumun sakıncaları ve yargılama neticesiyle ulaşılan kararın gerçeği ifade etmekten uzaklaşmasına sebep olduğu anlaşılarak giderek istisnai düzenleme haline kavuşturulduğu anlaşılmaktadır²¹⁴. Talebinde hataya düşen davacıya bakış Roma hukukunun gelişimi süresince yumuşamış ve davacının hakkını talep etmek için açacağı sonraki davalara da etki edecek şekilde kesin olarak dava hakkını kaybetmesi kabul edilmemiştir. Ancak gerek açılmış olan mevcut davanın kaybedilmesi sonucunu doğurması gerekse en yumuşatılmış halinde bile açılacak sonraki davada etki etmese dahi davacıya yönelik ceza yaptırımlarının öngörülmüş olması Roma hukuk sisteminde yasağın dar kapsamına rağmen en katı hali ile uygulamasını bulduğunu göstermektedir. Kuşkusuz Roma hukukunun bu tutumdan tam anlamıyla vazgeçememesi sistemin temelinde yer alan aynı çekişmeli konu bakımından birden çok dava açılmaz” ve “kesinleşmiş hüküm gerçeği ifade eder ilkelerinin katı yorumundan kaynaklanmıştır.

b. Diğer Hukuk Sistemlerinde

Yargılama hukukunun temel ilkeleri ile bağlantılı olan ve usul ekonomisi ile maddi gerçekliğe ulaşma dengesinde yadsınamaz etkiye sahip bulunan, bu önemi nedeniyle kökleri Roma hukukuna kadar uzanan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı çeşitli hukuk sistemlerinde farklı düzenlemelere kavuşmuştur. Bu farklılık öncelikle yasağın kapsamı açısından kendini göstermektedir, zira bazı ülkeler yasağı sadece davacı açısından

²¹¹ Türkoğlu Özdemir, **a.g.e.**, s.80-82.

²¹² A.e., s.80.

²¹³ A.e., s.80.

²¹⁴ A.e., s.82.

iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı olarak düzenlerken bazı ülkeler yasağı hem davacı hem davalı açısından iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı olarak düzenlemişlerdir²¹⁵. Yasağın kapsamını iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı olarak ele alan ülkelerde davalı savunmaları ile bağlı değildir ve yargılamanın sonuna dek savunmasını dayandığı vakıaları değiştirip genişletilebilir²¹⁶. Çeşitli hukuk sistemlerinde yasağın düzenlenmesi bakımından diğer bir farklılık ise yasağın uygulanması noktasında kendini göstermektedir. Bazı hukuk sistemlerinde yasak katı olarak uygulanmakta ve iddia ve savunmanın davanın sonuna dek genişletilmesi ve değiştirilmesi kabul edilmemekte iken, bazı hukuk sistemlerinde iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi bazı koşullar altında mümkün kılınarak yasak daha yumuşak uygulanmaktadır²¹⁷.

Farklı düzenlemelerine rağmen tüm hukuk sistemlerinde yasağın uygulanması noktasında hâkime görev verildiği görülmektedir. Hukuk sistemleri iddia ve savunmanın genişletilebilmesi ve değiştirilebilmesi için belirlenen koşulların veya yasağın istisnalarının gerçekleşip gerçekleşmediği noktasında hakime takdir hakkı tanıyarak yargılamanın temelini oluşturan bu kurumun uygulanmasında hakimnin etkinliğini artırma eğilimine girmişlerdir²¹⁸.

İsviçre hukukunda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı düzenlemelerine bakıldığında 19.12.2008 tarihli İsviçre federal medeni usul kanununun kabulüne kadar İsviçre’de tüm kantonlar için geçerli ortak medeni usul kanunu bulunmadığından her kanton kendi usul yasasının kabul ettiği görülmekteydi²¹⁹. Bu yasaların bir kısmı yasağı katı olarak kabul etmişken (Nöşatel, Vaud kantonları gibi)²²⁰, bazı yasalar bu yasağa hiç yer vermemiş veya istisnai bir uygulama alanı tanımışlardı (Zürich, Wallis, Bern, Aargau, Freiburg kantonları gibi)²²¹. İsviçre Federal Medeni Usul Kanunu ise Art. 227, 229 ve 230 hükümleri ile dava değişikliğini düzenlemiştir. Buna göre eğer değiştirilen talep veya yeni talep aynı muhakeme usulüne tabi ise ve davanın başından beri sürdürülen taleple maddi bir bağlantı içerisinde ise veya karşı tarafın rızası var ise dava değişikliği yapılabilir²²². Dava konusu her zaman azaltılabilir ve bu halde mahkemenin görevi devam eder, ancak dava konusunun arttırılması halinde görevsiz hale gelen mahkeme davayı görevli mahkemeye gönderir.

²¹⁵ Yılmaz, **Islah**, s.113.

²¹⁶ Üstündağ, **Yasak**, s.8-9; Yılmaz, **Islah**, s.113.

²¹⁷ Karşlı, **a.g.e.**, s.437; Yılmaz, **Islah**, s.113; Özmumcu, **a.g.e.**, s.191.

²¹⁸ Yılmaz, **Islah**, s.114.

²¹⁹ A.e., s.97.

²²⁰ Üstündağ, **Yasak**, s.8,10; Yılmaz, **Islah**, 100-101.

²²¹ Üstündağ, **Yasak**, s.8; Yılmaz, **Islah**, s. 98-100.

²²² Yılmaz, **Islah**, s.96; Özmumcu, **a.g.e.**, s.191-192.

Alman hukukunda da iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı İsviçre federal yasasında olduğu gibi kural olarak yasak olsa da; ayrık nitelikte düzenlenmiş ve istisnai olarak uygulama alanı tanınmış olduğu için esasen dava değiştirmenin kural olduğu söylenebilir²²³. Alman usul kanununun 263. Paragrafında yer alan dava değiştirme başlığı altında düzenlenen hüküm doğrultusunda davalının rızası veya mahkemenin dava değişikliğini amacı uygun görmesi halinde dava değiştirilebilir. 264. paragraftaki düzenlemede ise hangi durumların dava değiştirme kapsamında olmadığı sayılmıştır. Bu doğrultuda vakıaların veya hukuki iddiaların tamamlanması veya değiştirilmesi, dava dilekçesinde asıl talep veya yan taleplerin artırılması veya azaltılması ve son olarak daha önce talep edilen dava konusunun yerine sonradan ortaya çıkan değişiklikler nedeniyle başka bir dava konusu veya menfaatin ileri sürülmesi dava değiştirme kapsamının dışında tutulmuştur²²⁴.

İngiliz hukukunda ise taraflar verdikleri dilekçeler ile yargılamayla ilgili tüm hususları ayrıntılarıyla belirtmek ve böylece yargılama sırasında ileri sürülmesi karşı taraf bakımından sürpriz oluşturacak hususlardan kaçınmak zorundadırlar²²⁵. Bu sebeple taraflar karşı tarafa tebliğ edilen dilekçelerden anlaşılmayan vakıaları daha sonra yargılamada ileri sürememekte ve bu kural İngiliz hukukunda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağını oluşturmaktadır²²⁶. Ancak dilekçelerde değişiklik yapabilme olanağı dilekçeler teatisi aşaması bitmeden önce bir defaya mahsus olmak üzere veya diğer tarafın giderlerinin ödenmesi ve mahkemece haklı görülmesi halinde mahkemenin belirleyeceği koşullar dâhilinde söz konusu olabilmektedir²²⁷. Bu sistemde mahkeme davanın niteliğine göre genişletilmek veya değiştirilmek istenen iddia veya savunmanın karşı taraf açısından sürpriz kavramına girip girmediğini inceleyerek sürpriz niteliğinde olan talepleri reddetmekte diğer talepleri ise kabul etmektedir. Sürpriz kavramı ise davanın niteliğini veya tüm karakterini değiştiren ve vakıa karışımına dahil olmayan yeni vaka karışımının ileri sürülmesi sebebiyle karşı tarafın beklemediği bir dava ile karşılaşması durumu olarak açıklanmaktadır²²⁸. İngiliz hukukunda kabul edilen bu sistemin gerekçesi olarak taraflar arasındaki maddi uyumsuzluk hakkında gerçeği yansıtacak şekilde karar verilebilmesi, yargılamanın biçimselliğinden ve teknik ayrıntılarından taraflar ve mahkemenin kurtarılabilmesi ve böylece maddi gerçeklik çözüme

²²³ Karşlı, **a.g.e.**, s.503; Yılmaz, **Islah**, s.108.

²²⁴ Karşlı, **a.g.e.**, s.503; Üstündağ, **Yasak**, s.10; Yılmaz, **Islah**, s.107; Özmumcu, **a.g.e.**, s.191.

²²⁵ Yılmaz, **Islah**, s.102.

²²⁶ A.e., s.102.

²²⁷ A.e., s.103-104.

²²⁸ A.e., s.104.

kavuşturulacağından yeni davaların açılmasının önlenmesi belirtilmektedir. Görüldüğü gibi İngiliz hukukunda yasanın kapsamı geniş tutulmasına rağmen maddi gerçekliğe ulaşılabilmesi gerekçesiyle ve sürpriz kavramı ile hâkime geniş bir takdir yetkisi tanınmış ve yasağın uygulanması oldukça yumuşatılmıştır.

Avusturya hukukunda ise Avusturya usul yasasının 235. Maddesine göre davacı davanın derdestliğinden önce davasını her zaman değiştirebilir, davanın derdest olmasından sonra ise karşı tarafın rızasıyla dava değişikliği mümkündür. Ancak karşı tarafın rıza göstermemesine rağmen eğer değişiklik ile yargılama süruncemede kalmıyorsa ve yargılama önemli şekilde ağırlaşmıyorsa mahkeme değişikliğe izin verebilir. Dava sebebini değiştirmeden vakaların veya delillerin değiştirilmesi, açıklanması, düzeltilmesi veya istem sonucunun daraltılması yahut dava konusunun yerine yeni bir dava konusunun ikame edilmesi dava değişikliği sayılmamakta ve taraflar bu hususları serbest değiştirip genişletebilmektedir²²⁹. Görüldüğü gibi Avusturya hukukunda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı istisnai olarak oldukça dar kapsamda kabul edilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri yargılama hukukuna bakıldığında ise federal usul kuralları ile federe devletlerin usul kurallarının dava değiştirme yasağı hususunda farklı düzenlemeler içerdiği görülmektedir²³⁰. Ancak bu hukuk sisteminde ortaya konan görüşler neticesinde dava değiştirme olanağının serbest bırakılması halinde karşı tarafın hazırlığı açısından zaman ve gider kaybına yol açacağı ve mahkemenin işlerini uzatacağı gerekçesiyle vefakat dava değiştirme yasağının uygulanması halinde yargılamada hataya düşen tarafın hatasının telafi imkanı tanınmayacak olması gerekçesiyle farklı görüşler ortaya konmuş ve yasak kabul edilmiş olsa da kapsamında farklılaşmaya gidilmiştir²³¹. Genel olarak yapılacak olan değişiklik karşı tarafa zarar vermiyor veya karşı tarafça beklenilmeyecek bir değişikliğe yol açmıyorsa hâkim dava değişikliğine izin verebilir aksi halde dava değişikliği kabul edilmez. Dava değişikliği konusunda yasalarda açıkça yasak öngörülmemişse değişikliğin hâkim takdirine bağlı olduğu söylenebilir. Hâkimin izin verip vermemesi noktasında ise özellikle dava değişikliğinin hangi hallerde karşı taraf için sürpriz oluşturup oluşturmayacağını ilişkin teoriler ve görüşler ortaya konulmuştur²³².

²²⁹ A.e., s.104.

²³⁰ A.e., s.111.

²³¹ Yılmaz, **İslah**, s.111.

²³² A.e., s.112-113.

c. Türk Hukukunda

Türk hukukunda kaynak Nöşatel medeni usul yasasının iktisabı ile 1927 yılından itibaren iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ve istisnaları sistematik bir temele kavuşmuştur. Ancak mehzaz kanun esas alınarak kabul edilen 1086 sayılı HUMK'dan önce Mecelle'de bu kurum tenakuz kavramı içinde yansımaları bulmuştur²³³. Tenakuz kavramı Mecelle'de davacının kendi iddiası ile çelişen irade açıklamalarında bulunması yasağı olarak tanımlanmıştır²³⁴. Bu kavramın tanımı itibarıyla sadece davacıya ilişkin iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağını yansıttığı düşünülebilse de Mecelle'nin 1647 ile 1650. maddeleri arasında verilen örnekler ile bu kavramın davalı açısından da geçerli olduğu anlaşılmaktadır²³⁵. Esasen tenakuz çelişkili davranış yasağını olup dava değiştirme yasağını içeren fakat bundan çok daha kapsamlı bir kurum olarak Mecelle'de karşımıza çıkmaktadır²³⁶. Kural çelişkili beyanlarda bulunmamak olsa da Mecelle'nin 1653. İla 1657. maddeleri arasında bu kuralın istisnaları düzenlenmiş ve karşı tarafın izni ve hâkimin kararı da istisnalar arasında sayılmıştır²³⁷.

Mecellede tenakuza ilişkin kurallar altında yansımaları görülen iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı 1927 yılında Nöşatel medeni usul yasasının iktisabıyla yürürlüğe giren 1086 sayılı HUMK kabulüyle Türk hukukunda sistematik olarak yer bulmuştur. 1086 sayılı HUMK, 2011 yılında 6100 sayılı HMK'nın kabulü ile yürürlükten kalkmasına değin seksen dört yıl yürürlükte kalmıştır.

1086 sayılı HUMK ile iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı bakımından geniş kapsamlı ve oldukça katı bir uygulamanın getirildiği söylenebilir²³⁸. HUMK m.185/2'ye göre davacı davanın açılmasından itibaren davalının rızası olmaksızın iddiasını genişletemez ve değiştiremez, yine aynı kanunun 202/2. maddesine göre de davalı cevap dilekçesi davacıya tebliğ edildikten sonra davacının rızası olmaksızın savunmalarını genişletemez veya değiştiremez²³⁹. Görüldüğü gibi HUMK ile taraflar dilekçelerine bağlı

²³³ A.e., s.114.

²³⁴ Bkz. Mecelle-i Ahkam-ı Adliye, m.1615.

²³⁵ Yılmaz, **İslah**, s.115. Ayrıca bkz. Mecelle-i Ahkam-ı Adliye, m.1647 ila 1650 arası.

²³⁶ Yılmaz, **İslah**, s.115.

²³⁷ A.e., s.115-116.

²³⁸ Yılmaz, **İslah**, s.39.

²³⁹ 1086 Sayılı HUMK m.185/2: Kanunu Medenide tayin olunan haller mahfuz kalmak şartıyla dava ikamesi ile aşağıda gösterilen neticeler hasıl olur:

1 – Müddeaaaleyhin rızası olmaksızın müddei davasını takipten sarfinazar edemez.

2 – Müddei, Müddeaaaleyhin rızası olmaksızın davasını tevsi veya mahiyetin tebdil edemez. Aşağıdaki madde hükmüyle davadan feragat veya ıslah bu hükümden müstesnadır.

kılınmış ve yasak, davacı bakımından dava açılma anından davalı açısından ise cevap dilekçesinin davalıya tebliği anından itibaren kabul edilmiştir²⁴⁰.

Günümüzde yürürlükte bulunan 6100 sayılı HMK'da da iddia ve savunmanın genişletilmesini değiştirilmesi yasağı kabul edilmiş ise de 1086 sayılı kanuna göre yasağın kapsamı daraltılmıştır. Zira HUMK'dan farklı olarak basit yargılama usulüne tabi davalar hariç olmak üzere yasağın başlangıç anı hem davacı hem davalı açısından dilekçeler teatisi aşamasının bitimine ötelenmiş, böylece tarafların dilekçelerinde serbestçe iddia ve savunmalarını genişletip değiştirilmesine imkân tanınarak 1086 sayılı kanunun katı tutumu bu bakımdan yumuşatılmıştır²⁴¹. Bunun dışında ilk defa 6100 sayılı kanun ile getirilen ön inceleme aşamasına ilişkin düzenleme ile belli şartlar altında yasağın başlangıç anının ön inceleme aşamasının sonuna dek sarkabileceği düzenlenmiştir²⁴².

Öte yandan 6100 sayılı kanun ile 1086 sayılı kanunda bulunmayan belirsiz alacak ve tespit davası kurumu düzenlenerek bu bakımdan da iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı yumuşatılmıştır²⁴³. Zira önceki kanun döneminde dava edilen alacağın miktarı veya değeri tam olarak bilinmemesi durumunda yargılama sırasında miktar veya değeri belirlendikten sonra dava değiştirilmesi yasağı ile karşılaşan davacı yasağın istisnalarından yararlanmak veya ek dava açmak seçenekleri ile karşı karşıya kalmakta iken; belirsiz alacak ve tespit davası açabilme imkânı ile yargılama sırasında alacağın miktar veya değeri tam olarak ortaya konulduğunda dava değiştirme yasağı ile karşılaşmaksızın talebini atırabilmesi mümkün hale getirilmiştir²⁴⁴.

Yine 6100 sayılı HMK ile 1086 sayılı kanun döneminde herhangi bir düzenleme içermeyen tarafta iradi değişiklik hususunda belli koşullar altında imkân tanınarak bu açıdan da iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamı daraltılmış ve

1086 Sayılı HUMK m.202/2: Müddeaaaleyh cevap layihasını hasmına tebliğ ettirdikten sonra onun muvafakatı olmaksızın müdafaa sebeplerini tevsi veya tebdil edemez.

²⁴⁰ Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.124,126; Yılmaz, **Islah**, s.39; Karslı, **a.g.e.**, s.39; Üstündağ, **Yasak**, s.10; Özsumcu, **a.g.e.**, s.189.

²⁴¹ Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.129; Yılmaz, **Islah**, s.41; Özsumcu, **a.g.e.**, s.190. Ayrıca bkz. 6100 sayılı HMK m.141/1.

²⁴² 6100 Sayılı HMK m.141/1: Taraflar, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile serbestçe; ön inceleme aşamasında ise ancak karşı tarafın açık muvafakatı ile iddia veya savunmalarını genişletebilir yahut değiştirebilirler. Ön inceleme duruşmasına taraflardan biri mazeretsiz olarak gelmezse, gelen taraf onun muvafakatı aranmaksızın iddia veya savunmasını genişletebilir yahut değiştirebilir. Ön inceleme aşamasının tamamlanmasından sonra iddia veya savunma genişletilemez yahut değiştirilemez.

²⁴³ Yılmaz, **Islah**, s.42; Pekcanitez, **Alacak**, s.31.

²⁴⁴ Yılmaz, **Islah**, s.42; Pekcanitez, **Alacak**, s.57.

uygulanması yumuşatılmıştır²⁴⁵. 1086 sayılı kanun döneminde Yargıtay maddi hata ve temsilde yanılma hallerinde tarafta iradi değişikliğe izin vermekte, bunun dışındaki hallerde ise dava değiştirme yasağı kapsamında ıslah ile dahi değişikliğe izin verilmemekteydi²⁴⁶. Yasağın oldukça katı olarak uygulanmasının bir sonucu olarak karşılaşılan bu durum 6100 sayılı kanun ile yasal düzenlemeye kavuşturularak belli şartlar dâhilinde mümkün kılınmış ve dava değiştirme yasağının yumuşatılmasına bir diğer örneği oluşturmuştur.

Sonuç olarak yürürlükte bulunan 6100 sayılı HMK ile 1086 sayılı HUMK'daki iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı konusundaki düzenlemeler genel itibari ile korunmuş, ancak yasağın kapsamı bazı noktalar itibari ile daraltılmıştır. Ancak her iki düzenlemeye bakıldığında Türk hukuk sisteminde dava değiştirme yasağının diğer hukuk sistemlerine nazaran oldukça geniş kapsamlı ve çok katı olarak uygulandığını ve bu konuda hâkime diğer hukuk sistemlerinin aksine oldukça sınırlı olarak takdir yetkisi tanındığını söylemek mümkündür.

2. İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı ile Medeni Yargılamaya Hakim İlkeler Arasındaki İlişki

Adil bir karar elde edebilmek için taraflara ve tüm topluma güven verebilecek yargılama usulünün tespiti bir zaruret olarak ortaya çıkmakta ve bu güveni verebilmek için muhakemenin bazı esaslara bağlanması gerekmektedir²⁴⁷. Medeni usul hukukunda süregelen uygulamalar sonucunda ortaya konan temel ilkeler bu güven ortamını oluşturma ve taraflar ile hâkimin yetkilerinin dağılımı ve yargılamanın yürütülmesi ile ilgili temel kuralları ifade etmektedir²⁴⁸. Bu ilkelerin bir kısmı Anayasada yer alarak bir hukuk devletinin gereği olan adil yargılamanın garantisi niteliğinde olup bir kısmı ise hukuk usulü kanunlarında yer alarak usul hukukunun amacını gerçekleştirmesini garantisi olarak belirlenmişlerdir. Temelini anayasada bulan ilkelere adil yargılanma hakkı, hukuki dinlenilme hakkı ve aleniyet ilkesi örnek verilebilir. Temelini usul kanunlarında bulan ve usul hukukuna temel niteliğini veren

²⁴⁵ 6100 sayılı HMK m.124:(1) Bir davada taraf değişikliği, ancak karşı tarafın açık rızası ile mümkündür.

(2) Bu konuda kanunlarda yer alan özel hükümler saklıdır.

(3) Ancak, maddi bir hatadan kaynaklanan veya dürüstlük kuralına aykırı olmayan taraf değişikliği talebi, karşı tarafın rızası aranmaksızın hâkim tarafından kabul edilir.

(4) Dava dilekçesinde tarafın yanlış veya eksik gösterilmesi kabul edilebilir bir yanılığa dayanıyorsa, hâkim karşı tarafın rızasını aramaksızın taraf değişikliği talebini kabul edebilir. Bu durumda hâkim, davanın tarafı olmaktan çıkarılan ve aleyhine dava açılmasına sebebiyet vermeyen kişi lehine yargılama giderlerine hükmeder.

²⁴⁶ Üstündağ, **Yasak**, s.186-194; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.125; Yılmaz, **Islah**, s.365-410; Hülya Taş Korkmaz, **Medeni Usul Hukukunda İradi Taraf Değişikliği**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014, s.149-168.

²⁴⁷ Necip Bilge, **Medeni Yargılama Hukuku Dersleri**, Ankara, Ajans Türk Matbaası, 1965, s.227.

²⁴⁸ Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.212.

ilkelere ise tasarruf ilkesi, dava malzemesinin taraflarca getirilme ilkesi ve teksif ilkesi örnek verilebilir.

6100 sayılı HMK ile 1086 sayılı kanundan farklı olarak yargılamaya hakim ilkeler ayrı bir bölümde ele alınmıştır²⁴⁹. Usul kanununda bu ilkeler sırasıyla tasarruf ilkesi (m.24), taraflarca getirilme ilkesi (m.25), taleple bağılılık ilkesi (m.26), hukuki dinlenilme hakkı (m.27), aleniyet ilkesi (m.28), dürüst davranma ve doğruyu söyleme yükümlülüğü (m.29), usul ekonomisi ilkesi (m.30), hâkimin davayı aydınlatma ödevi (m.31), yargılamanın sevk ve idaresi (m.32) ve hukukun uygulanması (m.33) olarak yer almıştır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı tarafların belli bir usul kesiminden sonra iddia ve savunmalarını dayandıkları vakıaları ve bunlara ilişkin taleplerini genişletip değiştirme yasağını ifade etmektedir. Bu sebeple yargılamaya hakim ilkelerle ve özellikle taraflar ile hakimin yargılamadaki etkinliklerini tesis eden ilkeler ile doğrudan bağlantı içindedir. Bu ilişki çerçevesinde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının bazı ilkeler ile olmazsa olmaz nitelikte, bazı ilkeler ile tamamen zıt nitelikte olduğu görülmektedir. Ancak ne tür ilişki içerisinde olursa olsun medeni yargılamaya hakim ilkeler ile ilişkisi bakımından dava değiştirme yasağının temel ilkelerin fiili yargılamaya yansıtılarak adeta hayat bulması için vazgeçilmez bir unsur olduğu görülmektedir.

a.Tasarruf İlkesi İle İlişkisi

Uyuşmazlığın mahkeme önüne getirilmesi ve yargılamanın devamı hakkında tarafların etki edebilme yetkilerine ilişkin olan tasarruf ilkesi HMK'nın 24. maddesi ile usul kanununda kendine yer bulmuştur. Taraflar yargılamaya ilişkin hakları üzerinde serbestçe karar verebilme hak ve yetkisine sahip olup, dava konusu üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabilirler²⁵⁰. Nitekim HMK'nın 24. maddesine göre *“hâkim, iki taraftan birinin talebi olmaksızın kendiliğinden bir davayı inceleyemez ve karara bağlayamaz; tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri dava konusu hakkında, dava açıldıktan sonra da tasarruf yetkisi devam eder.”*

²⁴⁹ Bkz. 6100 Sayılı HMK m.24-33 arası.

²⁵⁰ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.335; Karlı, **a.g.e.**, s.294; Kuru, **Ders**, s.211; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.213.

Tasarruf ilkesi gereğince taraflar dava açıp açmamakta, dava konusunu belirlemekte ve dava açıldıktan sonra dahi davayı sürdürüp sürdürmemekte serbesttirler²⁵¹. Bu bakımdan tasarruf yetkisinin davanın açılıp açılmaması noktası ve açılmış olan davranış sürdürülüp sürdürülmesi noktası olmak üzere taraflara iki ayrı hususa ilişkin serbesti tanıdığı görülmektedir²⁵². Hak sahibi uyuşmazlık konusunu dava edip etmemekte serbest olduğu gibi dava ettikten sonra da uzlaşmakta, arabulucuya gitmekte, sulh olmakta veya açmış olduğu davadan feragat etmekte serbesttir²⁵³. Tasarruf ilkesi ile tanınan irade serbestisi çerçevesinde dava ikamesi için tarafların talebi gerekirken dava süresince hüküm verilmesine dek ve hüküm verildikten sonra dahi hükmün kanun yollarına götürülüp götürülmemesinde tarafların talebi gereklidir²⁵⁴.

Hak sahibinin hakkını dava yoluyla elde edip etmeyeceğine karar vermekte serbest olması anlayışı esasen davacı yoksa hâkim ve dava da yoktur anlayışından kaynaklanmaktadır²⁵⁵. Hâkim talep olmaksızın bir uyuşmazlığı dava konusu yaparak inceleyemez, aksi takdirde verilen karar yok hükmünde olacaktır²⁵⁶. Ayrıca tasarruf ilkesinin sonucu olarak hakim tarafların dilekçelerinde belirttikleri talep ile bağlı olup talep edilmeyen hususlarda kendiliğinden karar veremez²⁵⁷. HMK'nın 26. maddesinde düzenlemesini bulan taleple bağlılık kuralı, dava açıp açmamakta ve açtığı davada dava konusunun belirlenmesi noktasında serbestiye sahip olan tarafların belirlemiş olduğu taleplerinin değiştirilmemesi kuralı olarak teksif ilkesinin bir gereğidir.

Ancak bir davanın yürütülmesine ilişkin keyfiyet tamamen taraflara bırakılmış da değildir. Aksi halde yargılamanın makul sürede ve emniyetle yürütülmesi mümkün olmaz ve devlet otoritesi sarsılabilir²⁵⁸. Bu sebeple duruşma günlerini belirlenmesi, sürelerin verilmesi,

²⁵¹ Aziz Serkan Arslan, **Medeni Usul Hukukunda Delillerin Toplanması Ve Doğrudanlık İlkesi (Delil)**, Ankara, Adalet Yayınları, 2012, s.143; Karşlı, **a.g.e.**, s.294.

²⁵² Bilge, **a.g.e.**, s.229,232.

²⁵³ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.335; Karşlı, **a.g.e.**, s.296; Kuru, **Ders**, s.211; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.213-214; Bilge, **a.g.e.**, s.232.

²⁵⁴ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.335; Karşlı, **a.g.e.**, s.296; Kuru, **Ders**, s.211; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.214.

²⁵⁵ Karşlı, **a.g.e.** s.293; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.214.

²⁵⁶ Karşlı, **a.g.e.** s.295. Ayrıca bkz. Yargıtay 2.HD, 1999/5782 E., 1999/7763 K., 02.07.1999 T. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 24.06.2018)

²⁵⁷ Nedin Meriç, **Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi (Tasarruf)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011, s.110-120; Karşlı, **a.g.e.**, s.295; Tekçe, **a.g.e.**, s.55.

²⁵⁸ Bilge, **a.g.e.**, s.229.

tebligatların yapılması gibi hususlar hâkim tarafından resen gerçekleştirilir ve yine tüm davalarda yargılama giderlerine hâkim tarafından resen karar verilir²⁵⁹.

Tasarruf ilkesinin zıttı ise kendiliğinden harekete geçme ilkesidir²⁶⁰. Esasen ceza yargılamasında ve medeni yargılamada çekişmesiz yargı işlerinde geçerli olan bu ilke taraflarca herhangi bir talep olmaksızın hâkimin harekete geçmesini ve karar verebilmesini ifade etmektedir²⁶¹. Özellikle kamu yararının korunması amacının ağırlık kazandığı durumlarda kendiliğinden harekete geçme ilkesi uygulama alanı bulunmaktadır²⁶². Boşanma davasında talepten başkasına hüküm verilebilmesi veya kayyım atanmasını gerektirecek bir halin bulunması durumunda resen temsil kayyımı atanabilmesi kendiliğinden harekete geçme ilkesinin uygulama alanı bulduğu davalara örnek gösterilebilir²⁶³. Kendiliğinden harekete geçme ilkesinin söz konusu olduğu durumlarda uyuşmazlık hakkında yargısal faaliyetin başlatılması için tarafın talebi aranmamakta ve sürdürülen yargısal faaliyetin devamı ve sonrasında verilecek karar bakımından tarafların tasarruf yetkisi ya sınırlanmakta ya da tamamen ortadan kaldırılarak bu konuda yargıca serbesti tanınmaktadır. Ancak kendiliğinden harekete geçme ilkesi çekişmeli yargıda istisnalar saklı olmak üzere uygulanmamaktadır, kural tarafların dava açma ve davayı sürdürme serbestisine sahip olmasıdır.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile tasarruf ilkesinin ilişkisine bakıldığında ise birbirlerine karşılıklı olarak etki ettikleri görülmektedir. Zira dava değiştirme yasağının söz konusu olabilmesi için öncelikle dava ikame edilmelidir, dava ikamesi için ise tasarruf ilkesi gereğince tarafların talebi olmalıdır. Bu bakımdan tasarruf ilkesini, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının uygulama alanı bulacağı davanın başlatılması noktasında önem arz ettiği görülmektedir. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı davada söz konusu olmaktadır ve davanın var olabilmesi ve sürdürülebilmesi için tasarruf ilkesi gereğince hak sahibinin talebi gerekmektedir. Tasarruf ilkesinin diğer bir yansıması olarak ortaya çıkan davanın devamı noktasında taraflara tanınan serbesti bakımından ise davanın değiştirilmesi yasağı bir kontrol mekanizması olarak ortaya çıkmaktadır. Zira taraflara sınırsız olarak tasarruf serbestisi

²⁵⁹ Arslan, **Delil**, s.144; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.215; Bilge, **a.g.e.**, s.229.

²⁶⁰ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.337; Karşı, **a.g.e.**, s.297; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.217; Meriç, Tasarruf, s.121.

²⁶¹ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.337; Karşı, **a.g.e.**, s.297; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.214.

²⁶² Karşı, **a.g.e.**, s.297; Meriç, Tasarruf, s.122; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.338; ; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.214.

²⁶³ Muhtelif kanuni düzenlemeler ile örnekler arttırılabilir: Bkz. 4721 sayılı TMK m.184, m.146, m.89, m.138, m.294, m.298, m.426.

tanınması yargılamanın özüne zarar verecektir. Dava değıştirme yasağı ile tasarruf yetkisinin amacını açacak şekilde kullanılarak suiistimali önlenmiştir.

Bu sebeplerle tasarruf ilkesinin iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değıştirilmesi yasağının ön şartını oluşturduğu söylenebilir. Zira tarafların iddia ve savunma sebeplerini değıştirmesi ve genişletmesinin yasak olabilmesi için öncelikle tarafların dava açabilme noktasında yetkiye sahip olması gerekmektedir. Bir kimsenin dava açma noktasında tasarruf yetkisi bulunmaksızın, açmamış olduğu davada iddia ve savunma sebepleri ileri sürmesi ve belli usul kesitlerinden sonra bu imkânının yasaklanması akla ve hayatın olağan akışına uygun değildir. Diğer taraftan dava değıştirme yasağı tasarruf ilkesinin taraflara sağladığı serbestinin sigortası niteliğindedir, tarafların sınırsız tasarrufları böylece önlenmektedir.

b.Dava Malzemelerinin Taraflarca Getirilmesi İlkesi İle İlişkisi

Dava malzemelerinin taraflarca getirilmesi ilkesi mahkemenin uyuşmazlık hakkında gerekli incelemeyi yaparak hüküm verebilmesi için gerekli olan dava malzemelerinin toplanmasına ilişkin yetkinin taraflara ait olmasını ifade etmektedir²⁶⁴. Uyuşmazlığın temelini oluşturan dava malzemeleri vakıalar ve delillerden oluşmaktadır²⁶⁵. Dava malzemelerinin temininin kime ait olduğu konusunda usul hukukunun tercihini yansıtan taraflarca getirilme ilkesi HMK madde 25’de kanuni düzenlemesini bulmuştur²⁶⁶.

Taraflarca getirilme ilkesi esasen tasarruf ilkesinin tamamlayıcı unsurudur, zira davayı açma ve onu sürdürme konusunda serbestiye sahip olan tarafın talebinin haklılığı veya karşı tarafın talebinin haksızlığı konusunda da deliller ve vakıalar ileri sürebilmesi, sahip olduğu tasarruf yetkisinin gereğidir²⁶⁷. Bu ilke gereğince taraflar dava malzemesini oluşturan delil ve vakaları araştırmalı ve toplayarak davaya getirmelidirler²⁶⁸. Dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesinin geçerli olduğu hukukumuzda, davacı taleplerinin haklılığını ortaya koyacak vakaları toplamak ve mahkemeye sunmak; davalı ise savunmalarının dayanağını

²⁶⁴ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.336; Karşı, **a.g.e.**, s.299; Bilge, **a.g.e.**, s.230; Arslan, **Delil**, s.143; Murat Atalı, Medeni Usul Hukukunda Hakimın Vakıalar Hakkında Dava Dışında Edindiği Şahsi Bilgisini Kullanması, **Haluk Konuralp Anısına Armağan (Şahsi)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009, s.145.

²⁶⁵ Seda Özmumcu, **1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu İle 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Delillerin İkamesi Hakkındaki Hükümlerine Mukayeseli Bir Bakış (Delil)**, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423872228.pdf> (E.T.: 03.01.2018), s.49; Karşı, **a.g.e.**, s.299.

²⁶⁶ 6100 sayılı HMK m.25: (1)Kanunda öngörülen istisnalar dışında, hâkim, iki taraftan birinin söylemediği şeyi veya vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz ve onları hatırlatabilecek davranışlarda dahi bulunamaz.

(2)Kanunla belirtilen durumlar dışında, hâkim, kendiliğinden delil toplayamaz.

²⁶⁷ Karşı, **a.g.e.** s.300; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.217; Kuru, **Ders**, s.211.

²⁶⁸ Özmumcu, **Delil**, s.50.

oluşturacak ve davacının haksızlığını ortaya koyacak vakıaları toplayarak mahkemeye sunmak ile sorumludur²⁶⁹. Hâkim vereceği kararda da sadece tarafların getirdiği dava malzemelerini dikkate alarak, kendiliğinden herhangi bir araştırma yapmamalı, taraflardan bağımsız olarak sahip olduğu bilgilere de kararında dayanmamalıdır. Bu doğrultuda hâkim, tarafların getirmiş olduğu dava malzemeleriyle yetinmeli ve eksik olarak ileri sürülmüş olsa bile bunları tamamlama veya eksikliği hatırlatma yollarına gitmemelidir²⁷⁰. Bu doğrultuda taraflardan birinin ileri sürdüğü ve diğer tarafça itiraz edilmeyen vakıalar doğruluğu araştırılmaksızın hükme esas alınabilecektir²⁷¹. Kararda esas alınan dava malzemelerinin kim tarafından getirildiği önem taşımamaktadır, hâkim tarafından taraflarca getirilmiş olması koşuluyla dava malzemesi getiren tarafın aleyhine dahi olsa hükme esas alınabilecektir²⁷².

Dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesinin karşıt ilkesi ise resen araştırma ilkesidir²⁷³. Bu ilkeye göre hâkim tarafların yargılamaya getireceği dava malzemelerinin yanında yargılamaya getirilmeyen dava malzemelerini de araştırmak ve hükme esas almak zorundadır. Bu sebeple resen araştırma ilkesinin benimsendiği sistemlerde dava malzemesinin toplanması konusunda taraflar tekel sahibi değildir, asıl görev hâkime aittir²⁷⁴. Hâkim resen uyuşmazlığın aslını inceleyerek dava malzemelerini toplayacak ve tarafların getirdiği dava malzemelerinden bağımsız olarak araştırmasını sürdürebilecektir. Tarafların ileri sürmediği olaylar da resen araştırma ilkesi gereğince hükme esas alınabilecektir²⁷⁵.

Hukukumuzda kural HMK madde 25’de düzenlemesini bulan dava malzemesinin taraflarca getirilme ilkesidir. Ancak kamu yararının ağır bastığı durumlarda resen araştırma ilkesi geçerli olmaktadır²⁷⁶. Dava konusu üzerinde tarafların serbestçe tasarruf etme imkânı olmadığı davalar bakımından resen araştırma ilkesi kabul edilerek hakimin yargılamadaki etkinliğinin arttırılması ve bu davaların kamusal niteliği sebebiyle taraflarca getirilen dava malzemelerini eksikliği veya yanlışlığı durumunda kamusal zararın ortaya çıkmasının

²⁶⁹ Karşlı, **a.g.e.** s.300; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.216; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.336; Yıldırım, **a.g.e.**, s.471; Özümucu, **Delil**, s.49.

²⁷⁰ Kuru, **Ders**, s.212; Atalı, **Şahsi**, s.146; Özümucu, **Delil**, s.49; Karşlı, **a.g.e.** s.301; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.216; Yıldırım, **a.g.e.**, s.490; Bilge, **a.g.e.**, s.230.

²⁷¹ Kuru, **Ders**, s.211-212; Karşlı, **a.g.e.** s.303; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.217; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.336.

²⁷² Kuru, **Ders**, s.212; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.217; Yıldırım, **a.g.e.**, s.471.

²⁷³ Seda Özümucu, **Türk Hukukunda Yargıtay Kararları Işığında Resen Araştırma İlkesi (Resen)**, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/213535> (E.T.: 28.05.2018), s.146; Kuru, **Ders**, s.213; Karşlı, **a.g.e.** s.315; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.217; Arslan, **Delil**, s.143; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.338.

²⁷⁴ Atalı, **Şahsi**, s.146; Karşlı, **a.g.e.** s.315; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.217; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.338.

²⁷⁵ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.338; Karşlı, **a.g.e.**, s.316; Kuru, **Ders**, s.213.

²⁷⁶ Özümucu, **Resen**, s.146; Karşlı, **a.g.e.** s.318; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.216; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.338; Arslan, **Delil**, s.144.

önlenilmesi amaçlanmıştır²⁷⁷. Bu davalara örnek olarak boşanma davası, evliliğin butlanı davası, nüfus kayıt düzeltme davaları, babalık davası, soy bağının reddi davası ve kişilik haklarını koruyan davalar sayılabilir²⁷⁸.

Resen araştırma ilkesinin benimsendiği durumlar istisna olmak üzere HMK bakımından genel ilkenin dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesi olduğu söylenebilir. Tarafların lehlerine olan vakıaları en iyi bilebilecek durumda olmaları ve çıkarlarını en iyi kendilerinin koruyabileceği ve medeni yargılamada yargılamanın kamusal niteliğine nazaran amacına ulaşması düşüncesinin ağır basması dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesinin kural olarak benimsenmesinin nedenleridir²⁷⁹.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, tarafların dayandığı iddia ve savunma sebeplerini belli bir usul kesitinden sonra yargılamaya dâhil edilmemesine ilişkindir. Bu sebeple dava malzemesinin temininde ve yargılamaya dâhil edilmesinde etkin rolün yargılamanın hangi unsurunda olacağı dava değiştirme yasağına doğrudan etki etmektedir. Bu etkiye bakıldığında dava malzemesinin taraflarca getirilme ilkesinin iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının olmazsa olmazı niteliğinde olduğu söylenebilir. Zira dava değiştirme yasağı bu ilkenin varlığı halinde varlık bulabilir. Nitekim özü itibarıyla dava değiştirme yasağı da dava malzemesinin taraflarca getirilme ilkesinin sınırlamasını oluşturmaktadır. Aksi düşüncede tarafların her aşamada dava malzemesini yargılamaya dâhil ederek yargılamayı sürüncemede bırakmaları mümkündür ve bu durum medeni yargılamanın amacından uzaklaşmasına neden olacaktır.

Diğer taraftan resen araştırma ilkesinin iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının adeta anti maddesi niteliğinde olduğu söylenebilir. Resen araştırma yetkisinin tanındığı davalarda dava değiştirme yasağı yaşam alanı bulamaz. Tarafların yanında her zaman dava malzemesini resen araştırma yetkisi bulunan bir hâkimin varlığı halinde, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağından bahsedilemeyecektir²⁸⁰. Hâkim tarafından yargılamanın her aşamasında resen dava malzemesinin yargılamaya dâhil edilebilmesi halinde tarafların dava malzemesini ileri sürmesinin sınırlanması izah edilemeyecek neticeler doğuracak ve dava değiştirme yasağı ile hedeflenen amaçlar anlamsız kalacaktır. Çünkü hâkimin yargılamanın her aşamasında dava

²⁷⁷ Arslan, **Delil**, s.148; Karşlı, **a.g.e.** s.320; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.217; Kuru, **Ders**, s.213.

²⁷⁸ Bilge, **a.g.e.**, s.230; , Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.338; Özsumcu, **Resen**, s.146; Karşlı, **a.g.e.**, s.320-322.

²⁷⁹ Arslan, **Delil**, s.144; Karşlı, **a.g.e.** s.320; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.338.

²⁸⁰ Karşlı, **a.g.e.** s.317; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.217; Yılmaz, **Makale**, s.350; Baki Kuru, **Nizasız Kaza**, Ankara, 1961, s.155; Deynekli, **a.g.e.**, s.78.

malzemeleri toplayabilmesi ve tarafların getirdiği malzemeleri de yeri geldiğinde göz ardı edebilmesi, dava değiştirme yasağının kabulü gerekçelerini oluşturan sakıncaların gerçekleşme ihtimalini ortadan kaldırmış olmaktadır.

c. Teksif İlkesi İle İlişkisi

Teksif ilkesi tarafların belli usul kesitine kadar tüm iddia ve savunma sebeplerini ileri sürmesi ve bu usul kesitinden sonra ileri sürülmesine imkân verilmemesini ifade etmektedir²⁸¹. Türk usul hukukunda bu ilkenin düzenlemesi kanunda açıkça yer almamaktadır. Ancak davacı bakımından HMK madde 119/1-e hükmü ile davacı bakımından iddianın dayanağını oluşturan bütün olayların açık özetleri dava dilekçesinde bulunması gereken unsurlar arasında sayılmak; davalı bakımından ise madde 129/1-d hükmü ile savunmanın dayanağını oluşturan bütün olayların açık özetleri cevap dilekçesinde bulunması gereken unsurlar arasında sayılmak suretiyle teksif ilkesine yer verilmiştir.

Teksif ilkesinin amacı davanın sürüncemede kalmasını önlemek, davanın başında dava malzemelerini toplanmasını sağlamak ve böylece muhakemenin öngörülebilir ve kolay yapılabilmesini sağlamaktır²⁸². Teksif ilkesi usul ekonomisi ilkesi ile de yakından ilgilidir. Zira teksif ilkesi sayesinde davayı kaybedeceğini anlayan tarafın zaman kazanmak için yeni iddia ve savunma sebepleri ileri sürerek davayı gereksiz yere uzatması önlenmektedir²⁸³. Yapılan sınırlama ile sınırsız ve kötü niyetli olarak hak arama özgürlüğünün kullanılarak dava hakkının suiistimali engellenmektedir²⁸⁴. Makul çerçevede kabul edilen teksif ilkesi ile yapılan sınırlama adil yargılanma hakkının ihlali değil adil yargılanmanın gerçekleşmesi için bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır²⁸⁵.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ve teksif ilkesi arasındaki ilişkiye bakıldığında, dava değiştirme yasağının teksif ilkesinin uzantısı olarak bulunduğu görülmektedir²⁸⁶. Zira teksif ilkesinin yargılamada fiilen yansıması iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile mümkün olmaktadır. Bu bakımdan teksif ilkesinin

²⁸¹ Tanrıver, **a.g.e.**, s.362; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.185; Karşlı, **a.g.e.** s.324; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.218; Bilge, **a.g.e.**, s.233; Yıldırım, **a.g.e.**, s.477.

²⁸² M Kamil Yıldırım, **İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku (İlkeler Işığı)**, Ankara, 7.b, Beta Yayınları, 2012, s.101; Tanrıver, **a.g.e.**, s.362; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.186; Karşlı, **a.g.e.** s.325; Yıldırım, **a.g.e.**, s.477.

²⁸³ Yıldırım, **a.g.e.**, s.477; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.218; Bilge, **a.g.e.**, s.233.

²⁸⁴ Tanrıver, **a.g.e.**, s.362; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.218; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Usul**, s.368; Tekçe, **a.g.e.**, s.67.

²⁸⁵ Tanrıver, **a.g.e.**, s.362; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.186; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.218; Yıldırım, **a.g.e.**, s.477.

²⁸⁶ Bilge, **a.g.e.**, s.234; Tanrıver, **a.g.e.**, s.362.

müeyyidesinin iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı olduğu söylenebilir.

İlkeler düzeyinde bakılacak olursa teksif ilkesinin dava malzemesinin taraflarca getirilme ilkesini sınırlayarak bu ilkenin amacını aşacak şekilde yargılamaya hakim olmasını önlediği söylenebilir. Teksif ilkesi bu fonksiyonunu iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile yerine getirmektedir. Dava değiştirme yasağının kapsamı, istisnaları ve hangi usul kesitinden sonra söz konusu olacağına ilişkin sınırlayıcı kurallar, teksif ilkesinin sert bir şekilde uygulanmasını engelleyerek dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesine yönelik baskının yargılamanın amacını zedelemeyecek düzeyde kalmasını sağlamaktadır.

B.İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı

1.Yasağın Tanımı, Amacı ve Niteliği

Medeni usul hukukunun en önemli kavramlarından biri olan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı davacının vereceği dava ve cevaba cevap dilekçelerinde, davalının ise vereceği cevap ve ikinci cevap dilekçelerinde tüm iddia ve savunma dayanakları ile taleplerini belirtmelerine ve bu aşamadan sonra kural olarak iddia ve savunmaları ile taleplerini genişletememeleri veya değiştirememelerine ilişkindir²⁸⁷.

Davacının cevaba cevap dilekçesi verdikten sonra, davalının ise ikinci cevap dilekçesi verdikten sonra istisnalar dışında davasını genişletememesi ve değiştirememesine iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı denir. Davacı bakımından iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, davalı bakımından ise savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı birbirinin karşıtı oluşturur ve birbirini dengeleyici işlevi yerine getirir²⁸⁸. HMK madde 141’de de bu kurum her iki tarafı da kapsayacak şekilde ele alınarak düzenlemeye kavuşturulmuştur. Buna göre taraflar cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri

²⁸⁷ Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.124; Üstündağ, **Yasak**, s.1; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.427-428; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.293,311; Karşlı, **a.g.e.**, s.503; Kıyak, **a.g.e.**, s.132; Tanrıver, **a.g.e.**, s.677; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.300,304; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.1249; Kuru, **Usul**, s.1692,1756; Deynekli, **a.g.e.**, s.9; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.237, 259; Önen, **a.g.e.**, s.159,169; İlhan E. Postacıoğlu, **Medeni Usul Hukuku Dersleri (Medeni)**, Haz. Sümer Altay, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2015, s.475; Şanal Görgün, **Medeni Usul Hukuku**, 4.b, Ankara, 2015, s.229; Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, Sema Taşpınar Ayvaz, **Medeni Usul Hukuku**, 1.b, Ankara, 2016, s.340,348; Şanal Görgün, Mehmet Kodakoğlu, **Medeni Usul Hukuku**, 2.b, Ankara, 2012, s.142,149.

²⁸⁸ Tanrıver, **a.g.e.**, s.677; Önen, **a.g.e.**, s.169;

ile serbestçe; ön inceleme aşamasında ise ancak karşı tarafın açık muvafakati ile iddia veya savunmalarını genişletebilir yahut değiştirebilirler²⁸⁹.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı teksif ilkesi ve usul ekonomisi ilkesinin medeni yargılama hukukundaki en önemli yansımasını oluşturmaktadır. Bu kurum tarafların iddia ve savunmaları ile bunların dayanağı olan vakıaların belli bir yargılama kesitine kadar ileri sürülmesini gerektirmektedir. Dava değiştirme yasağı nedeniyle davacı cevaba cevap dilekçesini verdiği aşamaya dek davasını dayandığı vakıaları ve hakkında karar verilmesini istediği taleplerini iyi düşünmeli ve doğru tespit etmeye özen göstermelidir²⁹⁰. Davalı da ikinci cevap dilekçesini verdiği aşamaya dek savunmasını dayandığı vakıalar ve karar verilmesini istediği talepler bakımından aynı yükümlülük altındadır. Aksi halde dava değiştirme yasağı ile karşılaşılması ve bu nedenle davacı bakımından yeni bir dava açılması zorunda kalınması, davalı bakımından ise somut davanın kaybedilmesi sonuçları ile karşı karşıya kalınması söz konusu olacaktır²⁹¹. Çünkü taraflar uyuşmazlığa ilişkin tüm iddia ve savunmaları ile taleplerini yargılamanın her aşamasında genişletemeyecek veya değiştiremeyeceklerdir.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile taraflar dilekçelerinde belirtmiş oldukları vakıalar ve netice-i taleplerini belli bir usul kesitinden sonra genişletememekte veya değiştirememektedirler. Böylece medeni yargılama hukukunda teksif ilkesi ve usul ekonomisi ilkesinin gerekleri sağlanmış olmaktadır. Dava değiştirme yasağı ile hükmün temelini oluşturan vakıalar ve netice-i talebin sürekli değişmesi önlenerek hüküm tesis edilebilmesi ve adil yargılanmanın gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır²⁹². Yargılamanın belli bir aşamasından sonra davanın temelini oluşturacak olan iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi bu kurum ile önlemekte ve böylece makul sürede, hızlı ve basit yargılama yapılabilmesi ortamı sağlanarak adil yargılanma gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Nitekim Yargıtay da bir kararında iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının amacı ile ilgili benzer tespitlerde bulunmuştur. Yüksek mahkeme söz konusu kararında “*medeni usul hukukumuz yargılamanın düzen içinde sürdürülmesi, gereksiz zaman, emek ve para kaybına yer verilmemesi amacıyla tarafların iddia ve savunmaları ile bunların dayanağı olan vakıaların belli bir yargılama kesitine kadar ileri sürülmesini*

²⁸⁹ Bkz. 6100 sayılı HMK m.141/1.

²⁹⁰ Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.1249; Kıyak, **a.g.e.**, s.132; Karslı, **a.g.e.**, s.502; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.300; Görgün, **a.g.e.**, s.229; Tanrıver, **a.g.e.**, s.677; Üstündağ, **a.g.e.**, s.522.

²⁹¹ Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Usul**, s.1249; Tekçe, **a.g.e.**, s.73; Üstündağ, **Yasak**, s.5; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.300, 304.

²⁹² Üstündağ, **Yasak**, s.2.

aramaktadır. Aynı zamanda teksif ilkesinin de bir gereği olan durum, hem davacı hem davalı bakımından söz konusudur” değerlendirmesinde bulunmuştur²⁹³.

Dava değiştirme yasağı, tarafların sahip olduğu hak ve yetkileri suiistimal ederek yargılamayı gereksiz yere uzatmalarını önlemekte, yargılamanın gereksiz zaman ve para kaybı yaşanmaksızın yürütülerek usul ekonomisinin gerçekleştirilmesi amaçlamaktadır. Usul ekonomisi ilkesinin hukuk yargılamasının amacının gereklerine hizmet etmesi karşısında²⁹⁴, dava değiştirme yasağı da usul ekonomisi aracılığıyla hukuk yargılamasının amacını gerçekleştirmesini hedeflemektedir. Yasak sayesinde davanın temelinin her an değişmesi önlenerek gecikmeksizin, fazla emek ve çaba sarf edilmeksizin karar verilebilmesine olanak sağlanmaktadır²⁹⁵. Pahalı ve yıllar sürecektir yargılama neticesinde ulaşılan kararın adil olma niteliğinin tartışmalı hale geleceği gerçeği karşısında dava değiştirme yasağının usul ekonomisini tesis ederek aynı zamanda adil bir karar verilebilmesi amacına da hizmet ettiği anlaşılmaktadır²⁹⁶.

Dava değiştirme yasağını amacının usul ekonomisini sağlamak olduğu ve usul ekonomisinin hukuk yargılamasının amaçlarına hizmet etmesi sebebiyle aslında dava değiştirme yasağının adil bir yargılama neticesinde adil bir karar verilmesini sağlamak amacını paylaştığı söylenebilir. Ancak verilecek hükmün adil olması için hızlı ve çabuk ulaşılması yanında maddi duruma uygun olması da yadsınamaz bir gerçektir²⁹⁷. Usul ekonomisi herhangi bir neticeye değil maddi gerçeğe en çabuk varılmasını sağladığı ölçüde adil yargılanma amacına hizmet edebilecektir²⁹⁸. Bu noktada usul ekonomisi ve maddi gerçekliğe uygunluk gibi birbirine zıt iki ayrı kavramın dengelenmesi ve bağdaştırılması adına dava değiştirme yasağının ayrı bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Yasak ile getirilecek katı biçimsellik tarafları yeni dava açma durumunda bırakarak iş yükünü arttırabilir ve bu durum da öncelikli amaç olan usul ekonomisine zarar verecektir²⁹⁹. Yargılamanın çabuk ve ucuz görülmesi yanında usul hukukunun maddi gerçeğe ulaşmayı amaçladığı unutulmamalıdır. Bu sebeple dava değiştirme yasağına istisnalar tanımak ve kapsamını daraltılmak yoluyla usul ekonomisi uğruna maddi gerçeklikten tamamen kopuk yargılama yapılmasının önlenmesi de amaçlanmıştır. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve

²⁹³ Yargıtay 7. HD, 2014/884 E, 2014/16450 K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 27.06.2018)

²⁹⁴ Yılmaz, **Islah**, s.77.

²⁹⁵ Üstündağ, **Yasak**, s.7.

²⁹⁶ Yılmaz, **Islah**, s.76.

²⁹⁷ Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.46-47; Üstündağ, **Yasak**, s.1; Kıyak, **a.g.e.**, s.131.

²⁹⁸ Yılmaz, **Islah**, s.80.

²⁹⁹ Üstündağ, **Yasak**, s.7; Tekçe, **a.g.e.**, s.72, Yılmaz, **Islah**, s.78.

değiştirilmesi yasağı ile öncelikle amaçlanan usul ekonomisi olsa da, yasak maddi gerçekliğe ulaşma amacına zarar vermeyecek seviyede ve katılıkta uygulandığı ölçüde bu iki zıt kavramı harmanlayarak hukuk yargılamasını nihai amacına ulaştıracaktır.

Sonuç olarak iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamı ve istisnaları ile bir bütün olarak ele alındığında amacının fazla zaman ve mesai harcanmaksızın maddi gerçekliğe uygun bir çözüm ile uyuşmazlıkların neticelendirilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu kavram ile getirilen biçimsellik ile hukuk yargılamasına şekilci bir anlayışla yaklaşılarak muhakemenin öngörülebilir, kolay ve basit olarak yapılması ile muhakemenin hâkimin ve tarafların keyfilikinden korunması mümkün olabilmektedir³⁰⁰. Ayrıca biçimsel anlayış taraflara eşit şekilde davranılması sağlamakta, yargıca muhakemeyi yürütme noktasında yol göstererek doğru karar vermesine yardımcı olmaktadır³⁰¹. Diğer taraftan istisnalar tanınmak ve yasağın kapsamı daraltılmak suretiyle taraflar arasındaki maddi uyuşmazlığın bir kenara bırakılarak yargılamanın usuli bir çekişmeye dönüşmesi de engellenmektedir. Maddi gerçekliğe zarar vermeyecek düzeyde kalan dava değiştirme yasağı ile getirilen biçimsellik, uyuşmazlıkların usul ekonomisine ve maddi gerçekliğe uygun olarak çözümünü mümkün kılmakta, davacı ve davalı ile kamu menfaatleri korumakta, muhakemenin öngörülebilir ve ucuz, basit ve çabuk gerçekleştirilebilmesini mümkün hale getirmektedir³⁰².

İddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağının sahip olduğu önem ve yargılamanın seyrine ilişkin amaçları doğrultusunda hukuki mahiyetinin de ortaya konulması önem arz etmektedir. Dava değiştirme hükümleri hakim tarafından resen uygulanma kabiliyetini haiz olduklarından ve medeni yargılama usulünün amaçlarını gerçekleştirme aracı olmaları bakımından kamu düzeninden olma karakterine sahip olması ve ihlal edilmesi durumunda müeyyidesinin varlığı nedeniyle bu hükümlerin emredici mahiyette oldukları düşünülebilir³⁰³. Ancak dava değiştirme yasağının yargılama sürerken tarafların davranışlarından yargılamanın yanı sıra birbirlerinin de korunması amacı ve özellikle yasağın karşı tarafın açık rızası ile aşılabilmesi sebepleriyle bu hükümlerin emredici değil tarafların tasarruf serbestisi altında bulunmaktadır³⁰⁴. Ancak özellikle vurgulamak gerekmektedir ki dava değiştirme yasağının sahip olduğu kendine özgü karakter nedeniyle bu tasarruf

³⁰⁰ Üstündağ, **Yasak**, s.7.

³⁰¹ Yılmaz, **İslah**, s.82; Üstündağ, **Yasak**, s.7.

³⁰² Üstündağ, **Yasak**, s.6-8.

³⁰³ Bkz. Üstündağ, **Yasak**, s.198-199.

³⁰⁴ Üstündağ, **Yasak**, s.202.

serbestliği belli şartlara bağlanmış olup, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde üzerinde ayrıntılı olarak durulacağı üzere yasağın istisnaları belli koşullar gerçekleştiği takdirde uygulanabilmektedir. Bu sebeple dava değıştirme yasağının çok katı sınırlamalar ve şartlar dahilinde taraf serbestisine bağlı düzenleme mahiyetinde olduğu söylenebilir.

2. Yasağın Başlangıcı

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değıştirilmesi yasağının hangi usul kesitinden itibaren başlayacağı, yasağın yargılamadaki ağırlığının ve etkisinin tespiti bakımından en önemli noktalardan birini oluşturmaktadır. 1086 sayılı kanun ile 6100 sayılı kanun yasağın başlangıç anı bakımından farklı düzenlemeler öngörerek bu açıdan da yasağın yargılamada olan ağırlığı noktasında farklılık oluşturmuşlardır.

a. 1086 Sayılı HUMK Döneminde

Yasağın başlangıcına ilişkin 1086 sayılı HUMK ile 6100 sayılı HMK düzenlemeleri arasında farklılık bulunmaktaydı³⁰⁵. 1086 sayılı HUMK döneminde yasak davacı ve davalı için farklı usul kesitlerinden itibaren başlamaktaydı. HUMK m.185/2 uyarınca davacı bakımından iddianın genişletilmesi ve değıştirilmesi yasağı kural olarak davanın açıldığı andan itibaren başlamaktaydı³⁰⁶. Yazılı yargılama usulü için öngörülen bu düzenleme yapılan atıflar gereğince HUMK döneminde uygulanmakta olan seri yargılama usulü ve basit yargılama usulünde de geçerliydi³⁰⁷. Sözlü yargılama usulünde ise davacının iddialarını ilk oturumda tutanağı geçirdiği andan itibaren iddianın genişletilmesi ve değıştirilmesi yasağı başlamaktaydı³⁰⁸. Davalı bakımından ise HUMK m.202/2 gereğince cevap dilekçesinin davacıya tebliğı anından itibaren savunmanın değıştirilmesi ve genişletilmesi yasağı başlamaktaydı³⁰⁹. HUMK m.502 gereğince seri yargılama usulünde de aynı kural geçerli iken sözlü ve basit yargılama usullerinde ise davalının savunmalarını ilk oturumda tutanağı geçirdiği andan itibaren savunmanın genişletilmesi ve değıştirilmesi yasağı başlamaktaydı³¹⁰.

³⁰⁵ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.293,311; Kıyak, **a.g.e.**, s.132; Muşul, **a.g.e.**, s.301; Görgün, **a.g.e.**, s.229; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.340,348; Özmumcu, **a.g.e.**, s.189; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.123.

³⁰⁶ Karşlı, **a.g.e.**, s.502; Yılmaz, **Islah**, s.39; Kıyak, **a.g.e.**, s.132; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.124; Özmumcu, **a.g.e.**, s.189; Kuru, **Usul**, s.1692; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.427; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.237. Ayrıca bkz. 1086 sayılı HUMK m.185/2.

³⁰⁷ Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.125. Ayrıca bkz. 1086 sayılı HUMK m.502 ve m.511.

³⁰⁸ Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.125. Ayrıca bkz. 1086 sayılı HUMK m.482.

³⁰⁹ Karşlı, **a.g.e.**, s.502; Yılmaz, **Islah**, s.40; Kıyak, **a.g.e.**, s.132; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.126; Özmumcu, **a.g.e.**, s.189; Kuru, **Usul**, s.1801; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.427; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.259. Ayrıca bkz. 1086 sayılı HUMK m.202/2.

³¹⁰ Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.126; Kuru, **Usul**, s.1802. Ayrıca bkz. 1086 sayılı HUMK m.502.

Davalı cevap dilekçesi davacıya tebliğ edilmeden önce ek bir dilekçe ile yasakla karşılaşmaksızın savunmasını genişletebilmekte veya değiştirebilmekteydi³¹¹.

1086 sayılı kanun döneminde öngörülen bu düzenlemeye karşı doktrinde haklı eleştiriler yöneltmiştir. Davacı ve davalı açısından yasağın başlama anı bakımından oluşturulan farklılık dolayısıyla bu eşitsizliğin yapılacak bir kanuni değişiklik ile giderilmesi gerektiği yönünde düşünceler söz konusu olmuştur³¹². Her iki taraf için de dilekçelerin mahkeme esas defterine kayıt tarihi veya dilekçelerin tebliği tarihinin dikkate alınması gerektiği görüşleri savunulmuştur³¹³.

1086 sayılı kanun döneminde doktrinde tartışma olan diğer bir konu ise dava değiştirme yasağı ile tarafları vereceği ikinci cevap ve cevaba cevap dilekçeleri arasındaki bağlantı olmuştur. Bir görüş kanun lafzının her ne kadar replik ve düplik dilekçelerini nazara almamış gözükmekte ise de tarafların ikinci dilekçelerinde yasaktan bağımsız olarak iddia ve savunmalarının genişletip değiştirebileceklerini, aksi düşünce halinde ikinci dilekçelerin fonksiyonsuz kalacağını savunmaktadır³¹⁴. Buna göre cevap dilekçesinin içeriği ve ileri sürülen savunma sebepleri bilinmeksizin dava dilekçesinde bunlara yönelik iddiaların ileri sürülmesi imkânsızdır ve aynı şekilde cevaba cevap dilekçesinin içeriği bilinmeden cevap dilekçesinde iddiaya karşı tüm savunma sebeplerinin ileri sürülmesi de beklenemez³¹⁵. Replik ve düplik dilekçelerinin sadece karşı tarafın beyanının reddi veya kabulünü değil ayrıca karşı tarafın iddia veya savunmalarını çürüten defileri ve yeni vakaları da içerdiği savunulmuştur³¹⁶.

Karşı görüş ise usul kanununun dava ve cevap dilekçesinden sonra iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesine imkân tanımadığını, bu halin yalnızca yasağın istisnalarının hayata geçirilmesi yoluyla mümkün olduğunu savunmaktadır³¹⁷. Bu görüşe göre replik ve düplik dilekçelerinde yalnızca inkâr içerikli beyanlarda bulunulmalı veya sırf bunlara cevap mahiyetinde vakıalar ileri sürülmelidir³¹⁸. Davaya esas teşkil eden hakkın doğumuna mani olan veya ortadan kaldıran yeni vakıaların veya defilerin dermeyanı da

³¹¹ Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.126; Kuru, **Usul**, s.1802.

³¹² Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.473; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.124; Kuru, **Usul**, s.1802.

³¹³ Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.473; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.124.

³¹⁴ Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.428.

³¹⁵ A.e., s.428.

³¹⁶ A.e., s.428.

³¹⁷ Üstündağ, **Yasak**, s.104; Üstündağ, **a.g.e.**, s.311-312; Özmumcu, **a.g.e.**, s.190.

³¹⁸ Özmumcu, **a.g.e.**, s.190.

mümkündür³¹⁹. Esasen bu görüş de replik ve düplik dilekçeleri ile yasağın etkisi olmaksızın iddia ve savunmanın genişletilip değiştirilebilmesi gerektiğini belirtse de³²⁰, usul kanununun dava ve cevap dilekçesinden sonra buna cevaz vermediğini belirtmiştir³²¹.

b. 6100 Sayılı HMK Döneminde

Günümüzde yürürlükte bulunan 6100 sayılı HMK’ da ise 1086 sayılı kanun döneminde gerek ikinci dilekçeler bakımından belirsizliğe gerekse yasağın başlangıç anı bakımından taraflar arasındaki eşitsizliğe yönelik eleştiriler dikkate alınarak iddia ve savunmanın genişletilmesi değiştirilmesi yasağının başlangıç anı bakımından farklı düzenlemeye gidilmiştir. HMK m.141’e göre³²² yazılı yargılama usulünde cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile serbestçe iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi mümkündür ancak bu aşamadan sonra dava değiştirme yasağı söz konusu olacaktır³²³. Bu bakımdan tarafların verecekleri ikinci dilekçeleri ile son bulacak olan dilekçelerin teatisi aşamasının sonuna dek iddia ve savunma herhangi bir sınırlama ile karşılaşmaksızın genişletip değiştirebilecektir. HMK m.316 düzenlemesi gereğince basit yargılama usulünün tatbik olduğu işlerde ise ikinci dilekçelerin verilmesine cevaz verilmemiş olduğundan³²⁴ iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının dava açılmasıyla, savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının ise cevap dilekçesinin mahkemeye verilmesi ile başlayacağı öngörülmüştür³²⁵.

Bu düzenleme gereğince medeni yargılamada dilekçeler teatisi aşamasında tarafların her iki dilekçelerinde iddia ve savunma sebeplerini serbestçe genişletip değiştirebilecekleri, ancak ikinci dilekçelerin mahkemeye verilmesinden sonra iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesinin mümkün olmayacağı söylenebilir³²⁶. Her iki kanuni düzenleme karşılaştırıldığında HUMK döneminde HMK düzenlemesine nazaran daha katı bir tutum

³¹⁹ Üstündağ, **Yasak**, s.103-104,106-107; Üstündağ, **a.g.e.**, s.311-312; Özmumcu, **a.g.e.**, s.190.

³²⁰ Üstündağ, **Yasak**, s.107.

³²¹ A.e., s.108.

³²² 6100 Sayılı HMK m.141/1: Taraflar, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile serbestçe; ön inceleme aşamasında ise ancak karşı tarafın açık muvafakati ile iddia veya savunmalarını genişletebilir yahut değiştirebilirler. Ön inceleme duruşmasına taraflardan biri mazeretsiz olarak gelmezse, gelen taraf onun muvafakati aranmaksızın iddia veya savunmasını genişletebilir yahut değiştirebilir. Ön inceleme aşamasının tamamlanmasından sonra iddia veya savunma genişletilemez yahut değiştirilemez.

³²³ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.294,312; Kıyak, **a.g.e.**, s.132; Muşul, **a.g.e.**, s.301;Karlı, **a.g.e.**, s.502; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.340,348; Özmumcu, **a.g.e.**, s.189; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.129; Yılmaz, **İslah**, s.41; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.301; Kuru, **Ders**, s.185,193; Tanrıver, **a.g.e.**, s.678; Deynekli, **a.g.e.**, s.9; Postacıoğlu, **Medeni**, s.475; Pekcanitez, **Usul**, s.1249,1260; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.142,149.

³²⁴ Bkz. 6100 sayılı HMK m.317/3.

³²⁵ 6100 Sayılı HMK m.319: İddianın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı dava açılmasıyla; savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı cevap dilekçesinin mahkemeye verilmesiyle başlar.

³²⁶ Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.340,348; Pekcanitez, **Usul**, s.1267; Tanrıver, **a.g.e.**, s.678.

olduğu, HMK ile yasağın başlangıç anının ötelenerek yasağın işlerlik kazandığı yargılama safhalarının daraltıldığı görülmektedir. HUMK döneminde tartışmalı olsa da iddia ve savunmanın ileri sürülmesi noktasında HMK ile ikinci dilekçeleri de kapsayan ve dilekçeler teatisi aşamasının son bulmasına dek süren süreçte yasağın etkisi kaldırılmış ve uygulaması ötelenmiştir³²⁷.

HMK düzenlemesinin gerekçesinde yapılan değişiklik kapsamlı olarak ele alınmıştır³²⁸. Buna göre tarafların dilekçeler aşamasında herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın iddia ve savunmalarını genişletip değiştirebileceklerini kabulünün sebebi, karşı tarafın iddia veya savunma argümanlarını görmeden sağlıklı ve tam bir iddia ve savunma örgüsü kurmanın olanaksız olması ve gerçekçi olmamasıdır³²⁹. Karşı tarafın beyanına göre daha önce ortaya konmayan veya konulması düşünülmeyen bir iddia veya savunma sebebi ileri sürülmek zorunda kalınabilir. Ayrıca gerekçede de vurgulandığı üzere dilekçeler teatisi aşamasının son bulması ile yasak işlerlik kazanacaktır ve cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçesi verildikten sonra hangi ad altında olursa olsun verilecek dilekçeler yasak kapsamında kabul edilmelidir³³⁰.

HMK düzenlemesiyle HUMK' tan farklı olarak her iki taraf açısından da yasağın başlangıcı eşitlenmiştir³³¹. Yazılı yargılama usulünde ikinci dilekçelerin verilmesiyle yasak başlayacaktır. HUMK döneminde olduğu gibi bir taraf için dilekçenin verilmesi, diğer taraf için ise dilekçenin karşı tarafa tebliği kıstası aranarak eşitsizlik oluşturulmamaktadır. Ancak doktrinde bir görüş davacı taraf bakımından savunmalara karşı sadece cevaba cevap dilekçesi ile davalı taraf bakımından ise iddialara karşı hem cevap hem ikinci cevap dilekçesi ile karşı vakıalar ileri sürülebileceğinden ve davacı bakımından cevaba cevap dilekçesi ile yeni vakıalar ileri sürülmesi safhası tamamlanmış olacağından taraflar arasında eşitsizlik söz konusu olduğunu savunmaktadır³³². Buna göre davalı taraf son sözü söylemek yetkisinde olduğundan bütün dava malzemelerini görerek buna göre yeni savunma sebepleri getirebilecektir ve ileri sürülen yeni savunma ve vakıalara karşı davacı tarafın cevap verme

³²⁷ Pekcanitez, **Usul**, s.1267; Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.340-341; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.294.

³²⁸ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.293,311; Yılmaz, **Islah**, s.40.

³²⁹ Görgün, **a.g.e.**, s.229.

³³⁰ Muşul, **a.g.e.**, s.302; Üstündağ, **a.g.e.**, s.525.

³³¹ Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.129; Tekçe, **a.g.e.**, s.82.

³³² Özmumcu, **a.g.e.**, s.189.

hakkı bulunmayacaktır. Bu sebeple HMK sisteminin taraflar arasındaki eşitlik ilkesini zedelediği ve usul hukukunun sistemine aykırı sonuçlara neden olduğu savunulmaktadır³³³.

Kanımızca bu görüşü paylaşmak mümkün değildir. Zira yargılamayı başlatarak ihlal edildiğini ileri sürdüğü sübjektif hakkının korunmasını talep eden davacı taraftır. Dava malzemelerinin sonsuza dek ileri sürülmesine yargılamanın sağlığı açısından cevaz verilemeyeceğine göre bir aşamadan sonra buna imkân verilmemesi bir zarurettir. Bu sınırlamanın da öncelikle talepte bulunarak dava yönelten taraf nazarında gerçekleştirilmesi adil yargılanmanın bir gereğidir. Savunma, doğası gereği ikincil nitelik taşımaktadır. Karşısında bir iddia bulunmalıdır ki savunma söz konusu olabilsin. İddia bilinmeden savunma oluşturulamaz. Savunma sonrasında iddianın yeniden şekillendirilmesi de bazı durumlarda adil yargılamanın gereği olarak ortaya çıksa bile HMK sisteminde davacıya bir kere mahsus olmak üzere cevaba cevap dilekçesi ile bu imkân da tanınmıştır. Ancak tüm dava malzemelerini görerek iddiaya karşı korunmak amacıyla son sözün savunmaya verilmesi, yargılamanın davalıya yöneltilen bir hukuki tehdit olması sebebiyle zaruridir. Aksi durumda usul hukukunun sistemine aykırı sonuçlar doğacak olması kaçınılmazdır.

HMK sistematigi içinde ikinci dilekçelerin mahkemeye verilmesi ile dava değiştirme yasağı başlayacaktır. Davacı cevaba cevap dilekçesi verdiği ana, davalı ise ikinci cevap dilekçesini verdiği ana kadar iddia veya savunmalarını serbestçe genişletip değiştirebilir. İkinci dilekçelerin verilmesinden itibaren ise istisnalar saklı kalmak üzere dava değiştirme yasağı söz konusu olacaktır. Bu noktada üzerinde durulması gereken bir husus ikinci dilekçelerin mahkeme kalemine verildiği anda mı yoksa esas defterine kaydedildiği anda mı yasağın başlayacağı noktasıdır. Buna ilişkin HMK m.141’de bir düzenleme yer almamaktadır. Bu noktada HMK m.118 hükmü kıyasen uygulanmak suretiyle; davacı bakımından cevaba cevap dilekçesinin, davalı bakımından ise ikinci cevap dilekçesinin mahkeme esas defterine kaydı ile dava değiştirme yasağının başlayacağı kabul edilmektedir³³⁴. Dilekçeler UYAP sistemi aracılığıyla gönderilmiş ise dilekçelerin UYAP’a kayıt tarihi esas alınacaktır.

Üzerinde durulması gereken diğer bir konu ise doktrinde haklı olarak eleştirildiği üzere davacının cevap dilekçesi vermemesi halinde davalının cevaba cevap dilekçesi verip vermeyeceği veya davacının cevaba cevap dilekçesi vermemesi halinde davalının ikinci cevap dilekçesi verip veremeyeceği noktasında belirsizlik bulunması nedeniyle bu hallerde iddia ve

³³³ A.e., s.189.

³³⁴ Kuru, *Usul*, s.1692; Kaya, Akcan, *a.g.e.*, s.129.

savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının ne zaman başlayacağıdır³³⁵. Bu noktada bir görüş HMK m.128 düzenlemesini nazara alarak çıkarım yapmaktadır. Bu düzenlemeye göre davalının cevap dilekçesi vermemesi halinde davacının tüm iddialarını inkâr etmiş sayılmaktadır³³⁶. Davalı tarafından cevap dilekçesi verilmemesi halinde davacı tarafından cevaba cevap dilekçesi verilip verilmeyeceği noktasında bu görüş madde 128 gereğince tüm iddialar inkâr edilmiş sayılacağından inkârın savunma sebebi olduğunu ve davacının cevaba cevap dilekçesi verebileceğini savunmaktadır³³⁷. Diğer bir görüş ise cevap dilekçesi verilmemesi halinde herhangi bir usuli işlem yapılmadığını ve bu sebeple davacı tarafından cevaba cevap dilekçesi verilemeyeceğini savunmaktadır³³⁸.

Temelinde cevap dilekçesi verilmeden cevaba cevap dilekçesi, cevaba cevap dilekçesi verilmeden ikinci cevap dilekçesi verilemeyeceği anlayışı yatan görüşler bakımından da dava değiştirme yasağının ne zaman başlayacağı noktasında farklı anlayışlar bulunmaktadır. Bu hususta doktrinde bir görüş davalının cevap dilekçesi vermemesi halinde davalı bakımından cevap süresinin sona ermesi itibariyle yasağın başlayacağını, davacının ise cevaba cevap dilekçesi veremeyeceğini ve yasağın cevap süresinin sona ermesi itibariyle davacı için de başlayacağını savunmaktadır³³⁹. Bu görüşe göre davalı cevap dilekçesi verir fakat davacı cevaba cevap dilekçesi vermezse her iki taraf için de cevaba cevap dilekçesini verme süresinin sona ermesiyle yasak başlayacaktır³⁴⁰. Diğer bir görüş ise davalının cevap dilekçesi vermemesi halinde her iki taraf bakımından da dava dilekçesinin verildiği tarihten itibaren yasağın başlayacağını savunmaktadır³⁴¹. Bu görüşe göre davalı cevap dilekçesi verir fakat davacı cevaba cevap dilekçesi vermezse davalı bakımından savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı cevap dilekçesinin verilmesi ile davacı açısından iddianın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı ise dava dilekçesinin verilmesi ile başlayacaktır³⁴².

Kanaatimizce bu noktada bir tarafın tercihi ile diğer tarafın dava malzemesi temini hak ve yetkisinin sınırlanamayacağını kabulü gerekmektedir. Davalının cevap dilekçesi vermeme tercihi halinde davacının cevaba cevap dilekçesi vermesinin engellenmesi veya davacının

³³⁵ Abdurrahim Karslı, Evren Koç, Cengiz Serhat Konuralp, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Problemleri Konular**, İstanbul, Alternatif Yayınları, 2014, s.92.

³³⁶ 6100 Sayılı HMK m.128: Süresi içinde cevap dilekçesi vermemiş olan davalı, davacının dava dilekçesinde ileri sürdüğü vakıaların tamamını inkâr etmiş sayılır.

³³⁷ Postacıoğlu, **Medeni**, s.475.

³³⁸ Pekcanitez, **Usul**, s.1268-1269; Tanrıver, **a.g.e.**, s.679,683; Kuru, **Ders**, s.183.

³³⁹ Pekcanitez, **Usul**, s.1268-1269.

³⁴⁰ A.e., s.1269.

³⁴¹ Tanrıver, **a.g.e.**, s.679; Kuru, **Ders**, s.183.

³⁴² Tanrıver, **a.g.e.**, s.683; Kuru, **Ders**, s.183.

cevaba cevap dilekçesi vermeme tercihi halinde davalının ikinci cevap dilekçesi vermesinin engellenmesi kanun tarafından taraflara verilen yeni iddia ve savunma sebepleri ileri sürülmesi hak ve yetkisinin tanındığı usul kesitinde bu yetkinin kanuna aykırı olarak sınırlanması anlamı taşıyacağından kabul edilemez. Bu sebeple davalı tarafından cevap dilekçesi verilmemesi halinde HMK m.128 düzenlemesi de dikkate alınarak inkâr şeklinde savunmada bulunulduğunu ve davacının cevaba cevap dilekçesi verebileceğini kabul etmek gerekmektedir. Esasen dilekçeler teatisi aşamasında taraflar yeni iddia ve savunma sebepleri ileri sürmekte serbest olduğuna göre davalının savunma yapıp yapmaması veya yapmış olduğu savunmanın içeriğinin cevaba cevap dilekçesi açısından davacı için bir önemi de bulunmamaktadır. Yine aynı anlayış çerçevesinde davalının cevaba cevap dilekçesi vermeme tercihi halinde davalının yeni savunma sebepleri sürme hak ve yetkisinin engellenememesi dolayısıyla davalının ikinci cevap dilekçesi verebileceğinin kabulü gerekmektedir.

Bu gerekçelerle dilekçeler teatisi aşamasının tarafların hangi dilekçeleri verip vermeyeceği tercihi ile farklılaşmasının dava değiştirme yasağının başlangıç anı bakımından herhangi bir farklılığa yol açmaması gerekmektedir. Bu sebeple hangi dilekçelerin verilip verilmediğinden bağımsız olarak dava değiştirme yasağı, davacı açısından cevaba cevap dilekçesinin verilme süresinin sona ermesiyle, davalı açısından ise ikinci cevap dilekçesi verilme süresinin sona ermesiyle başlayacaktır.

3.Yasağın Kapsamı

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının başlamasıyla birlikte yargılamanın tarafları istisnalar saklı kalmak üzere yeni iddia ve savunma sebepleri ileri süremeyecektir. Yasak kapsamında ileri sürülmesine izin verilmeyen bu iddia ve savunma sebepleri ile neyin kastedildiğinin anlaşılması için yasağın kapsamının ortaya konulmasını gerektirmektedir. Ayrıca yasağın kapsamının belirlenmesi yasağın istisnalarının uygulama alanlarını da ortaya koyacaktır.

a. Yasağın Kapsamında Olan Hususlar

(1)Dava Sebeplerinin Genişletilmesi Ve Değiştirilmesi

Dava sebebi kavramı usul hukukunun en önemli kavramlarından birini oluşturmaktadır ve derdestlik, kesin hüküm ile iddia ve savunmanın değiştirilmesi genişletilmesi yasağı kurumlarının uygulama şartlarının belirlenmesi bakımından önem

taşımaktadır³⁴³. Dava değiştirme bakımından ele alınacak olursa; davanın unsurlarından birini oluşturan dava sebebinin değişmesi halinde davanın değiştirilmiş olduğu kabul edilmektedir³⁴⁴.

Bir davanın değiştirilmesi için davanın temel unsurlarından en az birisinin değiştirilmesi gerekmektedir; dava sebebi de davanın en önemli unsuru olarak iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamı içinde bulunmaktadır ve yasağın başlamasından itibaren genişletilmesine veya değiştirilmesine izin verilmemektedir³⁴⁵. Dava sebebinin değiştirilmesi ve genişletilmesinin yasak kapsamında olduğu konusunda öğretide görüş birliği bulunmakta iken dava sebebi kavramından neyin anlaşılacağı konusunda ise farklı anlayışlar bulunmaktadır. Dava sebebini tanımlayan bu farklı anlayışlar dolayısıyla dava sebebinin yasak ile ilişkisi bakımından da farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Dava sebebini açıklayan görüşler temel olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ferdileştirme kuramına göre dava sebebi davada dayanan hukuki ilişkidir, yani dava sebebi ileri sürülen vakıalar değil vakıaların hukuki nitelendirilmesidir³⁴⁶. Bu kurama göre dava bakımından vakıaların ileri sürülmesi gerekli değildir, zira davanın gerçek sebebi hukuki ilişkidir ve davada vakıalar bildirmese bile dayanan hukuki ilişkinin dava dilekçesinde belirtilmesi ile uyumsuzluk ferdileştirilebilmektedir³⁴⁷. Dava sebebi açısından ferdileştirme kuramı kabul edilecek olursa vakıalar değil hukuki ilişkinin genişletilip değiştirilmesi yasak kapsamında yer alacaktır³⁴⁸. Bu görüşün kabulü halinde herhangi bir vakıanın genişletilip genişletilmediğine veya değiştirilip değiştirilmediğine bakılmaksızın yalnızca dayanan

³⁴³ Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.238; Kıyak, **a.g.e.**, s.134; Yılmaz, **Islah**, s.145; Üstündağ, **Yasak**, s.17 vd.; Baki Kuru, Hukuk Usulünde Dava Sebebi (Sebep), **Adalet Dergisi**, 1967/4, s.239 vd.; Tanrıver, Derdestlik, s.71-72.

³⁴⁴ Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.238; Kıyak, **a.g.e.**, s.134; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.307; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.341; Tanrıver, **a.g.e.**, s.679; Kuru, **Usul**, s.1693; Önen, **a.g.e.**, s.159; Kuru, **Ders**, s.186; Karlı, **a.g.e.**, s.503.

³⁴⁵ Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.130-131; Üstündağ, **Yasak**, s.17 vd.; Kuru, **Usul**, s.1706 vd.; Pekcanitez, **Usul**, s.1254; Tanrıver, **a.g.e.**, s.679; Postacıoğlu, **Medeni**, s.476; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.238; Kıyak, **a.g.e.**, s.133; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.295; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.342; Önen, **a.g.e.**, s.159; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.143; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.301; Kuru, **Ders**, s.186; ; Karlı, **a.g.e.**, s.503; Tekçe, **a.g.e.**, s.135.

³⁴⁶ Özümucu, **a.g.e.**, s.187; Tekçe, **a.g.e.**, s.128; Üstündağ, **Yasak**, s.25; Postacıoğlu, **Medeni**, s.476; Yılmaz, **Islah**, s.145; Tanrıver, Derdestlik, s.91.

³⁴⁷ Özümucu, **a.g.e.**, s.187; Postacıoğlu, **Medeni**, s.476; Yılmaz, **Islah**, s.146; Tanrıver, Derdestlik, s.91; İlhan E Postacıoğlu, Davanın Ve Kazıye-i Muhakemenin Unsuru Olarak Hukuki Sebep, **Ahmet Recai Seçkin'e Armağan** (Hukuki Sebep), Ankara, 1974, s.497; Hayri Domaniç, **Hukukta Kazıye-i Muhakeme Ve Nisbi Kuvveti**, İstanbul, 1964, s.82-90.

³⁴⁸ Özümucu, **a.g.e.**, s.187; Postacıoğlu, **Medeni**, s.476; Yılmaz, **Islah**, s.146; Tanrıver, Derdestlik, s.92; Üstündağ, **Yasak**, s.31.

hukuki ilişkinin genişletildiği veya değiştirildiği hallerde dava sebebinin dolayısıyla davanın değiştirilmiş olduğu, yoksa hukuki ilişkiye dokunulmaksızın vakıaların genişletilip değiştirilmesinin dava sebebinin dolayısıyla davanın değiştirilmiş olmayacağından yasak kapsamına girmeyeceği söylenebilir. Bu sebeple örneğin tahliye davasında kira bedelinin ödenmemesi vakıasına dayanılmış iken yargılama sırasında kiralanan şeyin tahrip edilmesi sebebiyle tahliye istenmesi yasak kapsamında olmayacak ancak yargılama sırasında tahliye değil de kira bedelinin istenmesi yasak kapsamında kalacaktır.

Dava sebebini açıklayan diğer bir görüş ise vakıalara dayandırma kuramıdır. Buna göre dava sebebi hukuksal ilişki değil dava dilekçesinde tarafların belirttiği vakılardır³⁴⁹. Dava sebebiyle anlaşılan davacının dava açmasına neden olan ve davalı tarafın hak ihlaline sebebiyet verdiği ileri sürülen vakılardır³⁵⁰. Bu kuram başlangıçta dava açılmasına sebebiyet veren tüm vakıaların dava sebebi olduğunu ileri sürmekte iken tarihsel süreçte geçirdiği gelişim ile birlikte sadece talep sonucunu haklı gösteren ve karara dayanak teşkil edebilecek vakıaların dava sebebini oluşturduğu anlayışına evrilmiştir³⁵¹. Dava sebebinin açıklanmasında bu kuram benimsendiği takdirde dava sebebinden vakıalar anlaşılacağı için dayanılan hukuki ilişkinin genişletilmesi veya değiştirilmesi yasak kapsamında yer almayacak, dayanılan vakıaların değiştirilmesi veya genişletilmesi ise dava değiştirme yasağının ihlali anlamına geleceğinden izin verilmeyecektir.

Görüldüğü üzere dava sebebinin ne olduğu konusunda ferdileştirme kuramı dava sebebi olarak hukuki ilişkiyi esas alırken vakıalara dayandırma kuramı ise tarafların ileri sürdükleri vakıaları esas almaktadır. Türk doktrininde ferdileştirme kuramını kabul eden görüşler olsa da³⁵² mevzuat ve öğretide çoğunluk vakıalara dayandırma kuramını kabul etmektedir³⁵³. Vakıalara dayandırma kuramını benimseyen yazarların belirttiği gibi HMK

³⁴⁹ Kuru, **Usul**, s.1708; Özümucu, **a.g.e.**, s.187; Pekcanitez, **Usul**, s.1254; Tanrıver, **a.g.e.**, s.679; Postacıoğlu, **Medeni**, s.476; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.238; Kıyak, **a.g.e.**, s.133; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.295; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.342; Önen, **a.g.e.**, s.159; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.143; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.301; Kuru, **Ders**, s.186-187; Yılmaz, **İslah**, s.148; Tanrıver, Derdestlik, s.92; Ansay, **a.g.e.**, s.236-237; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.131; Üstündağ, **Yasak**, s.33-35.

³⁵⁰ Yılmaz, **İslah**, s.149; Tanrıver, Derdestlik, s.93; Üstündağ, **Yasak**, s.35.

³⁵¹ Alangoya, **İlkeler**, s.103; Yılmaz, **İslah**, s.149; Üstündağ, **Yasak**, s.33-34; Tanrıver, Derdestlik, s.92-93; Timuçin Muşul, **Medeni Usul Hukukunda Terdit İlişkileri (Terdit)**, İstanbul, 1984, s.113.

³⁵² Postacıoğlu, **Hukuki Sebep**, s.497; Domaniç, **a.g.e.**, s.82-90; Postacıoğlu, **Medeni**, s.476; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.435; Yılmaz, **İslah**, s.150.

³⁵³ Özümucu, **a.g.e.**, s.187; Üstündağ, **a.g.e.**, s.528; Kuru, **Sebep**, s.240 vd.; Kuru, **Usul**, s.1708; Pekcanitez, **Usul**, s.1254; Tanrıver, **a.g.e.**, s.679; Postacıoğlu, **Medeni**, s.476; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.238; Kıyak, **a.g.e.**, s.133; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.295; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.342; Önen, **a.g.e.**, s.159; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.143; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.301; Kuru, **Ders**, s.186-187; Yılmaz, **İslah**, s.151; Tanrıver, Derdestlik, s.92; Ansay, **a.g.e.**, s.236-237; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.131; Üstündağ, **Yasak**, s.33-35; Alangoya, **İlkeler**, s.95 vd.

madde 33 uyarınca hâkimin tarafların ileri sürdüğü vakıalara uyan hukuki sebebi resen araştırarak uygulamak durumunda olması karşısında dava değiştirme yasağı kapsamında olan hususlar arasında bulunan dava sebebinden hukuki ilişkiyi anlamak yanlış olacaktır³⁵⁴. Hâkimin resen araştırabileceği bir konu bakımından tarafların bu konuyu yargılamada genişletilip değiştirmelerine izin verilmemesi düşünülemez³⁵⁵. Bu bakımdan HMK açısından dava sebebi hakkında vakıalara dayandırma kuramının esas alındığı ve bu konudaki dava değiştirmeden tarafların dilekçelerinde dayandıkları vakıaların sonradan genişletilip değiştirilmesinin anlaşılması gerektiği anlaşılmaktadır. Yargıtay'ın görüşü ve doktrinde baskın görüş de bu yöndedir³⁵⁶. HMK madde 119/1-d hükmünde dilekçelerde hukuki sebebin bildirilmesi düzenlemesinin varlığına rağmen HMK madde 33 gereğince dilekçelerde hukuki sebebin bildirilmemesi veya yanlış bildirilmesi halinde sonradan yargılamanın her aşamasında hâkim tarafından hukuki sebebin belirlenerek resen uygulanması zorunluluğu karşısında tarafların hukuki sebebi değiştirilmesinin yasak kapsamında olamayacağı anlaşılmaktadır³⁵⁷.

Dava değiştirme yasağı kapsamında olan en önemli hususlardan ilki olan dava sebebi ile davacının dava ve cevaba cevap dilekçelerinde gösterdiği vakıalar anlaşılacaktır. Vakıa Arapça kökenli olup; olmuş, meydana gelmiş şey demektir³⁵⁸. Doktrinde vakıa yerine olay ve olgu kavramları da kullanılmaktadır³⁵⁹. Dava değiştirme yasağının başladığı andan itibaren davacı dilekçelerinde belirttiği vakıaları genişletemeyecek veya değiştiremeyecektir. Mevcut vakıalara yeni vakıalar ilave ediliyorsa genişletmeden, mevcut vakıalar yerine tümüyle ondan ayrı ve bağımsız bir kimlik taşıyan yeni vakıalar zincire ikame ediliyorsa değiştirmeden söz edilecektir³⁶⁰. Hâkim davacının dava ve cevaba cevap dilekçelerinde bildirdiği vakıalar ile bağlı olup davaya sonradan eklenmiş veya değiştirilmiş vakıaları yargılamaya esas alamayacaktır. Davacı ise talebinin dayanağı olan tüm vakıaları dava değiştirme yasağı başlamadan önce bildirmek zorunda olup sonradan vakıalarını genişletemeyecek veya değiştiremeyecektir.

³⁵⁴ Kuru, **Usul**, s.1707; Tanrıver, **a.g.e.**, s.679; Postacıoğlu, **Medeni**, s.476; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.239; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.295; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.342; Kuru, **Ders**, s.187; Yılmaz, **Islah**, s.151; Tanrıver, Derdestlik, s.94; Üstündağ, **a.g.e.**, s.528.

³⁵⁵ Yılmaz, **Islah**, s.154.

³⁵⁶ Yılmaz, **Islah**, s.157; Kuru, **Usul**, s.1707; Tanrıver, **a.g.e.**, s.679; Postacıoğlu, **Medeni**, s.476; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.239; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.295; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.342; Kuru, **Ders**, s.187; Tanrıver, Derdestlik, s.94; Üstündağ, **a.g.e.**, s.528.

³⁵⁷ Tanrıver, Derdestlik, s.95; Yılmaz, **Islah**, s.158.

³⁵⁸ Mustafa Göksu, Hukuk Yargılamasında Vakıa Ve Hukuk, **Haluk Konuralp Anısına Armağan**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009, s.324.

³⁵⁹ Göksu, **a.g.e.**, s.324-325.

³⁶⁰ Tanrıver, **a.g.e.**, s.679-680.

Davacının dayandığı hukuki sebebi değiştirmeksizin hukuki sebebin haklılığını göstermek için ileri sürdüğü vakıaları değiştirmesi halinde dava değiştirme kapsamına gireceğinden müeyyide ile karşılaşılacaktır. Öğretide bu konuda müdahalenin önlenmesi davasında keşif sonucuna göre müdahale edilen yerin davacının tapusu alanı dışında kaldığının anlaşılması üzerine davacının zilyetlik dolayısıyla mülkiyetin kendisine geçirilmesini ileri sürmesi durumu örnek verilmektedir. Bu durumda hukuki sebep olan mülkiyet aynı olsa da hukuki sebebin gerçekliğini ortaya koyan vakıalar farklılaştığı için dava sebebinin değiştirilmesi olacağından yasak kapsamında cevaz verilemeyecektir³⁶¹. Yine kira bedelinin ödenmemesi sebebiyle açılan tahliye davasında yargılama sırasında kiralanda tahribat yapıldığı veya ihtiyaç hasıl olduğu vakıalarına dayanılarak tahliye istenmesi dava sebebinin değiştirilmesi anlamına geleceğinden yasak kapsamında kalacak ve yeni vakıalara cevaz verilmeyecektir³⁶².

Yargıtay da bir kararında dava sebebine ilişkin olarak “dava sebebinden maksat davacının dayandığı vakılardır, yoksa hukuki sebep değildir, nitekim geçimsizlikten dolayı açılan boşanma davasından sonra aynı taraflar yeni vakıalara dayanarak geçimsizlikten dolayı yeni bir dava açabilirler ve bu davada taraflar ve dava konusu aynı olduğu halde dava sebebi olan vakıalar ayrı olduğundan derdestlik itirazı ileri sürülemez” diyerek dava sebebinden vakıaların anlaşılacağını belirtmiştir³⁶³. Yine yüksek mahkemenin bir kararında “dava dilekçesinde açıklanmayan yeni bir maddi vakianın davaya sokulması, dava dilekçesinde dayanılan vakıalar terk edilerek onların yerine yeni maddi vakıalara dayanılması da iddianın genişletilmesi niteliğindedir, ancak maddi vakıalar aynı kalmakla beraber bu maddi vakılardan çıkarılacak hukuki sebebin değiştirilmesi iddianın genişletilmesi niteliğinde değildir, çünkü maddi olayları açıklamak taraflara bu maddi olaylara uygulanacak hukuk kaidesini bulup uygulamak hâkime aittir” ifadesi ile vakıalara dayandırma kuramını esas aldığı anlaşılmaktadır³⁶⁴.

Sonuç olarak hâkim taraflarca getirilmesi ilkesi gereğince davacının dava ve cevaba cevap dilekçesinde bildirdiği vakıalar ile bağlıdır ve dilekçelerde bildirilmeyen vakıaları kendiliğinden gözetemez. Davacı da teksif ilkesi gereğince dava ve cevaba cevap

³⁶¹ Kuru, **Usul**, s.1709-1710; Bilge, Önen, s.325. Ayrıca bkz. Yargıtay 7. HD, 28.01.1976, 272/1397; Yargıtay HGK, 12.03.1975, 8/695-319. (Kararlar Kuru, **Usul**, s.1709-1710’dan alınmıştır.)

³⁶² Postacıoğlu, **Medeni**, s.477.

³⁶³ Yargıtay 13. HD, 22.03.1974, 621/680 (YKD, 1976, S.12, s.1680-1681) <http://www.yargitaydergisi.gov.tr/dergiler/yd/temmuz1986.pdf>, (E.T.: 03.07.2018); Yargıtay 2.HD, 08.01.1990, 1989/9481 E., 1990/23 K. (YKD, 1990, S.4, s.529-530). Ayrıca bkz. Kuru, **Usul**, s.1712-1713; Tanrıver, Derdestlik, s.95.

³⁶⁴ Yargıtay HGK, 23.10.2015, 2014/19-118 E, 2015/2357 K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 05.07.2018)

dilekçelerinde davasının dayanağı olan tüm vakıaları göstermek zorundadır. Davacının bildirdiği vakıaları sonradan değiştirmek veya genişletmesi dava sebebinin ve böylelikle davanın değiştirilmesi anlamına gelmektedir ve yasak kapsamında buna cevaz verilmemektedir. Açıklandığı üzere mevzuat ve yüksek mahkeme ile doktrinde çoğunluğun görüşü de bu doğrultudadır. Taraflar da dava sebebi olan vakıaları dermeyan ettikten sonra “da mihi facta, dabo fibi ius” (bana vakıaları ver, ben de sana hukuku vereyim) kuralına istinaden hâkim davaya tatbik edilecek hukuki sebebi resen belirleyerek uygulayacaktır³⁶⁵.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında değiştirilmesi veya genişletilmesine cevaz verilmeyecek dava sebebini oluşturan vakılardan anlaşılması gereken cevap dilekçesinin verilmesinden önceki evrede mevcut, öngörülebilir ve bu sebeple bildirilmesi mümkün iken cevap dilekçesinde ihmal edilmiş bulunan, yine dilekçelerde bildirilen vakılardan bağımsız nitelik taşıyan vakılardır³⁶⁶. Eğer sonradan yargılamaya sokulmak istenen vakılar dilekçelerde bildirilen vakılardan bağımsız kimlik taşıyor veya davacının ihmal veya özensizliğinden değil de imkânsızlık sebebiyle daha önceden ileri sürülemedi ise sonradan yargılamaya dâhil edilmeleri yasak kapsamına girmeyecektir.

(2)Savunmanın Dayanağını Oluşturan Vakıaların Genişletilmesi Ve Değiştirilmesi

Dava değiştirme yasağının başlamasından itibaren değiştirilmesi ve genişletilmesi yasak olan diğer bir husus ise davalının savunmasının dayanağını oluşturan vakılardır³⁶⁷. Vakıa kelimesi köken itibariyle Arapça olup, meydana gelmiş, olmuş şey anlamına gelmektedir³⁶⁸. Öğretide vakıa yerine olay veya olgu kavramları da kullanılmaktadır³⁶⁹.

Davalı cevap ve ikinci cevap dilekçelerinde belirtmiş olduğu ve savunmasını dayandırdığı vakıaları daha sonra genişletemez veya değiştiremez³⁷⁰. Mevcut vakıaların yanına yeni vakılar ilave ediliyorsa genişletmeden, mevcut vakılar yerine tümüyle ondan

³⁶⁵ Üstündağ, **Yasak**, s.39.

³⁶⁶ Tanrıver, **a.g.e.**, s.680; Pekcanitez, **Usul**, s.1254-1255; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.239-240; Önen, **a.g.e.**, s.160. Ayrıca bkz. Kuru, **Usul**, s.1717: Yazar yargılamaya sonradan dahil edilmek istenen vakıaların ayrı bir dava sebebi oluşturacak nitelikte olması durumunda **Yasak** kapsamında olacağını ifade ederek aynı sonuca farklı bir bakış açısı ile ulaşmıştır.

³⁶⁷ Kuru, **Usul**, s.1806; Pekcanitez, **Usul**, s.1262; Tanrıver, **a.g.e.**, s.684; Ulukapı, **a.g.e.**, s.261; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.133; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.313; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.349; Görgün, **a.g.e.**, s.234; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.150; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.305; Kuru, **Ders**, s.194.

³⁶⁸ Göksu, **a.g.e.**, s.324.

³⁶⁹ A.e., s.324-325.

³⁷⁰ Kuru, **Usul**, s.1806; Pekcanitez, **Usul**, s.1262; Tanrıver, **a.g.e.**, s.684; Ulukapı, **a.g.e.**, s.261; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.133; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.313; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.349; Görgün, **a.g.e.**, s.234; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.150; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.305; Kuru, **Ders**, s.194.

ayrı ve bağımsız bir kimlik taşıyan yeni vakıalar ikame ediliyorsa değiştirmeden söz edilir³⁷¹. Teksif ilkesi gereğince davalı, davacının iddiasının haksızlığını göstereceğini düşündüğü vakıaları en geç ikinci cevap dilekçesi ile bildirmek zorundadır. Hâkim de taraflarca getirilme ilkesi gereğince davalının dilekçelerinde bildirmiş olduğu vakıalar ile bağlı olup bildirilmeyen vakaları kendiliğinden gözetemeyecektir ve bildirilmiş olan vakıalar kapsamında yargılamaya devam edecektir³⁷².

Esasen iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamında yer alan bu husus tarafların eşitliğinin de bir gereğidir. Zira dava sebebinin yasak kapsamında olması sebebiyle davacı tarafından dilekçelerinde bildirilen vakıaların sonradan genişletilip değiştirmesine izin verilmemekte olduğundan, bunun karşısında yer alan davalı bakımından da savunmasının dayandığı vakıaların sonradan genişletilmesi veya değiştirilmesine izin verilmeyerek taraflar arasındaki eşitlik sağlanmaktadır. Esas itibariyle dava sebebinin genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile savunmanın dayandığı vakıaların genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı aynı temele dayanmaktadır. Hâkimin taraflarca getirilmesi ilkesi ile bağlı olması ve tarafların ise teksif ilkesi ile bağlı olması, her iki taraf açısından da yasağın kapsamı itibari ile aynı nitelikte olmasını gerektirmektedir.

Yargıtay da savunmanın dayandığı vakıaların değiştirilmesi ve genişletilmesinin dava değiştirme yasağı kapsamında olduğunu ve cevaz verilemeyeceğini benimsemektedir³⁷³. Yüksek mahkeme pek çok kararında savunmanın dayandığı vakıaların genişletilmesi veya değiştirilmesi yasak kapsamında değerlendirmiştir. Davacının talep ettiği parayı almadığını bildiren davalının sonradan bu parayı hediye olarak aldığını beyan etmesi veya senetteki imzayı inkâr eden davalının sonradan bu imzanın kendine ait olduğunu ancak boş imza olarak verdiğini beyan etmesi savunmanın dayandığı vakıaların genişletilmesi veya değiştirilmesi olduğundan, sonradan ileri sürdüğü bu vakılara cevaz verilmeyecektir³⁷⁴.

Yasak kapsamında değiştirilmesine ve genişletilmesine izin verilmeyen savunmanın dayanağını oluşturan vakılardan anlaşılması gereken ikinci cevap dilekçesinin verilmesinden önceki evrede mevcut, öngörülebilir ve davalı tarafından bildirilmesi mümkün iken ihmal edilmiş bulunan, yine dilekçelerde önceden bildirilmiş vakılardan bağımsız nitelik taşıyan

³⁷¹ Tanrıver, **a.g.e.**, s.684.

³⁷² Kuru, **Usul**, s.1806; Tanrıver, **a.g.e.**, s.684; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.313; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.349; Kuru, **Ders**, s.194.

³⁷³ Kuru, **Usul**, s.1806 vd.

³⁷⁴ Kuru, **Usul**, s.1806-1809; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.313; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.350; Kuru, **Ders**, s.194.

vakıalar anlaşılmalıdır³⁷⁵. Eğer sonradan yargılamaya sokulmak istenen vakıalar dilekçelerde bildirilmiş vakılardan bağımsız nitelik taşıyor veya davalının ihmal veya özensizliğinden değil de imkânsızlık sebebiyle daha önce ileri sürülemedi ise yasağın kapsamına girmeyecektir.

Davalının cevap dilekçesi vermemesi halinde savunmayı oluşturan vakıalar bakımından yasağın kapsamı üzerinde durmak gerekmektedir. Davalının cevap dilekçesi vermemiş olması durumunda daha önce savunmasının dayanağını oluşturan herhangi bir vakıa bildirmemiş olduğundan sonradan ileri süreceği vakıaların dava değiştirme yasağı kapsamında olup olmayacağı sorusu önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu halde HMK madde 128 gereğince davalı davacının dava dilekçesinde ileri sürdüğü tüm vakıaları inkâr etmiş sayılacaktır. Ancak yargılama süresince davalının daha sonra savunmasına ilişkin vakıalar ileri sürüp süremeyeceği noktasında görüş birliği bulunmamaktadır. Bu noktada davacıya süresinde cevap vermeyen davalının diğer tarafın vakıalarının tümünü inkâr etmiş olduğundan, davacının ileri sürdüğü vakıaları çürütmeye yönelik vakıalar ileri sürebileceği, aksinin kabulü halinde cevap süresini kaçırmış olan davalıya savunmasını dayandırdığı vakıaları bildirme imkânının tanınmamış olacağı ve bunun da hukuki dinlenilme hakkını ortadan kaldıracak savunulabilir³⁷⁶. Ancak bu noktada süresinde cevap dilekçesi vermiş olan davalı ile cevap dilekçesini vermemiş olan davalı arasında kıyas yaparak değerlendirme yapmak kanımızca daha uygun olacaktır. Süresinde cevap dilekçesi vermiş olsa bile davalının daha sonra vakıalarını genişletmesi veya değiştirmesi mümkün değil iken cevap dilekçesini vermemiş olan davalıya bu imkânın hangi gerekçeyle olursa olsun tanınması bir nevi davalının süresinde cevap dilekçesi vermesinin cezalandırılması anlamı taşıyacak ve davalıya cevap dilekçesi vermemeye teşvik edecektir. Aksi tutum teksif ilkesine aykırı olacağı ve davacı bakımından yasağın uygulanma imkânı bulunduğu yargılama evresinde davalı bakımından uygulanmaması anlamına geleceğinden adil yargılanma hakkının ihlaline de yol açacaktır. Bu sebeple kanımızca süresinde cevap dilekçesi vermemiş olan davalı bakımından savunmasını dayandırdığı herhangi bir vakıa bildirmiş olmadığından bildirilmeyen vakıaların da sonradan genişletilmesi ve değiştirilmesinin mümkün olmayacağının kabulü gerekmektedir. Nitekim Yargıtay HGK da bir kararında karşı görüşlere rağmen benzer bir çıkarımda bulunmuş ve HMK bakımından istisnai hallerin mevcudiyetinin olmaması durumunda süresinde cevap dilekçesi vermeyen davalının savunmasını dayandırdığı herhangi

³⁷⁵ Tanrıver, **a.g.e.**, s.685; Pekcanitez, **Usul**, s.1263; Kuru, **Usul**, s.1809-1810; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.353.

³⁷⁶ Bkz. Yargıtay HGK, 2014/695 E., 2016/522 K, 20.04.2016. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 08.07.2018)

bir vakıa veya delil bulunmadığını ve yerel mahkemenin davalıya vakıa ve delillerini göstermesi için süre vermesinin yasal olarak imkânı bulunmadığını kabul etmiştir³⁷⁷. Ayrıca cevap dilekçesinde savunma hakkının saklı tutulması gibi ve benzeri kayıtlar konulması sonradan yargılamaya dâhil edilmek istenen vakıaların yasak kapsamına girmesini engellemeyecektir³⁷⁸.

(3)Talep Sonucunun Genişletilmesi Ve Değiştirilmesi

Talep sonucu kavramı dava ile elde edilmek istenen hukuki neticeyi, yani dava edilmiş hakkın gereğinin mahkeme tarafından yerine getirilmesi istemini ifade etmektedir³⁷⁹. Talep sonucuna öğretide istem sonucu da denilmektedir. Mahkemeden istenilen şey olup, davanın konusunu oluşturmaktadır³⁸⁰. HMK madde 119/1 düzenlemesi gereğince talep sonucu dilekçelerde yer alması gereken unsurlardandır ve bu düzenleme gereğince taraflar dilekçelerinde nasıl bir hukuki koruma istediklerini belirtmek zorundadırlar. Aksi takdirde davanın açılmamış sayılacağı düzenlenmiştir³⁸¹. Talep sonucu dava çeşitlerine göre de farklılık göstermekte olup edim davalarında bir şeyin yapılması veya yapılmaması veya bir şeyin verilmesi, tespit davalarında belli bir hukuki ilişkinin olup olmadığının belirlenmesi, yenilik doğurucu davalarda ise bir hukuki durumun oluşturulması, ortadan kaldırılması veya değiştirilmesi talep sonucunu oluşturmaktadır³⁸².

Talep sonucu kavramı ile yakın ilişki içinde bulunan diğer bir kavram ise dava konusu kavramıdır. Özellikle yabancı öğretide dava konusu ile neyin anlaşılacağı, dava konusunun görevli ve yetkili mahkemenin saptanması, derdestlik ve kesin hükmün kapsamının belirlenmesi ve konumuzu da oluşturan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamının belirlenmesi gibi hukuk yargılamasının temel konuları bakımından taşıdığı önem nedeniyle üzerinde oldukça tartışılan bir konu olmuştur³⁸³. Yabancı doktrinde dava konusu kavramını açıklamak üzere maddi hukuk kuramı ve saf usuli kuramlar ortaya

³⁷⁷ Yargıtay HGK, 2014/695 E., 2016/522 K, 20.04.2016. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 08.07.2018)

³⁷⁸ Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.259; Kuru, **Usul**, s.1820. Ayrıca bkz. Yargıtay HGK, 23.09.1964, 4/935-565 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 10.07.2018); Yargıtay HGK, 13.02.1963, 4/51-19. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 10.07.2018).

³⁷⁹ Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.232; Üstündağ, **a.g.e.**, s.466; Üstündağ, **Yasak**, s.142; Cemil Simil, **Belirsiz Alacak Davası**, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.5.

³⁸⁰ Yılmaz, **İslah**, s.193; Tanrıver, Derdestlik, s.82.

³⁸¹ Kıyak, **a.g.e.**, s.135; Tanrıver, Derdestlik, s.82; Simil, **a.g.e.**, s.7,20; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.229.

³⁸² Yılmaz, **İslah**, s.193; Tanrıver, Derdestlik, s.82; Üstündağ, **Yasak**, s.147; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.246; Süha Tanrıver, **İlamlı İcra Takibinin Dayanakları Ve İcranın İadesi (İlamlı)**, Ankara, 1996, s.62-81.

³⁸³ Yılmaz, **İslah**, s.185; Tanrıver, Derdestlik, s.71.

konulmuş ise de³⁸⁴ Türk hukukunda ortak görüş dava konusunun davaya konu yapılmış olan hak olduğu yönündedir³⁸⁵. HMK’da yer alan düzenlemelere bakıldığında da dava konusunun talep sonucuna göre belirlendiği, yabancı öğretideki maddi hukuk kuramının ileri sürdüğü üzere vakıalar karışımının belirleyici olmadığı ve davaya konu edilmiş olan hakkın esas alındığı söylenebilir³⁸⁶. Nitekim HMK’nın görev konusundaki düzenlemeleri³⁸⁷, dava açılmasının şartlarını düzenleyen hükümleri³⁸⁸ ve özellikle kesin hükmün unsurlarını sayarken dava konusunun yanı sıra dava sebebi olan vakıaların da belirtilmiş olması³⁸⁹ nazara alındığında kanunun dava konusunun belirlenmesinde sadece usuli talep sonucunu dikkate aldığı anlaşılmaktadır³⁹⁰.

Dava değiştirme yasağının kapsamında olan önemli kavramlardan biri de talep sonucu kavramıdır. Taraflar yasağın işlerlik kazanmasından sonra talep sonucunu genişletmek veya değiştirmek istediklerinde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile karşılaşmaktadırlar³⁹¹. Talep sonucunun genişletilmesi veya değiştirilmesi vakılarda herhangi bir değişikliğe yol açmayacak olsa dahi talep sonucunun değişimi başlı başına bir davanın değişmesine yol açacağından yasakla karşılaşacaktır³⁹².

Taraflar dilekçelerin verilmesinden sonraki evrede talep sonucunu yani dava ile elde etmek istedikleri neticeyi değiştiremez veya genişletmezler. Tarafların dilekçelerinde belirtmiş oldukları mahkemeye yönetilen hukuki talepleri kesindir ve yargılama süresince bu istemleri ile taraflar bağlıdır. Hâkim de bu talepler ile bağlı olup hem HMK m.26 gereğince talep sonucundan fazlasına ya da talep sonucundan başkasına hükmedemeyecektir³⁹³. Dava değiştirme yasağının işlerlik kazanmasından itibaren talep sonucunun tutar veya miktar

³⁸⁴ Bkz. Yılmaz, **Islah**, s.185 vd.; Tanrıver, Derdestlik, s.73 vd.

³⁸⁵ Yılmaz, **Islah**, s.191; Önen, **a.g.e.**, s.160; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.692; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.232; Tanrıver, Derdestlik, s.81.

³⁸⁶ Yılmaz, **Islah**, s.153-154; Tanrıver, Derdestlik, s.81.

³⁸⁷ 6100 Sayılı HMK m.4: Sulh hukuk mahkemeleri, dava konusunun değer veya tutarına bakılmaksızın; ... davaları görürler.

³⁸⁸ Bkz. 6100 Sayılı HMK m.114.

³⁸⁹ 6100 Sayılı HMK m.303/1: Bir davaya ait şekli anlamda kesinleşmiş olan hükmün, diğer bir davada maddi anlamda kesin hüküm oluşturabilmesi için, her iki davanın taraflarının, dava sebeplerinin ve ilk davanın hüküm fıkrası ile ikinci davaya ait talep sonucunun aynı olması gerekir

³⁹⁰ Tanrıver, Derdestlik, s.81; Yılmaz, **Islah**, s.153-154.

³⁹¹ Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.131; Üstündağ, **Yasak**, s.148, 161; Kuru, **Usul**, s.1697; Pekcanitez, **Usul**, s.1256; Tanrıver, **a.g.e.**, s.681; Postacıoğlu, **Medeni**, s.477; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.240; Kıyak, **a.g.e.**, s.135; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.294; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.341; Önen, **a.g.e.**, s.160; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.143; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.302; Kuru, **Ders**, s.186; ; Karşı, **a.g.e.**, s.503.

³⁹² Üstündağ, **Yasak**, s.161.

³⁹³ 6100 Sayılı HMK m.26/1: Hâkim, tarafların talep sonuçlarıyla bağlıdır; ondan fazlasına veya başka bir şeye karar veremez. Duruma göre, talep sonucundan daha azına karar verebilir. Ayrıca bkz. Simil, **a.g.e.**, s.8.

itibariyle arttırılması yahut yeni talepler eklenmesi veya talebin değiştirilmesi dava değiştirme yasağının ihlali anlamına geleceğinden izin verilmeyecektir³⁹⁴.

Talep sonucunun genişletilmesi veya değiştirilmesinin dava değiştirme yasağı kapsamında olduğu açıktır. Ancak üzerinde durulması gereken diğer bir konu ise dava konusunun genişletilmesi ve değiştirilmesinin yasak kapsamında olup olmadığı sorunudur. Dava konusu davaya konu yapılmış olunan haktır. Talep sonucu kavramı ile yakın ilişki içinde olup, mahkemeden istenen hukuki koruma davaya konu edilecek bu hakkın üzerinde gerçekleştirilecektir. Ancak bu yakın ilişkiye rağmen dava konusunun genişletilmesi veya değiştirilmesinin yasak kapsamında olup olmadığı noktasında görüş birliği yoktur³⁹⁵. Özellikle dava konusunun devri kurumunun yasak kapsamında kalıp kalmadığı noktasında farklı görüşler vardır³⁹⁶, ancak Türk hukukundaki hakim görüşe göre ve HMK madde 125’de yer bulan dava konusunun devri düzenlemesine göre dava konusunun devri halinde dava değişikliği söz konusu olacaktır³⁹⁷. Belirtildiği üzere Türk hukukunda mevzuat ve öğretide hakim görüş dava konusunun belirlenmesinde vakıalar karışımının değil sadece talep sonucunun esas alınmasıdır. Bu anlayış doğrultusunda talep sonucunda yapılacak olan bir değişikliğin dava konusunda ve yine dava konusunda yapılacak bir değişikliğin talep sonucunda değişiklik anlamına geleceği açıktır. Bu sebeple dava konusunun genişletilmesi ve değiştirilmesinin talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi ile aynı sonuca yol açacağı ve dava değişimine sebebiyet vereceği kabul edilmelidir³⁹⁸. Bu sebeple her iki kavramın da genişletilmesi ve değiştirilmesinin yasak kapsamında olduğu söylenmelidir. Öğreti ve Yargıtay da aynı görüştedir³⁹⁹. Dava değişikliği olduğu ve dolayısıyla yasak kapsamında olduğu kabul edilen talep sonucu ile ayrılmayacak ve genişletilmesi yahut değiştirilmesi halinde talep sonucunun genişletilmesi veya değiştirilmesine yol açacak olan dava konusunun da genişletilmesi veya değiştirilmesinin yasak kapsamında olduğunun kabulü kanımızca da yerindedir.

³⁹⁴ Kuru, **Ders**, s.186; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.302; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.294; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.341; Önen, **a.g.e.**, s.160; , **Usul**, s.1256; Tanrıver, **a.g.e.**, s.681; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.240.

³⁹⁵ Levent Börü, **Dava Konusunun Devri, Yetkin Yayınları**, Ankara, 2012, s.88.

³⁹⁶ Börü, **a.g.e.**, s.88-97.

³⁹⁷ Börü, **a.g.e.**, s.98; Yavuz Alangoya, **Yargılama Sırasında Tarafta İradi Olarak Meydana Gelen Değişme Hakkında Düşünceler (İradi Değişim Hakkında)**, Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, 1965, S.5, s.153.

³⁹⁸ Tanrıver, Derdestlik, s.79.

³⁹⁹ Börü, **a.g.e.**, s.97-98; Seda Özmumcu, **Müddeabihin Temlikinin Etkilerine İlişkin Sistemler (Müddeabih), Yavuz Alangoya İçin Armağan**, İstanbul, 2007, s.255; Alangoya, **İradi Değişim Hakkında**, s.149; Üstündağ, **a.g.e.**, s.564. Yine Yargıtay HGK, 19.01.1983, 8/43-3 (YKD 1983, S.4, s.504-507).

Talep sonucu ve dolayısı ile dava konusunun genişletilmesini veya değiştirilmesinin uygulamada pek çok karşılaşılan örneği bulunmaktadır. Davacının talep ettiği malın yerine bedelini istemesi⁴⁰⁰, istemiş olduğu bedeli yargılama sırasında arttırması⁴⁰¹, başlangıçta talep ettiği alacak tutarını yükseltmesi⁴⁰², ölüme bağlı tasarrufun tenkisi yerine iptalini istemesi⁴⁰³, yargılama sırasında dava dilekçesinde belirtilmiş olan faiz oranını yükseltmesi⁴⁰⁴, davacının zarara uğrayan eşyaları belirttikten sonra yargılama sırasında başka eşyaların da zarara uğradığını ileri sürmesi⁴⁰⁵, kira alacağının tahsili için açılmış davanın sonradan ecrimisil ve tahliye davasına dönüştürülmesi⁴⁰⁶, maddi hata olmadığı halde tescili istenen taşınmazın parsel numarasının sonradan değiştirilmek istenmesi⁴⁰⁷, üç taşınmazın tescili talebiyle dava açılmasına rağmen keşif sırasında dördüncü bir taşınmazın da tescilinin istenmesi⁴⁰⁸, zorunlu geçit hakkı için açılan davada genişliğin dava dilekçesinde iki metre olarak belirlenmesine rağmen sonradan üç buçuk metreye çıkarılmak istenmesi⁴⁰⁹, yine el atmanın önlenmesi davasında sonradan yıkım istenmesi⁴¹⁰ gibi durumlar talep sonucunun ve dolayısıyla da davanın değiştirilmesi veya geliştirilmesinin uygulamada karşılaşılan örnekleridir. Yine dilekçelerde ifade edilen asıl talep yanındaki feri taleplerin de yargılama sırasında genişletilmesi veya değiştirilmesi talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesine bağlı

⁴⁰⁰ Pekcanitez, **Usul**, s.1256; Kuru, **Usul**, s.1704; Kıyak, **a.g.e.**, s.136; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.302; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.294; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.341.

⁴⁰¹ Yargıtay HGK, 27.01.2010, 9-586/31 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 10.07.2018); Yargıtay 3. HD, 29.02.1952, 2808/1999 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 11.07.2018). Ayrıca bkz. Pekcanitez, **Usul**, s.1256; Kuru, **Usul**, s.1698; Kıyak, **a.g.e.**, s.136; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.302; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.294; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.341; Önen, **a.g.e.**, s.160.

⁴⁰² Tanrıver, **a.g.e.**, s.681.

⁴⁰³ Tanrıver, **a.g.e.**, s.681.

⁴⁰⁴ Yargıtay 11. HD, 29.11.1990, 7083/7656 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 13.07.2018); Yargıtay 11 HD, 31.05.1990, 4136/4374 . (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 13.07.2018). Ayrıca bkz. Kuru, **Usul**, s.1699; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.240.

⁴⁰⁵ Yargıtay HGK, 19.03.1997, 922/206 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 14.07.2018) . Ayrıca bkz. Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.240.

⁴⁰⁶ Yargıtay 3.HD, 16.11.1992, 7531/18714 (YKD 1993, S.2, s.185). Ayrıca bkz. Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.241; Kuru, **Ders**, s.186.

⁴⁰⁷ Yargıtay 1.HD, 11.09.1986, 8830/8929 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 14.07.2018). Ayrıca bkz. Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.241; Kuru, **Ders**, s.186; Kıyak, **a.g.e.**, s.136; Kuru, **Usul**, s.1704; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.294.

⁴⁰⁸ Yargıtay 8. HD, 16.05.1977, 1518/4988 (Karar Kuru, Usul, s.1700'den alınmıştır). Ayrıca bkz. Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.241; Kıyak, **a.g.e.**, s.136; Kuru, **Usul**, s.1700; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.294; ; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.341.

⁴⁰⁹ Yargıtay HGK, 17.02.1977, 14/854-141 (Karar Kuru, Usul, s.1700'den alınmıştır). Ayrıca bkz. Kuru, **Usul**, s.1700.

⁴¹⁰ Yargıtay HGK, 24.06.1998, 14/519-548 (Karar Kuru, Usul, s.1700'den alınmıştır). Ayrıca bkz. Kuru, **Usul**, s.1701.

olarak yasak kapsamında kalacaktır⁴¹¹. Bu bakımdan sonradan faiz veya icra inkâr tazminatı talep edilmesi yasak kapsamında kalacağından dinlenemeyecektir⁴¹².

Ayrıca itirazın iptali davasının sonradan alacak davasına dönüştürülmek istenmesi⁴¹³, haczin kaldırılması davasını menfî tespit davasına dönüştürülmek istenmesi⁴¹⁴, tazminat davasının bedel davasına dönüştürülmek istenmesi⁴¹⁵, alacak davasının tespit davasına dönüştürülmek istenmesi⁴¹⁶, aynen taksim davasının satış yoluyla ortaklığın giderilmesi davasına dönüştürülmek istenmesi⁴¹⁷, tapu kaydının iptali davasının verasetin iptali davasına dönüştürülmek istenmesi⁴¹⁸, gabin davasının tenkis davasına dönüştürülmek istenmesi⁴¹⁹, tahliye davasının kira bedelinin tespiti davasına dönüştürülmek istenmesi⁴²⁰ talep sonucunun değiştirilmesine ilişkin uygulamaya yansıyan diğer örneklerdir. Tüm bu durumlarda talep sonucunun değiştirilmesinden kaynaklanan dava değişikliği söz konusu olduğundan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında yüksek mahkeme tarafından cevaz verilmemiştir.

Ayrıca başlangıçta açılan kısmi davada, yargılama sırasında, alacağın dava dışı kalan kısmının talep edilmesi de talep sonucunun genişletilmesi kapsamında dinlenilmeyecektir⁴²¹. Yine değinilmesi gereken diğer bir konu ise çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak üzerinde durulacağı üzere talep sonucunun azaltılmasının yasak kapsamında olmadığıdır⁴²². Yine mahkemenin talep edilenden başkasına hüküm verebilmesinin hukuken mümkün olduğu hallerde talep sonucunun değiştirilmesi yasak kapsamında değildir⁴²³. Ancak bu hallerde yalnızca yasa ile mahkemenin resen verebileceği belirtilen kararlar ile ilgili olarak ileri sürülecek talep sonuçlarının yasak kapsamında olmayacağı belirtilmelidir.

⁴¹¹ Üstündağ, **Yasak**, s.152-153.

⁴¹² Yargıtay 4. HD, 04.02.1966, 11148/1244 (Karar Kuru, Usul, s.1698'den alınmıştır). Ayrıca bkz. Kuru, **Usul**, s.1698; Tanrıver, **a.g.e.**, s.681; Pekcanitez, **Usul**, s.1257; Önen, **a.g.e.**, s.160; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.240.

⁴¹³ Yargıtay 19. HD, 25.01.2012, 7837/850 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 17.07.2018).

⁴¹⁴ Yargıtay 13. HD, 09.04.2012, 3617/9638 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 17.07.2018).

⁴¹⁵ Yargıtay 13. HD, 10.04.1989, 159/2457 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 17.07.2018).

⁴¹⁶ Yargıtay 13. HD, 02.04.1979, 1167/1614 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 18.07.2018).

⁴¹⁷ Yargıtay HGK, 30.05.1973, 1235/481 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 18.07.2018).

⁴¹⁸ Yargıtay HGK, 04.12.1971, 84/723 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 18.07.2018).

⁴¹⁹ Yargıtay HGK, 11.09.1963, 2-30/68 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 18.07.2018).

⁴²⁰ Yargıtay 6. HD, 09.11.1964, 3858/4802 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 20.07.2018).

⁴²¹ Pekcanitez, **Usul**, s.1257; Kuru, **Usul**, s.1703; Kıyak, **a.g.e.**, s.136; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.302; Üstündağ, s.157; Ulukapı, **a.g.e.**, s.262.

⁴²² Kuru, **Usul**, s.1705; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.294; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.342; Tanrıver, **a.g.e.**, s.682.

⁴²³ Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.342; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.294.

(4) Defilerin İleri Sürülmesi

Defi kavramı tanımını maddi hukukta bulmaktadır ve borçluya tanınmış olan, borçlanılan edimin ifasından kaçınabilme hakkı olarak tanımlanmaktadır⁴²⁴. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı bakımından savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamına dahil olan diğer bir husus da defilerin ileri sürülmesidir⁴²⁵.

Öğretide defi, başkasına ait bir hakka karşı kullanılan ve bu hakkı sürekli veya geçici olarak engelleyen ya da sınırlayan karşı hak olarak tanımlanmıştır⁴²⁶. Borçlar hukuku mevzuatı her ne kadar bu kavramı itiraz kavramını da içine alacak şekilde geniş anlamda kullanmakta⁴²⁷ ise de itiraz kavramı bir hakkın meydana gelmesini veya devamını engelleyen bir olayın ileri sürülmesidir⁴²⁸. Defi ise bunun aksine ileri sürüldüğü hakkın varlığı konusunda değil bu hakkın ileri sürülmesi noktasında sınırlama ya da engelleme getirmektedir⁴²⁹. Bunun yanında defi ile itiraz kavramları arasında önemli bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Öncelikle defi bir hakka karşı ileri sürülen başka bir hak iken, itiraz ise bir olaydır ve bu sebeple de defiden vazgeçilmesi mümkün iken vakıalardan vazgeçilmeyeceği için itirazdan vazgeçilmesi söz konusu değildir. Yine defi hakim tarafından resen dikkate alınamaz iken itiraz resen yargılamanın her aşamasında dikkate alınabilir. İtiraz bir hakkın doğmadığını veya sona ermiş olduğunu ifade ettiği için menfaati olan herkes tarafından ileri sürülebilirken defi esasen bir hak olduğu için sadece hak sahibi tarafından ileri sürülebilir.⁴³⁰

Davalı cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile bildirmemiş olduğu defilerini dava değiştirme yasağı kapsamında kaldığı için sonradan ileri süremeyecektir. Burada sözü edilen defi maddi hukuk alanındaki defiden daha geniş bir anlam taşımaktadır ve maddi hukukta tanımını bulan defilerin yanında dava dosyasının içeriğinin incelenmesinden anlaşılmayan maddi hukuk anlamındaki itiraz sebepleri de bu kavrama dâhildir⁴³¹.

⁴²⁴ Eren, **a.g.e.**, s.71.

⁴²⁵ Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.133; Kuru, **Usul**, s.1804 vd.; Pekcanitez, **Usul**, s.1263; Tanrıver, **a.g.e.**, s.684; Postacıoğlu, **Medeni**, s.478; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.259; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.312; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.349; Önen, **a.g.e.**, s.170; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.150; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.305; Kuru, **Ders**, s.193; Karlı, **a.g.e.**, s.503; Görgün, **a.g.e.**, s.234; Ulukapı, **a.g.e.**, s.262.

⁴²⁶ Eren, **a.g.e.**, s.71.

⁴²⁷ A.e., s.72.

⁴²⁸ A.e., s.75.

⁴²⁹ A.e., s.72.

⁴³⁰ A.e., s.76.

⁴³¹ İtirazların dava değiştirme yasağı ile ilişkisinin ortaya konacağı ilerleyen bölümlerde bu husus detaylı olarak ele alınacaktır. Ayrıca bkz. Tanrıver, **a.g.e.**, s.684.

Defiler ve onlara ilişkin vakıalar savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına tabidir. Çünkü defiler taraflarca ileri sürülmediği takdirde mahkemece dikkate alınamamaktadır. Taraflar da teksif ve taraflarca getirilme ilkesi sebebiyle yargılamanın belirli bir aşamasına kadar defilerini ileri sürmek zorundadır⁴³². Bu duruma zamanaşımı defî, takas defî veya ödemezlik defî örnek verilebilir. Davalı cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile defilerini bildirmemiş ise sonradan bunu ileri sürmesi savunmanın genişletilmesi olur ki yasak kapsamında kaldığından buna izin verilmeyecektir. Yüksek mahkeme de pek çok kararında esasa cevap verirken tüm defilerini ileri sürmeyen davalının sonradan bunu ileri sürmesinin savunmanın genişletilmesi olduğunu ve dava değiştirme yasağının istisnaları uygulama alanı bulmadıkça cevaz verilemeyeceğini belirtmiştir⁴³³. Yine yüksek mahkeme kararlarında davalıların defilerini cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile ileri sürmesi gerektiğini ve süresi geçtikten sonra verilmiş olan dilekçelerde yer alan ve defilerin de savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi anlamı taşıyacağını kabul etmiştir⁴³⁴.

(5) Delillerin Gösterilmesinin Yasak Kapsamında Olup Olmadığı Hususu

Delil taraflarca mahkemeye intikal ettirilen uyuşmazlıkta doğru olup olmadığı tartışmalı bulunan vakıaların gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda başvuru ispat araçlarıdır⁴³⁵. Nitekim 6100 sayılı kanunun m.187/1 hükmü ile tarafların üzerinde anlaşamadıkları ve uyuşmazlık bulunan çekişmeli vakıaların ispatı için delillerin gösterileceği düzenlenmiştir⁴³⁶. Dolayısıyla somut uyuşmazlık konusu vakıalar hakkında taraflar iddia veya savunmaların oluşturan vakıaların doğruluğunu ortaya koyabilmek için delil ikamesi gerçekleştirmelidirler⁴³⁷.

Bu noktada tarafların yargılamaya sonradan sunacakları delillerin iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamına girip girmeyeceği, dolayısıyla sonradan

⁴³² Pekcanitez, **Usul**, s.1263; Tanrıver, **a.g.e.**, s.684; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.259; Önen, **a.g.e.**, s.170; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.305.

⁴³³ Yargıtay HGK, 06.04.2011, 9-629/70 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 22.07.2018); Yargıtay 2. HD, 09.05.1996, 3469/4878 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 22.07.2018) ; Yargıtay 9. HD, 10.10.1996, 9727/19280 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 22.07.2018).

⁴³⁴ Yargıtay 13 HD, 12.05.2004, 762/7235 (YKD, 2005, S.2, s.219)

⁴³⁵ Haluk Konuralp, **Medeni Usul Hukukunda İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları**, Ankara, 1999, s.8-9; Mehmet Akif Tutumlu, **Bilimsel Görüşler Ve Yargıtay Kararları Işığında Medeni Yargılama Hukukunda Delillerin İleri Sürülmesi (Delil)**, 4. bası, Ankara, 2007, s.21; Özmumcu, **Delil**, s.43; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.528; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.492.

⁴³⁶ 6100 Sayılı HMK m.187/1: İspatın konusunu tarafların üzerinde anlaşamadıkları ve uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek çekişmeli vakıalar oluşturur ve bu vakıaların ispatı için delil gösterilir.

⁴³⁷ M Kamil Yıldırım, **Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi**, İstanbul, 1990, s.138; Güray Erdönmez, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Delillerin Gösterilmesi Ve İbrazı**, İstanbul Barosu Dergisi, C.87, S.5, 2013, s.15.

Özmumcu, **Delil**, s.45.

delillerin gösterilmesinin mümkün olup olmadığı sorusu cevaplanması gereken önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Dava değiştirme yasağının kapsamı, incelenmiş olduğumuz üzere davanın esaslı unsurları ile ilişkilidir. Öğretide bir kısım yazarlar tarafından delillerin de yasak kapsamında olduğu değerlendirilse de⁴³⁸, iddia ve savunmanın vakıalar ve talep sonucu ile ilişkili iken delillerin vakaların doğruluğu konusunda sunulan ispat araçları olduğundan yasak kapsamı dışında olduğu görüşü hakimdir⁴³⁹. Yargıtay da bir kararında iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının iddia ve savunmaya ilişkin olduğunu ve delillerin ikamesi hakkında uygulanamayacağı belirtmiştir⁴⁴⁰.

Ancak doktrinde de üzerinde durulduğu üzere vakıalar ile bunların doğruluğunun ispat araçları olan deliller arasındaki yakın bağ göz ardı edilmemelidir⁴⁴¹. Yeni delil gösterilmesi durumunda eğer yeni bir vakıa da getiriliyor veya mevcut vakıalar değiştiriliyor ise yasak kapsamında kalacak ve yeni delil gösterilmesine cevaz verilmeyecektir⁴⁴². Bu bakımdan yasağın işlerlik kazanmadığı ölçüde getirilmiş olan veya getirilecek vakıalar ile ilgili ispat için veya yasağın işlerlik kazanmasından sonra yasak kapsamında ileri sürülmüş mevcut vakıalara herhangi bir vakıa eklememek veya değiştirmemek şartıyla ispat için delil gösterilebileceği söylenebilir⁴⁴³.

Sonuç olarak bir delilin gösterilmesi yasağın ihlaline yol açabilmektedir. Ancak bu ihlal sırf delilin gösterilmesinden değil, gösterilen delilin mevcut vakıalara yeni bir vakıa eklemesi veya vakıaları değiştirmesi sebebiyle olabilmektedir. Yeni delil gösterilmesi veya delillerin değiştirilmesi ancak yeni bir vakıanın ileri sürülmesi veya mevcut vakıaların değiştirilmesi ile ilgili olarak dava değiştirme yasağının ihlali olabilecektir⁴⁴⁴. Deliller ile dava değiştirme yasağı arasındaki yakın bağa rağmen delil ile vakıaların nitelikleri farklı olduğundan delillerin sonradan gösterilmesi tek başına yasak kapsamında yer almamaktadır.

⁴³⁸ Ali İhsan İpek, **6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Ön İncelemenin Kapsamı**, THD, Kasım 2011, s.67.

⁴³⁹ Nur Bolayır, **Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanması ve Tarafların Ve Hakimin Rolü**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014, s.314; Tanrıver, **a.g.e.**, s.685; Pekcanitez, **Usul**, s.1263; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.305; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.353; Kuru, **Usul**, s.1844, 1738.

⁴⁴⁰ Yargıtay HGK, 16.03.1974, 4/1240-220 (YKD, 1975, S.7, s.5-6 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 23.07.2018).

⁴⁴¹ Bolayır, **a.g.e.**, s.314; Tanrıver, **a.g.e.**, s.685.

⁴⁴² Tutumlu, **Delil**, s.51; Bolayır, **a.g.e.**, s.314; Pekcanitez, **Usul**, s.1263; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.305.

⁴⁴³ Tanrıver, **a.g.e.**, s.685; Tutumlu, **Delil**, s.50; Bolayır, **a.g.e.**, s.314; Sungurtekin Özkan, **a.g.e.**, s.204; Kuru, **Usul**, s.1844.

⁴⁴⁴ Erdönmez, **a.g.e.**, s.22; Bolayır, **a.g.e.**, s.315; Tutumlu, **Delil**, s.50-51.

Nitekim 6100 sayılı HMK m.119/1 ve m.129/1 düzenlemeleri ile tarafların dilekçelerinde delillerini sunmaları, aksi halde dilekçelerde ileri sürülen vakıaların ispatına ilişkin delillerin ortaya konulması için ön inceleme aşamasında verilecek iki haftayı aşmayan ek süre içinde ileri sürülebilecekleri ve bu imkândan da yararlanılmaması halinde o delile dayanmaktan vazgeçilmiş sayılacağı düzenlenmiştir⁴⁴⁵. Ayrıca 6100 sayılı HMK m.145'e göre de bir delilin sonradan ileri sürülmesi yargılamayı geciktirme amacı taşııyorsa veya süresinde ileri sürülememesi ilgili tarafın kusurundan kaynaklanmıyorsa mahkeme o delilin sonradan gösterilmesine izin verebilir⁴⁴⁶. Bu düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere delillerin ileri sürülmesi ile dava değıştirme yasağının mahiyeti ve nitelikleri farklıdır. Delillerin ileri sürülmesi iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değıştirilmesi yasağı kapsamında yer almamaktadır fakat delillerin yasak kapsamındaki en önemli unsur olan vakıalar ile yakın ilişki içerisinde bulunmaları sebebiyle sonradan delil gösterilmesi dava değıştirme yasağından da ayrı düşünülemez niteliktedir.

b. Yasağın Kapsamı Dışında Kalan Hususlar

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değıştirilmesi yasağının kapsamında olan hususlar böylece ortaya konulduktan sonra yasağın kapsamı dışında kalan hususlar üzerinde durulması gerekmektedir. Zira yasağın kapsamına girmeyen hususlar iki noktada özellikle önem taşımaktadır. Öncelikle yasağın kapsamında olan bazı konular kendi içerisinde yasak alanı dışında bulunan unsurlar da içermektedir, bu bakımdan yasağın kapsamının tam olarak ortaya konulması kapsam dışındaki bu unsurların da ortaya konulmasını gerektirmektedir. İkinci olarak yasak kapsamında olmayan hususlar eğer yasada ayrıksı düzenlemeleri bulunmuyorsa yargılamının her aşamasında serbestçe genişletilip değıştirilebilecektir. Bu sebeple yasak söz konusu olmayacağı için yasağın istisnalarının uygulanmasına da ihtiyaç bulunmayacaktır. İşte bu nedenle dava değıştirme yasağının kapsamı dışında bulunan unsurların ortaya konulması yasağın istisnalarının tatbik alanının belirlenmesi açısından da gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁴⁴⁵ 6100 Sayılı HMK m.140/5: Ön inceleme duruşmasında, taraflara dilekçelerinde gösterdikleri, ancak henüz sunmadıkları belgeleri mahkemeye sunmaları veya başka yerden getirtilecek belgelerin getirilebilmesi amacıyla gereken açıklamayı yapmaları için iki haftalık kesin süre verilir. Bu hususların verilen kesin süre içinde tam olarak yerine getirilmemesi hâlinde, o delile dayanmaktan vazgeçilmiş sayılmasına karar verilir.

⁴⁴⁶ 6100 Sayılı HMK m.145: Taraflar, kanunda belirtilen süreden sonra delil göstermezler. Ancak bir delilin sonradan ileri sürülmesi yargılamayı geciktirme amacı taşııyorsa veya süresinde ileri sürülememesi ilgili tarafın kusurundan kaynaklanmıyorsa, mahkeme o delilin sonradan gösterilmesine izin verebilir.

(1) Tarafta Değişiklik Yapılması

Yargılama hukukunda yer alan temel kavramlardan biri olan taraf kavramının açıklanmasına ilişkin biçimsel taraf kuramı ve işlevsel taraf kuramı gibi çeşitli kuramlar geliştirilmiş olsa da⁴⁴⁷; Avrupa ve Türk doktrininde hakim görüş biçimsel (şekli) taraf kuramı çerçevesinde tarafların dava dilekçesinde gösterilen kişiler olduğudur⁴⁴⁸. Bu görüşe göre davacı kendi adına hukuki koruma isteyerek dava dilekçesinde davacı olarak görünen kişi, davalı ise kendisinden talepte bulunularak dava dilekçesinde davalı olarak gösterilen kişiye denir⁴⁴⁹.

Taraf değişikliği davacı veya davalı yerine başkasının geçmesi şeklinde olabileceği gibi davanın tarafları yanına yeni kişilerin katılmasıyla taraf yığılmasının meydana gelmesi şeklinde de olabilir⁴⁵⁰. Diğer taraftan taraf değişikliği kanuni olabileceği gibi iradi de olabilmektedir. Kanuni taraf değişikliği görülmekte olan bir davada kanundan kaynaklanan sebepler gereğince taraf değişikliğinin gerçekleşmesidir⁴⁵¹. Önemle belirtilmelidir ki bu halde kanundan kaynaklanan bir zorunluluk bulunduğundan kanuni taraf değişikliği dava değiştirme yasağının kapsamında bulunmamaktadır⁴⁵². Kanuni taraf değişikliğinde karşı taraf hâkimin rızası veya başka bir yola başvurmaya gerek kalmaksızın kanun tarafından değişmektedir. Bu duruma taraflardan birinin ölümü halinde ölen tarafın mirasçılarının davaya devamı⁴⁵³, taraflardan birinin tüzel kişiliğinin sona ermesi nedeniyle gerçekleştirilen taraf değişikliği⁴⁵⁴, taraflardan birinin iflası durumunda taraf değişikliği⁴⁵⁵ veya dava konusunun devri nedeniyle taraf değişikliği⁴⁵⁶ örnek verilebilir.

Tarafta iradi değişiklik ise kanun hükmüne değil tarafın iradesine veya her iki tarafın anlaşmasına dayanan taraf değişikliğidir⁴⁵⁷. Yargılama sırasında taraflardan birinin iradi olarak değiştirilmesinin dava değiştirme yasağı kapsamında olup olmadığı hususu ise

⁴⁴⁷ Serdar Kale, **Medeni Yargılamada Taraf Ehliyeti**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2010, s.6 vd.; Yılmaz, **Islah**, s.353 vd.; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.57 vd.

⁴⁴⁸ Ejder Yılmaz, Davada Taraf Değişikliği (Taraf), **Saim Üstündağ'a Armağan**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, s.569; Yılmaz, **Islah**, s.357; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.63.

⁴⁴⁹ Kale, **a.g.e.**, s.7-8; Yılmaz, **Taraf**, s.569; Yılmaz, **Islah**, s.356; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.62.

⁴⁵⁰ Levent Börü, Tarafta İradi Değişim (İradi), **Ejder Yılmaz'a Armağan**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s.588; Börü, **a.g.e.**, s.98; Alangoya, **Tarafta İradi Değişim Hakkında**, s.36-37; Yılmaz, **Islah**, s.359-361.

⁴⁵¹ Börü, **İradi**, s.590; Yılmaz, **Taraf**, s.573; Börü, **a.g.e.**, s.103; Yılmaz, **Islah**, s.358-359; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.110-135.

⁴⁵² Üstündağ, **Yasak**, s.185; Alangoya, **Tarafta İradi Değişim Hakkında**, s.128.

⁴⁵³ Bkz. TMK m.599.

⁴⁵⁴ Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.234.

⁴⁵⁵ Bkz. İİK m.119/1.

⁴⁵⁶ Bkz. HMK m.125.

⁴⁵⁷ Börü, **İradi**, s.591; Yılmaz, **Taraf**, s.577; Börü, **a.g.e.**, s.105; Yılmaz, **Islah**, s.359; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.105; Alangoya, **Tarafta İradi Değişim Hakkında**, s.36-37.

tartışmalıdır. Bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak bu görüşler incelenmeden önce üzerinde durmak gerekir ki eğer taraf değişikliği dava değiştirme yasağı kapsamında ele alınacaksa iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı düzenlemeleri gereğince belli usul kesitinden sonra değiştirilmesine cevaz verilmeyecektir. Bu halde ancak yasağın işlerlik kazandığı süreçten önce veya yargılama sırasında yasak işlerlik kazanmış iken yasağın istisnalarının uygulanması suretiyle tarafta değişiklik mümkün olabilecektir. Oysa yasak kapsamında olmadığının kabulü halinde yasağın sınırlamalarına bağlı olmaksızın ve istisnalarının uygulanmasına gerek kalmaksızın tarafın değiştirilmesi mümkün olabilecektir. Bu bakımdan taraf değişikliğinin yasak kapsamında olup olmadığının ortaya konulması iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının istisnalarının taraf değişikliğinde uygulama alanı bulup bulamayacağının tespiti bakımından da önem taşımaktadır.

Taraf değişikliği konusunda bir görüş taraf kavramının, davanın dava sebebi ve talep sonucu ile birlikte esaslı kusurlarından biri olduğu için değişikliğinin de davanın esas unsurlarından birinin değişmesi anlamına geldiğini ve bu sebeple taraf değişikliğinin dava değiştirme sayılacağı yönündedir⁴⁵⁸. Buna göre taraf değişikliği dava değiştirme yasağı kapsamında kalacaktır ve yasağın istisnalarının uygulanması suretiyle tarafın değiştirilmesi mümkün olabilecektir⁴⁵⁹. Nitekim bu görüşü benimseyen yazarlar da yasağın istisnası olan ıslah yolu ile taraf değişikliğinin mümkün olabileceğini savunmaktadırlar. Bu görüş özellikle Alman hukukunda savunulmuştur ve yargılamanın devamlılığını sağlamasından ötürü destek bulmuştur⁴⁶⁰. Türk doktrininde de bir kısım yazarlar taraf unsurunun dava sebebi ve talep sonucu ile birlikte bir davanın belirleyici esaslı ve asıl öğelerini oluşturan unsurlardan birini oluşturduğunu ve bunlardan birinin değiştirilmesi halinde de davanın değiştirilmiş olduğunu belirtmişlerdir⁴⁶¹. Türk hukukunda da özellikle 1086 sayılı kanun döneminde çoğunluğun görüşünün bu yönde olduğu söylenebilir⁴⁶².

Taraf değişikliği konusunda diğer bir görüş ise taraf değişikliğinin dava değiştirme anlamına gelmediğini ve bir davanın geri alınarak yerine başka bir davanın tatbik edildiğini

⁴⁵⁸ Börü, **İradi**, s.593; Yılmaz, **Taraf**, s.573; Börü, **a.g.e.**, s.88; Yılmaz, **Islah**, s.362; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.204-205; Önen, **a.g.e.**, s.159.

⁴⁵⁹ Börü, **İradi**, s.600; Yılmaz, **Taraf**, s.579; Yılmaz, **Islah**, s.364; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.463; Üstündağ, **Yasak**, s.196-197.

⁴⁶⁰ Börü, **İradi**, s.595; Yılmaz, **Taraf**, s.570; Börü, **a.g.e.**, s.91; Yılmaz, **Islah**, s.362, 363; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.205.

⁴⁶¹ Yılmaz, **Islah**, s.364; Üstündağ, **Yasak**, s.184 vd; Karşlı, **a.g.e.**, s.503; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.365; Önen, **a.g.e.**, s.159,182; Ansay, **a.g.e.**, s.191; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.462-463; Börü, **İradi**, s.600; Yılmaz, **Taraf**, s.573; Börü, **a.g.e.**, s.96; ; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.204-205; Üstündağ, **a.g.e.**, s.559-567. Ayrıca bkz. Kuru, **Usul**, s.1693-1694; Kuru, **Ders**, s.186.

⁴⁶² Börü, **İradi**, s.600; Yılmaz, **Islah**, s.363; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.210.

savunmaktadır⁴⁶³. Bu görüşe göre görülmekte olan davada taraf değişikliği halinde davanın mevcut taraflardan biri çekilmekte, dolayısıyla dava geri alınmakta ve yeni tarafın dahil olduğu yeni bir dava açılmış olmaktadır⁴⁶⁴. Böylece yeni bir dava açılmış olacağı için yeni taraf önceki davada yapılan usuli işlemlerle bağlı olmayacaktır⁴⁶⁵. Bu nedenle taraf değişikliği dava değiştirme yasağı kapsamında değildir ve taraf değişikliği hakkında dava değiştirme yasağı sınırlamaları ile yasağın istisnalarının uygulanma yeri yoktur. Davanın geri alınması söz konusu olacağı için karşı tarafın rızası ile taraf değişikliği yapılabilecektir⁴⁶⁶.

Türk doktrininde bir kısım yazarlar bu görüşü savunmuşlardır. Buna göre taraf değişikliği durumuna dava değiştirme hükümlerini kıyasen dahi uygulanamayacaktır, uygulanmaya kalkışılması halinde dava değişikliği hükümlerinin taraf değişikliğine ne kadar yabancı olduğu ve uygulanmasının “ratio legis”e aykırı bulunduğu anlaşılabileceği ileri sürülmüştür⁴⁶⁷.

Bu noktada kanımızca taraf değişikliğini dava değişikliği kapsamında olmadığını savunan görüş yerindedir. Öncelikle taraf değişikliğini dava değişikliği olarak değerlendiren görüş bakımından taraf değişikliğinden önceki ve sonraki yargılamaların bölünmemesi ve bu sebeple önceki yargılamanın sonuçlarından yeni tarafın da yararlanmasının mümkün kılınması ve böylece yeni dava açılmasının önleneyeceği gerekçeleri yerindedir⁴⁶⁸. Ancak her ne kadar bu görüşün bu gerekçeleri yerinde olsa da ve bu görüşün belirttiği gibi taraf kavramı dava sebebi ve talep sonucu ile birlikte bir davanın esas ve belirleyici unsurlarını oluştursa da, bu durum davanın esaslı unsurlarının her birinin değiştirilmesi veya genişletilmesine aynı hükümlerin uygulanması zaruretini doğurmamaktadır. Öncelikle dava değişikliği görüşünün kabulü durumunda taraf değişikliği için karşı tarafın rızası yeterli olacaktır ve bu durum da yeni taraf bakımından tasarruf ilkesinin ihlali anlamına gelecektir⁴⁶⁹. Zira hiç kimse kendi lehine olan davayı açmaya veya haklarını talep etmeye zorlanamaz (HMK m.24/2). Bu nedenle yeni tarafın da rızası olmaksızın davacı değişikliği yapılması bu ilkeye aykırılık sonucunu doğuracaktır⁴⁷⁰. Dava değiştirme görüşünde olan yazarlar ise bu durumda yeni davacının

⁴⁶³ Börü, **İradi**, s.596; Yılmaz, **Taraf**, s.570; Börü, **a.g.e.**, s.110; Yılmaz, **Islah**, s.362; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.21; Üstündağ, **Yasak**, s.189.

⁴⁶⁴ Börü, **İradi**, s.596; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.215.

⁴⁶⁵ Alangoya, **Tarafta İradi Değişim Hakkında**, s.63,76.

⁴⁶⁶ Yılmaz, **Taraf**, s.570.

⁴⁶⁷ Börü, **İradi**, s.600-601; Yılmaz, **Islah**, s.364; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.211; Alangoya, **Tarafta İradi Değişim Hakkında**, s.166 vd; Alangoya, Yıldırım, Deren Yıldırım; **a.g.e.**, s.136 vd.

⁴⁶⁸ Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.207; Üstündağ, **Yasak**, s.192,193; Karslı, **a.g.e.**, s.483; Yılmaz, **Islah**, s.352.

⁴⁶⁹ Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.208.

⁴⁷⁰ Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.208; Alangoya, **Tarafta İradi Değişim Hakkında**, s.152; Alangoya, Yıldırım, Deren Yıldırım; **a.g.e.**, s.125.

rızasının karine olarak var olduğunu ve vazgeçemeyeceğini kabul etmektedirler⁴⁷¹. Diğer taraftan tarafta iradi değişimin dava değişimi olduğunu kabul edilmesi mutlak şekilde usulü halefiyet sonucunu doğuracağından eski tarafın yapmış olduğu işlemlerle yeni tarafın bağlanmasına sebep olacak ve bu durumda hukuki dinlenilme hakkına açıkça aykırılık oluşturacaktır⁴⁷². Bu gerekçelerle tarafta iradi değişikliğin dava değiştirme kapsamında olmadığı kabulü gerekmektedir.

Taraf değişikliği, davanın diğer unsurlarından ayrı ve bağımsız bir kurumdur ve dava sebebiyle talep sonucunun genişletilmesi veya değiştirilmesinden ayrı düşünülmesi gerekmektedir⁴⁷³. Nitekim HMK m.124 düzenlemesi ile bu farklılık ve bağımsızlık vurgulanmıştır⁴⁷⁴. Taraf değişikliği halinde yeni bir dava tatbik olunduğunun kabulü bu bakımdan kanunun amacına da uygundur. Öğretide de özellikle 6100 sayılı kanun ile taraf değişikliğinin düzenlemeye kavuşturulması ile dava değişikliği teorisini benimseyen görüşlerde azalma olmakla birlikte bu görüşü savunanlar da mevcuttur⁴⁷⁵.

Taraf değişikliğinin dava değiştirme yasağı kapsamında olmadığını kabulü ile dava değiştirme yasağının istisnaları yoluyla taraf değişikliğinin gerçekleştirilmesi engellenmektedir. Aksi düşünce halinde yasağın istisnalarından biri olan ıslah kurumu ile karşı tarafın ve hâkimin dahi rızasına ihtiyaç duyulmaksızın taraf değişikliği yapılabilmesi durumu ile karşılaşacaktır ki bu durum usul ekonomisi ve dava değiştirme yasağı ile amaçlanan hedeflere tamamen aykırı bir hal doğurabilecektir⁴⁷⁶. Nitekim Yargıtay da istikrar kazanan içtihatları ile taraf değişikliğinin ıslah yolu ile mümkün olmayacağını defaatle belirtmiştir⁴⁷⁷. Yargıtay'ın esas amacı dava değişikliği kapsamına taraf değişikliğini dahil

⁴⁷¹ Üstündağ, **Yasak**, s.193; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.208; Alangoya, **Tarafta İradi Değişim Hakkında**, s.48.

⁴⁷² Alangoya, **Tarafta İradi Değişim Hakkında**, s.56-57; Alangoya, Yıldırım, Deren Yıldırım; **a.g.e.**, s.125; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.209.

⁴⁷³ Börü, **İradi**, s.599,601; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.219.

⁴⁷⁴ 6100 Sayılı HMK m.124: (1) Bir davada taraf değişikliği, ancak karşı tarafın açık rızası ile mümkündür.

(2) Bu konuda kanunlarda yer alan özel hükümler saklıdır.

(3) Ancak, maddi bir hatadan kaynaklanan veya dürüstlük kuralına aykırı olmayan taraf değişikliği talebi, karşı tarafın rızası aranmaksızın hâkim tarafından kabul edilir.

(4) Dava dilekçesinde tarafın yanlış veya eksik gösterilmesi kabul edilebilir bir yanlıya dayanıyorsa, hâkim karşı tarafın rızasını aramaksızın taraf değişikliği talebini kabul edebilir. Bu durumda hâkim, davanın tarafı olmaktan çıkarılan ve aleyhine dava açılmasına sebebiyet vermeyen kişi lehine yargılama giderlerine hükmeder.

⁴⁷⁵ Görgün, **a.g.e.**, s.140; Karşı, **a.g.e.**, s.346; Meriç, Tasarruf, s.123,143; Üstündağ, **a.g.e.**, s.559-567; Üstündağ, **Yasak**, s.184; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.211.

⁴⁷⁶ Börü, **İradi**, s.602; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.208-210.

⁴⁷⁷ Yargıtay 3. HD, 02.10.2012, 2012/16303 E, 2012/20440 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 25.07.2018); Yargıtay 9. HD, 27.09.2004, 5538/19996 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 25.07.2018); Yargıtay 13 HD, 23.09.2004, 3374/12599 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 25.07.2018); Yargıtay 4 HD, 17.01.2003, 8927/388 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 25.07.2018) . Ayrıca bkz. Börü, **İradi**, s.602; Yılmaz, **Taraf**, s.579; Börü, **a.g.e.**, s.96-97; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.211; Kuru, **Usul**, s.1694.

etmeyerek böylece dava değıştirme yasağının istisnalarının uygulanması yolu ile taraf değışikliğinin mümkün olmasının önüne geçmektir⁴⁷⁸.

Netice olarak tarafta iradi değışikliğin dava değıştirme olmadığı ancak kendine özgü sonuçları bulunan, davanın geri alınarak yeni dava ikame edilmesi anlamına geleceğini söylemek yerindedir⁴⁷⁹. HMK m.124 ile ayrı düzenlemeye kavuşması da taraf değışikliğinin bağımsız bir nitelikte bulunduğunu ve dava sebebiyle talep sonucuna nazaran kendini özgü yapısının baskın olduğunu, bu sebeple tarafta iradi değışikliğin dava değıştirme yasağı kapsamında bulunmadığını göstermektedir. Bu nedenlerle yasağın işlerlik kazanıp kazanmadığına bakılmaksızın ve yasağın istisnalarının tatbik olunmasına gerek kalmaksızın kendine özgü düzenlemesi çerçevesinde tarafta iradi değışikliğin mümkün olduğunu söylemek gerekmektedir⁴⁸⁰. Taraf değışikliğinin gerçekleştirilmesi ile dava geri alınarak yeni bir dava ve yargılamanın ikame edilmesi söz konusu olacaktır. Bağımsız bir kurum olması sebebiyle bu yeni ve eski dava arasındaki etkiler ile hüküm ve sonuçları ise yine özgü yasal düzenlemesi gereğince şekillenecektir⁴⁸¹. Tarafta irade değışikliğin dava değıştirme kapsamında ele alınması ise Yargıtay'ın tutumu ve HMK m.124 düzenlemesi karşısında kendine yer bulamamanın yanı sıra hukuk sisteminde faydalarına nazaran çok daha fazla olumsuz sonuç ortaya çıkaracaktır⁴⁸².

(2) Talep Sonucunun Daraltılması

Talep sonucunun daraltılması doktrinde görüş birliği olduğu üzere iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değıştirilmesi yasağının kapsamına girmemektedir⁴⁸³. Dava değıştirme yasağının kapsamına talep sonucunun genişletilmesi veya değıştirilmesi dâhil edilmiştir fakat talep sonucunun daraltılması kapsam dışındadır. Yargıtay da bu görüştedir⁴⁸⁴.

⁴⁷⁸ Alangoya, **Tarafta İradi Değişim Hakkında**, s.160; Börü, **İradi**, s.602; Yılmaz, **İslah**, s.363; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.211.

⁴⁷⁹ Alangoya, **Tarafta İradi Değişim Hakkında**, s.183-184; Börü, **a.g.e.**, s.90.

⁴⁸⁰ Börü, **İradi**, s.603; Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.219.

⁴⁸¹ Börü, **İradi**, s.603.

⁴⁸² Taş Korkmaz, **a.g.e.**, s.209,218.

⁴⁸³ Kuru, **Usul**, s.1703; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.131,134; Üstündağ, **Yasak**, s.157; Yılmaz, **İslah**, s.335; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.346; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.142, 149; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.301; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.294, 299; Postacioğlu, **Medeni**, s.477; Görgün, **a.g.e.**, s.233; Kıyak, **a.g.e.**, s.137; Kuru, **Ders**, s.186, 190; Üstündağ, **a.g.e.**, s.536; Pekcanitez, **Usul**, s.1252; Tanrıver, **a.g.e.**, s.681; Deynekli, **a.g.e.**, s.78.

⁴⁸⁴ Bkz. Yargıtay 12. HD, 26.03.2009, 2008/13506 E, 2009/4447 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 26.07.2018); Yargıtay 3. HD, 24.03.2008, 2008/2251 E, 2008/5064 K(Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 26.07.2018); Yargıtay 13. HD, 26.03.2012, 2012/6887 E, 2012/8246 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 26.07.2018).

Talep sonucunun daraltılması ya kısmi feragat ya da kısmi geri alma şeklinde gerçekleşmektedir. Bu sebeple talep sonucunun daraltılması halinde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı hükümleri değil, davadan feragat veya davayı geri alma hükümleri uygulama alanı bulacaktır⁴⁸⁵. Daraltılma sonraki talep sonucunun içerik olarak daha dar kapsamlı hale getirilmesi yoluyla veya önceden istenen birden çok talebin bazılarında vazgeçmek yoluyla olabilir⁴⁸⁶. Bu bakımdan talep sonucunun daraltılması miktar veya tutar olarak talep sonucunun azaltılması olabileceği gibi eda davasının tespit davasına çevrilmesi, mirasta iade talebinin tenkis talebine çevrilmesi, tespit edilmesi istenen kira bedelinin önce bildirilen tarihten daha sonraki bir tarihten itibaren belirlenmesinin istenmesi, mülkiyet yerine ipotek istemi, toptan ödeme yerini taksitli ödeme istemi şeklinde de olabilir.

Talep sonucunun daraltılmış olup olmadığının incelenmesinde sonraki talep ile ilk talep karşılaştırılacak ve sonraki talep ilk talebe nazaran daha azının istenmesi niteliğini taşıyorsa talep sonucunun daraltıldığı anlaşılabacaktır. Bu nedenle önce iki bin lira ödenmesi talep edilip sonra bin liraya düşürülmesi veya eda isminin aynı zamanda tespit hükmünü de barındırması nedeniyle eda davasının tespit davasına çevrilmesi veya mülkiyet yerine ipotek istemi nazaran daha azının istenmesi olduğu için talep sonucunun daraltılması anlama gelecek ve dava değiştirme yasağından etkilenmeksizin genişletilmesi veya değiştirilmesi mümkün olacaktır.

Talep sonucunun daraltılmasının dava değiştirme yasağı kapsamına girmemesinin temelinde yatan düşünce dava değiştirme yasağının amacı ile ilgilidir. Yasak ile sonradan tarafların birbirlerinin durumlarını ağırlaştırmaları ve davayı sürüncemeye sürüklemeleri önlemek amaçlamıştır⁴⁸⁷. Talep sonucunun azaltılması ise tam tersine karşı tarafın durumunu kolaylaştıran ve yargılamanın neticelendirilmesini hızlandıran bir durumdur⁴⁸⁸. Bu nedenle talep sonucunun daraltılması yasağın hassasiyet noktalarına olumlu bir katkı sunduğu için yasağın müeyyidelerine gerek duyulmamaktadır.

Doktrinde bir görüş talep sonucunun azaltılmasının tutar veya miktar itibarıyla azaltılması şeklinde olması veya yığılan taleplerden bazılarında vazgeçilmesi şeklinde olması durumunda yasağının kapsamına girmeyeceğini ancak nitelik veya mahiyeti gereği daha dar talep sonucunun ikamesi halinde dava değiştirme yasağının söz konusu olması

⁴⁸⁵ Pekcanitez, **Usul**, s.1252; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.294; Kıyak, **a.g.e.**, s.137.

⁴⁸⁶ Yılmaz, **Islah**, s.334.

⁴⁸⁷ Tanrıver, **a.g.e.**, s.682; Yılmaz, **Islah**, s.340.

⁴⁸⁸ Yılmaz, **Islah**, s.340.

gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre bu durumda diğer ihtimallerden farklı olarak davalı yeni savunmalarını hazırlamak ve kendine yeni bir pozisyon bulmak zorunda kalmaktadır⁴⁸⁹. Örneğin tenkis talep edilmesi halinde veya eda talebinin tespit talebine çevrilmesinde davalı yeni talep sonucunu çürütmeye çalışacağından yeni tavrı takınmak zorunda kalacaktır. Kanımızca bu görüşü paylaşmak mümkün değildir. Zira çoğun içinde az da vardır ilkesinden hareketle davalı bakımından çoğun savunmasını yapmış ve çoğun karşısında tavrı takınmış haldeyken azın karşısında savunma ve tavrı takınması, durumunu zorlaştırmamakta ve dava değiştirme yasağının amaçları bakımından herhangi zedeleyici bir değişiklik söz konusu olmamaktadır. Yargıtay'ın ise bu konudaki kararları çelişkilidir⁴⁹⁰.

Talep sonucunun daraltılması dava değiştirme yasağı kapsamı dışında olsa da serbestçe daraltılması mümkün olmayabilir⁴⁹¹. Zira talep sonucunun daraltılması eğer kısmi feragat şeklinde ise feragat edilen kısım kadar haktan vazgeçilmekte ve daha sonra dava açılmamakta; kısmi geri alma şeklinde ise karşı tarafın açık rızası gerekmekte ve karşı taraf rıza vermediği takdirde daraltılamamaktadır. Ancak burada serbestliği sınırlayan kurum iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı değil davadan feragat veya davanın geri alınması kurumlarıdır⁴⁹². Ancak bu noktada kuramsal olarak yasağın kapsamında olmadığı için gerçekleştirilmesinde yasağın istisnası olan ıslah kurumunun uygulanmasına yer olmasa da, kısmi geri alma ve kısmi feragat kurumlarının kurumların külfetlerine katlanmaksızın nispeten daha az külfet doğuracak olan ıslah kurumu ile talep sonucunun daraltılmasının mümkün olmamasının bir çelişki oluşturduğu söylenebilir. Nitekim talep sonucunun daraltılmasının karşı tarafın durumunu kolaylaştıracağı bir gerçek ise de, uygulamada hakkı külliyen reddeden karşı tarafın kısmi geri alma şeklinde daraltmaya muvafakat vermemesine sıklıkla rastlanılmaktadır. Bu noktada talep sonucunu daraltmak isteyen taraf ya kısmi feragat yoluyla hakkından o oranda vazgeçmek ya hiç talep sonucunun daraltmak talebinde bulunmamak tercihleri ile karşı karşıya kalmaktadır⁴⁹³. Bu durumda da dava değiştirme yasağı kapsamı dışında bulunmasına rağmen, talep sonucunun daraltılmasının uygulamada işlerlik kazanması oldukça güç hale gelmektedir.

⁴⁸⁹ Yılmaz, **Islah**, s.340.

⁴⁹⁰ Bkz. Yargıtay 2. HD, 20.12.1979, 9094/9341 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 28.07.2018).

⁴⁹¹ Pekcanitez, **Usul**, s.1252; Kuru, **Usul**, s.1703; Kıyak, **a.g.e.**, s.137.

⁴⁹² Kuru, **Usul**, s.1703; Kıyak, **a.g.e.**, s.137; Yılmaz, **Islah**, s.340.

⁴⁹³ Bkz. Yargıtay 13. HD, 26.03.2012, 2012/6887 E, 2012/8246 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 26.07.2018): Yüksek mahkeme ilgili kararında talep sonucunun daraltılmasının her ne kadar ıslah veya kısmi geri alma kurumları değil de davadan feragat müessesesi içinde mütalaa edilebileceğini belirtmiş ise de talep sonucunu daraltmak isteyen tarafın karşı karşıya olduğu külfet fayda ilişkisine değinmemiştir.

(3) Dilekçeler Aşamasından Sonra Ortaya Çıkan Veya Öngörülebilirliği Sonradan Oluşan Olayların İleri Sürülmesi

Belirtmiş olduğumuz gibi dilekçeler teatisi aşamasından sonra dava sebebinin genişletilmesi veya değiştirilmesine iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında olduğu için izin verilmemektedir. Ancak dava sebebini oluşturan vakıaların bir kısmı dilekçeler teatisi aşamasından sonra yargılama sürerken ortaya çıkmış ise veya daha önce ortaya çıkmış olmasına rağmen öngörülebilirliği dilekçeler teatisi aşamasından sonra oluşmuş ise bu vakıaların yargılamaya dâhil edilmesi dava değiştirme yasağı kapsamına girmeyecektir⁴⁹⁴. Zira bu vakıaların dilekçeler teatisi aşamasında tarafların dilekçeleri ile ileri sürülmesi imkânsızdır⁴⁹⁵.

Dilekçeler teatisi aşamasından sonra ortaya çıkan olayların yanı sıra dilekçeler teatisi aşamasında var olan ancak yargılama sırasında öngörülebilir hale gelen vakıaların da sonradan yargılamayı dâhil edilmesi dava değiştirme yasağı ile karşılaşmayacaktır⁴⁹⁶. Yasağın işlerlik kazandığı süreçte var olmayan veya var olmasına rağmen öngörülebilir olmayan vakıaların dilekçeler ile ileri sürülmesi taraflardan beklenemeyeceği için bu vakıaların yargılamaya dâhil edilmesinde tarafların herhangi bir kusuru veya ihmali de bulunmamaktadır⁴⁹⁷. Bu durumda bu vakıaların diğer dava sebeplerinden ayrılarak yasak kapsamı dışında tutulması adil yargılanma hakkının bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca usul ekonomisi gereği olarak da tarafların gereksiz yere ikinci bir dava açmasını önlemek bakımından da bu husus önem taşımaktadır⁴⁹⁸.

Bu nedenlerle yargılama sürecinde mahkemenin verdiği bilgiler doğrultusunda takas definin olduğunun öğrenilmesi halinde bunun ileri sürülmesi, yine tespit davası açıldıktan sonra alacağın muaccel hale gelmesi halinde davanın eda davasına çevrilmesi, dava sırasında dava konusunun yok olması halinde davaya tazminat davası olarak devam edilmesi bu kapsamda değerlendirilerek dava değiştirme yasağından etkilenmeksizin yargılamaya dâhil

⁴⁹⁴ Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.239; Tanrıver, **a.g.e.**, s.680,685; Pekcanitez, **Usul**, s.1251; Önen, **a.g.e.**, s.160,170; Kuru, **Usul**, s.1733; Üstündağ, **a.g.e.**, s.536; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.345,352; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.142, 149; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.302; Üstündağ, **Yasak**, s.122; Kuru, **Ders**, s.189,198; Görgün, **a.g.e.**, s.232,235; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.131,133; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.298,316; Bolayır, **a.g.e.**, s.312.

⁴⁹⁵ Pekcanitez, **Usul**, s.1257; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.298,316; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.302; Kuru, **Ders**, s.190, 198.

⁴⁹⁶ Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.345,352; Pekcanitez, **Usul**, s.1251.

⁴⁹⁷ Tanrıver, **a.g.e.**, s.680,685; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.345,352.

⁴⁹⁸ Kuru, **Usul**, s.1737.

edilebilecektir⁴⁹⁹. Ayrıca davanın konusuz kalması veya talep sonucunun azalması sonucunu doğuran vakıalar da yargılama sırasında ortaya çıkmış ise yargılamaya dâhil edilmesi yasak kapsamı dışındadır. Bu bakımdan mahkeme dışı uzlaşma veya talep sonucunun bir kısmının ödenmesi yahut sona erdirilmesi vakıaları da yargılamanın her aşamasında ileri sürülebilecektir⁵⁰⁰.

Yargıtay da pek çok kararında dilekçeler aşamasından sonra ortaya çıkan veya önceden var olsa da öngörülebilir olmayan vakaların dava değiştirme yasağı söz konusu olmaksızın sonradan yargılamaya dâhil edilebileceğini belirtmiştir⁵⁰¹. Yine bir kararında üçüncü kişinin mal veya hakkı dava sırasında elden çıkarması veya elinden çıkarıldığının dava sırasında öğrenilmesi halinde davacı alacaklının ıslaha gerek olmaksızın davaya bedel davası olarak devam edilmesini isteyebileceğini veya devredilen kişiyi davaya dâhil edilmesini isteyebileceğini ve bu hallerde yasağın sınırlamalarının söz konusu olmayacağını belirterek dava sırasında ortaya çıkan vakıaların davaya dâhil edilebileceğini ifade etmiştir⁵⁰².

Yüksek mahkeme bir diğer kararında “dava açıldıktan sonra doğmuş olan ve taraflar arasında aynı konuda açılacak yeni bir davanın sebebini oluşturabilecek nitelikte bulunan maddi vakaların ileri sürülmesi davayı genişletme veya değiştirme sayılamaz, çünkü dava açıldığı zaman henüz doğmamış olan bir olayın dava açılırken öngörülmesi ve dava dilekçesinde bildirilmesi esasen mümkün değildir, bu nedenle davacı davalının rızası ile bağlı olmaksızın bu yeni vakıaları ileri sürebilir, aksi görüşün kabulü davacıyı gereksiz yere ikinci bir dava açmaya zorlamak olur ki böyle bir kabul ve uygulama dava ekonomisiyle bağdaşmaz” ifadesiyle dilekçeler teatisi aşamasından sonra ortaya çıkan veya öngörülebilir hale gelen vakıaların serbestçe yargılamaya dâhil edilebileceğini belirtmiştir⁵⁰³. Ancak yüksek mahkeme bazı kararlarında sonradan doğan olayların ıslahla yargılamaya sokulacağını belirterek kanımızca isabetli olmayan kararlar da vermiştir⁵⁰⁴.

(4) Vakıalar Zincirine Bağlı Olan Vakıaların İleri Sürülmesi

Taraflar dilekçelerinde taleplerinin haklılığını ortaya koymak için ileri sürmüş oldukları vakıalar silsilesine bağlı olan ve bu nedenle müstakil niteliği olmayan ve

⁴⁹⁹ Pekcanitez, **Usul**, s.1251;Görgün, **a.g.e.**, s.232.

⁵⁰⁰ Pekcanitez, **Usul**, s.1255.

⁵⁰¹ Yargıtay 6. HD, 19.12.1960, 8723/7865 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 30.07.2018); Yargıtay HGK, 16.02.1983, 2/268-136 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 30.07.2018).

⁵⁰² Yargıtay 17. HD, 05.02.2009, 2008/3913 E, 2009/416 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 30.07.2018).

⁵⁰³ Yargıtay HGK, 16.02.1983, 2/268-136 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 30.07.2018).

⁵⁰⁴ Bkz. Yargıtay İBK, 04.02.1948, 10/3 (RG: 17.06.1948).

dilekçelerde bildirilen vakılardan ayrı düşünölemeyecek olan vakaları sonradan yargılamaya dâhil etmek istediklerinde bu durum dava değıştirme yasağı ile karşılaşmayacak ve taraflar serbestçe bu nitelikteki vakıları ileri sürebilecektirler⁵⁰⁵.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değıştirilmesi yasağı dilekçelerde bildirilmiş olan vakılara yeni vakılar eklenmek suretiyle genişletilmesi veya bildirilen vakılardan tamamen ayrı nitelikteki yeni vakılar ile değıştirilmesine sınırlama getirmektedir. Oysa bildirilmiş olan vakıları tamamlayan, destekleyen, açıklayan ve bildirilen vakılardan ayrık niteliğı bulunmayan; bildirilmiş olan vakılardan ayrı düşünölemeyecek olan vakıaların sonradan yargılamaya dâhil edilmesi dava değıştirme yasağı kapsamında değildir⁵⁰⁶. Bu bağlamda herhangi bir yeni vakıa getirmeyen ve dilekçelerde bildirilen vakılardan müstakil nitelik göstermeyen ve dilekçelerde bildirilmiş olan vakıaların delili niteliğindeki vakılar yasakla karşılaşmaksızın yargılamaya sonradan dâhil edilebilecektir⁵⁰⁷.

Bu nitelikteki vakıaların yasağın kapsamı dışında olmasının mantığı dava değıştirme yasağının sonradan taraflardan birini zor durumda bırakabilecek ve yargılamayı süröncemeye çekecek davranışlarda bulunulmasının engellenerek yargılamanın korunması amacının zarar görmeyecek olmasıdır⁵⁰⁸. Nitekim bildirilen vakılara dâhil olan ve onları açıklayan ve destekleyen vakıaların yargılamaya sokulması ile yargılama daha kolay ve çabuk neticelendirilebilecektir.

Yargıtay da pek çok kararında bu tür vakıaların dava değıştirme yasağı kapsamı dışında olduğı ve her aşamada yargılamayı dâhil edilebileceğini belirtmiştir⁵⁰⁹. Yüksek mahkeme bir kararında bu hususu “*dava dilekçesindeki kısaca sözü edilen maddi vakıaların*

⁵⁰⁵ Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.238; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.143,149; Tanrıver, **a.g.e.**, s.680,685; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.131,134; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.353; Bolayır, **a.g.e.**, s.314,317; Pekcanitez, **Usul**, s.1254,1263; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.301,305; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.436; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.299,317; Kıyak, **a.g.e.**, s.138; Yılmaz, **Islah**, s.159; Görgün, **a.g.e.**, s.233,235; Kuru, **Ders**, s.194,199; Kuru, **Usul**, s.1719; Önen, **a.g.e.**, s.160,170; Alangoya, **İlkeler**, s.108.

⁵⁰⁶ Yılmaz, **Islah**, s.162; Kuru, **Usul**, s.1719.

⁵⁰⁷ Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.143,149; Tanrıver, **a.g.e.**, s.680,685; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.346; Bolayır, **a.g.e.**, s.314,317; Pekcanitez, **Usul**, s.1254,1263; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.301; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.435; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.300,317; Kıyak, **a.g.e.**, s.138; Yılmaz, **Islah**, s.161; Görgün, **a.g.e.**, s.235; Kuru, **Ders**, s.194,199; Kuru, **Usul**, s.1739; Önen, **a.g.e.**, s.160,170; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.469.

⁵⁰⁸ Yılmaz, **Islah**, s.161.

⁵⁰⁹ Bkz. Yargıtay HGK, 02.02.1994, 1/761-19 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 31.07.2018); Yargıtay 1. HD, 06.04.1995, 4047/5137 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 31.07.2018).

açıklaması ve delillerin bildirilmesi niteliğindeki açıklamalar iddianın genişletilmesi sayılamaz” ifadesi ile belirtmiştir⁵¹⁰.

Bu kapsamda davalının trafik kurallarına aykırı davrandığının ileri sürülmesinden sonra keşif sırasında otomobil park edildikten sonra alınması gereken tedbirlerin alınmadığının ileri sürülmesi yasakla karşılaşmayacaktır. Zira park ettikten sonra gerekli tedbirlerin alınmaması trafik kurallarına aykırılık vakiasına dahil olup ona yeni vakıalar eklememekte ve onu desteklemekte ve açıklamaktadır⁵¹¹. Yine müdahalenin önlenmesi davasında müdahale edilen taşınmazın tapulu mülkü olduğunu belirten davacı bunu ilk dayandığı tapudan başka bir tapu senedine dayanarak ispat edebilir, bu durum da dilekçelerinde bildirilen vakıaların delilini oluşturan ve ayrı bir niteliği olmayan vakıaların ileri sürülmesi olduğu için yasağın kapsamı dışındadır⁵¹². Ancak dilekçelerde bildirilen vakıalar zincirine bağlı olmayan ve onların açıklaması veya delili olmaktan ziyade yeni bir vakıa ortaya koyan vakıalar ise yasak kapsamındadır. Örneğin sürekli tartışma vakiasına dayanarak açılan boşanma davasında eşin cinsel vazifesini yerine getirmemesinin bildirilmesi dava sebebinin genişletilmesi veya değiştirilmesi anlamında değildir, zira cinsel vazifenin yerine getirilmemesi tartışma vakiasının delili olup onu gerekçelendirmekte olduğundan yargılamaya dâhil edilebilecektir⁵¹³. Fakat sonradan eşin zina ettiğinin ileri sürülmesi ise tartışma vakiasından tamamen bağımsız ve müstakil nitelikte vakıa olduğundan sonradan ileri sürülmesi dava sebebinin değiştirilmesi olup dava değiştirme yasağı ile karşılaşacaktır⁵¹⁴.

Ayrıca herkesçe bilinen ve ünlü olan vakıaların da yargılama sırasında ileri sürülmesi dava değiştirme yasağı kapsamı dışındadır⁵¹⁵. Bu tür vakıalar herkesçe az veya çok bilindiği veya bilinmesi kolay olan vakılardır⁵¹⁶. Tarafların dilekçelerinde belirttiği vakıalar zincirine aidiyetleri olup olmadığına bakılmaksızın başlı başına sahip oldukları özellik sebebiyle her durumda ve her türlü vakıaya uygun düştükleri ölçüde yargılamaya dâhil olma özelliğine sahiptirler. Enflasyonun ekonomi üzerindeki olumsuz etki ve sonuçları⁵¹⁷, kar oranlarının temerrüt faizinden fazla olmaması⁵¹⁸ veya kredi kartı gönderilirken kullanıma ilişkin son

⁵¹⁰ Yargıtay HGK, 2014/19-118 E, 2015/2357 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 31.07.2018).

⁵¹¹ Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.302; Pekcanitez, **Usul**, s.1255.

⁵¹² Kuru, **Usul**, s.1739; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.346; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.300,317.

⁵¹³ Tanrıver, **a.g.e.**, s.680; Yılmaz, **Islah**, s.160.

⁵¹⁴ Tanrıver, **a.g.e.**, s.681.

⁵¹⁵ Yılmaz, **Islah**, s.163.

⁵¹⁶ A.e., s.163.

⁵¹⁷ Bkz. Yargıtay HGK, 24.11.2014, 5-460/614 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 02.08.2018).

⁵¹⁸ Bkz. Yargıtay 13.HD, 19.10.2004, 998/14915 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 02.08.2018).

kullanma tarihi ve şifrelerin yer aldığı bilgilerin de üzerinde gönderileceği bilgisi⁵¹⁹ herkesçe bilinen vakıaların yüksek mahkeme kararlarında yer alan örneklerini oluşturmaktadır.

(5) Kanun Tarafından Talepten Başkasına Hükmedilebilmesinin Mümkün Kılındığı Durumlar

Taraflar dilekçelerinde ileri sürdükleri talep sonucu ile bağlı olup dava değiştirme yasağı kapsamında sonradan talep sonuçlarını genişletip değiştiremeyecekleri gibi hâkim de tarafların talep sonucu ile bağlıdır ve talep edilenden başkasına hükmedemez⁵²⁰. Ancak kanun tarafından talep sonucundan başka bir şeye hükmedilebilmesinin öngörüldüğü durumlar olabilmektedir ve bu durum HMK m.26'da bu durum taleple bağlılık ilkesinin istisnası olarak kanunda yer bulmuştur⁵²¹. Örneğin TMK m.170/3'e göre boşanma talepli davada yargıç ayrılığa karar verebilmektedir. Yine TBK m.227/4 gereğince satıcının satılanın ayıplarından sorumlu olması halinde alıcının sözleşmeden dönme hakkını kullanması isteminde hâkim durum haklı gösteriyorsa satılanın onarılmasına veya satış bedelinden indirilmesine karar verebilecek ve böylece talep sonucu dönme hakkını kullanmak olsa da kanun hükmü gereğince onarım veya bedelden indirim kararı verilebilecektir. Yine ölünceye kadar bakma sözleşmesine ilişkin TBK m.615/2 veya m.617/2 de bu duruma örnek verilebilecek diğer ihtimallerdir⁵²². Yine İİK m.72 gereğince menfi tespit davası devam ederken davaya konu borcun icra dosyasına ödenmesi halinde menfi tespit davası kendiliğinden istirdat davasına dönüşecek, bu durumda da kanunen talep sonucunun değiştirilmesine cevaz verildiği için dava değiştirme yasağı kapsamı dışında değişiklik gerçekleşecektir⁵²³.

Kanun tarafından talepten başkasına hüküm verilebilmesinin mümkün olduğu durumlarda talep sonucunun kanunda izin verilen taleplere dönüştürülmesinin dava değiştirme yasağı kapsamı dışında olduğu öğreti ve içtihatlar ile ortaya konmuştur⁵²⁴. Talepten başkasına karar verilebilmesinin kanun tarafından öngörüldüğü durumlarda tarafların da yargılamanın

⁵¹⁹ Bkz. Yargıtay 11.HD, 02.02.2001, 8055/721 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 02.08.2018).

⁵²⁰ Bkz. yuk. s.79.

⁵²¹ 6100 Sayılı HMK m.26/1: Hâkim, tarafların talep sonuçlarıyla bağlıdır; ondan fazlasına veya başka bir şeye karar veremez. Duruma göre, talep sonucundan daha azına karar verebilir.

⁵²² 6098 Sayılı TBK m.615/2: Hâkim, sözleşmenin iptali yerine, bakım borçlusunun ifa edeceği edimlerden mahsup edilmek üzere, bakım alacaklısının nafaka yükümlüsü olduğu kişilere nafaka ödemesine karar verebilir. TBK m.617/2: Hâkim, sözleşmenin önel verilmeksizin feshini yerinde bulabileceği gibi, taraflardan birinin istemiyle veya kendiliğinden, aile topluluğu içinde yaşamalarına son vererek, bakım alacaklısına ömür boyu gelir bağlayabilir.

⁵²³ Bkz. Yargıtay 19. HD, 12.04.1999, 1548/2362 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 04.08.2018).

⁵²⁴ Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.345; Tanrıver, **a.g.e.**, s.678,682; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.142,149; Görgün, **a.g.e.**, s.232,235; Kuru, **Usul**, s.1705,1731; Bolayır, **a.g.e.**, s.312,317; Pekcanitez, **Usul**, s.1250; Kıyak, **a.g.e.**, s.139; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.131,133; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.295,298; Üstündağ, **Yasak**, s.160; Yılmaz, **Islah**, s.347; Kuru, **Ders**, s.189.

her aşamasında kanunda mümkün sayılan talep sonucuna göre taleplerini genişletip değiştirebilmelerinin mümkün kılınması gerekmektedir⁵²⁵. Bu bakımdan boşanma davasında dilekçeler teatisi aşamasından sonra taraflardan birinin ayrılık talep etmesi veya ayıplı mala ilişkin dönme hakkının kullanılması istemli dava sırasında onarım veya bedelden indirim istenmesi hallerinde dava değiştirme yasağı işlerlik kazanmayacak ve bu değişiklikler yasağının kapsamı dışında değerlendirilecektir.

Tarafların isteklerinden farklı bir şeye karar verilebilen hallerde de yasağın etkisi devam etmektedir ve işlevini sürdürmektedir. Önemle üzerinde durmak gerekir ki bu hallerde yalnızca kanun ile öngörülmüş olan talep sonuçları yasağın kapsamı dışındadır. Bu bakımdan boşanma davasında taraflardan biri ayrılık istediğinde dava değiştirme yasağı ile karşılaşmayacak iken, boşanma davası sürerken tazminat istendiğinde dava değiştirme yasağı etkisini gösterecektir. Yine ayıplı mala ilişkin dönme hakkının kullanılması için açılmış olan davada onarım veya bedelden indirim istemi yasakla karşılaşmayacak iken malın yenisi ile değiştirilmesi istemine yasak kapsamında cevaz verilmeyecektir.

(6)Hukuki Sebebin Değiştirilmesi

Hukuki sebep tarafların taleplerini haklı kılmak için dilekçelerinde göstermiş oldukları vakıaların hukuki nitelendirilmesidir⁵²⁶. Çalışmamızın önceki bölümlerinde detaylı olarak üzerinde durulduğu üzere iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında bulunan unsurlardan olan dava sebebini açıklayan görüşlerden vakıalara dayandırma kuramına göre dava sebebinden anlaşılması gereken davanın açılmasına sebebiyet veren ve talep sonucunu haklı kılmak için ileri sürülen vakılardır⁵²⁷. Dava sebebini açıklayan diğer bir görüş olan ferdileştirme kuramına göre ise dava sebebinden anlaşılması gereken vakılar değil bu vakıaların hukuki nitelendirilmesidir⁵²⁸. Bu durumda ferdileştirme kuramına göre hukuki sebebin değiştirilmesi dava değiştirme yasağı kapsamında ve vakıaların genişletilmesi ve değiştirilmesi kapsam dışında iken; vakıalara dayandırma kuramına göre vakıaların değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağının kapsamında ve hukuki sebebini değiştirilmesi yasağın kapsamı dışındadır.

⁵²⁵ Yılmaz, **Islah**, s.347; Kuru, **Usul**, s.1706; Kuru, **Ders**, s.189; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.295.

⁵²⁶ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.296.

⁵²⁷ Bkz. Yuk. s.72.

⁵²⁸ Bkz. Yuk. s.71.

Türk hukukunda öğreti, içtihat ve mevzuatta hakim olarak vakıalara dayandırma kuramı benimsenmiştir⁵²⁹. Bu durumda da vakıalar genişletilip değiştirilmeksizin vakıaların hukuki nitelendirilmesinin değiştirilmesi yasağın kapsamı dışındadır⁵³⁰. Esasen bu durum HMK m.33 gereğince hâkimin vakıalara uygulanacak olan hukuk kuralları resen saptayarak uygulamasının doğal bir sonucudur⁵³¹. Hâkimin her aşamada nazara alarak inceleyebilmesi, değişiklik yapabilmesi ve uygun kuralları arayabilmesi karşısında tarafların da hukuki sebebi sonradan değiştirmeleri veya başlangıçta hukuki sebep bildirilmemiş olsalar da sonradan bildirmiş olmaları sadece hâkime görevini yapmada yardım edilmiş olması olup dava değiştirme yasağı ile karşılaşmayacaktır⁵³².

Yargıtay da bir kararında “*dilekçelerde ileri sürülen vakıalar aynı kalmakla beraber bu maddi vakılardan çıkarılacak hukuki sebebin değiştirilmesi iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi niteliğinde değildir, maddi olayları ortaya koymak taraflara, bu maddi olaylara uygulanacak hukuk kaidelerini bulup uygulamak hakime aittir*” ifadesiyle hukuki sebebin değiştirilmesinin dava değiştirme yasağı kapsamı dışında bulunduğunu belirtmiştir⁵³³.

Sonuç olarak vakıalar genişletilip değiştirilmeksizin vakıalara uygulanacak hukuk kurallarının değiştirilmesi dava değiştirme yasağı kapsamı dışındadır ve taraflar serbestçe hukuki sebepleri değiştirebilir. Örneğin para cinsinden alacağını dilekçesinde haksız fiil sorumluluğuna dayandırmış olan davacı, yargılama sırasında sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayandırabilir veya dilekçesinde hukuki sebep bildirmemiş olan davacı sonradan bu alacağını sözleşmeye aykırılık hükümlerine dayandırabilir. Tüm bu değişikliklerin yapılması vakılarda herhangi bir genişletme veya değiştirmeye neden olmadıkça dava değiştirme yasağının kapsamı dışındadır⁵³⁴. Yargıtay bazı kararlarında ıslah ile hukuki sebebin değiştirebileceğini ifade etmiş ise de⁵³⁵ içtihatlarında belirtilen hukuki sebep

⁵²⁹ Bkz. Yuk. s.71-75.

⁵³⁰ Yılmaz, **Islah**, s.154; Önen, **a.g.e.**, s.170; Kuru, **Usul**, s.1706,1737; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.143,149; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.476; Görgün, **a.g.e.**, s.233; Tanrıver, **a.g.e.**, s.679; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.239; Üstündağ, **Yasak**, s.40; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.131,133; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.346,353; Kuru, **Ders**, s.186,190,199; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.469; Kıyak, **a.g.e.**, s.136; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.295,299, 316; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.434-435; Bolayır, **a.g.e.**, s.312,317.

⁵³¹ Kıyak, **a.g.e.**, s.137; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.295,316; Yılmaz, **Islah**, s.454; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.353.

⁵³² Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.295,316; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.477; Tanrıver, **a.g.e.**, s.679; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.353; Yılmaz, **Islah**, s.454;Kuru, **Usul**, s.1706,1842.

⁵³³ Yargıtay HGK, 23.10.2015, 2014/19-118 E, 2015/2357 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 07.08.2018).

⁵³⁴ Kuru, **Usul**, s.1842.

⁵³⁵ Yargıtay 1. HD, 18.12.1973, 11740/9488 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 07.08.2018).

değişikliğinden kasıt vakalardaki değişiklikle birlikte hukuki sebebinin değiştirilmesi olup içhatların hâkim görüşü ile herhangi bir çelişkisi bulunmamaktadır⁵³⁶.

(7) Resen Araştırma İlkesinin Uygulandığı Durumlar

Resen araştırma ilkesi dava malzemelerinin taraflarca getirilmesi ilkesinin istisnasını oluşturmaktadır ve çalışmamızın önceki bölümlerinde üzerinde durulduğu üzere iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile aynı ortamda birlikte yaşaması mümkün değildir⁵³⁷. Resen araştırma ilkesinin uygulandığı dava ve işlerde hâkim veya taraflar yargılamanın her aşamasında dava malzemelerini yargılamaya dâhil edebilir, değiştirebilir veya genişletebilirler. Bu sebeple belli bir usul kesitinden sonra dava malzemelerini oluşturan vakıaların ve delillerin yargılamaya dâhil edilmemesini gerektiren dava değiştirme yasağı resen araştırma ilkesinin uygulandığı işleri kapsamamaktadır⁵³⁸.

Yargıtay da bir kararında “*kamu düzeni düşüncesiyle kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda hâkim belli vakıaları kendiliğinden araştırma yetkisine ve yükümlülüğüne sahip olduğu için bu nitelikteki davalarda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına ilişkin ilkelerin uygulanmayacaktır, davanın açılmasından sonra doğan olayların karşı tarafın izni veya ıslah yoluna başvurulmaksızın ileri sürülebilecektir*” ifadesiyle resen araştırma ilkesinin uygulandığı dava ve işlerin dava değiştirme yasağının kapsamı dışında olduğunu ve her aşamada serbestçe iddia ve savunma sebeplerinin genişletilip değiştirebileceğini, bunun için istisnaların tatbik olunmasına yer olmadığını ifade etmiştir⁵³⁹.

Resen araştırma ilkesinin uygulandığı dava ve işler daha çok tarafların serbestçe tasarruf edemeyecekleri ve kamu düzeni ile ilgili olan işlerdir⁵⁴⁰. Çekişmesiz yargı işleri⁵⁴¹, boşanma davaları, babalık davası, evliliğin butlanı davası, nüfus kayıtlarının düzeltilmesi davaları, kadastro davaları veya Cumhuriyet savcısının açtığı hukuk davaları kamu düzeni düşüncesinin ağır bastığı ve resen araştırma ilkesinin uygulandığı davalara örnek verilebilir. Bu dava ve işlerde kamu düzeni düşüncesi usul ekonomisi düşüncesine nazaran ağır bastığı

⁵³⁶ Yılmaz, **Islah**, s.455.

⁵³⁷ Bkz. Yuk. s.56-59.

⁵³⁸ Yılmaz, **Islah**, s.169; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.142,149; Üstündağ, **Yasak**, s.77; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.131,134; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.345,352; Deynekli, **a.g.e.**, s.78; Görgün, **a.g.e.**, s.232,235; Bolayır, **a.g.e.**, s.312,317; Tanrıver, **a.g.e.**, s.678; Pekcanitez, **Usul**, s.1250; Kuru, **Ders**, s.189,198; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.298,315; Kıyak, **a.g.e.**, s.142; Kuru, **Usul**, s.1731,1839.

⁵³⁹ Yargıtay HGK, 06.03.2013, 2012/2-794 E, 2013/310 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 07.08.2018).

⁵⁴⁰ Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.345,352; Deynekli, **a.g.e.**, s.78; Görgün, **a.g.e.**, s.232; Kuru, **Usul**, s.1731; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.298; Kıyak, **a.g.e.**, s.142; Kuru, **Ders**, s.189.

⁵⁴¹ Bkz. 6100 sayılı HMK m.385.

için yargılamanın çabuk ve kolay yürütülerek neticelendirmesinden ziyade maddi gerçeklerin ortaya çıkarılması öncelikli amaç edinilmiştir. Bu sebeple yargılama süresince maddi gerçekliğe ulaşılmasını sağlayacak her türlü dava malzemesinin her aşamada yargılamaya dahil edilebilmesi mümkün kılınarak bu tür dava ve işler dava değiştirme yasağı kapsamı dışında tutulmuştur.

Ayrıca resen araştırma ilkesi dava ve işler bazında olmayıp resen araştırma ilkesinin uygulanmadığı davalarda da emredici hukuk kuralları ile düzenlenen bazı kurumların incelenmesi bakımından da söz konusu olabilir. Bu incelemelerde de dava değiştirme yasağı kapsamı dışındadır. Örneğin dava şartları hakim tarafından her aşamada resen incelenemediğinden buna ilişkin yeni vakıaların yargılamaya dahili yasak kapsamı dışında kalacaktır⁵⁴². Yine hak düşürücü süre geçtikten sonra davanın açıldığı itirazı her aşamada yapılabilir. Ayrıca davacının dava ehliyetinin bulunmadığı veya hakkın kötüye kullandığı vakıaları da emredici hukuk kuralları ile düzenlendiği ve hakim tarafından her aşamada resen dikkate alınabileceği için dava değiştirme yasağı kapsamından etkilenmeksizin yargılamaya dahil edilebilecektir⁵⁴³. Yargıtay da pek çok kararında bu hususu ifade ederek normal bir davada hakim tarafından resen incelenmesi gereken kurumların da dava değiştirme yasağı kapsamı dışında bulunduğunu belirtmiştir⁵⁴⁴.

(8) Belirsiz Alacak ve Tespit Davasındaki Durum

6100 sayılı HMK ile düzenlemeye kavuşan belirsiz alacak ve tespit davası madde 107’de düzenlemesini bulmuştur⁵⁴⁵. Davanın açıldığı tarihte alacağın miktarı veya değerinin tam ve kesin olarak belirlenmesinin alacaklıdan beklenemeyeceği veya bunun imkânsız olması durumunda asgari bir miktar veya değer belirtilmek suretiyle açılacak olan dava çeşididir⁵⁴⁶. Bu dava çeşidinde asıl önemli olan ve bu davayı diğer dava türlerinden ayıran nokta ise iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına karşı kanun tarafından

⁵⁴² Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.315; Kıyak, **a.g.e.**, s.142; Yılmaz, **Islah**, s.165; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.437; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.352; Tanrıver, **a.g.e.**, s.684.

⁵⁴³ Yılmaz, **Islah**, s.170; Kuru, **Usul**, s.1839; Pekcanitez, **Usul**, s.1250.

⁵⁴⁴ Bkz. Yargıtay HGK, 12.05.1965, 4/5-203 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 08.08.2018).; Yargıtay HGK, 24.01.1968, 4/365-45 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 08.08.2018).

⁵⁴⁵ 6100 sayılı HMK m.107: (1) Davanın açıldığı tarihte alacağın miktarını yahut değerini tam ve kesin olarak belirleyebilmesinin kendisinden beklenemeyeceği veya bunun imkânsız olduğu hâllerde, alacaklı, hukuki ilişkiyi ve asgari bir miktar ya da değeri belirtmek suretiyle belirsiz alacak davası açabilir.

(2) Karşı tarafın verdiği bilgi veya tahkikat sonucu alacağın miktarı veya değerini tam ve kesin olarak belirlenebilmesinin mümkün olduğu anda davacı, iddianın genişletilmesi yasağına tabi olmaksızın davanın başında belirtmiş olduğu talebini artırabilir.

⁵⁴⁶ Kuru, **Ders**, s.148; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.249; Karslı, **a.g.e.**, s.388; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.345; Budak, **a.g.e.**, s.83; Pekcanitez, **Alacak**, s.39; Yılmaz, **Islah**, s.219; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.299; Kıyak, **a.g.e.**, s.142.

kazandırılmış olan bağışıklıktır. Zira m.107/2 gereğince karşı tarafın verdiği bilgi veya tahkikat sonucuna göre alacağın miktarının tam ve kesin olarak belirlenmesinin mümkün olduğu anda davacı iddianın genişletilmesi yasağına tabi olmaksızın davanın başında belirtmiş olduğu talebini arttırabilmektedir.

Belirsiz alacak ve tespit davası alacağın miktarının tam ve kesin olarak belirlenmesinin objektif olarak imkânsız olduğu hallerde veya alacak miktarının tam ve kesin olarak belirlenmesinin davalının elindeki bilgi veya belgelere bağlı olduğu hallerde açılabilir. Bunlardan ilk hale tazminat hesabının güçlük arz ettiği çalışma gücü kaybı sebebiyle açılan tazminat davaları, ikinci hale ise patent veya marka hakkını ihlal eden tarafın piyasaya sürdüğü mal adedi bilinmediğinden uğranılan zararın belirlenememesi örnek gösterilebilir⁵⁴⁷. Ayrıca doktrinde bir görüş tarafından karşılaştırmalı hukuk nazara alınarak belirsiz alacak ve tespit davasının sadece para alacakları bakımından açılabilmesi savunulsa da⁵⁴⁸, kanunun lafslarının açıklığı ve davanın açılabilmesi için öngörülen kıstaslar arasında bu hususun sayılmamış olması karşısında bu görüş taraftar bulmamıştır⁵⁴⁹.

Belirsiz alacak ve tespit davalarını iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamı alanı dışında bırakan husus ise m.107/1’de düzenlemesini bulan davanın başında asgari olarak belirtilen talep sonucunun miktar veya değerinin tam ve kesin olarak belirlenmesinin mümkün olduğu anda⁵⁵⁰ davacının yasakla karşılaşmaksızın ve dolayısıyla dava değiştirme yasağının istisnalarını işletmeye ihtiyaç duymaksızın talep sonucunu genişletip değiştirebilmesidir⁵⁵¹.

Bir kısmi davada yargılama neticesinde elde edilen bilgi veya belgeler ile veya davalıdan elde edilecek bilgi veya belgeler ile talep sonucunun sübjektif hakka nazaran az olduğunun anlaşılması durumunda talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi dava değiştirme yasağı engeli ile karşılaşmakta ve talep sonucu ancak dava değiştirme yasağının

⁵⁴⁷ Budak, **a.g.e.**, s.84; Pekcanitez, **Alacak**, s.43,46; Yılmaz, **Islah**, s.221; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.250; Kuru, **Ders**, s.148.

⁵⁴⁸ Şahin Çil, Bektaş Kar, **6100 Sayılı HMK’ya Göre İş Yargılamasında Belirsiz Alacak ve Kısmi Dava**, 2.b, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, s.26; Pekcanitez, **Alacak**, s.81.

⁵⁴⁹ Karşlı, **a.g.e.**, s.400; Budak, **a.g.e.**, s.81; Simil, **a.g.e.**, s.33.

⁵⁵⁰ Uygulamada sorun yaşanan alacağın miktar veya değerinin tam ve kesin olarak belirlenebilmesinin mümkün olduğu bu anın tespitinin hakim tarafından yapılacağı ve hâkimin bu anı tespit etmesinin ardından talebini tam ve kesin olarak belirlemesi için davacıya iki haftalık kesin süre vereceğine yönelik bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Taslağı, m.5. (Çevrimiçi) <http://www.adalet.gov.tr/Tasarilar/HMK-TASARI-duz-METINVEGEREKCELER.pdf> (E.T.: 15.10.2018)

⁵⁵¹ Pekcanitez, **Alacak**, s.56; Budak, **a.g.e.**, s.84; Simil, **a.g.e.**, s.24; Tekçe, **a.g.e.**, s.149; Görgün, **a.g.e.**, s.232; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.345; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.142; Deynekli, **a.g.e.**, s.78; Kıyak, **a.g.e.**, s.142; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.299; Yılmaz, **Islah**, s.221.

istisnaları uygulanmak yoluyla genişletilebilmesine rağmen⁵⁵² belirsiz alacak ve tespit davasında bu engel ile karşılaşmaksızın dava değiştirme yasağının çevresinden dolanılmaktadır. Ancak belirtilmelidir ki belirsiz alacak ve tespit davaları, talep sonucunun sonradan genişletilmesi noktasında dava değiştirme yasağının kapsamı dışında bulunmasına rağmen dava değiştirme yasağının diğer etkileri bakımından bu dava da yasağın kapsamındadır. Bu nedenle belirsiz alacak ve tespit davasında taraflar vakıaları serbestçe genişletip değiştiremeyeceklerdir.

Dava değiştirme yasağının kanun eliyle bertaraf edilmesi ve suiistimale açık hale getirilmesi noktasında oldukça tehlikeli sayılabilecek belirsiz alacak ve tespit davalarının açılabilceği haller kanun tarafından bir zaruret olarak sınırlandırılmak üzere belli kıstaslara bağlanmıştır. Buna göre dava açıldığı anda alacağın miktar veya değerinin tam olarak belirlenmesinin imkânsız olması veya alacaklıdan beklemeyeceği hallerde belirsiz alacak ve tespit davası açılabilir. Ancak bu ölçütün muğlâk olması sebebiyle dava değiştirme yasağının belirsiz alacak ve tespit davasının zararlı etkilerinden korunması noktasında etkili bir filtre olduğunu söylemek güçtür. Nitekim öğretide manevi tazminatlar noktasında ve işçi alacakları noktasında belirsiz alacak ve tespit davasının açılıp açılmayacağına ilişkin görüş ayrılıklarının bulunması da⁵⁵³ bu tespitimizi doğrular mahiyettedir. Bu belirsizlik dava değiştirme yasağının manevi tazminat davaları ve işçi alacaklarına ilişkin davalarda uygulanması noktasındaki belirsiz olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk hukukunda karşılaştırmalı hukuka nazaran belirsiz alacak ve tespit davasının yalnızca para alacakları bakımından uygulama alanı bulacağı şeklinde bir sınırlandırma da olmadığı nazara alındığında dava değiştirme yasağı ve teksif ilkesine yönelik tehdidin boyutları daha iyi anlaşılmaktadır. Kanımızca belirsiz alacak ve tespit davasının usul ekonomisine hizmet etmesi, davacının yüksek yargılama giderlerine mahkum edilmesinin önlenmesi ve zamanaşımı noktasındaki riski bertaraf etmesi amaçları⁵⁵⁴ gözetilirken, uygulama alanının çok daha belirgin sınırlara kavuşturulmasıyla usul hukukunun temel dinamiklerine zarar vermesinin engellenmesi ve iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının hukuk kitaplarında bir başlık olarak kalmaması için elzemdir.

⁵⁵² Cenk Akil, **Kısmi Dava**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s.68; Süha Tanrıver, **Kısmi Dava Kurumu Üzerine Bazı Düşünceler**, **Makalelerim II (2006-2010) (Makalelerim)**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011, s.95.

⁵⁵³ Görüş ayrılıkları için bkz. Budak, **a.g.e.**, s.85 vd.

⁵⁵⁴ Pekcantez, **Alacak**, s.27. Ayrıca bkz. 6100 sayılı HMK m.107 Hükümet Gerekçesi.

(9) İlk İtirazların İleri Sürülmesi

İlk itiraz belirli bir usul kesitinde ileri sürülmesi gereken, daha sonra ileri sürülmesi halinde dinlenilmeyecek olan ve davanın esasına girilmesine engel teşkil eden usulü itirazlardır⁵⁵⁵. İlk itirazlara öğretilen dava engelleri de denilmektedir⁵⁵⁶. HMK m.117'ye göre ilk itirazların tamamı cevap dilekçesinde ileri sürülmek zorunda olup sonradan ileri sürülmesi halinde dinlenilmeyecektir⁵⁵⁷.

Hukukumuzdaki ilk itirazlar tahkim itirazı, kesin olmayan yetki itirazı ve uygulamada kalmamakla birlikte⁵⁵⁸ işbölümü itirazıdır⁵⁵⁹. HMK m.117'deki açık düzenleme karşısında ilk itirazlar cevap dilekçesinin verilmesinden sonra hiçbir koşulda yargılamaya dahil edilememektedir. Bu sebeple ilk itirazların ileri sürülmesi de iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamı dışında olup, kendine özgü usulü kesit içerisinde ileri sürülmediği takdirde dinlenilmeyecektir⁵⁶⁰.

İlk itirazların ileri sürülmesi dava değiştirme yasağı kapsamı dışında olmakla beraber yasağın kapsamı dışında yer alan diğer konulardan farklılık göstermektedir. Zira genellikle kapsam dışında bulunan hususlar yasağın sınırlandırılmasından uzaklaşarak taraflara yargılama süresince daha geniş bir zaman diliminde ilgili hususları yargılamaya dahil edebilme imkanı sağlarken, ilk itirazlar da yasağın kapsamı dışında yer almasına rağmen dava değiştirme yasağından daha katı bir düzenlemeyle çok daha kısa bir usul kesitinde yargılamaya dahil edilmek zorunda bırakılmaktadır.

İlk itirazların yasağın kapsamı dışında ancak ondan çok daha dar bir usul kesitinde ileri sürülebilmesinin sebebi ise ilk itirazların uyuşmazlığın esasına ilişkin olmayıp davanın görülmesine engel olma niteliklerinden kaynaklanmaktadır⁵⁶¹. Dava değiştirme yasağı esasen iddia ve savunma vasıtaları ile ilişkili iken, ilk itirazlar usule ilişkin savunma vasıtaları

⁵⁵⁵ Kuru, **Ders**, s.494; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.289; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.553.

⁵⁵⁶ Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.289; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.553.

⁵⁵⁷ 6100 sayılı HMK m.117/1: İlk itirazların hepsi cevap dilekçesinde ileri sürülmek zorundadır; aksi hâlde dinlenemez.

⁵⁵⁸ İş bölümü itirazı HMK m.116'da sayılmakla birlikte Türk Ticaret Kanunu'nun 5/3. Maddesi ile hukuk mahkemeleri arasındaki ilişkinin görev ilişkisi olduğu düzenlemesi ile HMK m.116 hükmü zımnen ilga edilmiştir. Nitekim Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Taslağı'nın 6. maddesi ile yapılması amaçlanan kanun değişikliğinde HMK m.116/1-c bendinin yürürlükten kaldırılması amaçlanmaktadır.

⁵⁵⁹ Bkz. 6100 sayılı HMK m.116.

⁵⁶⁰ Yılmaz, **İslah**, s.453; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.306,317; Tanrıver, **a.g.e.**, s.686; Karslı, **a.g.e.**, s.688; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.189.

⁵⁶¹ Tanrıver, **a.g.e.**, s.686; Üstündağ, **Yasak**, s.88-92; Yılmaz, **İslah**, s.453; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.289.

konumundadır. Eğer ilk itirazlarda bulunmaz ise işin esasına girilmiş olacaktır. İlk itirazda bulunulmasının kaçırılması durumunda ise usul ekonomisine zarar verilmesi veya adil karar verilmesi endişesi de olmayacaktır⁵⁶².

Sonuç olarak henüz dava değiştirme yasağının işlerlik kazanmadığı dilekçeler teatisi aşamasında cevap dilekçesinin verilmesinden sonra ileri sürmek istemen ilk itirazlara dava değiştirme yasağı sebebiyle değil ilk itirazlara özgü düzenleme gereğince cevaz verilmeyecektir ve sonradan ileri sürülebilmesi noktasında da dava değiştirme yasağının istisnaları tatbik edilemeyecektir. Bu durum da ilk itirazların niteliği göz önüne alındığında adil yargılanma veya usul ekonomisi ilkesini zedelememektedir.

(10)İtirazların İleri Sürülmesi

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamı dışında bulunan diğer bir husus da itirazların ileri sürülmesidir. Yasak kapsamında bulunan defilerin ileri sürülmesi noktasında üzerinde durduğumuz gibi, itiraz kavramı defi kavramından farklı olarak bir hakkın varlığını veya devamını engelleyen, ortadan kaldıran ve tehlikeye düşüren olayları ifade etmektedir⁵⁶³. İtiraz bir olayın ileri sürülmesi olduğu için yargılamanın her aşamasında taraflarca ileri sürülebileceği gibi hakim tarafından da resen dikkate alınabilecektir⁵⁶⁴.

İtiraz kavramının iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirme yasağı ile arasındaki ilişki bakımından usuli olarak ele alınmasında ise öğreti ve içtihatların değerlendirilmesi neticesinde defi kavramı lehine genişletici, itiraz kavramı aleyhine daraltıcı bir usuli anlam kazandırılarak açıklanması gerektiği görülmektedir⁵⁶⁵. Nitekim öğreti ve içtihatlardaki görüş ayrılıkları, dava değiştirme yasağı ile ilişkisi bakımından itiraz kavramının maddi hukuk anlamındaki itiraz kavramına nazaran daha dar bir kavramı ifade edecek şekilde dava dosyasının incelenmesinden anlaşılabilecek maddi hukuk anlamındaki itiraz sebepleri olarak, dava dosyasının incelenmesinden anlaşılamayan maddi hukuk anlamındaki itiraz sebeplerinin ise dava değiştirme yasağı bakımından defi olarak değerlendirilmesi ile oluşmuştur⁵⁶⁶.

⁵⁶² Yılmaz, **Islah**, s.454.

⁵⁶³ Önen, **a.g.e.**, s.168; Eren, **a.g.e.**, s.75.

⁵⁶⁴ Önen, **a.g.e.**, s.168; Eren, **a.g.e.**, s.76.

⁵⁶⁵ Tanrıver, **a.g.e.**, s.684.

⁵⁶⁶ Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.305; Tanrıver, **a.g.e.**, s.684.

Bu anlayış farklılığı itirazların ileri sürülmesinin dava değiştirme yasağı ile ilişkisi ortaya konulduğunda daha iyi anlaşılmaktadır. Dava dosyasının incelenmesinden anlaşılan maddi hukuk anlamındaki itiraz sebeplerinin sonradan ileri sürülmesinin dava değiştirme yasağı kapsamı dışında olduğu noktasında öğreti ve içtihatlar da görüş birliği vardır⁵⁶⁷. Nitekim bu durumda hakim itiraz sebeplerini her aşamada ve resen nazara almak durumunda olduğundan, hakimin resen nazara alabildiği bir konuda taraflara sınırlama getirmek amaçtan yoksun kalacaktır⁵⁶⁸.

Dava dosyasının incelenmesinden anlaşılamayan itiraz sebeplerinin ise sonradan yargılamaya sokulmak istenmesi durumunda bunun iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirmesi yasağı kapsamında olup olmadığı tartışmalıdır. Öğretide bir görüş bu durumda dava değiştirme yasağının söz konusu olacağını ve bu halde ancak yasağın istisnalarının uygulanması yoluyla yargılamaya sokulmasına cevaz verilebileceğini belirtmektedir⁵⁶⁹. Diğer bir görüş ise dava dosyasının incelenmesinden anlaşılmayan itiraz sebepleri arasında ayırma gidilmesi gerektiğini ve eğer yargılamaya sokulmak istenen itiraz sebebi bir hakkın doğumuna engel oluyorsa, bu itiraz sebebi dava dosyasından anlaşılmaya bile mahkemece resen gözetilecek olduğundan bu tür itirazların serbestçe ileri sürülebileceğini ve ileri sürülmesinin yasak kapsamı dışında olduğunu savunmaktadır⁵⁷⁰. Bu görüş tarafından sonradan yargılamaya dahil edilmek istenen itiraz sebepleri bir hakkı sona erdiren bir itiraz sebebi ise dava dosyasının incelenmesinden de anlaşılmıyor ise bu itiraz sebebinin sonradan ileri sürülmesinin dava değiştirme yasağı kapsamında olduğu savunulmaktadır⁵⁷¹. Zira bu halde bu itiraz sebebinin sonradan ileri sürülmesinin yeni vakıa bildirilmesi anlamına geldiği savunulmaktadır. Bunlardan ilk hale davacının kötüniyetli olduğu itirazının ileri sürülmesi veya paylı mülkiyet bulunan taşınmazın satışına ilişkin tapuda pay satışı şeklinde yapılan işlemin reddi ile önalım hakkının kullanılması itirazı veya taraflardan birinin fiil ehliyeti yokluğu itirazı, ikinci hale ise ödeme, mahsup veya takas savunması örnek verilmektedir.

⁵⁶⁷ Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.350; Tanrıver, **a.g.e.**, s.684; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.259; Pekcanitez, **Usul**, s.1263; Kuru, **Usul**, s.1812; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.305; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.313; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.478; Kuru, **Ders**, s.194,198. Ayrıca bkz. Yargıtay İBK, 08.11.1991, 4/3 (RG: 29.12.1992); Yargıtay İBK, 14.02.1951, 17/1 (RG: 11.04.1951).

⁵⁶⁸ Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.305; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.313; Kuru, **Ders**, s.194; Kuru, **Usul**, s.1812.

⁵⁶⁹ Pekcanitez, **Usul**, s.1263; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.259; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.126; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.305; Tanrıver, **a.g.e.**, s.684; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.314; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.479; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.150; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.350.

⁵⁷⁰ Kuru, **Usul**, s.1813; Kuru, **Ders**, s.195; Görgün, **a.g.e.**, s.234; Mehmet Akif Tutumlu, **Medeni Usul Hukuku Sorunları (Sorun)**, Seçkin Yayınları,Ankara, 2010, 3.b, s.52-52.

⁵⁷¹ Kuru, **Ders**, s.195; Tutumlu, **Sorun**, s.51; Kuru, **Usul**, s.1814,1818.

Yargıtay ise tüm itiraz sebepleri açısından sonradan ileri sürülmesini dava değiştirme yasağı kapsamı dışında değerlendirmektedir ve hiçbir koşulda dava dosyasının incelenmesinden anlaşılın veya anlaşılmasın itiraz sebeplerinin yargılamanın her aşamasında yargılamaya dahil edilebileceği görüşündedir⁵⁷². Bu bakımdan Yargıtay'ın dava değiştirme yasağı açısından defî ve itiraz ayrımını maddi hukukta olduğu gibi ele aldığını ve itirazlar dava dilekçesinden anlaşılın veya anlaşılmasın veya itirazın hakkın doğumuna engel olan veya hakkı sona erdiren olmasına bakılmaksızın mutlak olarak dava değiştirme yasağının kapsamı dışında olduğunu ve her aşamada yargılamaya dahil edilebileceklerini benimsediği anlaşılmaktadır⁵⁷³. Bu doğrultuda Yüksek Mahkeme bir kararında ” *bir itiraz davalı tarafından ileri sürülmesi dahi hakim dava dosyasından onun varlığını öğrenirse itirazı davadan el çekinceye kadar resen nazara almak zorundadır, bu açıklamalardan çıkarılması gereken defiler hakkında koşulları gerçekleştiği takdirde savunmanın genişletilmesi yasağı uygulanabileceği halde itirazlar hakkında bu yasak uygulanmaz, zira hakim itirazları resen dikkate almak durumundadır*” ifade ederek görüşünü belirtmiştir⁵⁷⁴.

Kanımızca itirazların dava değiştirme yasağı ile ilişkisi bakımından Yargıtay'ın görüşü yerindedir. Her ne kadar itiraz sebepleri dava dilekçesinde anlaşılmadığı takdirde hakim bu bilebilmesi mümkün değilse de, sonradan bunun öğrenilmesi durumunda itiraz çeşidine veya öğrenilme kaynağına bakılmaksızın hakim tarafından resen dikkate alınabilecek olması gereği karşısında itirazların öğrenim kaynağına göre veya hakka olan etkilerine göre suni ayrımlara tabi tutularak bir kısım itirazların ileri sürülmesini dava değiştirme yasağına tabi kılınması doğru değildir. Hakim tarafından resen dikkate alınabilecek olan hususların taraflarca getirilmesini sınırlamak ve yasağın istisnalarına mahkum etmek amaçtan yoksundur ve dava değiştirme yasağı ve teksif ilkesinin mahiyeti ile bağdaşmamaktadır.

(11) Feragat Ve Kabul

Davadan feragat davacının talep sonucundan kısmen veya tamamen vazgeçmesidir. Feragat eden davacı dilekçesinin talep sonucunda istediği haktan tamamen veya kısmen vazgeçmektedir. HMK m.307'de düzenlemesini bulan feragat kurumu hiç kimsenin kendi

⁵⁷² Bkz. Yargıtay HGK, 09.02.2011, 2011/13-29 E., 2011/56 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 10.08.2018); Yargıtay 3. HD, 2012/21382 E, 2012/26158 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 10.08.2018); Yargıtay 15. HD, 20.02.2014, 254/1189(Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 10.08.2018) ; Yargıtay 7. HD, 13.05.2013, 2013/3469 E, 2013/8690 K(Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 10.08.2018).

⁵⁷³ Kuru, **Ders**, s.195; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.314; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.350; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.262; Kuru, **Usul**, s.1817,1854.

⁵⁷⁴ Yargıtay HGK, 17.05.1974, 1971/4-703 E, 1974/548 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 11.08.2018).

lehine olan davayı açmaya ve devamına zorlanmaması kuralının doğal bir sonucudur⁵⁷⁵. Feragat davacının mahkemeye karşı yapacağı tek taraflı irade beyanı ile olur ve herhangi bir muvafakate veya kabule gerek duymaksızın feragat beyanının mahkemeye ulaşması ile meydana gelir. Yürütülen davada hüküm kesinleşinceye kadar yargılamanın her aşamasında davadan feragat mümkündür⁵⁷⁶. Feragat edilmesiyle davacı talep sonucundan ve talep sonucunun dayanağını oluşturan hakkından vazgeçmiş olur ve aynı konuda aynı taraflar arasında aynı dava sebebine dayanılarak yeniden dava açıklamaz⁵⁷⁷. Bu nedenle HMK m.311 hükmü ile feragatin maddi anlamda kesin hüküm gibi sonuç doğuracağı düzenlemiştir⁵⁷⁸.

Davayı kabul ise davalının davacının dilekçesinde belirttiği talep sonucuna kısmen veya tamamen muvafakat etmesidir. HMK m.28’de düzenlenen kabul kurumu ile davalı böylece davacının talep sonucu bölümünde istemiş olduğu hukuki himayeyi tamamen veya kısmen kabul etmiş olmaktadır⁵⁷⁹. Kabul, davalının mahkemeye yönelik yapacağı tek taraflı irade beyanı ile olur ve herhangi bir muvafakate veya mahkemenin kabulüne gerek duymaksızın kabul beyanının mahkemeye ulaşması ile sonuçlarını doğurur. Yürütülen davada hüküm kesinleşinceye kadar yargılamanın her aşamasında davayı kabul mümkündür⁵⁸⁰. Kabul ile davalı davacının talep sonucunun tamamen veya kısmen haklılığını kabullenmiş olur ve dava konusu uyuşmazlık esastan sona erer. Davalı daha sonra kabul etmiş olduğu talep sonucunun haksızlığını dava edemez, kabul edilen dava aynı taraflar arasında aynı dava sebebine dayanılarak yeniden açılmaz, açılırsa kesin hüküm nedeniyle reddedilir⁵⁸¹. Bu nedenle HMK m.303 düzenlemesiyle kabulün maddi anlamda kesin hüküm gibi sonuç doğuracağı düzenlenmiştir⁵⁸².

Davadan feragat veya davayı kabul kurumlarının iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile ilişkisi noktasında öğretide hakim görüş bu kurumların yasağın istisnası olduğu yönündedir⁵⁸³. Buna ilişkin yapılan belirlemelerde davadan feragat edilmesi veya davanın kabul edilmesi durumunda talep sonucunun değiştirildiği, talep sonucunun genişletilmesi veya değiştirilmesinin ise dava değiştirme yasağı kapsamında olduğu, bu sebeple feragat ve kabulün dava değiştirme yasağı kapsamına girerek talep sonucunda

⁵⁷⁵ Kuru, **Ders**, s.405; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.482; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.305.

⁵⁷⁶ Kuru, **Ders**, s.406; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.306; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.482.

⁵⁷⁷ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.508; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.483; Kuru, **Ders**, s.406.

⁵⁷⁸ Bkz. 6100 sayılı HMK m.311.

⁵⁷⁹ Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.484; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.509; Kuru, **Ders**, s.419.

⁵⁸⁰ Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.484; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.509.

⁵⁸¹ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.512; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.485; Kuru, **Ders**, s.421.

⁵⁸² Bkz. 6100 sayılı HMK m.303.

⁵⁸³ Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.132,135; Karşı, **a.g.e.**, s.633; Kuru, **Usul**, s.1726,1836; Tekçe, **a.g.e.**, s.84,94.

değişikliğe yol açtığı ve bu değişikliğin ancak dava değiştirme yasağının istisnası olması durumunda yasak ile bağdaştırılabileceği belirtilmiştir⁵⁸⁴.

Kanımızca davadan feragat ve davayı kabul kurumlarının dava değiştirme yasağının istisnası olarak ele alınması yerinde değildir. Feragat ve kabul kurumları kendine özgü sonuçlar doğuran ve usul kanununda düzenlemesini bulan bağımsız kurumlardır. Feragat ve kabul kurumları her ne kadar yürütülen davada talep sonucuna etki etmekte ise de, bu durum dava değiştirme yasağının istisnası olmaları sebebiyle değil dava değiştirme yasağının kapsamı dışında olmaları sebebiyledir. Nitekim yüksek mahkemede pek çok kararında “*maddi hakkı sona erdiren maddi hukuk işlemleri ıslahla düzeltilemez, feragat, kabul, sulh gibi işlemler velev ki dava içinde yapılsın asıl hakkı ortadan kaldırdıklarından usul işlemi olduğu kadar (davayı etkilediği için usul işlemidir) maddi hukuk işlemi mahiyetini de taşımaktadır ve bu sebeple bu işlemlerin ıslah yolu ile düzeltilmesi imkansızdır, çünkü ıslah yargılama hukukunun şekle ve süreye bağlılığından kaynaklanan zımni hak kayıplarının telafisi için öngörülmüş bir müessesedir, açık bir irade beyanı ile terk edilen haklar maddi gerçeğin şekle feda edilmesi gibi bir sonuç doğurmadığı için ıslahın konusu olamaz*” ifadesiyle feragat ve kabul kurumlarının kendine özgü sonuçlar doğuran kurumlar olduğu ve dava değiştirme yasağı kapsamı dışında olduğu ortaya koymuştur⁵⁸⁵.

Feragat ve kabul kurumlarının talep sonucuna olan etkisi de yasağın istisnası değil yasağın kapsamı dışında olmasını gerektirmektedir. Zira yukarıda incelendiği üzere talep sonucunun daraltılması, öncekine nazaran daha azının talep edilmesi yasağın istisnası değil yasağın kapsamı dışında olduğu öğretide hakim görüş olarak benimsemektedir⁵⁸⁶. Buradan yola çıkılarak talep sonucunun daha azının istenmesinin talep sonucunun değiştirilmesi olarak ele alınamayacağı anlaşılmaktadır. Değiştirme kavramı ancak bir talep sonucunun yerine başkasının ikamesi olarak ele alınabilir. Bu durumda da feragat ve kabul kurumlarının talep sonucunda değişikliğe yol açtığı savunması yapılamaz. Zira feragat ve kabul durumlarında talep sonucu başkasıyla yer değiştirmemekte, daha azının konması ile aynı doğrultuda olarak talep sonucunun tamamı ortadan kaldırılmaktadır. Nitekim öğretide de talep sonucunun daratılmasının kısmi feragat şeklinde de olabileceği kabul edilmektedir⁵⁸⁷. Bir kurumun kısmi

⁵⁸⁴ Karşlı, **a.g.e.**, s.633; Kuru, **Usul**, s.1726,1836.

⁵⁸⁵ Bkz. Yargıtay HGK, 07.06.2017, 2015/361 E, 2017/1078 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.08.2018); Yargıtay HGK, 07.06.2017, 2017/11093 E, 2017/1090 K(Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.08.2018) ; Yargıtay HGK, 07.06.2017, 2016/1211 E, 2017/1077 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.08.2018).

⁵⁸⁶ Bkz. yuk. s.91-93.

⁵⁸⁷ Pekcanitez, **Usul**, s.1252; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.294; Kıyak, **a.g.e.**, s.137.

hali yasağın kapsamı dışında iken kısmı olmayan halinin yasağın kapsamında ancak istisnasını oluşturduğunun ifade edilmesi çelişki oluşturmaktadır.

Öte yandan feragat ve kabul durumunda karşı tarafın durumu ağırlaştırılmamakta aksine hafifletilmektedir ve davayı sürüncemeye sürüklemesinden ziyade yargılamayı sona erdirmeye yöneliktir. Bu nedenle dava değiştirme yasağının hassasiyet noktalarına da olumsuz değil olumlu katkıda bulundukları için bu kurumların yasağın istisnası olarak ele alınması ve böylece yasağın sınırlamalarına işlerlik kazandırılmasının amacı bulunmamaktadır.

(12) Dilekçelerdeki Maddi Hataların Düzeltilmesi

Tarafların dilekçelerinde yaptıkları hesap veya yazı hatalarının düzeltilmesi iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı kapsamı dışında bulunan diğer bir durumdur⁵⁸⁸. Zira bu halde dava değiştirme yasağının kapsamına giren dava sebebini oluşturan vakıalar veya talep sonucu ile talep sonucunun içerisinde bulunduğu dava konusunun genişletilmesi ve değiştirilmesi söz konusu değil ise, maddi hatalar yasak ile karşılaşmaksızın ve dolayısıyla yasağın istisnalarının uygulanmasına gerek kalmaksızın düzeltilebilecektir. HMK m.183 hükmü de tarafların dilekçelerinde açık yazı ve hesap hatalarının karar verilene kadar düzeltilebileceğini belirtmek suretiyle maddi hataların düzeltilmesinin yasak kapsamı dışında olduğunu ortaya koymuştur⁵⁸⁹. Bu nedenle örneğin kira bedeli için çekilen ihtarnamede dilekçede belirtilmiş olan miktardan farklı bir miktar yazılmış ise bu yanlışlık dava değiştirme yasağı ile karşılaşmaksızın HMK m.183'den yararlanılarak düzeltilebilecektir⁵⁹⁰.

Yargıtay da bir kararında “davacının tapu kaydında parsel numarasını yanlış bildirilmesi ve sonradan değiştirmesinin ıslah olarak değerlendirilemeyeceğini, maddi hataya dayalı olguların karşı tarafın yararına kazanılmış hak oluşturmayacağını” belirterek maddi hataların düzeltilmesinin dava değiştirme yasağı kapsamı dışında olduğunu ifade etmiştir⁵⁹¹. Yine benzer bir davada davacının on altı davalıdan on altı bin TL manevi tazminatı müştereken ve müteselsilen sorumlu tutarak istemesinden sonra verdiği dilekçesinde müştereken ve müteselsilen sorumlu tutulma ifadesinin sehven yazıldığı ve her bir davalıdan

⁵⁸⁸ Yılmaz, **Islah**, s.455; Deynekli, **a.g.e.**, s.76; Kuru, **Ders**, s.190,199; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.241; Kuru, **Usul**, s.1742.

⁵⁸⁹ 6100 sayılı HMK m.183:Tarafların veya mahkemenin dava dosyasında bulunan belgelerdeki açık yazı ve hesap hataları, karar verilinceye kadar düzeltilebilir. Taraflardan birinin yazı veya hesap hatasını düzeltmesi sonucu yargılama uzamışsa, yargılama giderlerinin belirlenmesinde bu durum da dikkate alınır.

⁵⁹⁰ Bkz. Yargıtay 1. HD, 06.02.2013, 2012/13027 E, 2012/1384 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.08.2018)

⁵⁹¹ Yargıtay 9. HD, 27.12.2004, 11092/14506 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.08.2018)

bin TL manevi tazminat talep ettiğini belirtmesinin ıslah değil maddi hataların düzeltilmesi niteliğine oldu değerlendirmesi ile düzeltilmesine cevaz verilmiştir⁵⁹². Yüksek Mahkeme diğer bir kararında ise davacının İçişleri Bakanlığı'na bağlı Jandarma Genel Komutanlığı'na karşı dava açmasına rağmen dava dilekçesinde davalı olarak Milli Savunma Bakanlığı'nı belirtmiş olmasının maddi hata kapsamında değerlendirilerek verilecek bir dilekçe ile düzeltilebileceğine hükmetmiştir⁵⁹³.

Üzerinde önemle durmak gerekir ki taraf dilekçelerinde yer alan bilginin maddi hata oluşturduğunun açıkça anlaşılması gerekmektedir. Esasen yasağın kapsamı dışında tutulan bu durum usul ekonomisi gereğince gereksiz dava açılmasını önlese de kanımızca mevcut uygulaması ile yerinde bir düzenleme olmaktan uzaktır. Maddi hata kavramının çok geniş tutulması suiistimallere yol açarak, dava değiştirme yasağını dolanmak isteyen davacı ve davalı tarafa kapı açılması anlamına geleceğinden maddi hata kurumunun Yargıtay'ın ele uygulamasının aksine oldukça dar yorumlanması kanaatindeyiz. Yargıtay içtihatları ile ele alındığı gibi maddi hata kapsamının geniş yorumlanması dava değiştirme yasağının içini boşaltarak ona zarar verebilecek bir boyuta ulaşabilmektedir. Kanımızca maddi hata olup olmadığının değerlendirilmesinde yapılacak düzeltmenin tarafların menfaat dengesini aşırı zedeleyip zedelediği ve usul ekonomisi açısından zorunlu görülüp görülmemesi değerlendirilmesi yapılmalı ve bu koşullar sağlanıyorsa maddi hata kapsamında düzeltmeye cevaz vermek gerekmelidir. Örneklendirmek gerekirse parsel numarasını dilekçesinde yanlış bildirdiğini ileri süren davacının önceki bildirdiği parsel numarasındaki taşınmazın davalı ile bir ilgisi bulunmuyorsa ve sonradan bildirilen parsel numarasındaki taşınmazın davalının müdahale ettiği iddia olunan taşınmaz olduğu anlaşılıyorsa, bunun maddi hata olarak değerlendirilmesi; yoksa ikinci taşınmazın da ilk taşınmaz gibi davalı ile ilgisi varsa ve ilk taşınmaz bakımından da uyuşmazlık bulunuyorsa bunun maddi hata olarak değil dava konusunun değiştirilmesi olarak ele alınarak dava değiştirme yasağı kapsamında cevaz verilmemesi gerekmektedir.

(13) İsticvap

İsticvap dava sebebini oluşturan ve vakıaların gerçek olup olmadığı noktasında hakimde kanaat uyandırma amacıyla davanın taraflarının hakim tarafından sorguya

⁵⁹² Yargıtay 4. HD, 08.10.2009, 2009/5455 E, 2009/10879 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.08.2018)

⁵⁹³ Yargıtay 17. HD, 28.04.2008, 2008/615 E, 2008/2191 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.08.2018)

çekilmesidir⁵⁹⁴. HMK m.169'da düzenlemesini bulan isticvap kurumunun bir delil olmadığı ancak delil elde etme ve bilgi ve kanaat oluşturma aracı olduğu usul hukukunda kabul görmektedir⁵⁹⁵. İsticvap ile hakim bazı belirsizlikleri, eksiklikleri veya çelişkileri gidermek amacıyla tarafların bilgisine başvurmakta ve onları dinlemekte, böylece HMK m.31'de kendisine yüklenen davayı aydınlatma ödevini yerine getirmektedir⁵⁹⁶.

İsticvap kurumu dava değiştirme yasağından bağımsız bir nitelikte olup yargılanmada işlerlik kazandırılması durumunda yasağın kapsamı dışında yer alarak engellemesi ile karşılaşmamaktadır. Nitekim isticvap ile hakim davayı aydınlatmaktadır, herhangi bir yeni vakıa veya talep sonucunun eklemesi veya değiştirilmesi söz konusu değildir⁵⁹⁷. İsticvap dava malzemelerine yenilerinin eklenmesi veya mevcut bulunanların değiştirilmesi değil mevcutların açıklattırılması, eksik veya çelişkili hususların giderilmesini amaçlayan bir kurumdur. Etkileri ve sonuçları bakımından dava değiştirme yasağı kapsamına temas etse dahi yasağa hâlel getirecek herhangi bir sonuca yol açmamaktadır. Bu sebeple niteliği gereği dava değiştirme yasağının kapsamı dışında yer almaktadır. Hakim belirsiz noktaları aydınlatmak için davacı veya davalıya sorular sorabilecektir, ancak sorular üzerine dilekçelerde değinilmeyen başka vakıaları dikkate alamayacaktır⁵⁹⁸. Aksi halde dava değiştirme yasağı söz konusu olacaktır.

Yargıtay da bir kararında hakim isticvap kapsamında mevcut vakılardan müphem veya çelişkili görünenlerden ötürü taraflardan izahat isteyebileceğini, ancak bunun sadece dilekçelerde bildirilen vakıalar için söz konusu olduğunu, dilekçelerde gösterilmeyen vakıalar hakkında izahat isteme veya izahat verilme bahanesiyle sonradan vakıalarının ileri sürülemeyeceğini ve hakim isticvap kapsamında bildirilmeyen vakıaları kendiliğinden gözetemeyeceğini, inceleyemeyeceğini ve onları hatırlatacak herhangi bir davranışta bulunamayacağını ifade etmiştir⁵⁹⁹.

⁵⁹⁴ Kuru, **Ders**, s.224; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.331; Erdal Tercan, **Medeni Usul Hukukunda Tarafların İsticvabı**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2001, s.77; Yavuz Alangoya, Kamil Yıldırım, Nevhis Deren-Yıldırım, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirme Ve Önerileri (Tasarı)**, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2006, s.103.

⁵⁹⁵ Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **Tasarı**, s.103; Tercan, **a.g.e.**, s.113,135; Karşı, **a.g.e.**, s.656; Pekcanitez, **Usul**, s.1391; Kuru, **Ders**, s.225; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.332.

⁵⁹⁶ Tercan, **a.g.e.**, s.77; Yılmaz, **İslah**, s.162; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.348; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.332; Pekcanitez, **Usul**, s.1387.

⁵⁹⁷ Tercan, **a.g.e.**, s.223-224; Pekcanitez, **Usul**, s.1391.

⁵⁹⁸ Yılmaz, **İslah**, s.162; Alangoya, **İlkeler**, s.146.

⁵⁹⁹ Yargıtay HGK, 26.02.2003, 2-106/106 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 19.08.2018)

Yine başka bir kararında da “HMK m.31 düzenlemesinin hakim in uyuşmazlığı aydınlatmasını zorunlu kıldığı durumlarda hakim, taraflardan delil gösterilmesini isteyebileceğinin de hüküm altına alınmış olması nedeniyle maddi gerçeğe ulaşabilmek için hakim in davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde tarafların iddianın ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı dahilinde ileri sürdükleri uyuşmazlık konusu vakıalara ilişkin olan ve taraflarca delil olarak dayanılmış olsun veya olmasın dava dosyasından söz konusu vakıaların ispatın yarayabileceği anlaşılan delilleri inceleyebileceği, maddi ve hukuki açıdan belirsiz ya da çelişkili gördüğü hususlar hakkında taraftara açıklama yaptırabileceği ve soru sorabileceğini” belirterek dava değiştirme yasağından etkilenmeksizin tarafların dilekçelerinde ileri sürdükleri vakıaları aydınlatabileceği ifade edilmiştir⁶⁰⁰.

4.Yasağın İstisnaları

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının işlerlik kazandığı usul kesitinde yasağın kapsamına giren hususların genişletilmesi ve değiştirilmesi kural olarak yasaktır. Ancak dava değiştirme yasağının mutlak olarak uygulanması durumunda usul ekonomisi uğuruna gözden çıkarılacak değerlerin önemi karşısında dava değiştirme yasağının istisnalarının öngörülmesi suretiyle bu hallerde yasağın sınırlandırmaları söz konusu olmaksızın tarafların serbestçe iddia ve savunmalarını genişletip değiştirebilmelerine imkan tanınmıştır.

a. Açık Muvafakat

HMK m.141 düzenlemesi gereğince karşı tarafın açık muvafakat göstermesiyle diğer taraf iddia veya savunmalarını genişletip değiştirebilecektir. 1086 sayılı HUMK döneminde muvafakatin açık olması şartı aranmayıp zımni rıza da yasağın istisnası olarak kabul edilmekte iken 6100 sayılı kanun ile rızanın açık olması şartı aranmıştır⁶⁰¹.

1086 sayılı kanun döneminde zımni rıza kavramı oldukça geniş tutulmaktaydı ve taraflardan birinin dava değiştirme yasağını ihlal ettiği hallerde karşı taraf itiraz etmediği takdirde zımni rıza kapsamında olduğunun kabulü ile hakim in resen müdahale edemeyeceği

⁶⁰⁰ Yargıtay 16. HD, 15.09.2014, 2014/13752 E, 2014/9891 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 19.08.2018). Ayrıca bkz. Yargıtay 9. HD, 20.04.2009, 2007/42599 E, 2009/11029 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 19.08.2018).

⁶⁰¹ Pekcanitez, **Usul**, s.1257; Muşul, **a.g.e.**, s.303; Görgün, **a.g.e.**, s.231; Tanrıver, **a.g.e.**, s.682,686; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.297,314; Kuru, **Ders**, s.187; Kuru, **Usul**, s.1722; Tekçe, **a.g.e.**, s.168; Kiyak, **a.g.e.**, s.145.

öğreti ve içtihatlarla belirtilmiş idi⁶⁰². Nitekim Yüksek Mahkeme bir kararında “süresinde ileri sürülme- yen definin sonradan davalının açık veya zımni rızası ile ileri sürülmesi mümkündür, defi ile belirtilen hususların esasına cevap verilmesi savunmanın genişletilmesine zımnen muvafakat edildiği şeklinde değerlendirilir, definin süresinde ileri sürülmemesi durumunda davacı tarafça süresi geçtikten sonra definin yapıldığı yönünde derhal ve açıkça karşı konulması gerekir, aksi takdirde definin süresinde yapıldığının kabulü gerekir, davacı vekili derhal ve açıkça defi süresi geçtikten sonra ileri sürüldüğü yönünde karşı koymadığından davalının savunmasının genişletilmesine zımni olarak rıza gösterdiğinin kabulü gerekir” ifadesi ile zımni muvafakat kapsamının ne ölçüde geniş olarak ele alındığını ortaya koymuştur⁶⁰³.

6100 sayılı kanunun getirdiği bu değişiklik ile hakim resen ihlale müdahale ederek yasağın müeyyidesini uygulayabilecektir, karşı tarafın suskunluğu rıza olarak değerlendirilmeyecektir. Kanımızca da yerinde olarak yapılan bu değişiklik ile uygulamada yasağın sıklıkla karşılaşılan ve adeta yasağı istisna dava değiştirmeyi kural hale getiren bu istisna⁶⁰⁴ sınırlarına çekilmiştir. Bu değişiklik ile 1086 sayılı kanun döneminde dava değişikliği yapılması durumunda veya keşif sonrasında duruşmada veya keşifte karşı taraf itiraz etmedikçe ve tutanağa geçirmediği takdirde zımni rızasının var sayılması da yerinde olarak ortadan kalkmıştır⁶⁰⁵. 6100 sayılı kanun ile itirazın değil rızanın açık olması aranmıştır. Bu nedenle 1086 sayılı kanun döneminde olduğu gibi hangi hallerde dava değiştirmeye muvafakat edilmediğine ilişkin öğreti ve içtihatlarla yapılan tespitler de anlamını yitirmiştir⁶⁰⁶.

Karşı tarafın açık rıza göstermesi iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının istisnalarından birini oluşturmaktadır⁶⁰⁷. Davalı veya davacı dava değiştirme rızasını mahkemeye karşı açık olarak bildirmek durumundadır. Hakim de davayı aydınlatma ödevi gereğince diğer tarafa iddia veya savunmanın değiştirip genişletilmesine muvafakat

⁶⁰² Üstündağ, **Yasak**, s.203; Kuru, **Usul**, s.1722,1822; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.241,260. Ayrıca bkz. Yargıtay 2. HD, 08.02.2005, 2004/16641 E, 2005/1568 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 20.08.2018)

⁶⁰³ Yargıtay 8. HD, 2012/3628 E, 2012/13158 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 20.08.2018)

⁶⁰⁴ Bkz. Zamanaşımını kabul etmediğini bildiren davacının bu beyanı esasa cevap olarak değerlendirilerek zımni rıza sayılmasına ilişkin: Yargıtay HGK, 09.10.1963, 2/34-73 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 20.08.2018)

⁶⁰⁵ Kuru, **Usul**, s.1724,1829.

⁶⁰⁶ Kuru, **Usul**, s.1834-1835.

⁶⁰⁷ Tanrıver, **a.g.e.**, s.682,686; Görgün, **a.g.e.**, s.231; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.241,260; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.344,351; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.143,150; Muşul, **a.g.e.**, s.303; Karşlı, **a.g.e.**, s.503,674; Pekcanitez, **Usul**, s.1257,1264; Üstündağ, **Yasak**, s.198; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.480; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.297,314; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.131,134; Kuru, **Ders**, s.187; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.303,305; Kıyak, **a.g.e.**, s.144.

edip etmediğini sorması ve cevabını tutanağa yazdırması gerekmektedir⁶⁰⁸. Dava değiştirme karşısında suskunluk veya buna cevap vermek suretiyle zımni rıza gösterilmesi yasağın istisnası niteliğinde değildir⁶⁰⁹. Rıza gösterilmesine ilişkin beyan açık, tek taraflı bir beyan olup mahkeme veya karşı tarafın kabulüne bağlı olmaksızın mahkemeye bildirilmesi ile etki ve sonuçlarını doğuracaktır⁶¹⁰. Zorunlu dava arkadaşlığında dava arkadaşlarının tümünün açık rıza göstermesi ile dava değiştirme mümkün olacaktır. İhtiyari dava arkadaşlığında ise dava değişikliğine açık rıza gösteren taraflar hakkında rıza beyanı dava değiştirme yasağının istisnası niteliğinde etki ve sonuçlarını gösterecektir⁶¹¹. Karşı taraf açık rıza göstermediği takdirde ileri sürülen genişletilme veya değiştirilme talebi inceleme dışı bırakılacak, eğer karşı taraf açık rıza gösterirse yargılamaya dahil edilecek yeni vakıa veya talep sonucu da dikkate alınarak dava yürütülmeye devam edilecektir⁶¹².

Karşı tarafın rızası istisnasının bir yargılama esnasında birden fazla kez söz konusu olmasının önünde kanuni herhangi bir engel de bulunmamaktadır. Bu nedenle bir yargılamada karşı tarafın açık rızası bulunduğu takdirde birden fazla kez bu istisnadan yararlanılması mümkündür⁶¹³. Karşı tarafın açık rızası ile iddia ve savunma sebepleri değiştirilebileceği gibi bildirilmiş olan iddia veya savunma sebeplerine yenilerinin eklenmesi suretiyle genişletilme de yapılabilir. Bu istisnanın işletilmesi yolu ile iddia veya savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi halinde dava konusunun değerinde meydana gelen değişiklik halinde önceden belirlenen harçlara ek olarak eksik harçların ödenmesi gerekmektedir⁶¹⁴.

Önemle belirtmek gerekir ki açık rıza gösterilmesi ile iddia ve savunma sebeplerinin genişletilmesi ve değiştirilmesi halinde öğreti ve içtihatlar bazı görüşlerin belirttiği gibi ek dava oluşmamaktadır⁶¹⁵. Açık rıza iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının istisnası niteliğinde olduğunda sonradan yargılamaya dahil edilen iddia veya savunma sebepleriyle aynı davadaki unsurlar genişletilmekte veya değiştirilmektedir. Dava

⁶⁰⁸ Kuru, **Ders**, s.187; Kıyak, **a.g.e.**, s.146; Tanrıver, **a.g.e.**, s.682,686.

⁶⁰⁹ Kıyak, **a.g.e.**, s.145; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.131; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.480; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.344,351; Tanrıver, **a.g.e.**, s.682,686; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.297,314; Kuru, **Ders**, s.187; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.303; Görgün, **a.g.e.**, s.231; Pekcanitez, **Usul**, s.1257,1261. Ayrıca bkz. Yargıtay 2. HD, 13.02.2014, 2014/729 E, 2014/2641 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 23.08.2018) ; Yargıtay 7. HD, 08.09.2014, 2014/8824 E, 2014/16450 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 23.08.2018).

⁶¹⁰ Üstündağ, **Yasak**, s.207.

⁶¹¹ A.e., s.207.

⁶¹² Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.303,305; Kuru, **Ders**, s.187; Pekcanitez, **Usul**, s.1258; Tanrıver, **a.g.e.**, s.682,686.

⁶¹³ Üstündağ, **Yasak**, s.210.

⁶¹⁴ A.e., s.214.

⁶¹⁵ A.e., s.211. Ayrıca bkz. Yargıtay 21. HD, 24.04.1995, 904/1788 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 23.08.2018)

ikamesinin şartları ve usulü ayrıca düzenlenmiştir. Rıza sonrası dava değişikliğini yeni bir dava veya ek dava olarak nitelendirmek rızanın dava değiştirme yasağının istisnası olması niteliğini göz ardı etmek olacağından kabul edilemez⁶¹⁶. Ayrıca dava değişikliği sonrası harçların tamamlattırılması yanında başvuru harcının yeniden yatırılmaması ve değişiklik sonrası davanın yeni esas numarası almaması da değişikliğin aynı davanın devamı olduğunu göstermektedir⁶¹⁷.

Karşı tarafın iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesine göstermiş olduğu açık rıza, davanın esasını da kabul ettiği anlamına gelmeyip, yeni vakıalar ve talepler bakımından tüm iddia veya savunma imkanları kullanılabilir⁶¹⁸. Ancak bu imkan dava değiştirme yasağı çerçevesinde söz konusu olacaktır. Zira karşı taraf açık rıza göstermiş ise de kendi iddia veya savunmalarının genişletilmesi ve değiştirilmesi bakımından dava değiştirme yasağı devam etmektedir.

b. Öninceleme Duruşmasına Usule Uygun Davete Rağmen Gelinmemesi

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının başlama anının dilekçeler teatisi aşamasının tamamlanması anı olduğunu ve cevaba cevap dilekçesi verilme süresinin dolması ile iddianın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağının, ikinci cevap dilekçesinin verilme süresinin dolması ile savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının başlayacağını çalışmamızın ilgili bölümünde detaylı olarak ele almıştık⁶¹⁹. Ancak HMK m.141/1 hükmü ile dilekçeler teatisi aşamasının tamamlanmasının ardından ön inceleme duruşmasında usule uygun tebligata rağmen sadece bir tarafın gelerek diğer tarafın mazeretsiz olarak gelmemesi durumunda gelen tarafın diğer tarafına rızası aranmaksızın iddia veya savunmasını genişletip değiştirebileceği düzenlenmiştir⁶²⁰.

HMK m.141 gereğince ön inceleme duruşmasına usule uygun tebliğe rağmen bir tarafın gelip diğer tarafın mazeretsiz olarak gelmemesi halinde iddia ve savunmanın serbestçe genişletilip değiştirebileceği belirtilerek dava değiştirme yasağının istisnalarından bir diğeri oluşturulmuştur⁶²¹. Her ne kadar öğretide bu durum genel olarak dava değiştirme yasağının

⁶¹⁶ Ejder Yılmaz, İddianın Dava İçerisinde Genişletilmesi Ek Dava Olarak Nitelendirilemez, **Makaleler (1973-2013) (Ek Dava)**, Yetkin Yayınları, C.1, Ankara, 2014, s.752.

⁶¹⁷ Yılmaz, **Ek Dava**, s.752.

⁶¹⁸ Pekcanitez, **Usul**, s.1258; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.303; Kuru, **Ders**, s.187.

⁶¹⁹ Bkz. Yuk. s.66-70.

⁶²⁰ 6100 Sayılı HMK m.141/1: Ön inceleme duruşmasına taraflardan biri mazeretsiz olarak gelmezse, gelen taraf onun muvafakati aranmaksızın iddia veya savunmasını genişletebilir yahut değiştirebilir.

⁶²¹ Baki Kuru, Ali Cem Budak, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Getirdiği Başlıca Yenilikler, **İstanbul Barosu Dergisi**, C.85, S.5, İstanbul, 2011, s.15; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **Tasarı**, s.90; Kuru, Arslan,

başlangıcının ötelenmesi hali olarak değerlendirilmekte ve istisna olarak değil de yasağın başlama anı bakımından ele alınsa da⁶²², kanımızca HMK m.141 ile dilekçeler teatisi aşamasının tamamlanmasıyla yasağın başlayacağı açıkça düzenlenmiş olduğu için ön inceleme aşamasında düzenlenen bu durum olsa olsa yasağın istisnası olarak değerlendirilebilir⁶²³. Ancak bu istisna diğerlerinden farklı olarak yargılamanın aşamaları ile sıkı sıkıya bağlı olacak şekilde düzenlenmiştir. Nitekim açık muvafakat veya dava konusunun devri yahut ıslah istisnaları yargılama süresince başvurulabilecek istisnalar iken ön inceleme aşamasındaki istisna yalnızca yargılamanın ön inceleme duruşmasında ve yalnızca usule uygun tebligata rağmen bir tarafım mazeretsiz olarak gelmemesi halinde söz konusu olabilecektir.

Bu istisna dava değiştirme yasağı noktasında diğer istisnalardan farklı olarak karşı tarafın iradesi veya genişletip değiştirilebilecek unsurun spesifikliği yahut başkaca bir sınırlamaya tabi tutulmadığı ve sadece tatbik olunabileceği usul kesiti bakımından sınırlama söz konusu olduğu için oldukça yerinde olduğu üzere sıkı ve ağır şartlara bağlanmıştır. Zira aksi durumda dava değiştirme yasağı kapsamına giren her hususun hiç bir engel ile karşılaşmaksızın genişletilip değiştirebilmesinin mümkün kılınabilmesi ihtimalinde, yasağın daha davanın başında anlamsızlaşması, ön inceleme aşamasının var olma amacının ortadan kalkması ve bu durumda dava değiştirme yasağının başlama anının dilekçeler teatisi aşaması olmaktan çıkması tehdidi söz konusu olabilir. Bu husus HMK m.141'in gerekçesinde de *"taraf iddia ve savunmaları açıkça belli olmalıdır, uyumsuzluk noktaları tam tespit edilerek tahkikat buna göre yürütülmelidir, tarafların herhangi bir sınırlamaya tabi olmadan iddia veya savunmalarını genişletip değiştirebilmeleri bu amacın gerçekleşmesini baştan engellemek demektir"* ifadesiyle vurgulanmıştır⁶²⁴.

Bu nedenlerle bu istisnanın ön inceleme aşamasında olması ve usule uygun tebligatın yapılması ve bir tarafın gelmesine rağmen diğer tarafın gelmemesi ve gelmeyen tarafın da mazeretsiz olması şeklinde çok sıkı usuli şartlara bağlanması yerinde ve önemlidir. Özellikle usulüne uygun tebligat şartının sağlanması açısından taraflara ön inceleme duruşmasına

Yılmaz, **a.g.e.**, s.293,312; Tanrıver, **a.g.e.**, s.679,683; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.301,317; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.142; Kıyak, **a.g.e.**, s.147; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.341,349; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.130,133; Kuru, **Ders**, s.202; Görgün, **a.g.e.**, s.230; Pekcanitez, **Usul**, s.1263,1306.

⁶²² Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.294,312; Tanrıver, **a.g.e.**, s.678,683; Pekcanitez, **Usul**, s.1268; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.301; Görgün, **a.g.e.**, s.230; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.142; Kıyak, **a.g.e.**, s.146; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.130,133.

⁶²³ Aynı yönde bkz. Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.344,351; Muşul, **a.g.e.**, s.303; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **Tasarı**, s.90.

⁶²⁴ Bkz. 6100 sayılı HMK m.141 Hükümet Gerekçesi.

gelmedikleri takdirde diğer tarafın rızası alınmaksızın iddia ve savunmalarını genişletilip değiştirebileceği ihtarı içerir meşruhatlı davetiye gönderilmesi gereklidir⁶²⁵. Bu ihtarı içermeyen davetiyenin tebliği halinde diğer şartlar sağlansa bile iddia veya savunmanın genişletilip değiştirilmesi mümkün olmayacaktır.

Ön inceleme aşamasında belirtilen bu şartlardan bir dahi söz konusu değilse bu istisnanın uygulanması söz konusu olmayacaktır ve dava değiştirme yasağı uygulanacaktır. Bu nedenle diğer istisnalar olan karşı tarafın açık rızası, ıslah veya dava konusunun devri kurumları ön inceleme duruşması ve devamı celselerde de uygulanabilecektir. Bu konuda Yargıtay bir kararında *”ön inceleme duruşmasında taraflardan biri mazeretsiz olarak gelmezse, gelen taraf onun muvafakati aranmaksızın iddia veya savunmasını genişletebilir yahut değiştirebilir. Ön inceleme aşamasının tamamlanmasından sonra ise diğer tarafın açık muvafakati ve ıslah dışında iddia ve savunma genişletilemez yahut değiştirilemez”* ifade ederek bu hususu vurgulamıştır⁶²⁶.

Ön inceleme aşamasının taşıdığı önemin vurgulanması amacıyla dava değiştirmeye yasağı bakımından bu istisnanın düzenlendiği öğretide hakim olarak kabul edilmektedir. Nitekim ön inceleme aşaması dava şartları ve ilk itirazların incelendiği, zamanaşımı ve hak düşürücü süreler hakkında karar verildiği, uyuşmazlık konusunun tam olarak belirlenerek tarafların sulha teşvik edildiği ve tarafların delil sunması ve delillerin toplanması için gerekli işlemlerin yapıldığı aşamadır⁶²⁷. Bu düzenleme, hakimin uyuşmazlığı tam olarak belirlemesi ve yargılamayı basit ve hızlı olarak sürdürebilmesi için önemli olan ön inceleme aşamasına gelmeyen tarafın iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi riskini de nazara alarak duruşmaya katılmasına teşvik edilmesi amacı taşımaktadır⁶²⁸. HMK m.141’in gerekçesinde de bu husus *“ön inceleme oturumunun yargılama bakımından önemi sebebiyle tarafların bu oturuma mümkün olduğunca katılmasını sağlamak gereklidir, bunun için de gelen tarafın ödüllendirildiği, gelmeyen tarafın ise cezalandırıldığı bir yol izlenmesi zorunludur”* ifadesiyle belirtilmiştir⁶²⁹. Ancak uyuşmazlık konusunun tam olarak belirlenmesini amaçlandığı bu aşamada ödül kabul edilen bu istisnanın varlığı, sıkı şartlara bağlı olsa da yine de ön inceleme

⁶²⁵ Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.130,133; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.202; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.326.

⁶²⁶ Yargıtay 2. HD, 07.03.2013,16941/6052 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 25.08.2018). Ayrıca bkz. Yargıtay 2. HD, 02.10.2014, 8570/19273 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 25.08.2018).

⁶²⁷ Pekcanitez, **Usul**, s.1306; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.317; Karlı, **a.g.e.**, s.516-517; Kuru, **Ders**, s.201; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.325; Kuru, Budak, **a.g.e.**, s.14.

⁶²⁸ Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.344,351; Pekcanitez, **Usul**, s.1269.

⁶²⁹ Bkz. 6100 sayılı HMK m.141 Hükümet Gerekçesi. Ayrıca bkz. Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.129.

kurumunun varoluş amacına aykırıdır⁶³⁰. Nitekim Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tadil Komisyonu tarafından oluşturulan kanun tasarısı taslağında bu hususa dikkat çekilerek, yapılacak değişiklik ile iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının öninceleme aşamasındaki bu istisnası kaldırılması isabetli olarak amaçlanmaktadır⁶³¹. İlgili tasarının gerekçesinde tesis edilen istisnanın öninceleme aşamasının uyuşmazlığın netleşmesi ve yargılamanın yol haritasını belirleme özelliğini zedelediği, gelmeyen tarafın genişletilmiş veya değiştirilmiş iddia ve savunma karşısında beyanda bulunmak için dilekçe vermesi ile diğer tarafın da bu dilekçeye karşı beyanda bulunması sonucunda üst üste verilen bu dilekçelerin yargılamayı çetrefil hale getirerek uzatma potansiyelini barındırdığı ve bu nedenlerle ön inceleme duruşmasına gelen tarafın ön inceleme tutanağının düzenlenmesine katılarak tahkikata ilişkin yol haritasına şekil verebilme imkanını elde etmesinin bir “ödül” olarak yeterli sayılması gerektiği görüşü kanımızca da isabetli olarak ortaya konulmuştur⁶³².

Ayrıca ön inceleme duruşmasında davanın taraflarından birinin mazeret bildirerek gelmemiş olması halinde HMK m.140/4 gereğince hakime zorunlu olan hallerde bir defaya mahsus olarak yeniden ön inceleme duruşması tayin etme yetkisi tanındığından, verilecek yeni ön inceleme duruşmasında da ön inceleme duruşması için öngörülen istisna şartları var ise söz konusu olabilecektir⁶³³. Bu bakımdan ön inceleme duruşması olması halinde kaçınıcı duruşma olduğunun bahsi geçen istisna bakımından bir önemi yoktur. Yine her iki taraf da duruşmaya gelmezse yasak bakımından istisnanın uygulanması şartları oluşmamış olacaktır. Yine mazereti olmasına rağmen bunu bildirmemiş olan taraf, diğer tarafın iddia veya savunmasını genişletilip değiştirmesine katlanmak zorunda kalacaktır, çünkü ön inceleme duruşmasına katılmaması halinde asıl olan mazereti olup olmamak değil mazeretin mahkemeye bildirilip bildirilmemiş olmasıdır⁶³⁴.

c. Dava Konusunun Devri

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamındaki unsurlardan biri olan talep sonucunun dava konusu ile ayrılmaz bir bağı bulunduğunu, dava

⁶³⁰ Karşlı, **a.g.e.**, s.526; Tekçe, **a.g.e.**, s.92.

⁶³¹ Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Taslağı, m.13. (Çevrimiçi) <http://www.adalet.gov.tr/Tasarilar/HMK-TASARI-duz-METINVEGEREKCELER.pdf> (E.T.: 15.10.2018)

⁶³² Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Taslağı Gerekçesi. (Çevrimiçi) <http://www.adalet.gov.tr/Tasarilar/HMK-TASARI-duz-METINVEGEREKCELER.pdf> (E.T.: 15.10.2018)

⁶³³ Kıyak, **a.g.e.**, s.147.

⁶³⁴ Bu ihtimaller durumunda eleştiriler için bkz. Karşlı, **a.g.e.**, s.640.

konusunun talep sonucu ile açıklandığını ve genişletilmesi veya değiştirilmesi durumunda talep sonucunun genişletilmesi veya değiştirilmesi sonucunu doğuracağından dava konusunun genişletilmesi veya değiştirilmesinin dava değiştirme yasağı kapsamında olduğunu çalışmamızın önceki bölümlerinde detaylı olarak ele almıştık⁶³⁵. İşte genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağın engeli ile karşılaşılan dava konusunun kaynağını HMK m. 125 ile bulan devri kurumu da dava değiştirme yasağının bir diğer istisnasını oluşturmaktadır⁶³⁶.

Yargılama devam ederken dava konusunu oluşturan mal veya hak davalı veya davacı tarafından devredilebilir. Nitekim davanın açılması dava konusu üzerinde tarafların tasarruf yetkisine herhangi bir sınırlama getirmemektedir⁶³⁷. Davanın taraflarının dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebilme yetkileri HMK m.24 ile ifadesini bulmuştur. Bu tasarruf yetkisinin sonucu olarak davanın açılmasından sonra dava konusunu, davalı veya davacı üçüncü bir kişiye devredebilir. HMK m. 125'e göre bu durumda davacı isterse devreden tarafla olan davasından vazgeçerek dava konusunu devralan kişiye karşı davaya devam eder, isterse de davasını devreden taraf bakımından tazminat davasına dönüştürebilir. Dava konusunu devreden taraf davacı ise bu durumda dava konusunu devralmış olan kişi davacı yerine geçer ve davaya kaldığı yerden devam olunur. Kanunen seçim hakkı tanınan davalının dava konusunu devrettiği halde mahkemenin resen davacıya hangi ihtimali tercih ettiğini sorması ve gerekirse süre vermesi gerekmektedir⁶³⁸. Yargıtay da kararlarında bu halde mahkemece seçim hakkının tarafa hatırlatılması ve gerekirse süre verilerek bu usuli eksikliğin giderilmesi ve sonucuna göre işlem yapılması gerektiğini belirtmektedir⁶³⁹.

Dava konusunun devri halinde yeni dava eski davanın devamı niteliğinde olup yeniden harç alınamaz, dava ikamesi ile meydana gelen sonuçlar değişiklik sonrasında da aynen devam eder ve daha önce yapılmış olan usuli işlemler davanın taraflarını bağlar⁶⁴⁰. Nitekim Yargıtay da bir kararında “*davanın açılmasından sonra dava konusu davacı tarafından*

⁶³⁵ Bkz. Yuk. s.78-82.

⁶³⁶ Karşlı, **a.g.e.**, s.503; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.304; Kuru, **Ders**, s.188; Tanrıver, **a.g.e.**, s.682; Kuru, **Usul**, s.1725,1836; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.132.

⁶³⁷ Karşlı, **a.g.e.**, s.505.

⁶³⁸ Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.278; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.487; Muşul, **a.g.e.**, s.307; Börü, **a.g.e.**, s.307; Özümucu, **Müddeabih**, s.248.

⁶³⁹ Bkz. Yargıtay 15. HD, 24.02.2014, 2014/545 E, 2014/1205 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 26.08.2018) ; Yargıtay 1. HD, 20.01.2014, 2013/21613 E, 2014/705 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 26.08.2018); Yargıtay 1. HD, 03.04.2014, 2014/2883 E, 2014/7105 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 26.08.2018)

⁶⁴⁰ Üstündağ, **a.g.e.**, s.563; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.350; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.478; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.520,522; Börü, **a.g.e.**, s.341; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.487,490; Muşul, **a.g.e.**, s.307; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.279; Özümucu, **Müddeabih**, s.243; Postacıoğlu, **Medeni**, s.468; Belgesay, Dava, s.183.

devredilecek olursa devralmış olan kişi görülmekte olan davada davacı yerine geçer ve dava kaldığı yerden itibaren devam eder” ifadesiyle bu hususu vurgulamıştır⁶⁴¹. Yine bu halde yargılama neticesinde verilen hüküm dava konusunu devralan yeni taraf bakımından söz konusu olacak, devreden tarafın o davada sıfatı olmadığından onun hakkında karar verilemeyecektir. Sadece HMK m.123 gereğince yargılama giderlerinden müteselsilen sorumlu olacaktır⁶⁴².

Dava konusunun devrine ilişkin bu düzenlemeler ışığında dava değiştirme yasağı ile ilişkisine bakılırsa dava konusunun devri kurumunun dava değiştirme yasağının istisnasını oluşturduğu ancak bu kurumun işlerlik kazandığı her halde dava değiştirme yasağının istisnası niteliğinde olmadığı anlaşılmaktadır. Zira dava konusunun davalı tarafından üçüncü kişiye devri halinde davacı, davasını devreden taraf hakkında tazminat davasına dönüştürürse bu halde söz konusu davada talep sonucu değişikliği olmuş olacaktır⁶⁴³ ve talep sonucunun genişletilmesi ve değiştirilmesi normal zamanda dava değiştirme yasağı nedeniyle mümkün değildir. Bu sebeple belirtilen bu ihtimal bakımından dava konusunun devri dava değiştirme yasağının istisnasını oluşturmaktadır⁶⁴⁴.

Dava konusunun davalı tarafından devri halinde ise davacı dava konusunu devreden kişiye karşı davasını devam ettirdiğinde veya dava konusunun davalı tarafından devri halinde kanun gereğince devralan kişinin davacı yerine geçmesinde⁶⁴⁵ dava sebebi veya talep sonucunda herhangi bir değişiklik olmamaktadır. Bu hallerde yalnızca tarafta değişiklik meydana gelmektedir. Bu durum da kanuni taraf değişikliğinin bir örneğidir⁶⁴⁶. Yargıtay da ilgili pek çok kararında dava konusunun davacı tarafından devrinde kanun gereğince devredilenin davacı sıfatını ve buna bağlı olarak davayı takip yetkisini kazandığını bunun hakim tarafından resen dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir⁶⁴⁷.

⁶⁴¹ Yargıtay 18. HD, 20.10.2011, 2011/6850 E, 2011/10485 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 26.08.2018)

⁶⁴² Leyla Keser, **Medeni Usul Hukuku’nda Dava Konusunun Devri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1994, s.101; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.351; Kuru, **Usul**, s.3844; Karlı, **a.g.e.**, s.505.

⁶⁴³ Kuru, **Ders**, s.449; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.304; Karlı, **a.g.e.**, s.504; Özmumcu, **Müddeabih**, s.243; Pekcanitez, **Usul**, s.1259; Börü, **a.g.e.**, s.364; Bilge, Önen, s.476.

⁶⁴⁴ Tanrıver, **a.g.e.**, s.683; Kuru, **Ders**, s.188; Pekcanitez, **Usul**, s.1259; Karlı, **a.g.e.**, s.674; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.304.

⁶⁴⁵ Börü, **a.g.e.**, s.358; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.490.

⁶⁴⁶ Özmumcu, **Müddeabih**, s.245; Bilge, Önen, **a.g.e.**, 476; Üstündağ, **Yasak**, s.185; Üstündağ, **a.g.e.**, s.561; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.486; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.304; Börü, **a.g.e.**, s.358; Pekcanitez, **Usul**, s.1259.

⁶⁴⁷ Bkz. Yargıtay 1. HD, 25.02.2014, 2013/5095 E, 2014/4271 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 29.08.2018) ; Yargıtay 1. HD, 30.05.2012, 2012/3506 E, 2012/6343 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 29.08.2018); Yargıtay 5. HD, 18.03.2014, 2013/23941 E, 2014/7454 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 29.08.2018).

Çalışmamızın önceki bölümlerinde belirttiğimiz üzere öğretide aksi görüşler bulunmasına rağmen tarafta değişiklik dava değiştirme yasağının kapsamında bulunmamaktadır⁶⁴⁸. Taraf değişikliği kendine özgü düzenlemesi olan bağımsız bir kurumdur ve genişletilmesi ve değiştirilmesine uygulanacak hükümler dava değiştirme yasağına uygulanacak hükümlerden farklılık arz etmektedir. Bu nedenle taraf değişikliğini dava değiştirme yasağı kapsamında ele alan görüşler bakımından dava konusunun davalı tarafından devri halinde davacının dava konusu devredilen kişiye karşı davasını devam ettirmesi veya dava konusunun davalı tarafından devri halinde dava değiştirme yasağının istisnasını oluşturduğu ifade edilmekte iken; kanımızca taraf değişikliği yasak kapsamında bulunmadığından yalnızca dava konusunun davalı tarafından devri halinde davacının davasını tazminat davası olarak devam ettirmesi ihtimali dava değiştirme yasağının istisnasını oluşturmaktadır⁶⁴⁹. Bu nedenle dava konusunun devri kurumu ancak davalı tarafından devir yapılmış ise ve yine ancak davacı davasını devredilen taraf karşısında tazminat davasına dönüştürürse, bu halde talep sonucu değiştirilmiş olacağından dava konusunun devri kurumu dava değiştirme yasağının istisnasını oluşturacaktır.

Yargıtay da dava konusunun devri durumunda dava konusunun davalı tarafından üçüncü kişiye devri halinde davacının davasını devredilen taraf hakkında tazminat davası olarak devamının yasağın istisnası olduğunu kabul etse de, yargılamaya tazminat davası olarak devam edilebilmesi için dava konusunun üçüncü kişiden geri alınabilme imkanının olmaması şartını aramaktadır⁶⁵⁰. Ancak belirtilmelidir ki bu uygulama HUMK döneminden kalmaktadır ve HMK bakımından yeri olmadığı gibi doktrinde de haklı olarak belirtildiği üzere tarafların kanuni mutlak seçim hakkına aykırıdır⁶⁵¹.

Dava konusunun devri ile talep sonucunun değiştirilmesinde davalının açık rızasına ihtiyaç yoktur, tazminat davası ile talep edilen değer önceki davadan fazla olsa dahi rızaya gerek duyulmamaktadır⁶⁵². Söz konusu talep sonucu değişikliğinin gerçekleşmesi için davacı tarafın mahkemeye bu hususta dilekçe vermesi ve dilekçesinde istediği tazminat miktarını belirtmesi yeterlidir. Taraflar arasında böylece tazminat davası olarak devam edilen dava ayrı

⁶⁴⁸ Bkz. Yuk. s. 86-91.

⁶⁴⁹ Aynı yönde bkz. Tanrıver, **a.g.e.**, s.683.

⁶⁵⁰ Örneğin dava konusunun cebri icra veya ortaklığın giderilmesi yoluyla satılması, kamulaştırılması veya yok olması gibi haller. Bkz. Kuru, **Usul**, s.3854.

⁶⁵¹ Börü, **a.g.e.**, s.320.

⁶⁵² A.e., s.319; Keser, **a.g.e.**, s.118.

bir dava olmayıp aynı davanın talep sonucu değişmiş haldeki devamıdır ve bu nedenle eski davada yapılan işlemler devam eder ve yeniden harç alınamaz⁶⁵³.

Dava konusunun devri kurumunun sadece taraf değişikliğini sağladığı dolayısıyla dava değiştirme yasağının istisnasını oluşturmadığı davacı tarafından dava konusunun devri ihtimalinde davalıya, dava konusunu devreden tarafa karşı davasını tazminat davasına çevrilmesi imkanına yer verilmemiştir. 1086 Sayılı HUMK m.186/2’de bu imkan bulunmakta iken ve böylece dava değiştirme yasağının istisnasını oluşturma noktasında dava konusunun devri daha geniş niteliği haiz iken, 6100 sayılı kanun döneminde böyle bir imkan davalıya tanınmamış ve dava konusunun devrinin dava değiştirme yasağının istisnasını oluşturmaması alanı daraltılmıştır⁶⁵⁴.

d.İslah

Davacı ve davalının tek taraflı irade beyanı ile bir defaya mahsus olmak ve karşı tarafın rızasına bağlı olmamak üzere yapmış olduğu usuli işlemleri kısmen veya tamamen düzeltmesine ıslah denir ve iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının en önemli istisnalarından birisini de ıslah kurumu oluşturmaktadır⁶⁵⁵. İslah kurumunun dava değiştirme yasağının istisnalarından birini oluşturduğu HMK m.141 hükmü ile açıkça düzenlenmiştir. İslah müessesesinin düzenlenmesi ile oldukça katı sınırları ve ağır sonuçları olan dava değiştirme yasağı yumuşatılmak istenmiş ve usul ekonomisi ve teksif ilkesi uğruna maddi gerçeklikten kopulmaması amaçlanmıştır⁶⁵⁶. İslah kurumuna başvurulması ile taraflar dava değiştirme yasağı kapsamında normal zamanlarda genişletip değiştiremeyecekleri her unsuru genişletip değiştirebilecektirler. Bu sebeple davalı savunmasını dayandığı vakıaları, talep sonucunu ve defileri; davacı ise dava sebebini ve talep sonucunu ıslah yoluna başvurmak suretiyle serbestçe genişletip değiştirebilecektir⁶⁵⁷. Karşı tarafın buna rıza göstermesine

⁶⁵³ Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.478; Börü, **a.g.e.**, s.306.

⁶⁵⁴ Börü, **a.g.e.**, s.365; Özümücu, **Müddeabih**, s.250; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.489; Karşı, Koç, Konuralp, **a.g.e.**, s.89.

⁶⁵⁵ Tanrıver, **a.g.e.**, s.682,686,729; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.344,351; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.297,314; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.242,260; Görgün, Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.143,150; Görgün, **a.g.e.**, s.231; Muşul, **a.g.e.**, s.305; Karşı, **a.g.e.**, s.674; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.303,305; Kuru, **Ders**, s.188,197; Cenk Akil, Yargıtay Kararları Işığında Zamanaşımı Definin İslah Yolu İle İleri Sürülüp Sürülemeyeceği Meselesi (**İslah**), **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2012-2, Ankara, s.1; Ejder Yılmaz, İslah Yoluyla Dava Konusunun Arttırılması (Arttırılması), **Makaleler(1973-2003)**, Yetkin Yayınları, C.2, Ankara, 2014, s.1310.

⁶⁵⁶ Sabri Ş. Ansay, **İslah (İslah)**, AÜHFD, C.7, S.1-2, 1950, s.123; M. Akif Tutumlu, **Medeni Usul Hukukunda İslah (İslah)**, Seçkin Yayınları, 3.b, Ankara, 2015, s.18; Üstündağ, **Yasak**, s.118; Yılmaz, **Arttırılması**, s.1215; Deynekli, **a.g.e.**, s.15; Karşı, **a.g.e.**, s.676; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.531; Yılmaz, **İslah**, s.80.

⁶⁵⁷ Akil, **İslah**, s.1; Yılmaz, **Arttırılması**, s.1210; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.132; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.481; Üstündağ, **Yasak**, s.174; Kuru, **Usul**, s.1725,1836; Yılmaz, **İslah**, s.49; Kıyak, **a.g.e.**, s.144.

ihtiyaç duyulmamaktadır. İslah, yapılan eksik veya hatalı işlemler veya ortaya çıkan yeni durumlar dolayısıyla düzeltilmesi gereken hususlar karşısında iddia ve savunmanın yeniden yapılandırılmasını sağlayan telafi müessesesidir⁶⁵⁸.

İslah, HMK m.177 gereğince tahkikatın sona ermesine kadar yapılabilmektedir. Ancak her bir taraf aynı yargılamada ancak bir kez bu kuruma başvurabilecektir. İslah yoluna başvurmak isteyen tarafın sözlü veya yazılı olarak mahkemeye bunu bildirmesi yeterli olup karşı taraf duruşmada hazır değilse veya ıslah talebi duruşma dışında yapıyorsa bilgilendirme amaçlı olarak bu durum karşı tarafa bildirilir⁶⁵⁹.

İslah iradesinin bildirilmesi ıslahın gerçekleşmesi için yeterli değildir. İslah yoluna başvuran tarafın ıslah sebebiyle geçersiz hale gelecek işlemler için yapılan yargılama giderleri ile karşı tarafın uğradığı ve uğrayacağı zararları karşılamak üzere hakimın takdir edeceği teminatı bir hafta içinde mahkeme veznesine yatırması halinde ıslah gerçekleşecektir⁶⁶⁰. Karşı tarafın zararının tam olarak belirlenememesi durumunda ise gerçek zarar miktarı belli olduğunda hakimın takdir ettiği miktar ile oluşacak fark sonradan tamamlanmak üzere ıslah yapılmış sayılacaktır, zarar miktarı yatırılardan az ise fark iade edilecektir⁶⁶¹.

HMK m.176'da ıslahın konusunun taraf usul işlemleri olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle mahkemece yapılan işlemler ıslahın konusu dışındadır⁶⁶². Yine öğreti ve içtihatlar da uyuşmazlığı sona erdiren maddi hukuk işlemleri olan feragat, kabul ve sulh gibi işlemlerinin de asıl hakkı ortadan kaldırdıkları için ıslah yolu ile etkisiz hale getirilemeyecekleri kabul edilmiştir⁶⁶³. İslah yolu ile geçersiz hale getirilebilecek taraf usul işlemleri ise davanın taraflarının kendi iradeleri ile yargılamanın inşa edilmesine ve devamına ilişkin yaptıkları ve yargılama sonunda ulaşmak istedikleri amaca hizmet eden ve davanın sonucuna etki eden tüm

⁶⁵⁸ Mahmut Bilgen, **Hukuk Yargılamasında İslah**, Adalet Yayınları, 2.b, Ankara, 2010, s.89; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.538; Kıyak, **a.g.e.**, s.143; Yılmaz, **Arttırılması**, s.1210; Tutumlu, **İslah**, s.152.

⁶⁵⁹ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.532; Karşı, **a.g.e.**, s.676; Muşul, **a.g.e.**, s.304; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.342,346; Yılmaz, **İslah**, s.566; Deynekli, **a.g.e.**, s.16; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.132; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.545; Tanrıver, **a.g.e.**, s.734; Bilgen, **a.g.e.**, s.50.

⁶⁶⁰ 6100 Sayılı HMK m.178. Ayrıca bkz. Deynekli, **a.g.e.**, s.36; Kuru, **Ders**, s.465; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.303; Muşul, **a.g.e.**, s.304; Karşı, **a.g.e.**, s.632; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.132; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.548.

⁶⁶¹ Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.549; Karşı, **a.g.e.**, s.682.

⁶⁶² Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.537.

⁶⁶³ Cenk Akil, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde İslaha Gidilemeyeceği Kabul Edilen Haller Üzerine Düşünceler (**Gidilemez**), **Prof.Dr. Ramazan Arslan'a Armağan**, Yetkin Yayınları, C.1, Ankara, 2015, s.91; Karşı, **a.g.e.**, s.688; Kıyak, **a.g.e.**, s.144; Ansay, **İslah**, s.123; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.542. Ayrıca bkz. Yargıtay 11. HD, 31.10.2012, 14013/17049 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 02.09.2018) ; Yargıtay HGK, 07.06.2017, 2015/361 E, 2017/1078 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 02.09.2018) ; Yargıtay HGK, 07.06.2017, 2017/11093 E, 2017/1090 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 02.09.2018) ; Yargıtay HGK, 07.06.2017, 2016/1211 E, 2017/1077 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 02.09.2018).

işlemleri ifade etmektedir⁶⁶⁴. Bu nedenle tarafların dilekçelerinde bildirdikleri iddia veya savunmanın dayanağını oluşturan vakıalar (dava sebebi), yine dilekçelerinde bildirmiş oldukları talep sonucu ve davalının bildirmiş olduğu defiler bu bakımdan taraf usul işlemi kavramı içindedir⁶⁶⁵. HMK m.179 düzenlemesi gereğince ıslah kurumu ile ıslaha başvuran tarafın belirleyeceği noktadan itibaren bütün usul işlemleri yapılmamış sayılacağından, dava değiştirme yasağı kapsamına giren tüm hususların da ıslah yolu ile hiç yapılmamış sayılarak yeniden ileri sürülmesi ve böylece genişletilip değiştirebilmeleri mümkündür⁶⁶⁶.

Islah kurumu etkilerini tüm taraf usul işlemleri üzerinde gösterebilen oldukça etkili bir hukuki kurumdur. Dava değiştirme yasağının istisnasını oluşturmasının yanı sıra yapılmamış sayabildiği hususların kapsamı dava değiştirme yasağının kapsamına giren unsurlardan çok daha geniştir. Bu noktada sadece kanun koyucu tarafından tekrarlanmasının usul ekonomisine zarar vereceği ve tekrar edilmelerinde fayda görülemeyeceği düşüncesiyle ıslah kapsamı dışına çıkarılan bazı taraf usul işlemleri bulunduğunu söylemek gerekmektedir⁶⁶⁷.

Islah kurumu, başvuran tarafın belirttiği andan itibaren yapılan tüm usuli işlemlerin yapılmamış sayılmasını sağladığı için davanın açılmamış sayılmasına dahi yol açabilen oldukça etkili ve güçlü bir usulü kurumdur⁶⁶⁸. Davacı dava dilekçesinin verilmesi dahil yapmış olduğu tüm usul işlemlerini ıslah edecek olursa buna tam ıslah denilmektedir ve HMK m.180'e göre ıslahın bildirilmesinden itibaren bir hafta içinde yeni dava dilekçesi verilmez ise ıslah hakkı kullanılmış ve hiç yapılmamış sayılacaktır⁶⁶⁹. Davacının dava dilekçesinden başlatmadığı ıslah başvuruları veya davalının yapmış olduğu tüm ıslah başvuruları ise kısmi

⁶⁶⁴ Ansay, **Islah**, s.123; Karşlı, **a.g.e.**, s.677; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.537; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.537; Tanrıver, **a.g.e.**, s.731.

⁶⁶⁵ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.297,315; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.344; Tutumlu, **Sorun**, s.44; Deynekli, **a.g.e.**, s.81; Kuru, **Ders**, s.473; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.447; Yılmaz, **Arttırılması**, s.1211. Ayrıca bkz. Yargıtay 21. HD, 05.03.2012, 2012/1524 E, 2012/2969 K(Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 03.09.2018) ; Yargıtay 7. HD, 26.05.2014, 2014/6960 E, 2012/11226 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 03.09.2018).

⁶⁶⁶ Tanrıver, **a.g.e.**, s.735. Ayrıca bkz. Yargıtay 3. HD, 21.02.2005, 2005/1257 E, 2005/1591 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 03.09.2018).

⁶⁶⁷ 6100 sayılı HMK m.179: - (1) Islah, bunu yapan tarafın teşmil edeceği noktadan itibaren, bütün Usul işlemlerinin yapılmamış sayılması sonucunu doğurur.

(2) Ancak ikrar, tanık ifadeleri, bilirkişi rapor ve beyanları, keşif ve isticvap tutanakları, yerine getirilmiş olan veya henüz yerine getirilmemiş olmakla beraber, karşı tarafın yerine getireceğini ıslahatın önce bildirmiş olması koşuluyla, yeminin teklifi, reddi veya iadesi ıslah ile geçersiz kılınmaz.

(3) Şu kadar ki, ıslahatın sonra yapılacak tahkikat sonucuna göre, bu işlemlerin göz önünde tutulması gerekmiyorsa, bunlar da yapılmamış sayılır.

⁶⁶⁸ Yılmaz, **Islah**, s.579,582. Ayrıca bkz. Yargıtay HGK, 30.01.2002, 2002/2-63 E, 2002/23 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 05.09.2018).

⁶⁶⁹ Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.543; Deynekli, **a.g.e.**, s.64; Tanrıver, **a.g.e.**, s.682; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.344; Kuru, **Ders**, s.467; Muşul, **a.g.e.**, s.305; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.533; Tutumlu, **Islah**, s.23; Yılmaz, **Islah**, s.71; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.132.

ıslah olarak adlandırılmaktadır ve ıslah edilen işlemin yapılması için verilecek bir haftalık sürede işlem yapılmazsa ıslah hiç yapılmamış sayılacaktır. Ancak bu halde tarafın ıslah hakkı varlığını koruyacaktır⁶⁷⁰. Ayrıca ıslaha kötü niyetli olarak başvurulması halinde ıslahın dikkate alınamayacağı ve kötü niyetli taraftan karşı tarafın zararları ve ayrıca disiplin para cezası ödemeye mahkum edileceği de kanunda düzenlemesini bulmuştur⁶⁷¹.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı açısından ıslah kurumu dava değiştirme yasağının kapsamına giren tüm unsurlarda genişletme veya değiştirmeyi mümkün hale getiren oldukça kapsamlı bir istisnadır. Taraflar ıslaha başvurmak suretiyle dava sebebi, talep sonucu, defiler ve savunmayı dayandırdıkları vakıalarını genişletip değiştirebileceklerdir⁶⁷². Yine taraflar vakıalar ve talep sonucu ile birlikte bunları haklı göstermek için başvurdukları delillerini de ıslah yolu ile yeniden ileri sürebileceklerdir⁶⁷³. Sadece ikinci tanık listesinin verilmesi m.240 ve içtihatlar gereğince mümkün değildir⁶⁷⁴.

Yasağın diğer istisnaları ile kıyaslandığında karşı tarafın veya mahkemenin kabulüne bağlı olmaması, istisna getirdiği dava değişikliği sayılan unsurlar bakımından bir sınırlama olmaması, yargılamanın herhangi bir aşamasında başvurulabilmesi ve dolayısıyla başvurulabilecek usul kesiti bakımından da bir sınırlama olmaması sebebiyle ıslah kurumu dava değiştirme yasağının en güçlü istisnasını oluşturmaktadır. Ancak bu geniş imkanlar tarafların dava değiştirme yasağının müeyyidesi ile karşılaştığı her durumda ıslah yoluna başvurmak suretiyle dava değiştirme yasağını dolanmalarına yol açabilmesi tehlikesini de barındırmaktadır. Gerçekten de karşı tarafın açık rızası istisnasında dava değişikliği ile zarara uğrayacak olan karşı taraf riski göze almaktadır ve rıza göstermediği takdirde istisna uygulanamamaktadır. Dava konusunun devri istisnasında ancak dava konusunun devredilmesi halinde ve bu halde dahi ancak talep sonucunun değiştirilmesi suretiyle dava değiştirme yasağı aşılabilmektedir. Yine ön inceleme duruşmasında ise ancak ön inceleme duruşmasında olunması, bir tarafın usule uygun tebliğe rağmen gelmemiş ve diğer tarafın gelmiş olması ile gelmeyen tarafın haklı bir mazeret bildirmemiş olması halinde yasak aşılabilmektedir. Oysa

⁶⁷⁰ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.535; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.546; Deynekli, **a.g.e.**, s.68; Yılmaz, **Islah**, s.73; Tutumlu, **Islah**, s.21; Kuru, **Ders**, s.468; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.345; Tanrıver, **a.g.e.**, s.682; Muşul, **a.g.e.**, s.305.

⁶⁷¹ Bkz. 6100 Sayılı HMK m.182.

⁶⁷² Bilgen, **a.g.e.**, s.89-91; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.442; Kuru, **Ders**, s.473; Muşul, **a.g.e.**, s.304; Tutumlu, **Islah**, s.151; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.539.

⁶⁷³ Tutumlu, **Delil**, s.44; Karslı, **a.g.e.**, s.684; Deynekli, **a.g.e.**, s.45; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.539; Kuru, **Ders**, s.474; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.443.

⁶⁷⁴ Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.539; Kuru, **Ders**, s.475; Tutumlu, **Delil**, s.44; Akil, **Gidilemez**, s.104. Ayrıca bkz. Yargıtay 11. HD, 14.04.2005, 2004/6863 E., 2005/3658 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 05.09.2018); YİBK, 04.02.1948, 1944/10 E., 1948/3 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 05.09.2018).

ıslah kurumunda herhangi bir aşamada, dava değiştirme yasağının kapsamına giren herhangi bir konuda, karşı tarafın veya mahkemenin kabulüne ihtiyaç duyulmaksızın dava değiştirme yasağı kolayca aşılabilmektedir. İşte dava değiştirme yasağı bakımından bu sakıncası ve usul ekonomisine yönelik tehdidi sebebiyledir ki, her iki tarafın da ıslah kurumuna aynı davada ancak bir kere başvurabilmesi ilkesi benimsenmiřtir⁶⁷⁵. Her iki taraf da bu eşsiz imkanlar sunan usulü kuruma ancak bir kere bařvurabilecektir⁶⁷⁶.

Kanımızca ıslah kurumuna aynı davada ancak bir kere başvurulabileceği sınırlaması dava değiştirme yasağının korunması bakımından yerinde olmakla beraber ıslah kurumunun dava değiştirme yasağının en gl istisnası olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Sayıca sınırlama bulunsa da kapsam veya başvurulabilecek usul kesiti yahut başvurucu dışında başka bir iradeye ihtiyaç duyması bakımından herhangi bir sınırlama söz konusu değildir.

Islah kurumunun dava değiştirme yasağının unsurları bakımından istisna oluşturulmasına ilişkin kanunda sayı sınırlamasından başka herhangi bir sınırlama bulunmasa da Yargıtay vermiş olduğu bazı kararlarında bir takım sınırlamalar ortaya koymuştur. Yüksek Mahkeme bir kararında *”cevap dilekçesinin verilmesi işleminin iptali halinde doğacak sonuç önceki cevap dilekçesinin verilmemiş sayılması ve yeni bir cevap dilekçesi verilmesi olup, verilen yeni cevap süresinde olmayacaktır, usule ilişkin bir sürenin geçirilmesi halinde bu sürenin geçirilmemiş sayılması için başvurulan yol ıslah değil eski hale getirme talebidir, inceleme konusu olayda bu yolda bir talepte bulunulmuş olup ıslah yolu ile süresinde yapılmayan zamanaşımı definin ileri sürülmüş hale getirilmesi mümkün değildir”* ifadesi ile zamanaşımı definin ıslah yolu ile ileri sürülemeyeceğini belirtmiřtir⁶⁷⁷. Bu belirlemenin gerekçeleri olarak davacı lehine usuli kazanılmış hak doğmuş olması ve sonradan zamanaşımı definin ileri sürülmesinin dürüstlük kuralına aykırılık oluşturacağı ifade edilmektedir⁶⁷⁸. Ancak zamanaşımı defi bakımından ıslahın dava değiştirme yasağının istisnasını oluşturamayacağının belirtilmesi kanuna uygun bir yön taşımamaktadır. Zira zamanaşımı definin süresinde ileri sürülmemiş olması halinde davacı lehine usuli kazanılmış hak oluşturduğu savunmasının hukuki temeli yoktur. Yargıtay’ın kararlarında ifade ettiği üzere usuli kazanılmış hak hukuki alanda istikrar sağlamak ve kararlara karşı genel güvenin

⁶⁷⁵ 6100 Sayılı HMK m.176/2: Aynı davada, taraflar ancak bir kez ıslah yoluna başvurabilir.

⁶⁷⁶ Ansay, **Islah**, s.126; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.544; Akil, **Gidilemez**, s.84; Karşlı, **a.g.e.**, s.678; Kuru, **Ders**, s.465; Tutumlu, **Islah**, s.160; Yılmaz, **Islah**, s.467.

⁶⁷⁷ Yargıtay 11. HD, 12.02.2001, 2000/9980 E, 2001/1148 K (evrimii) www.uyap.gov.tr (E.T.: 06.09.2018).

⁶⁷⁸ Bkz. Yargıtay 13. HD, 01.12.2000, 2000/9903 E, 2000/10802 K (evrimii) www.uyap.gov.tr (E.T.: 06.09.2018); Yargıtay 19. HD, 14.09.2009, 2008/11897 E, 2009/8161 K (evrimii) www.uyap.gov.tr (E.T.: 06.09.2018).

sarsılmasını önlemek amacıyla kabul edilmiştir⁶⁷⁹. Zamanaşımı definin ıslahla ileri sürülememesi bakımından bu nitelikte kararlar bulunmamaktadır. Öte yandan bu durum dürüstlük kuralına da aykırılık oluşturmaz. Zira HMK da ıslah ile dürüstlük kuralı arasındaki ilişki özel olarak düzenlenmiş ve zamanaşımı define bu ilişki bakımından yer verilmemiştir⁶⁸⁰.

Yargıtay'ın kararında belirttiği süresinde ileri sürülmeyen zamanaşımı definin ıslahla geçersiz hale getirilemeyeceği savunması dayanaktan yoksundur ve öğretide de genellikle kabul görmemiştir⁶⁸¹. Nitekim Yüksek Mahkeme de vermiş olduğu bazı kararlarında da zamanaşımı definin ıslah yolu ile geçersiz kılınması ve yeniden zamanaşımı define bulunulmasını veya hiç ileri sürülmemiş olan zamanaşımı definin ilk defa ıslah ile ileri sürülmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir⁶⁸². Yargıtay HGK ise sonraki bir kararında zamanaşımı definin ıslah yolu ile ileri sürülüp sürülemeyeceği noktasında Yargıtay daireleri arasında görüş farklılıkları olduğunu ancak verilen yeni tarihli karar olmadığından içtihatların birleştirilmesi yolu ile aykırılığın giderilmesine henüz gerek ve yer olmadığını da ortaya koymuştur⁶⁸³. Bu durumda Yargıtay'ın nitelemesinin hukuki temelden yoksun olması ve gerek içtihat farklılıkları bulunması gerekse öğretide hukuki dayanaklarla ortaya konduğu üzere ıslahın, zamanaşımı defi bakımından da dava değiştirme yasağının istisnasını oluşturduğunun kabulü gerekmektedir.

Yine aynı şekilde dava konusu yapılmayan bir talebin ıslahla davaya dahil edilemeyeceği noktasında Yargıtay'ın çelişkili kararları olsa da⁶⁸⁴, öğretide hakim olarak

⁶⁷⁹ Bkz. Yargıtay HGK, 08.10.1997, 1997/1-443 E., 1997/770 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 06.09.2018).

⁶⁸⁰ Akil, **Islah**, s.9-10.

⁶⁸¹ Necmeddin Berkin, **Tatbikatçılara Usul Hukuku Dersleri**, 6.b, 1975, s.419; Bilge Umar, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2011, s.480; Ejder Yılmaz, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi (Şerh)**, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2012, s.964; Postacıoğlu, **a.g.e.**, s.543; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.335; Ansay, **Islah**, s.124; Muşul, **a.g.e.**, s.304; Postacıoğlu, **Medeni**, s.419; Kuru, **Usul**, s.3967,4038; Üstündağ, **a.g.e.**, s.548; Akil, **Islah**, s.14; Alangoya,Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.262; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.404; Deynekli, **a.g.e.**, s.96; Akil, **Gidilemez**, s.113; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.315-531; Bilgen, **a.g.e.**, s.242; Yılmaz, **Islah**, s.451; Kuru, **Ders**, s.197; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.344; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, **a.g.e.**, s.351.

⁶⁸² Bkz. Yargıtay 9. HD, 02.04.2007, 2006/23818 E., 2007/ 8905 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 06.09.2018); Yargıtay 3. HD, 27.10.2008, 2008/17610 E, 2008/17930 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 06.09.2018).

⁶⁸³ Yargıtay İBHGK, 14.11.2008, 2007/2 E, 2008/1 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 09.09.2018)

⁶⁸⁴ Bkz. Yargıtay HGK, 29.06.2011, 1-364/453 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 09.09.2018) ; Yargıtay 9. HD, 17.07.2007, 19701/24482 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 09.09.2018).

belirtildiği üzere bu durumda da ıslah yolu ile talebin ileri sürülmesi mümkün olup, bu bakımdan da ıslah dava değiştirme yasağının istisnasını oluşturmaktadır⁶⁸⁵.

Islah kurumuna yargılamanın her aşamasında tahkikat sonuçlanıncaya kadar başvurulabilir. Bu bakımdan başvurulacak usul kesiti açısından ıslah kurumunun bir sınırlaması yoktur. Ancak tahkikatın bitmesi durumunda yerel mahkeme kararının Yargıtayca bozulması ve bozma kararına da yerel mahkeme tarafından uyulması halinde usuli kazanılmış hak söz konusu olacağı için ıslah talebinde bulunulamayacağı içtihat⁶⁸⁶ ve öğretide⁶⁸⁷ benimsenmiştir. Ancak yerel mahkemenin verdiği hüküm usul yönünden bozulur ve esas hakkında herhangi bir karar verilmez ise usuli bozma üzerine herhangi bir usuli kazanılmış hak meydana gelmeyeceğinden bu durumda bozma sonrası ilk derece mahkemesinin yargılamaında ıslah yoluna başvurulabileceği öğretide yerinde olarak belirtilmektedir⁶⁸⁸. Yüksek Mahkeme ise esasa ilişkin bozma kavramına değinmeksizin bozma sonrası yeniden tahkikat yapılması söz konusu ise bu hallerde ıslahın yapılamayacağını belirterek aynı sonuca varmaktadır⁶⁸⁹. Nitekim Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tadil Komisyonu tarafından oluşturulan kanun tasarısı taslağında bu hususa dikkat çekilerek, yapılacak değişiklik ile ıslaha ilişkin doktrin ve içtihat ile ortaya konan bu durumun kanuni düzenlemeye kavuşturulması isabetli olarak amaçlanmaktadır⁶⁹⁰. İlgili tasarının gerekçesinde iş yükünün azaltılması ve usul ekonomisi ilkesinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi amacıyla Yargıtay tarafından bozulan veya bölge adliye mahkemesi tarafından kaldırılan hükme ilişkin olarak ilk derece mahkemesince tahkikata ilişkin bir işlem yapılması durumunda tahkikat sona erinceye kadar ıslahın yapılabileceği, ancak bozma kararına uymakla ortaya çıkan hukuki durumun ıslah hakkının kullanılmasıyla ortadan kaldırılamayacağı, bu kapsamda Yargıtay'ın bozma kararına uyulması sonucunda ilk derece mahkemesinin hüküm fıkralarından biriyle ilgili

⁶⁸⁵ Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.346; Postacioğlu, **Medeni**, 381; Kuru, **Usul**, s.4015; Umar, **a.g.e.**, s.483; Karşlı, **a.g.e.**, s.698. Yılmaz, **Islah**, s.195.

⁶⁸⁶ Yılmaz, **Islah**, s.505; Tutumlu, **Islah**, s.169; Karşlı, **a.g.e.**, s.681; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.345; Kuru, **Ders**, s.463; Akil, **Gidilemez**, s.114; Postacioğlu, **Medeni**, s.455; Bilge, Önen, **a.g.e.**, s.361; Berkin, **a.g.e.**, s.145; Postacioğlu, **a.g.e.**, s.547; Ansay, **Islah**, s.127; Tutumlu, **Sorun**, s.46.

⁶⁸⁷ Bkz. Yargıtay İBK, 04.02.1948, 10/3 (RG: 17.06.1948); Yargıtay 9. HD, 09.10.2012, 2012/24441 E, 2012/33628 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 12.09.2018); Yargıtay 9. HD, 12.06.2012, 2012/15759 E, 2012/200554 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 12.09.2018).

⁶⁸⁸ Ansay, **Islah**, s.126-127; Postacioğlu, **a.g.e.**, s.547.

⁶⁸⁹ Bkz. Yargıtay 9. HD, 01.11.2011, 2011/33835 E, 2011/42324 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 12.09.2018).

⁶⁹⁰ Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Taslağı, m.17. (Çevrimiçi) <http://www.adalet.gov.tr/Tasarilar/HMK-TASARI-duz-METINVEGEREKCELER.pdf> (E.T.: 15.10.2018)

olarak usuli kazanılmış hak oluşmuşsa bu hakkı bertaraf edecek şekilde ıslah yapılamayacağı görüşü kanımızca da isabetli olarak ortaya konulmuştur⁶⁹¹.

Sonuç olarak ıslah kurumunun dava değiştirme yasağının en önemli istisnasını oluşturduğu ve aynı davada sadece bir kere başvurulabilmesi şeklinde sınırlamasının söz konusu olduğunu söylemek gerekmektedir. Her ne kadar içtihatlar ile zamanaşımı defi yönünden dava değiştirme yasağının istisnasını oluşturmadığı ileri sürülmüş ise de kanuni düzenleme ve sonraki farklı içtihatlar ile öğretide de vurgulandığı üzere ıslah bakımından zamanaşımı define yönelik bir istisnanın istisnası düzenlemesi söz konusu değildir. Ancak ıslah kurumuna başvurulabilecek usul kesiti bakımından öğreti ve içtihatlarla ortaya konulduğu üzere ilk derece mahkemesinin kararı esas yönünden bozulduğu takdirde bozma sonrası yargılamada usuli kazanılmış hak oluşacağı için ıslah kurumuna başvurulamaması dava değiştirme yasağının istisnası olan ıslahın bir diğer sınırlamasını oluşturmaktadır. Bu bakımdan esasa ilişkin bozma sonrası bozmaya uyulması halinde yürütülen davada taraflar dava değiştirme yasağını bu istisna yoluyla aşamayacak ancak yasağın diğer istisnalarına başvurabileceklerdir.

Ayrıca ıslah kurumu ile taraf değişikliği yapıp yapılamayacağı noktasında öğreti ve içtihatlarda tartışma bulunsun da⁶⁹² taraf değişikliğinin dava değiştirme yasağı kapsamında bulunmaması sebebiyle⁶⁹³ ıslah ile tarafın değiştirilip değiştirilemeyeceği hususu, dava değiştirme yasağı bakımından ıslah istisnasının sınırlandırılması anlamı taşıyamayacağından inceleme konusu yapılmamıştır.

e.Usuli Kazanılmış Haklar İle İddia Ve Savunmanın Değiştirilmesi Ve Genişletilmesi Yasağı Arasındaki İlişki

Usuli kazanılmış hak kavramı yasada açıkça tanımını bulmamış, Yargıtay uygulamaları ile kabul edilmiş ve şekillenmiştir. Buna göre usuli kazanılmış hak, bir davada mahkemenin veya tarafların yapmış oldukları bir usul işlemi ile taraflardan biri lehine doğmuş

⁶⁹¹ Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Taslağı Gerekçesi. (Çevrimiçi) <http://www.adalet.gov.tr/Tasarilar/HMK-TASARI-duz-METINVEGEREKCELER.pdf> (E.T.: 15.10.2018)

⁶⁹² Bkz. Üstündağ, **Yasak**, s.197; Ansay, **Islah**, s.125-126; Deynekli, **a.g.e.**, s.44; Tanrıver, **a.g.e.**, s.733; Kıyak, **a.g.e.**, s.144; Karşlı, **a.g.e.**, s.684; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.132; Postacioğlu, **a.g.e.**, s.551; Akil, **Gidilemez**, s.89. Ayrıca bkz. Yargıtay 22. HD, 13.12.2011, 4209/7310 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 14.09.2018) ; Yargıtay 16. HD, 31.01.2013, 2012/9435 E, 2013/418 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 14.09.2018).

⁶⁹³ Bkz. yuk. 86-91.

ve kendisine uyulması zorunlu olan hak olarak tanımlanabilir⁶⁹⁴. Usuli kazanılmış hak kavramı ile hukuki alanda istikrar sağlanması ve kararlara karşı genel güvenin sarsılmasının önlenmesi amaçlanmaktadır⁶⁹⁵.

Usuli kazanılmış hak yerel mahkemenin bozma kararına uyması⁶⁹⁶ veya bazı konuların bozma kararı kapsamı dışında kalarak kesinleşmesi⁶⁹⁷ şeklinde iki türlü meydana gelebilir⁶⁹⁸. Üst derece mercii tarafından esasa ilişkin olarak bozulan bir hükmün yerel mahkemece bozma kararı kabul edilerek yargılamaya devam olunması halinde lehine bozulan taraf bakımından usuli kazanılmış hak teşkil edecektir. Öte yandan ilk derece mahkemesinin bozma kararı dışında bulunan hükümleri de kimin lehine ise o taraf bakımından usuli kazanılmış hak teşkil edecektir⁶⁹⁹. Ayrıca bilirkişi raporuna itiraz edilmemesi halinde diğer taraf lehine usuli kazanılmış hak doğacaktır⁷⁰⁰. Bu kavram ile hak tanımak mümkün ise de yasada verilmiş haklar usuli kazanılmış hak kavramı ile ihlal edilemez. Aksi halde yargısal içtihatlar ile yasama faaliyeti yapılmış olur ki bu durum Anayasanın yasama yetkisinin devredilemeyeceği kuralına aykırılık teşkil edecektir⁷⁰¹. Yine usuli kazanılmış hak niteliği verilen bir haktan ara karar ile dönülmesi de mümkün değildir⁷⁰². Bu nedenle usuli kazanılmış hak nitelemesi yapılırken dikkatli olunması gerekmektedir.

Usuli kazanılmış haklar ancak mahkemenin bozma kararına uyulmasından sonra bir içtihadı birleştirme kararı çıkması⁷⁰³, geçmişe etkili bir kanun çıkarılması, usuli kazanılmış hak gereğince uygulanması gereken kanun hükmünün Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi⁷⁰⁴, kesin hüküm itirazı⁷⁰⁵ veya kamu düzeni⁷⁰⁶ yahut maddi hataya ilişkin hallerde⁷⁰⁷ ortadan kaldırılabileceği öğretisi ve içtihatlarla ifade edilmektedir⁷⁰⁸.

⁶⁹⁴ Baki Kuru, Usuli Kazanılmış Hak (Hak), **Dr. Recai Seçkin'e Armağan**, Ankara, 1974, s.395; Karşı, **a.g.e.**, s.675; Kuru, **Ders**, s.552; Bilgen, **a.g.e.**, s.417; Kuru, **Usul**, s.4737. Ayrıca bkz. Yargıtay HGK, 24.01.2007, 2007/4-16 E, 2007/25 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.09.2018).

⁶⁹⁵ Bkz. Yargıtay HGK, 08.10.1997, 1997/1-443 E., 1997/770 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.09.2018)

⁶⁹⁶ Bkz. Yargıtay HGK, 03.12.2008, 2008/10-730 E, 2008/732 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.09.2018). Ayrıca bkz. Kuru, **Ders**, s.553.

⁶⁹⁷ Bkz. Yargıtay HGK, 03.12.2008, 2008/10-730 E, 2008/732 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.09.2018). Ayrıca bkz. Kuru, **Ders**, s.554-555.

⁶⁹⁸ Kuru, **Hak**, s.397; Karşı, **a.g.e.**, s.675; Bilgen, **a.g.e.**, s.426; Kuru, **Ders**, s.552-554.

⁶⁹⁹ Bkz. Yargıtay HGK, 15.09.1982, 1979/7-1798 E, 1982/785 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.09.2018) ; Yargıtay HGK, 03.12.2008, 2008/10-730 E, 2008/732 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.09.2018)

⁷⁰⁰ Yargıtay HGK, 12.07.2006, 2006/4-519 E, 2006/527 K. (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 15.09.2018)

⁷⁰¹ Akil, **Islah**, s.9.

⁷⁰² Bilgen, **a.g.e.**, s.417; Kuru, **Usul**, s.4737; Üstündağ, **a.g.e.**, s.788; Tutumlu, **Delil**, s.49.

⁷⁰³ Bkz. Yargıtay İBHKG, 09.05.1960, 21/9 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 18.09.2018).

⁷⁰⁴ Bkz. Yargıtay HGK, 21.01.2004, 2004/10-44 E, 2004/19 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 18.09.2018).

⁷⁰⁵ Bkz. Yargıtay HGK, 04.12.2013, 20/300- 1629 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 18.09.2018).

Usuli kazanılmış hak karşısında iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının ve istisnalarının durumu da üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Bu ilişki bakımından usuli kazanılmış hakkı bertaraf edecek herhangi bir işlem yapılamayacağı kuralı yadsınamaz önem taşımaktadır⁷⁰⁹. Bu kural gereğince usuli kazanılmış hak dava değiştirme yasağının kapsamı dışında bulunmakla beraber kapsamına aldığı hususlarda dava değiştirme yasağının istisnalarının uygulanarak usuli kazanılmış hak oluşturan unsurların genişletilmesine veya değiştirilmesine izin vermemektedir. Bu nedenle dava değiştirme yasağı ile usuli kazanılmış hakkın kesişim kümesini oluşturan noktada yasağın istisnaları hayat bulamamaktadır. Bu bakımdan öğretide bir kısım yazarlar tarafından ileri sürülen, lehine usuli kazanılmış hak doğan tarafın açık rıza göstermesinin usuli kazanılmış hakkın istisnası olduğu görüşünde⁷¹⁰ kanımızca isabet yoktur. Zira usuli kazanılmış hakların korunması kamu düzeninin gereği olduğundan taraflar rızaları ile dahi usuli kazanılmış hakka zarar verecek işlemlerde bulunamazlar.

Usuli kazanılmış hak bertaraf edilemeyeceğinden dava değiştirme yasağının bu hallerde istisnasız olarak söz konusu olduğu söylenebilir. Zira bozma sonrası lehine hak doğan taraf bu hakkını iddia ve savunma sebeplerinin genişletilmesi ve değiştirilmesine yol açacak dava değiştirme yasağının istisnalarının uygulanması ile ortadan kaldıramayacaktır. Bu bakımdan usuli kazanılmış haklar için, dava değiştirme yasağının istisnasının istisnasını oluşturduğu ve dava değiştirme yasağına istisnasız uygulama alanı oluşturduğu söylenebilecektir.

C.Basit Yargılama Usulünde İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı

1.Basit Yargılama Usulü

Usul hukukumuz dava ve işlerde kural olarak yazılı yargılama usulünü öngörmüş ise de HMK m.316'da sayılan dava ve işlerde basit yargılama usulünün uygulanacağı

⁷⁰⁶ Bkz. Yargıtay HGK, 31.05.2006, 2006/10-307 E, 2006/337 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 18.09.2018).

⁷⁰⁷ Bkz. Yargıtay HGK, 24.01.2007, 2007/4-16 E, 2007/25 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 18.09.2018); Yargıtay HGK, 01.07.1988, 1988/4-508 E, 1988/553 K (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 18.09.2018).

⁷⁰⁸ Karslı, **a.g.e.**, s.676; Bilgen, **a.g.e.**, s.428; Kuru, **Ders**, s.555-556.

⁷⁰⁹ Tutumlu, **İslah**, s.170; Yılmaz, **İslah**, s.235; Bilge, Önen, s.360; Postacıoğlu, **Medeni**, s.455; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.354; Üstündağ, **a.g.e.**, s.551; Berkin, **a.g.e.**, s.647.

⁷¹⁰ Kuru, **Ders**, s.556.

düzenlemiştir⁷¹¹. Ayrıca HMK m.385 düzenlemesi gereğince çekişmesiz yargı işlerinde de kural olarak basit yargılama usulü uygulanmaktadır. 1086 sayılı HUMK döneminde uygulamasını bulan seri ve sözlü yargılama usullerine 6100 sayılı kanunda yer verilmediğinden HUMK döneminde seri ve sözlü yargılama usullerinin uygulandığı dava ve işlerde de basit yargılama usulü uygulanacaktır⁷¹².

Basit yargılama usulü yazılı yargılama usulüne göre daha hızlı ve pratik bir yargılama usulüdür⁷¹³. Her ne kadar basit yargılama usulünde düzenlenmeyen durumlar için yazılı yargılama usulüne atıf yapılmışsa da⁷¹⁴ iki yargılama usulü arasında yargılamanın seyrini etkileyen farklar bulunmaktadır. Nitekim m.317/3'e göre basit yargılama usulünün uygulandığı dava ve işlerde cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri verilememektedir⁷¹⁵. Basit yargılama usulünün amacı yazılı yargılama usulüne göre daha seri bir yargılamanın gerçekleştirilmesi olduğu için tarafların ikinci dilekçelerini vermeleri engellenmiştir⁷¹⁶. Ayrıca daha kolay dava ikamesi ve davanın kısa sürede karara bağlanabilmesini sağlamak adına HMK yönetmeliğinde belirtilen formların doldurulması suretiyle dilekçelerin oluşturulabileceği düzenlenmiştir⁷¹⁷.

2. Basit Yargılama Usulünde Yasağın Uygulama Alanı

1086 sayılı kanun döneminde basit yargılama usulünün uygulandığı dava ve işlerde iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı bakımından ayrı bir düzenleme yer almamaktaydı, kanunda yer alan bu boşluk yazılı yargılama usulünün

⁷¹¹ 6100 sayılı HMK m.316: Basit yargılama **Usulü**, kanunlarda açıkça belirtilenler dışında, aşağıdaki durumlarda uygulanır:

- a) Sulh hukuk mahkemelerinin görevine giren dava ve işler.
- b) Doğrudan dosya üzerinden karar vermek konusunda kanunun mahkemeye takdir hakkı tanıdığı dava ve işler.
- c) İhtiyati tedbir, ihtiyati haciz, delil tespiti gibi geçici hukuki koruma talepleri ile deniz raporlarının alınması, dispeççi atanması talepleri ve bunlara karşı yapılacak olan itirazlar.
- ç) Her çeşit nafaka davaları ile velayet ve vesayete ilişkin dava ve işler.
- d) Hizmet ilişkisinden doğan davalar.
- e) Konkordato ve sermaye şirketleri veya kooperatiflerin uzlaşma suretiyle yeniden yapılandırılmasına ilişkin açılacak davalar.
- f) Tahkim hükümlerine göre, mahkemenin görev alanına giren dava ve işler.
- g) Diğer kanunlarda yer alan ve yazılı yargılama **Usulü** dışındaki yargılama **Usullerinin** uygulanacağı belirtilen dava ve işler.

⁷¹² Kıyak, **a.g.e.**, s.147; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.135; Karşlı, **a.g.e.**, s.737.

⁷¹³ Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.507; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.733; Karşlı, **a.g.e.**, s.737; Karşlı, Koç, Konuralp, **a.g.e.**, s.150.

⁷¹⁴ 6100 sayılı HMK m.322/1: Bu Kanun ve diğer kanunlarda basit yargılama **Usulü** hakkında hüküm bulunmayan hâllerde, yazılı yargılama **Usulüne** ilişkin hükümler uygulanır.

⁷¹⁵ 6100 sayılı HMK m.317/3: Taraflar cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçesi veremezler.

⁷¹⁶ Bkz. 6100 sayılı HMK m.319 Hükümet Gerekçesi.

⁷¹⁷ 6100 sayılı HMK m.317/4: Dava ve cevap dilekçeleri yönetmelikte belirlenecek formun doldurulması suretiyle de verilebilir. Ayrıca bkz. Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.511; Karşlı, **a.g.e.**, s.738.

uygulandığı dava ve işlerdeki dava değiştirme yasağı hükümlerinin kıyasen basit yargılama usulüne ilişkin dava ve işlere uygulanması suretiyle dolduruluyordu⁷¹⁸. 6100 sayılı HMK ise basit yargılama usulünün uygulandığı dava ve işlerde dava değiştirme yasağı hükümlerinin uygulanmasına ilişkin düzenlemelere yer vererek bu boşluğa yer vermemiştir.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı bakımından basit yargılama usulü ile yazılı yargılama usulünün ayrıldığı nokta, basit yargılama usulünde ikinci dilekçelerin bulunmaması sebebiyle yasağın başlangıç anının yazılı yargılama usulüne göre farklılık arz etmesidir. Nitekim yazılı yargılama usulünde iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı cevaba cevap dilekçesinin verilme süresinin dolması ile savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ise ikinci cevap dilekçesinin verilme süresinin dolması ile başlamaktadır. Ancak basit yargılama usulünün uygulandığı dava ve işlerde davacı sadece dava dilekçesi verebileceğinden iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı dava dilekçesinin mahkemeye verilmesi yani dava açılması ile başlayacaktır. Yine davalı da sadece cevap dilekçesi verebileceğinden cevap dilekçesinin mahkemeye verilmesi yahut cevap dilekçesi verilme süresinin dolmasıyla savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı başlayacaktır⁷¹⁹. Doktrinde basit yargılama usulü ile yazılı yargılama usulü arasında dava değiştirme yasağının başlama anı bakımından oluşturulan farklılık eleştirilerek, basit yargılama usulünde kabul edilen esasın yazılı yargılama usulünde de kabul edilmesi ile hakimnin davaya egemen olarak ön incelemeyi doğru yapabileceği ifade edilmektedir⁷²⁰.

Basit yargılama usulünün uygulandığı dava ve işlerde de dava değiştirme yasağının işlerlik kazanması ile birlikte yazılı yargılama usulünde olduğu gibi etki sonuçları doğuracaktır. Dava değiştirme yasağının istisnalarının uygulanmasına dair herhangi bir ayrıksı düzenleme bulunmadığından HMK m. 322 ile yazılı yargılama usulüne yapılan atıf gereğince yazılı yargılama usulüne hakim olan madde 141 ve dolayısıyla dava değiştirme yasağının istisnaları burada da uygulanabilecektir. Bu sebeple ön inceleme aşamasında bir tarafın usulüne uygun tebligata rağmen mazeretsiz olarak ön inceleme duruşmasına gelmemesi halinde diğer taraf serbestçe iddia ve savunmalarını genişletip değiştirebilecektir. Yine tahkikat aşamasında ise diğer tarafın açık rızası veya ıslah yoluyla yahut dava

⁷¹⁸ Üstündağ, **Yasak**, s.225-226.

⁷¹⁹ Karşlı, **a.g.e.**, s.738; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.511; Kuru, **Ders**, s.669; Kıyak, **a.g.e.**, s.147; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.736; Görgün, Kodakoglu, **a.g.e.**, s.142,149; Kaya, Akcan, **a.g.e.**, s.135; Tanrıver, **a.g.e.**, s.679,683; Deyneki, **a.g.e.**, s.13. Ayrıca bkz. Yargıtay HGK, 30.04.2014, 21/615-557 (Çevrimiçi) www.uyap.gov.tr (E.T.: 20.09.2018)

⁷²⁰ Bkz. Karşlı, **a.g.e.**, s.738-739.

konusunun davalı tarafından devri halinde davaya tazminat davası olarak devam edilmesi suretiyle iddia ve savunma genişletilip değiştirilebilecektir⁷²¹.

Sonuç olarak iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı basit yargılama usulünde de uygulanmaktadır. Basit yargılama usulü ile ilgili düzenlemeyen hususlarda HMK m.322 ile yazılı yargılama usulüne yapılan atıf büyük ölçüde yazılı yargılama usulündeki iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile ilgili kuralların da basit yargılama usulünde uygulanmasını sağlamaktadır. Ancak basit yargılama usulünde yazılı yargılama usulünden farklı olarak ikinci dilekçelerin verilemeyeceği öngörüldüğü için dava değiştirme yasağının başlama anı farklılık arz etmektedir. Bu bakımdan da yazılı yargılama usulünde yasağın başlangıç anı için cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri açısından yapılan açıklamalar, basit yargılama usulünde dava ve cevap dilekçeleri için geçerli olacaktır⁷²². Yasağın diğer uygulama koşulları, kapsamı ve istisnaları bakımından ise basit yargılama usulünde yazılı yargılama usulüne göre herhangi bir fark yoktur.

D.İstinaf Yargılamasında İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı

1.İstinaf Yargılaması

HUMK döneminde usul hukukumuzda iki dereceli yargılama sistemi bulunmaktaydı ve bu sistemde ilk derece mahkemeleri kararlarının hem hukuka hem de vakıalara uygunluk denetimi Yargıtay tarafından yapılmaktaydı. Ancak 6100 sayılı HMK'da düzenlemeye kavuşan istinaf yargılaması ile üç dereceli yargılama sistemi usul hukukumuzda egemen olmuştur. Karşılaştırmalı hukuka bakıldığında üç dereceli yargılama sisteminin bulunduğu tüm hukuk sistemlerinde ilk derece mahkemesince verilen kararların vakıalara uygunluk ve ispat yönünden denetiminin istinaf mahkemesince, hukuka uygunluk denetiminin ise Yargıtay'ın karşılığı olan yüksek mahkemeler tarafından yapıldığı görülmektedir⁷²³. Bu sistemde yüksek mahkemeler birer içtihat mahkemesi işlevi kazanmaktadır. Usul hukukumuzda da 6100 sayılı HMK ile birlikte HUMK döneminde Yargıtay'ın hem içtihat yaratmak hem de istinafı yürütmesine son verilerek ikinci derecede istinaf, üçüncü derecede temyiz incelemesinin yapılacağı düzenlenmiştir⁷²⁴.

⁷²¹ Deynekli, **a.g.e.**, s.13; Tekçe, **a.g.e.**, s.177; Karşlı, **a.g.e.**, s.739; Kuru, **Ders**, s.669.

⁷²² Bkz. yuk. s.66-70.

⁷²³ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.581; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.523.

⁷²⁴ Tutumlu, **Sorun**, s.34; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.581; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.523.

İlk derece mahkemesince verilen hem usule hem de esasa ilişkin nihai kararlara karşı istinaf yoluna başvurulabilir. Ayrıca ihtiyati tedbir ve ihtiyati haciz taleplerinin reddi ile kabulü halinde itiraz üzerine verilen kararlara karşı da istinaf yoluna başvurulabilecek iken ara kararlara karşı istinaf yoluna başvurulamaz. Ancak nihai kararlar bakımından da malvarlığına ilişkin davalarda kanun tarafından miktar ve değer bakımından sınır konulmuştur⁷²⁵. Malvarlığına ilişkin olmayan davalar bakımından ise herhangi bir sınır bulunmamaktadır⁷²⁶.

İstinaf yoluna başvuran taraf istinaf sebeplerini dilekçesinde açıkça belirtmelidir. İstinaf incelemesi kamu düzenine aykırılık hali hariç⁷²⁷ istinaf dilekçesinde belirtilen sebeplerle sınırlı olarak yapılacaktır⁷²⁸. Ancak istinaf sebepleri bakımından kanunda herhangi bir sınırlama söz konusu değildir. Gerek usulü gerek esasa ilişkin hususlar istinaf sebebi yapılabilir⁷²⁹. Yine istinaf yoluna hukuki yararı bulunan davanın tarafları başvurabilir. Hükümden önce istinaf başvurusu hakkında feragat edilemese de ilamın taraflara tebliğinden sonra istinaf başvurusundan feragat mümkündür⁷³⁰.

İstinaf mercii istinaf başvurusunun incelenmesinde kanunda sayılan belli hususları ön inceleme aşamasında ele almaktadır⁷³¹. Belirlenen bu hususlarda yapılan ön incelemenin ardından asıl incelemeye geçilmektedir. İncelemede aksine hüküm bulunmayan hallerde ilk derece mahkemesinde uygulanan yargılama usulü esas alınacaktır⁷³². Ancak istinaf incelemesi kamu düzenine aykırılık halleri dışında istinaf sebepleri ile sınırlı olarak yapılacağından HMK m.357/1 ile ilk derece mahkemesinde yapılabilen bazı işlemlerin istinaf evresinde yapılamayacağı öngörülmüştür. Bahsi geçen düzenleme gereğince istinaf yargılamasında karşı

⁷²⁵ Bkz. 6100 sayılı HMK m.341.

⁷²⁶ Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.524; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.583; Bolayır, **a.g.e.**, s.279.

⁷²⁷ Bkz. Tolga Akkaya, **Medeni Usul Hukukunda İstinaf**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009, s.263; Haluk Konuralp, **İstinafta Kamu Düzeni Kavramı**, Medeni Usul Ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı- VI, Medeni Usul Hukukunda Kanun Yolları Ve Arabuluculuk Kanun Tasarısı, İzmir, 19-20.10.2007, s.137 vd.

⁷²⁸ Bkz. 6100 sayılı HMK m.355: İnceleme, istinaf dilekçesinde belirtilen sebeplerle sınırlı olarak yapılır. Ancak, bölge adliye mahkemesi kamu düzenine aykırılık gördüğü takdirde bunu resen gözetir.

⁷²⁹ Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.524; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.584.

⁷³⁰ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.587; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.525.

⁷³¹ 6100 sayılı HMK m.352: (1) Bölge adliye mahkemesi hukuk dairesince dosya üzerinde yapılacak ön inceleme sonunda aşağıdaki durumlardan birinin tespiti hâlinde öncelikle gerekli karar verilir:

a) İncelemenin başka bir dairece veya bölge adliye mahkemesince yapılmasının gerekli olması

b) Kararın kesin olması

c) Başvurunun süresi içinde yapılmaması

ç) Başvuru şartlarının yerine getirilmemesi

d) Başvuru sebeplerinin veya gerekçesinin hiç gösterilmemesi

(2) Ön inceleme heyetçe veya görevlendirilecek bir üye tarafından yapılır ve ön inceleme sonunda karar heyetçe verilir.

(3) Eksiklik bulunmadığı anlaşılan dosya incelemeye alınır.

⁷³² Bolayır, **a.g.e.**, s.282; Pekcanitez, Atalay, Özkes, **Ders**, s.530; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.559.

dava açılmaz, davaya müdahale talebinde bulunulamaz, davaların birleştirilmesi istenilemez, ıslah talebinde bulunulamaz, ilk derece mahkemesinde ileri sürülmeyen iddia ve savunmalar dinlenemez ve ilk derece mahkemesinde dayanılmayan delillere dayanılmaz. Ancak istinaf mercisinin kendiliğinden dikkate alabileceği durumlar ve ilk derece mahkemesinde usulüne uygun ileri sürülmesine rağmen incelemeyen reddedilen veya mücbir bir sebeple gösterilmesi mümkün olmayan deliller istinaf yargılamasında gösterilebilecektir⁷³³.

Bu düzenlemeden anlaşılağı üzere hukuk sistemimizde düzenlenen istinaf sistemi tam istinaf sistemi değil dar istinaf sistemidir. Dar istinaf sisteminde istinaf yargılamasında ilk derece yargılaması gerçekleştiriliyormuş gibi tüm yargılamanın tekrarlanması yerine, ilk derece yargılanmasındaki vakıa, talep sonucu ve dava malzemeleri ile bağılı olarak inceleme yapılmaktadır. Böylece istinaf yargılamasında usul ekonomisi ilkesinin sağlanması ve teksif ilkesi ile hakimin davayı kolayca idaresinin sağlanması amaçlanmaktadır⁷³⁴.

İstinaf incelemesi sonucunda ilk derece mahkemesinin kararı usul ve esas yönünden hukuka uygun bulunursa istinaf talebinin reddine karar verilecektir. İlk derece mahkemesi kararında usul veya esas yönünden hukuka aykırılık tespit edilirse bu durumda istinaf mercii, ilk derece mahkemesinin kararında usuli hata söz konusu olması halinde kararın kaldırılarak dosyanın ilgili mahkemeye gönderilmesine karar verecektir. İlk derece mahkemesince verilen ret kararında esasa ilişkin bir hata olması halinde istinaf mercii ilk derece mahkemesi yerine geçerek yeniden yargılama yapmak suretiyle ilk derece mahkemesinin kararını kaldırarak davanın kısmen ya da tamamen kabulüne; ilk derece mahkemesinin davayı kabul kararında esasa ilişkin bir hata söz konusu olması halinde ise ilk derece mahkemesi yerine geçerek yeniden inceleme yapmak suretiyle ilk derece mahkemesinin kararını kaldırarak davanın reddine karar verebilecektir⁷³⁵.

⁷³³ Tanrıver, **a.g.e.**, s.677; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.592; Tutumlu, **Islah**, s.205; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.532; Tutumlu, **Sorun**, s.32.

⁷³⁴ Karşı, **a.g.e.**, s.786; Tutumlu, **Islah**, s.205; Tutumlu, **Sorun**, s.34; Bolayır, **a.g.e.**, s.284; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.509; Cenk Akil, **İstinaf Kavramı (İstinaf)**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010, s.263; Kamil Yıldırım, **İstinaf Sebepleri ve İlk Derece Mahkemesinde Hatalı Vakıa Tespitleri (İstinaf)**, Medeni Usul ve İcra Hukukçuları Toplantısı-VI, TBB, Ankara, 2007, s.46 vd; Akkaya, **İstinaf**, s.96 vd; Arslan Temel, **İstinaf Mahkemeleri, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Sempozyumu**, Ankara, 24-25.03.2011; s.19; Muhammet Özekes, **100 Soruda Medeni Usul Hukukunda Yeni Kanun Yolu Sistemi İstinaf ve Temyiz**, Yetkin Yayınları, 3.b, Ankara, 2016, s.68.

⁷³⁵ Bkz. 6100 sayılı HMK m.353. Ayrıca bkz. Bahattin Aras, **Türk Hukukunda İstinaf Sistemi**, Ocak-Nisan 2007, S.1-2, s.137; Yıldırım, **İstinaf**, s.114; Akil, **İstinaf**, s.308; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.593-594; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.537-538; Bolayır, **a.g.e.**, s.281.

2.İstinaf Yargılamasında Yasağın Uygulama Alanı

İstinaf yargılamasında dava değıştirme yasağının uygulanması bakımından ise HMK m.357 ile düzenlendiğı üzere istinaf yargılamasında ıslah talebinde bulunulamaması ve ilk derece mahkemesinde ileri sürülmeyen iddia ve savunma sebeplerinin ileri sürülememesi kuralı belirleyicidir. Bu düzenlemelerin gerekçesi olarak istinafin ilk derece mahkemelerindeki usul ve esasa ilişkin hataları düzeltmeye yönelik yargı yeri olduğı, iddia ve savunmaların değıştirilmesi ve ıslahın ise taraf usul işlemlerindeki hataların düzeltilmesini amaçlayan kurumlar olduğı ileri sürülmektedir⁷³⁶.

İstinaf yargılamasında ilk derece mahkemelerinde ileri sürülmüş olan iddia ve savunmalar ile bağılılık kuralı olduğunu ve ıslaha başvurunun da tümüyle yasaklandığı söylenebilir. Dolayısıyla bu aşamada iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değıştirilmesi yasağı mutlak olarak uygulama alanı bulacaktır ve istinaf mahkemesi hakimi tarafından dava değıştirme yasağına aykırılık resen gözetilecektir⁷³⁷. Bu nedenle bu evrede ıslah gibi yasağın diğeri istisnaları da uygulama alanı bulamayacaktır⁷³⁸.

Bu evrede dava değıştirme yasağına istisnasız uygulama alanı tanınması bakımından ilk derece yargılamalarında usuli kazanılmış hak kurumunun sağladığı alan ile benzer bir alanın oluştuğı görülmektedir. Ancak yasağın kapsamına girmeyen hususların istinaf yargılamasında gerçekleştirilmesinin önünde bir engel yoktur⁷³⁹. Ayrıca resen araştırma ilkesine tabi davalar ve talep edilenden başkasına hüküm verilebilen davalarda da dava malzemelerinin araştırılıp yargılamaya dahil edilmesi ilk derece yargılamasında olduğı gibi istinaf evresinde de mümkündür. Zira hakimin resen nazara alabileceğı bir hususun taraflarca getirilemeyeceğı düzenlenmesi amaçtan yoksun olacaktır⁷⁴⁰. Ancak istinaf evresinde ortaya çıkan veya öngörülebilir hale gelen vakıaların yargılamaya dahil edilip edilemeyeceğı öğretilde tartışmalıdır. Bir görüşe göre bu halde vakıaların istinaf evresinde yargılamasına dahil edilebilmesi açık kanuni düzenleme karşısında mümkün değildir. Ancak yeni dava yolu ile ileri sürülebilir⁷⁴¹. Diğeri görüşe göre ise bu vakıalar istinaf yargılamasında davaya dahil edilebilir. Zira bu vakıaların ilk derece mahkemesinde yargılamaya dahil edilememesinin

⁷³⁶ Akkaya, **a.g.e.**, s.297; Tutumlu, **Sorun**, s.34; Tutumlu, **Islah**, s.205; Özkes, **İstinaf**, s.70.

⁷³⁷ Tutumlu, **Islah**, s.205; Akkaya, **a.g.e.**, s.299; Akil, **İstinaf**, s.309; Yılmaz, **Islah**, s.70; Bolayır, **a.g.e.**, s.285.

⁷³⁸ Nevhis Deren-Yıldırım, İstinafin Gerekçelendirilmesi Ve İstinaf Sebepleri, **Prof. Dr. Özar Seliçi'ye Armağan**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s.707; Akkaya, **a.g.e.**, s.298.

⁷³⁹ Tutumlu, **Islah**, s.205; Akkaya, **a.g.e.**, s.299; Akil, **İstinaf**, s.309; Yılmaz, **Islah**, s.70; Bolayır, **a.g.e.**, s.286.

⁷⁴⁰ Tutumlu, **Sorun**, s.33.

⁷⁴¹ Yıldırım, **İstinaf**, s.112; Akil, **İstinaf**, s.311; Umar, **a.g.e.**, s.994; Karşı, **a.g.e.**, s.806; Bolayır, **a.g.e.**, s.288.

nedeni fiili imkansızlık olarak değerlendirilmelidir⁷⁴². Kanımızca da bu nitelikteki vakıaların sonradan yargılamaya dahil edilebilmesinin kabulü gerekmektedir. Zira istinaf yargılamasında dava değiştirme yasağı mutlak olarak uygulanmakta ve istisnalarına yer verilmemektedir. Oysa belirtilen durum yasak kapsamı dışında yer almaktadır ve bu sebeple HMK m.357 ile öngörülen sınırlamanın dışındadır. Ayrıca somut olay adaletinin gerçekleştirilmesi adına da bu duruma cevaz vermek gerekmektedir. Her ne kadar istinaf evresinde ilk derece mahkemesi gibi yargılama yapılacağı ve yargılamanın uzayacağı ileri sürülebilse de⁷⁴³ bu sakıncalar temyiz yargılaması bakımından yerinde olan hassasiyet noktalarını oluşturmaktadır. Oysa istinaf yargılaması vakılara uygunluk denetimi de yapabilen ve bu sebeple somut olay adaletini tamamen göz ardı edemeyecek olan bir inceleme merciidir. Yine aynı gerekçe ile yasağın kapsamı dışında olan diğer hususların da (talep sonucunun azaltılması, meşhur vakıaların ileri sürülmesi, hukuki sebebin değiştirilmesi vb.) istinaf yargılamasında uygulanmasına engel yoktur.

Görüldüğü gibi hukuk sistemimizde her ne kadar dar istinaf sistemi benimsenmiş ise de istinaf mercii gerektiğinde ilk derece mahkemeleri yerine geçerek onların yerine yargılama yapabilen ve ilk derece mahkemelerinin kararlarının hem hukuka hem de vakılara uygunluk denetimini gerçekleştirebilen ve ilk derece mahkemesi ve yüksek mahkeme arasında bulunan bir ara merciidir⁷⁴⁴. Bu niteliği sebebiyle istinaf yargılamasında sınırlı da olsa dava değiştirme yasağının esnetilerek yeni iddia ve savunma sebeplerinin getirilebilmesi ve yasağın istisnalarına başvurulabilmesine imkan tanınması gerektiği öğretide haklı olarak belirtilmiştir⁷⁴⁵. Nitekim karşılaştırmalı hukuka bakıldığında da sınırlı da olsa istinaf evresinde yeni vakıa ve delillerin getirilebilmesinin kabul edildiği görülmektedir⁷⁴⁶. Öğretide bir kısım yazarlar tarafından ilk derece yargılamasında ileri sürülmeyen vakıaların yeni bir davayı ve ilk derece yargılamasını gerektirmesi sebebiyle ikinci derecede kontrol mekanizması olarak bulunan merci tarafından incelenmesinin istinaf karakteri ile bağdaşmayacağı dolayısıyla istinaf yargılamasında dava değiştirme yasağının mutlak olarak uygulanması gerektiği savunulmuştur⁷⁴⁷. Ancak istinaf yargılamasını temyiz yargılamasında ayıran ve kendine özgü karakterini ortaya koyan husus istinaf merciinin hukuka uygunluğun

⁷⁴² Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.709; Akkaya, **a.g.e.**, s.290; Özekes, **a.g.e.**, s.69; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s.514; Deniz Meraklı Yayla, **Medeni Usul Hukuku'nda İstinaf Kanun Yolunda Yeniden Tahkikat Yapılması**, Ankara, 2014, s.102,111.

⁷⁴³ Bkz. Bolayır, **a.g.e.**, s.288.

⁷⁴⁴ Bolayır, **a.g.e.**, s.281; Akkaya, **İstinaf**, s.271; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.523; Tanrıver, **a.g.e.**, s.677; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.582.

⁷⁴⁵ Tanrıver, **a.g.e.**, s.677.

⁷⁴⁶ Tutumlu, **Sorun**, s.29-30; Bolayır, **a.g.e.**, s.296-303.

⁷⁴⁷ Tutumlu, **Sorun**, s.32.

yanı sıra vakıaları uygunluk denetimi de yapabilmesi ve HMK'da da ortaya konulduğu üzere ilk derece mahkemesinin yerine geçerek karar verebilmesidir. Bu bakımdan istinaf yargılamasının karakteri dava değiştirme yasağının mutlak olarak uygulanmasını değil, ilk derece yargılamasında olduğu gibi dava değiştirme yasağının istisnaları ile birlikte uygulanması gerektirdiği için bu açıklamaya katılmak mümkün değildir. Görüş farklılıklarının oluşmasında HMK sistematüğinde tam istinaf değil dar istinaf sisteminin kabulünün etkisi büyüktür. HMK düzenlemesi ile istinaf yargılaması ve temyiz yargılaması arasındaki karakter farkının göz ardı edilmesi öğretilde bu nitelikteki görüşlere yol açmıştır.

Mevcut hali ile istinaf yargılamasında hukuka ve vakıalara uygunluk denetimi yapabilse de hem hukuk hem vakıalar bakımından ilk derece yargılamasındaki durum aynen korunarak istinaf merciinin önüne getirilmektedir. Bu durumda da istinaf yargılamasının karakteristik özelliğı olan vakıalara uygunluk denetiminin dava değiştirme yasağı kullanılarak vakıaların dondurulması suretiyle daraltıldığı ve bu haliyle de istinaf yargılamasının dondurulmuş vakıalara uygunluk denetimini gerçekleştirdiğı görölmektedir. Bu durumda istinaf yargılamasının genişletilmiş temyiz yargılaması haline geldiğı söylenebilir⁷⁴⁸. Her ne kadar istinaf yargılamasının genişletilmiş temyiz haline gelmesi dar istinaf sisteminin doğal bir sonucu ise de, bu evrede dava değiştirme yasağının mutlak olarak uygulanmasının esnetilmesi yolu ile hem maddi gerçekliğe uygun kararlar verilebilmesi hem de istinaf yargılaması ile temyiz yargılaması arasındaki nitelik farkının vurgulanması bakımından yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Ayrıca belirtmek gerekir ki istinaf mercilerinin yargı çevresindeki adli yargı ilk derece mahkemesi hakimleri aleyhinde HUMK'a göre açılacak tazminat davalarına adli yargı ilk derece mahkemesi olarak bakacağı 5235 sayılı kanunun m.33/2 ile düzenlendiğı dönemde esasen istinaf incelemesi değil ilk derece yargılaması gerçekleştirildiğinden, ilk derece yargılamasına tabi olunan rejim çerçevesinde dava değiştirme yasağı ve istisnaları işlerlik kazanmaktaydı⁷⁴⁹. Ancak ilgili düzenleme 09.02.2011 tarihli 6110 sayılı kanunun ile mülga olduğu için bu düzenleme de sona ermiştir.

⁷⁴⁸ Tanrıver, **a.g.e.**, s.677.

⁷⁴⁹ A.e., s.677.

E.Temyiz Yargılamasında İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasası

1.Temyiz Yargılaması

6100 sayılı HMK ile üç dereceli yargılama sistemine geçilmesi neticesinde temyiz yargılaması alt derece mahkemelerinin verdiği kararların sadece hukuka ve kanuna uygunluk denetimini yapan bir içtihat mahkemesi niteliğini kazanmıştır⁷⁵⁰.

Kural olarak alt derece mercilerince verilen nihai kararlar ile hakem kararlarına karşı temyiz yoluna başvurulabilir⁷⁵¹. Ancak HMK m.362 ile temyiz edilemeyeceği kabul edilen kararlara karşı temyiz yoluna başvurulamayacaktır. Temyiz incelemesi hukuka ve kanuna uygunluk denetimini gerçekleştirilen evre olduğu için kanunda bozma sebepleri sayılmıştır. Buna göre hukukun veya taraflar arasındaki sözleşmenin yanlış uygulanmış olması, dava şartlarına aykırılık bulunması, taraflardan birinin dayandığı delillerin kanuni bir sebep olmaksızın kabul edilmemesi veya karara etki eden yargılama hatası veya eksikliğinin bulunması temyiz evresinde kararın bozulması sebepleridir⁷⁵². İstinaf evresinden farklı olarak bu evrede ileri sürülen temyiz sebepleri ile bağlı olunmayıp hukuka aykırı görülen diğer hususlarda incelenebilmektedir⁷⁵³. Zira istinaf evresinde ilk derece mahkemesi gibi vakıa incelemesi de yapabilmesi nedeniyle istinaf sebepleri ile bağlı olunması usul ekonomisi bakımından bir zorunluluk iken temyiz evresinde vakıaları uygunluk denetimi değil hukuka uygunluk denetimi yapılacağından ve tarafların hukuki nitelemesi ile temyiz mercii bağlı olmadığından gösterilen temyiz sebeplerine bağlı olunmayacaktır⁷⁵⁴.

Temyiz yoluna hukuki yararı bulunması kaydıyla davanın tarafları başvurabilir⁷⁵⁵. İstinaf mercii tarafından verilen kararların tebliğinden itibaren bir ay içinde temyiz yoluna dilekçe ile başvurulması mümkündür. Temyiz incelemesi sonucunda temyiz merci üç tür karar verebilecektir. Taraflarca ileri sürülen veya resen tespit edilen temyiz sebeplerinin yerinde olduğu anlaşılırsa ilk derece mahkemesinin kararı bozularak ilk derece mahkemesine geri gönderilecektir. Temyiz mercii bu noktada ilk derece mahkemesinin yerine geçerek

⁷⁵⁰ Bolayır, **a.g.e.**, s.304; Karşlı, **a.g.e.**, s.852; Kuru, **Ders**, s.528; Postacıoğlu, **Medeni**, s.719; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.595; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.538; Tanrıver, **a.g.e.**, s.677.

⁷⁵¹ Bkz. 6100 sayılı HMK m.361.

⁷⁵² Kuru, **Ders**, s.532; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.597; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.540.

⁷⁵³ 6100 sayılı HMK m.369/1: Yargıtay, tarafların ileri sürdükleri temyiz sebepleriyle bağlı olmayıp, kanunun açık hükmüne aykırı gördüğü diğer hususları da inceleyebilir.

⁷⁵⁴ Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.601; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.541; Postacıoğlu, **Medeni**, s.734; Karşlı, **a.g.e.**, s.865; Kuru, **Ders**, s.529.

⁷⁵⁵ Kuru, **Ders**, s.537; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.542; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.600; Postacıoğlu, **Medeni**, s.725; Bolayır, **a.g.e.**, s.304.

herhangi bir karar verememekte ve yeniden yargılama yapamamaktadır⁷⁵⁶. Temyiz mercii alt derece mahkemesinin kararının hukuk ve kanuna uygun olduğu kanaatine varırsa kararı onayacaktır⁷⁵⁷. Onama kararı alt derece mahkemesinin verdiği kararın dosyanın bozularak mahkemeye gönderilmesini ve yeniden yargılama yapılmasını gerektirmemesi halinde düzelterek onama şeklinde de olabilmektedir. Temyiz evresinde dosyanın sadece hukuka uygunluk yönünden incelenerek esasa girilememesi kuralı ile düzelterek onama kararları çelişki oluşturmamaktadır. Zira düzelterek onama kararı verilebilecek haller tarafların kimliklerine ait yanlışlıklar, yazı ve hesap ile diğer açık ifade yanlışlıkları, kararın kanuna ve hukuka uygun olup gerekçesinin yanlış olması veya kararın esas yönünden kanuna uygun olup kanunun olaya uygulanmasında hata edilmesi gibi yeniden yargılama yapılmasına gerek duyulmaksızın ilgili hukuka aykırılığın giderilebileceği hallerdir⁷⁵⁸.

2.Temyiz Yargılamasında Yasağın Uygulama Alanı

Temyiz yargılamasında dava değiştirme yasağının uygulama alanına bakıldığında ise, bu ilişkinin temyiz yargılamasının niteliğine göre şekillendiği görülmektedir. Zira temyiz yargılamasında istinaf yargılamasının aksine hükmün vakıaları uygunluk denetimi yapılamamakta ve yeniden inceleme söz konusu olmamaktadır. Temyiz mercii vakıalara uygunluk denetimi yapamayacağından davayı dosya üzerinden ve sadece hukuka uygunluk yönünden incelemekte alt derece mercilerince vakıaların usulüne uygun şekilde incelenip incelenmediği ve o vakıalara hukukun doğru uygulanıp uygulanmadığı kontrol etmektedir. Bu nedenle temyiz aşamasında herhangi bir tahkikat yapılamayacağından daha önce ileri sürülmemiş vakıa ve delillerin temyiz evresinde ileri sürülmesi mümkün değildir⁷⁵⁹. Temyiz evresinde dava değiştirme yasağının istisnasız olarak uygulama alanı bulduğu ve tıpkı istinaf yargılamasında olduğu gibi mutlak olarak uygulandığı söylenebilir.

Temyiz yargılamasında iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı bakımından istinaf evresinde olduğu gibi istisnasız bir uygulama alanı olsa da temyiz yargılamasında sadece hukukilik denetimi gerçekleştirilmesinden dolayı istinaf evresinden farklı olarak dava değiştirme yasağının kapsamına girmeyen bazı unsurların da temyiz

⁷⁵⁶ Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.546; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.603; Bolayır, **a.g.e.**, s.305; Kuru, **Ders**, s.545; Karşı, **a.g.e.**, s.868.

⁷⁵⁷ Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.551; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.603; Kuru, **Ders**, s.549; Karşı, **a.g.e.**, s.875.

⁷⁵⁸ 6100 sayılı HMK m.370. Ayrıca bkz. Karşı, **a.g.e.**, s.875; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.552; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.603; Kuru, **Ders**, s.550.

⁷⁵⁹ Kuru, **Ders**, s.528; Bolayır, **a.g.e.**, s.305; Karşı, **a.g.e.**, s.816,852; Tanrıver, **a.g.e.**, s.678; Kuru, **Usul**, s.1726,1837; Tekçe, **a.g.e.**, s.108; Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.538; Kuru, Arslan, Yılmaz, **a.g.e.**, s.595; Postacıoğlu, **Medeni**, s.720.

aşamasında ileri sürülmesi mümkün değildir ve bu bakımdan istinaf evresinden ayrılmaktadır. İstinaf aşamasında da yeni vakıa ve delillerin ileri sürülmesi mümkün kılınmamış ise de vakıalara uygunluk denetiminin yapılabilmesi neticesinde yasağın kapsamı dışındaki hususlardan biri olan sonradan ortaya çıkan veya öngörülebilirliği sonradan oluşan vakıaların ileri sürülebileceği tartışmalı da olsa kabul edilmekte iken⁷⁶⁰, temyiz evresinde vakıalara yönelik inceleme yapılamayacağından sonradan ortaya çıkan veya öngörülebilir hale gelen vakıalar da dava değiştirme yasağı kapsamı dışında olsa da ileri sürülmesi mümkün değildir⁷⁶¹. Yasağın kapsamı dışında olan unsurlardan yalnızca hukuki sebebin değiştirilmesi ve mahkemenin resen inceleyebileceği hususların temyiz aşamasının niteliği gereğince temyiz yargılamasına dahil edilebileceği söylenebilir.

Ayrıca özellikle belirtmek gerekir ki 2797 sayılı kanunun 13. maddesi ile temyiz merciinin ilk derece mahkemesi sıfatıyla bakacağı öngörülen davalarda⁷⁶² esasen temyiz yargılaması değil, ilk derece yargılaması gerçekleştirilmiş olacağından ilk derece yargılamasının tabi olduğu rejim çerçevesinde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı işlerlik kazanacaktır⁷⁶³.

⁷⁶⁰ Bkz. Yuk. s. 137.

⁷⁶¹ Pekcanitez, Atalay, Özekes, **Ders**, s.539; Bolayır, **a.g.e.**, s.304.

⁷⁶² 2797 sayılı Kanun m.13: Yargıtayın görevleri şunlardır:

1. Adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümleri ilk ve son merci olarak inceleyip karara bağlamak,
2. Yargıtay Başkan ve üyeleri ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili ve özel kanunlarında belirtilen kimseler aleyhindeki görevden doğan tazminat davalarına ve bunların kişisel suçlarına ait ceza davalarına ve kanunlarda gösterilen diğer davalara ilk ve son derece mahkemesi olarak bakmak,
3. Kanunlarla verilen diğer işleri görmek

⁷⁶³ Tanrıver, **a.g.e.**, s.677.

SONUÇ

Bireylerin haklarına yönelik ihlaller veya haklarını tehlikeye düşüren durumlar karşısında kendi haklarını koruma erklerinin ellerinden alınması karşılığında dava yoluna başvurma imkanı bir zaruret olarak tanınmıştır. Bu takas ilişkisinin sürdürülebilir olması adına dava imkanının etkin ve etkili olması gerekliliği ise bir devletin ve o devlette egemen olan hukuk sisteminin en önemli önceliğidir. Bu noktada özel hukuk uyuşmazlıkları bağlamında hukuk sistemlerinde karşılaşılan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ilk bakışta bu temel sistemler dengesini bozan bir unsur olarak görülebilmektedir.

Kabaca dava yoluna başvuran bireylerin belli bir usul kesitinden sonra iddia ve savunmalarına ilişkin yeni unsurlar getirmelerini veya mevcut olanları genişletme veya değiştirmelerini engelleyen bu yasağın, dava yolunun etkin ve işlevsel olabilmesi adına önemli katkılar sunabilmektedir. Tanımı itibarıyla dava hakkının sınırlaması olarak görülse de esasen davanın taraflarını ve yargıcı dahi uyuşmazlığın çözümüne zarar verici davranışlarından koruyan bir kalkan vazifesi gören dava değiştirme yasağı, tarihsel süreçte Roma Hukuku'ndan günümüze kadar uzanan bir gelişim ve değişim sürecinin içindedir.

Dava değiştirme yasağının bir hukuk sistemindeki konumu, yasağın dava hakkına yönelik katkısını veya olumsuz etkisini de ortaya koymaktadır. Yasağın konumunu etkileyen pek çok unsur bulunmaktadır. Yasağın başlayacağı usul kesiti, kapsamına aldığı unsurların genişliği, istisnalarının sayısı, istisnalarına başvurulabilmesinin şartlarının ağırlığı ve kanun yollarında uygulanabilirliği bu unsurlar arasında sayılabilir. Bu anlayışla çalışmamızın konusunu oluşturan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının hukuk sistemimizde mevzuat ve içtihatlar ile belirlenen uygulama koşullarına bakıldığında diğer hukuk sistemlerine nazaran daha katı bir uygulama alanı bulunduğu vefakat kronolojik olarak bu katılığın giderilmesi sürecinde olduğu anlaşılmaktadır.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi kurumu tarafların iddia ve savunmaları ile bunların dayanağı olan vakıaların belli bir yargılama kesitine kadar ileri sürülmesini gerektirmektedir. Davacı bakımından iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının karşılığı ve dengeleyicisi olarak davalı bakımından da savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı söz konusudur. Bu kurum dava hakkına yönelik önemli etkileri etkilerinin yanı sıra medeni yargılamaya hakim olan ilkeler ile de yakın bir bağ içindedir.

Yasağın teksif ilkesinin müeyyidesi olduğu, tasarruf ilkesi ve dava malzemelerinin taraflarca getirilmesi ilkesinin ise yasak bakımından birer ön şart olduğu söylenebilir

Dava değiştirme yasağı tarafların iddia ve savunmalarını dayandırdıkları vakıaları ve hakkında karar verilmesini istedikleri talepleri iyi düşünmelerini ve doğru tespit etmeye özen göstermelerini sağlamaktadır. Ayrıca yasak ile hükmün temelini oluşturan vakıalar ve netice-i talebin sürekli değişmesi önlenerek makul sürede, hızlı ve basit yargılama yapılabilmesi ortamı sağlanmakta, kolaylıkla hüküm tesis edilebilmesi ve adil yargılanmanın gerçekleştirilmesi mümkün olmaktadır. Yargılamanın düzen içinde sürdürülmesi, tarafların sahip olduğu hak ve yetkileri suiistimal ederek yargılamayı gereksiz yere uzatmalarının önlenmesi, gereksiz zaman, emek ve para kaybına yer verilmemesi adına dava değiştirme yasağı medeni yargılama bakımından pek çok avantajı barındırmaktadır.

Avantajları bulunsa da yasak ile getirilecek katı biçimsellik, yargılama neticesinde ulaşılan sonucun maddi gerçeklikten farklı olmasına yol açabilir ve tarafları yeni dava açma durumunda bırakarak iş yükünü arttırabilir ve bu durum da usul ekonomisine zarar verecektir. Yargılamanın çabuk ve ucuz görülmesi yanında usul hukukunun maddi gerçeğe ulaşmayı amaçladığı göz önünde tutulduğunda yasağın yargılamanın temelini boşalttığı ve avantajlarının önemsiz kaldığı anlaşılabacaktır. Bu noktada yasaktan tamamen vazgeçmek yerine dava değiştirme yasağının avantajlarını muhafaza edecek ancak dezavantajlarını sistemden uzak tutacak düzenlemeler kanımızca daha isabetlidir. Nitekim hukuk sistemimizde de yasağa istisnalar tanımak ve kapsamını daraltmak yoluyla usul ekonomisi uğruna maddi gerçeklikten tamamen kopuk yargılama yapılmasının önlenmesi amaçlanmıştır.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının maddi gerçekliğe ulaşma amacına zarar vermeyecek seviyede ve katılıkta uygulanması adına yasağın dilekçeler teatisi aşamasının tamamlanmasıyla başlaması, yasağın kapsamının iddia ve savunmaların dayandırıldığı vakıalar ve talep sonucu ile defilerle sınırlı olması ve yasağın istisnalarının uygulanması şartlarının açık, belli ve anlaşılır olması ile çok katı veya çok hafif olmaması önem taşımaktadır. Hukuk sistemimize bakıldığında bu doğrultuda düzenlemeler bulunmaktaysa da eleştiri noktalarının da bulunduğu ve düzenlemelerin yeterli olmadığı sonucu çıkarılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Ziya: Tahkim Ve Derdestlik İtirazı, **Prof. Dr. Mahmut Tevfik Birselle Armağan**, DEÜY, İzmir, 2001
- Akil, Cenk: **Kısmi Dava**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013
- Akil, Cenk: Yargıtay Kararları Işığında Zamanaşımı Definin Islah Yolu İle İleri Sürülüp Sürülemeyeceği Meselesi (Islah), **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, Ankara, 2012-2
- Akil, Cenk: 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Islaha Gidilemeyeceği Kabul Edilen Haller Üzerine Düşünceler (Gidilemez), **Prof.Dr. Ramazan Arslan'a Armağan**, Yetkin Yayınları, C.1, Ankara, 2015
- Akil, Cenk: **İstinaf Kavramı** (İstinaf), Yetkin Yayınları, Ankara, 2010
- Akipek, Jale G; Akıntürk, Turgut: **Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri**, C.1, 4. b, İstanbul, 2002
- Akipek,Jale G: **Subjektif Hüsnüniyetin Mahiyeti Ve Hükümleri**, AÜHFD, C.14, S.1, 1957
- Akkaya, Tolga: **Medeni Usul Hukukunda İstinaf**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009
- Akyol, Şener: **Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2006
- Alangoya, Yavuz: **İspat Yükü Yönünden MK 3** (İspat), İÜHFM, C.27, S.1-4, 1961
- Alangoya, Yavuz: **Medeni Usul Hukukunda Vakıaların Ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler** (İlkeler), İstanbul, 1979
- Alangoya, Yavuz: **Medeni Usul Hukukumuzda Tahkimin Niteliği ve Denetlenmesi (Tahkim)**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1973
- Alangoya, Yavuz: Yargılama Sırasında Tarafta İradi Olarak Meydana Gelen Değişme Hakkında Düşünceler (Tarafta İradi Değişim Hakkında), **Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi**, S.5, 1965
- Alangoya, Yavuz; Yıldırım, Kamil; Deren Yıldırım, Nevhis: **Medeni Usul Hukukunun Esasları**, 7. b, İstanbul, Beta Yayınevi, 2009

- Ansary, Sabri Ş.: **Hukuk Yargılama Usulleri**, Ankara Güzel Sanatlar Matbaası, 1960
- Ansary, Sabri Ş.: **Islah** (Islah), AÜHFD, C.7, S.1-2, 1950
- Aras, Bahattin: **Türk Hukukunda İstinaf Sistemi**, S.1-2, 2007
- Arslan, Aziz Serkan: **Medeni Usul Hukukunda Delillerin Toplanması Ve Doğrudanlık İlkesi** (Delil), Ankara, Adalet Yayınları, 2012
- Arslan, Ramazan: **Medeni Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı**, Ankara, 1989
- Arslan, Ramazan; Tanrıver, Süha: **Yargı Örgütü Hukuku** (Yargı), 2. b., Ankara, Yetkin Yayınları, 2001
- Arslan, Ramazan: **Medeni Usul Hukuku**, 1.b, Ankara, 2016
- Yılmaz, Ejder; Taşpınar Ayvaz, Sema: **Medeni Usul Hukukunda Davadan Feragat**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2010
- Atalı, Murat: **Medeni Usul Hukuku**, Eskişehir, 2011
- Atalı, Murat: **Medeni Usul Hukukunda Hakimin Vakıalar Hakkında Dava Dışında Edindiği Şahsi Bilgisini Kullanması, Haluk Konuralp Anısına Armağan** (Şahsi), Ankara, Yetkin Yayınları, 2009
- Aydın, Nurullah: **Hukuka Giriş ve Temel Kavramlar**, Ankara, 2007
- Aygün, Mustafa Y.: **Davanın Açılmamış Sayılması, Yargıtay Dergisi**, S.4, 1979
- Barlas, Nami: **Para Borçlarının İfasında Borçlunun Temerrüdü Ve Bu Temerrüt Açısından Düzenlenen Genel Sonuçlar**, İstanbul, 1992
- Belgesay, Mustafa Reşit: **Dava Teorisi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul Numune Matbaası, İstanbul, 1943
- Berki, Şakir: **Borçların Sukutu** (Borçlar), AÜHFD, C.12, S.1, 1955

- Berki, Şakir: **Hukukta Müddet Çeşitleri** (Müddet), AÜHFD, C.25, S.1, 1968
- Berki, Şakir: Türk Borçlar Kanununda İskati Müruruzaman (İskat), **Dr.Recai Seçkin'e Armağan**, AÜHFY, 1974
- Berkin, Necmeddin: **Tatbikatçılara Usul Hukuku Dersleri**, 6.b, 1975
- Bilge, Necip: **Medeni Yargılama Hukuku Dersleri**, Ankara, Ajans Türk Matbaası, 1965
- Bilge, Necip; Önen, Ergun: **Medeni Yargılama Hukuku**, 1711 sayılı kanuna göre yeniden yazılmış 3. b., Ankara, Sevinç Matbaası, 1978
- Bilgen, Mahmut: **Hukuk Yargılamasında Islah**, Adalet Yayınları, 2.b, Ankara, 2010
- Bolayır, Nur: **Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Tarafların Ve Hakimin Rolü, Vedat Kitapçılık**, İstanbul, 2014
- Bozer, Ali: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, 2002
- Börü, Levent: **Dava Konusunun Devri**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012
- Börü, Levent: Tarafta İradi Değişim (İradi), **Ejder Yılmaz'a Armağan**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014
- Budak, Ali Cem: **Belirsiz Alacak Davası**, BD, C.24 Ocak Özel Sayı, 2013
- Buz, Vedat: **Borçlunun Temerrüdünde Sözleşmeden Dönme**, Ankara, 1998
- Çelebican Karadeniz, Özcan: **Roma Eşya Hukuku**,4.b, Ankara, Yetkin Yayınları, 2008
- Çelebican Karadeniz, Özcan: **Roma Hukuku** (Roma),14.b, Ankara, Yetkin Yayınları, 2010
- Çelik, Ahmet Çelik: **Tazminat ve Alacaklarda Zamanaşımı**, İstanbul, 2004
- Çelik, Hüseyin: **Hukuk Mahkemelerinde Davaların Açılması**, Ankara, 2005
- Çil, Şahin; Kar, Bektaş: **6100 Sayılı HMK'ya Göre İş Yargılamasında Belirsiz Alacak ve Kısmi Dava**, 2.b, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012
- Deren-Yıldırım, Nevhis: İstinafin Gerekçelendirilmesi Ve İstinaf Sebepleri, **Prof. Dr. Özer Seliçi'ye Armağan**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006
- Deynekli, Adnan: **Medeni Usul Hukukunda Islah**, Ankara, Bilge Yayınevi, 2013
- Domaniç, Hayri: **Hukukta Kazıye-i Muhakeme Ve Nisbi Kuvveti**, İstanbul, 1964

- Dural, Mustafa; Sarı, Suat: **Türk Özel Hukuku Temel Kavramlar Ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri**, 4. b, İstanbul, 2009
- Dursun, Hasan: **Medeni Usul Hukukunda Davanın Açılmamış Sayılması**, Gazi Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007
- Edis, Seyfullah: Türk Medeni Hukukunda İyiniyet, **Hüseyin Cahit Oğuzoğlu'na Armağan**, AÜHFY, 1972
- Elgun, Emel Şeyda: **Medeni Usul Hukukunda Davanın Açılmamış Sayılması Ve Sonuçları**, Ankara, 2011
- Erdönmez, Güray: Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Delillerin Gösterilmesi Ve İbrazı, **İstanbul Barosu Dergisi**, C.87, S.5, 2013
- Eren, Fikret: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 14.b, Ankara, Yetkin Yayınları, 2012
- Ergül, Ergin: **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve İnsan Hakları**, Ankara, 2002
- Feyzioğlu, Feyzi Necmeddin: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, C: 2, 2. b, İstanbul, 1977
- Gaul, Hans F.: Yargılamanın Amacı, Güncelliğini Koruyan Bir Konu, Çev.: N. Deren-Yıldırım, **İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku**, Derleyen: M. Kamil Yıldırım, 7.b, İstanbul, 2012
- Göksu, Mustafa: Hukuk Yargılamasında Vakıa Ve Hukuk, **Haluk Konuralp Anısına Armağan**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009
- Görgün, Şanal: **Medeni Usul Hukuku**, 4.b, Ankara, 2015
- Görgün, Şanal; Kodakoğlu, Mehmet: **Medeni Usul Hukuku**, 2.b, Ankara, 2012
- Güneysu, Nilüfer Boran: **İcra Takip İşlemleri**, TBBD, S.101, 2012
- Hanağası, Emel: **Davada Menfaat**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009
- Helvacı, Serap: **Gerçek Kişiler**, 3.b, İstanbul, 2010
- Helvacı, Serap; Erlüle, Fulya: **Medeni Hukuk**, 2.b, İstanbul, Legal Yayınları, 2011
- İnal, Tamer: **Borca Aykırılık ve Sonuçları**, İstanbul, 2004
- İpek, Ali İhsan: **6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Ön İncelemenin Kapsamı**, THD, Kasım 2011

- Kaboğlu, İbrahim Ö.: **Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar**, Güncellenmiş Ve Genişletilmiş 4. b., İstanbul, Legal Yayınevi, 2009
- Kale, Serdar: **Medeni Yargılamada Taraf Ehliyeti**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2010
- Karafakih, İsmail Hakkı: **Hukuk Muhakemeleri Usulü Esasları**, Ankara, AÜHFY, 1952
- Karahacıoğlu, Ali Haydar; Altın, Mehmet: **Kanunlarımızda Müddetler**, Ankara, 2001
- Karlı, Abdurrahim: **Medeni Muhakeme Hukuku**, 6100 sayılı HMK hükümlerine göre Yargıtay kararları işlenmiş ve gözden geçirilmiş 3. b., İstanbul, Alternatif Yayınları, 2012
- Karlı, Abdurrahim: **Medeni Usul Hukukunda Usuli İşlemler (Usuli)**, İstanbul, 2001
- Karlı, Abdurrahim; Koç, Evren; Konuralp Cengiz Serhat : **Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Problemli Konular**, İstanbul, Alternatif Yayınları, 2014
- Kaya, Cemil; Akcan, Recep: **Medeni Ve İdari Yargıda İddia Ve Savunmanın Genişletilmesi Ve Değiştirilmesi Yasası**, İÜHFM, C.67, S.1-2, 2009
- Keser, Leyla: **Medeni Usul Hukuku'nda Dava Konusunun Devri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1994
- Kılıçoğlu, Ahmet: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler (Borçlar)**, 2.b, Ankara,2002
- Kılıçoğlu, Ahmet: **Medeni Kanunumuzun Aile, Miras ve Eşya Hukuku'nda Getirdiği Yenilikler (Yenilik)**, 2.b., Ankara, 2004
- Kılıçoğlu,Ahmet: **Medeni Hukuk Temel Bilgiler (Medeni)**, Ankara, 2004
- Kıyak, Emre: **Türk Hukuk Mahkemesinde Davanın Açılmasının Usul Hukukuna İlişkin Sonuçları**, 1.b., Ankara, Seçkin Yayınları, 2014
- Kocayusufpaşaoğlu, Necip: **Borçlar Hukukuna Giriş**, 4.b, İstanbul, 2008

- Konuralp, Haluk: İstinafta Kamu Düzeni Kavramı, **Medeni Usul Ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı- VI**, Medeni Usul Hukukunda Kanun Yolları Ve Arabuluculuk Kanun Tasarısı, İzmir, 19-20.10.2007
- Konuralp, Haluk: **Medeni Usul Hukukunda İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları**, Ankara, 1999
- Korkmaz, Hülya Taş: **Medeni Usul Hukukunda İradi Taraf Değişikliği**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014
- Kuru, Baki: Dava Şartları, **Ord. Prof. Dr. Sabri Şakir Ansay'ın Hatırasına Armağan**, 1964
- Kuru, Baki: **Hukuk Muhakemeleri Usulü** (Usul), 6. b., C.1, İstanbul, 2001
- Kuru, Baki: **Hukuk Usulünde Dava Sebebi** (Sebep), Adalet Dergisi, 1967/4
- Kuru, Baki: Usuli Kazanılmış Hak (Hak), **Dr. Recai Seçkin'e Armağan**, Ankara, 1974
- Kuru, Baki; Arslan, Ramazan, Yılmaz, Ejder: **İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı** (İcra), Ankara, Yetkin Yayınları, 2004
- Kuru, Baki; Budak, Ali Cem: Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Getirdiği Başlıca Yenilikler, **İstanbul Barosu Dergisi**, C.85, S.5, İstanbul, 2011
- Kuru, Baki: **Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı** (Ders), İstanbul, Legal Yayınevi, 2016
- Kuru, Baki: **Nizasız Kaza**, Ankara, 1961
- Kuru, Baki; Arslan, Ramazan, Yılmaz, Ejder: **Medeni Usul Hukuku**, 6100 sayılı HMK'ya göre yeniden yazılmış 24. b., Ankara, Yetkin Yayınları, 2013
- Meriç, Nedim: **Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi** (Tasarruf), Ankara, Yetkin Yayınları, 2011
- Meriç, Nedim: **Takas Alacağı Konusunda Teksif İlkesinin Uygulanma Sorunu Ve Yol Açtığı Tartışmalar**, MİHDER, C.9, S.26, 2013
- Muşul, Timuçin: **Medeni Usul Hukuku**, 3. b, Ankara, 2012

- Muşul, Timuçin: **Medeni Usul Hukukunda Terdit İlişkileri** (Terdit) , İstanbul, 1984
- Nomer, Haluk: **Borçlar Hukuku, Genel Hükümler**, 6. b, İstanbul, 2008
- Oğuzman, Kemal, Turgut Öz: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul, 2006
- Oğuzman, Kemal; Barlas, Nami: **Medeni Hukuk**, 12. b., İstanbul, 2005
- Oğuzman, Kemal; Seliçi, Özer; Özdemir, Saibe Oktay: **Kişiler Hukuku Gerçek Ve Tüzel Kişiler**, İstanbul, 2010
- Oğuzman, M Kemal; Öz, M Turgut: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 5.b, İstanbul, 1995
- Onar, Sıddık Sami; Belgesay, Mustafa Reşit: **Adliye Hukukunun Umumi Esasları** İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1944
- Orhunöz, Ergun: **Ölüm ve Cismani Zararlarda Manevi Tazminat**, Ankara, 1997
- Önen, Ergun: **Medeni Yargılama Hukuku**, 3. b., Ankara, Sevinç Matbaası, 1979
- Özekes, Muhammet: **100 Soruda Medeni Usul Hukukunda Yeni Kanun Yolu Sistemi İstinaf ve Temyiz**, Yetkin Yayınları, 3.b, Ankara, 2016
- Özekes, Muhammet: **Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı**, Ankara, 2003
- Özkan, Hasan: **İhtiyati Tedbir, Delil Tespiti ve İhtiyati Haciz ile Kamu Alacağının Tahsilinde İhtiyati Haciz**, Ankara, 2001
- Özkan, Meral Sungurtekin: **Türk Medeni Yargılama Hukuku**, 1.b., İzmir Barış Yayınları, 2013
- Özmumcu, Seda: 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu İle 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Delillerin İkamesi Hakkındaki Hükümlerine Mukayeseli Bir Bakış (Delil), <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423872228.pdf> (E.T.: 03.01.2018)

- Özmumcu, Seda: **Davanın Açılmasına Bağlanan Hukuki Sonuçların Davanın Açılmamış Sayılması Halinde Değerlendirilmesi**, İÜHFM, C.LXX, S.2, 2016
- Özmumcu, Seda: **Müddeabihin Temlikinin Etkilerine İlişkin Sistemler (Müddeabih), Yavuz Alangoya İçin Armağan**, İstanbul, 2007
- Özmumcu, Seda: **Türk Hukukunda Yargıtay Kararları Işığında Resen Araştırma İlkesi (Resen)**, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/213535> (E.T.: 28.05.2018)
- Pekcanitez, Hakan: **Belirsiz Alacak Davası** (Alacak), Ankara, Yetkin Yayınları, 2011
- Pekcanitez, Hakan: **Belirsiz Alacak Davası (Belirsiz)**, DEÜHFD, C.11, Özel Sayı, 2009
- Pekcanitez, Hakan; Atalay, Oğuz; Özekes, Muhammet: **Medeni Usul Hukuku (Usul)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011
- Pekcanitez, Hakan; Atalay, Oğuz; Özekes, Muhammet: **Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı (Ders)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013
- Postacıoğlu, İlhan E.: **Medeni Usul Hukuku Dersleri (Medeni)**, Haz. Sümer Altay, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2015
- Postacıoğlu, İlhan E.: **Medeni Usul Hukuku Dersleri**, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası Koll. Şti. Yayınları, 1975
- Postacıoğlu, İlhan E.: **Davanın Ve Kazıye-i Muhakemenin Unsuru Olarak Hukuki Sebep, Ahmet Recai Seçkin'e Armağan** (Hukuki Sebep), Ankara, 1974
- Rado, Türkan: **Roma Hukuku Dersleri Borçlar Hukuku**, İstanbul, Filiz Yayınevi, 2011
- Reisoğlu, Safa: **Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 24. b., İstanbul, Beta Yayınevi, 2013
- Ruhi, Ahmet Cemal: **Türk Hukukunda Nafaka ve Nafaka Alacaklarının Yabancı Ülkelere Tahsili**, Ankara, 2003
- Rüzgaresen, Cumhuri: **Medeni Muhakeme Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013
- Serozan, Rona: **Borçlar Hukuku Genel Bölüm (Borçlar)**, C.3, 2.b, İstanbul, 1998
- Serozan, Rona: **İfa, İfa Engelleri, Sebepsiz Zenginleşme (İfa)**, 3. b, İstanbul, 2002

- Serozan, Rona: **Manevi Tazminat İsteminin Mirasçılara İntikali (Manevi), Prof. Dr. İlhan E. Postacıoğlu Armağanı**, İstanbul, 1990
- Simil, Cemil: **Belirsiz Alacak Davası**, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013
- Tahiroğlu, Bülent; Erdoğan, Belgin: **Roma Hukuku Meseleleri (Roma)**, İstanbul, 2001
- Tandoğan, Haluk: **Türk Mes'uliyet Hukuku**, İlk Basıdan Tıpkı Basım, İstanbul, 2010
- Tanör, Bülent; Yüzbaşıoğlu, Necmi: **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, Son Değişiklere Göre 10. b., İstanbul, Beta Yayınevi, 2011
- Tanrıver, Süha: **İlamlı İcra Takibinin Dayanakları Ve İcranın İadesi (İlamlı)**, Ankara, 1996
- Tanrıver, Süha: **Kısmi Dava Kurumu Üzerine Bazı Düşünceler, Makalelerim II (2006-2010) (Makalelerim)**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011
- Tanrıver, Süha: **Medeni Usul Hukuku**, C.1, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018
- Tanrıver, Süha: **Medeni Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı (Derdestlik)**, 2.b, Ankara, 2007
- Tekçe, Fatma Nur: **İddia Ve Müdafaa'nın Değiştirilmesi Ve Genişletilmesi Yasağı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2014
- Tekinay, Selahattin Sulhi: **Borçlar Hukuku**, 5. Bası, C. 2, İstanbul, 1985
- Tekinay, Selahattin Sulhi; Akman, Sermet; Burcuoğlu, Haluk; Altop, Atila: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 7. b, İstanbul, 1993
- Temel, Arslan: **İstinaf Mahkemeleri, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Sempozyumu**, Ankara, 24-25.03.2011
- Tercan, Erdal: **Medeni Usul Hukukunda Tarafların İsticvabı**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2001
- Tiryaki, Fuat: **Derdestliğin Şartları**, ABD, S.2, 1979
- Tutumlu, M. Akif: **Bilimsel Görüşler Ve Yargıtay Kararları Işığında Medeni Yargılama Hukukunda Delillerin İleri Sürülmesi (Delil)**, 4. bası, Ankara, 2007

- Tutumlu, M. Akif: **Medeni Usul Hukuku Sorunları** (Sorun), Seçkin Yayınları, Ankara, 3.b, 2010
- Tutumlu, M. Akif: **Medeni Usul Hukukunda Islah** (Islah), Seçkin Yayınları, 3.b, Ankara, 2015
- Tutumlu, M. Akif: **Türk Borçlar Hukukunda Zamanaşımı Ve Uygulanması, Kavram, Durma Ve Kesilme Nedenleri** (Zamanaşımı), İstanbul, 2.b, 2001
- Tutumlu, M. Akif: **Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Yeni ve Değişik Hükümlerinin Yorumu (Yeni)**, Ankara, 2012
- Türkoğlu Özdemir , Gökçe: **Roma Usul Hukukunda Plus Petitio Yasağı Ve Medeni Usul Hukukundaki Davayı Genişletme Ve Değiştirme Yasağına Olan Etkileri**, Ankara, 2004
- Ufacık, Ayşen İmren: **Medeni Usul Hukukunda Dava Açılmasının Maddi Hukuk Açısından Sonuçları**, (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara, 2010
- Ulukapı, Ömer: **İcra ve İflas Hukuku** (İcra), 5.b, Konya, 2012
- Ulukapı, Ömer: **Medeni Usul Hukukunda Derdestlik Ve Sonuçları** (Derdestlik) , YD, C.21, S.4, 1995
- Umar, Bilge: **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2011
- Üstündağ, Saim: **İcra Hukukunun Esasları** (İcra), 8. b, İstanbul, 2004
- Üstündağ, Saim: **İddia ve Müdafaa'nın Değiştirilmesi Ve Genişletilmesi Yasağı** (Yasak), İstanbul, 1967
- Üstündağ, Saim: **Medeni Yargılama Hukuku**, Cilt 1-2, 7. b., İstanbul, Alfa Basım Yayım ve Dağıttım, 2000
- Yayla, Deniz Meraklı: **Medeni Usul Hukuku'nda İstinaf Kanun Yolunda Yeniden Tahkikat Yapılması**, Ankara, 2014
- Yıldırım, Kamil: **İstinaf Sebepleri ve İlk Derece Mahkemesinde Hatalı Vakıa Tespitleri** (İstinaf), Medeni Usul ve İcra Hukukçuları Toplantısı-VI, TBB, Ankara, 2007
- Yıldırım, M Kamil: **İlkeler Işığı Altında Medeni Yargılama Hukuku** (İlkeler Işığı), Ankara, 7.b, Beta Yayınları, 2012
- Yıldırım, M Kamil: **Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi**, İstanbul, 1990

- Yıldırım, M Kamil: Teksif Ve Sözlülük İlkeleri Açısından Yargılama Usulleri Hakkında Düşünceler, **Prof. Dr. Ergun Önen'e Armağan**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2003
- Yılmaz, Ejder: Davada Taraf Değişikliği (Taraf), **Saim Üstündağ'a Armağan**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009
- Yılmaz, Ejder: **Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri** (Geçici), C.1, Ankara, 2001
- Yılmaz, Ejder: **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi** (Şerh), Yetkin Yayınevi, Ankara, 2012
- Yılmaz, Ejder: **Hukuk Sözlüğü**, Ankara, 2001
- Yılmaz, Ejder: Islah Yoluyla Dava Konusunun Arttırılması (Arttırılması), **Makaleler(1973-2003)**, Yetkin Yayınları, C.2, Ankara, 2014
- Yılmaz, Ejder: İddianın Dava İçerisinde Genişletilmesi Ek Dava Olarak Nitelendirilemez, **Makaleler (1973-2013)** (Ek Dava), Yetkin Yayınları, C.1, Ankara, 2014
- Yılmaz, Ejder: **Makaleler** (Makale), C.1, Ankara, 2014
- Yılmaz, Ejder: **Medeni Yargılama Hukukunda Islah** (Islah), 3.b, Ankara, 2011
- Yüzbaşıoğlu, Necmi: **Anayasa Hukukunun Temel Metinleri**, 7. b., İstanbul, Beta Yayınevi, 2011
- Zevkliler, Aydın; Havutçu, Ayşe: **Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk**, Ankara, 2003